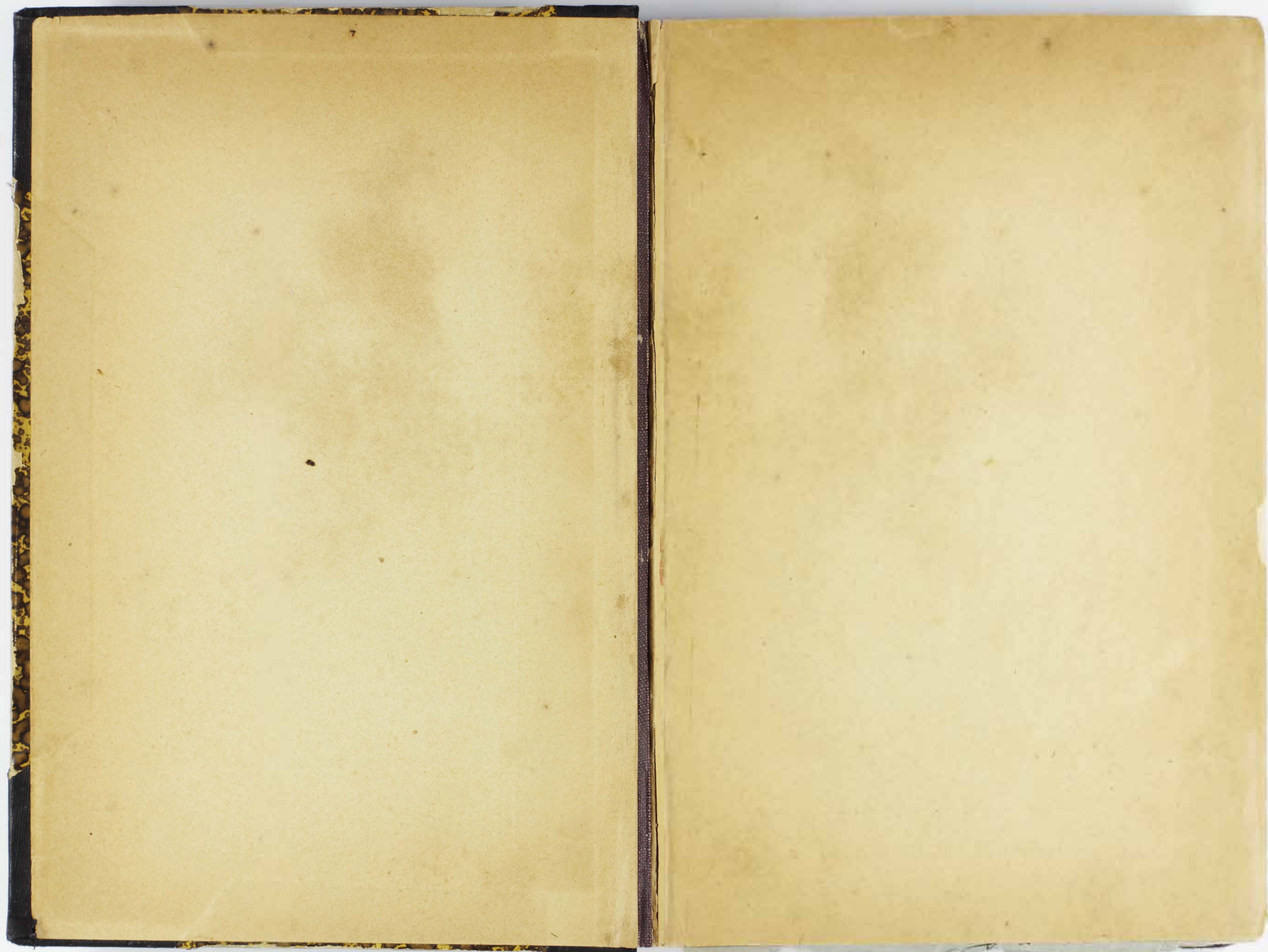

189237

Kazinczy.
—
Széphalom

N.M.

KAZINCZY FERENCZ

LEVELEZÉSE

KISFALUDY KÁROLYLYAL

S ENNEK KÖRÉVEL.

KIADTA

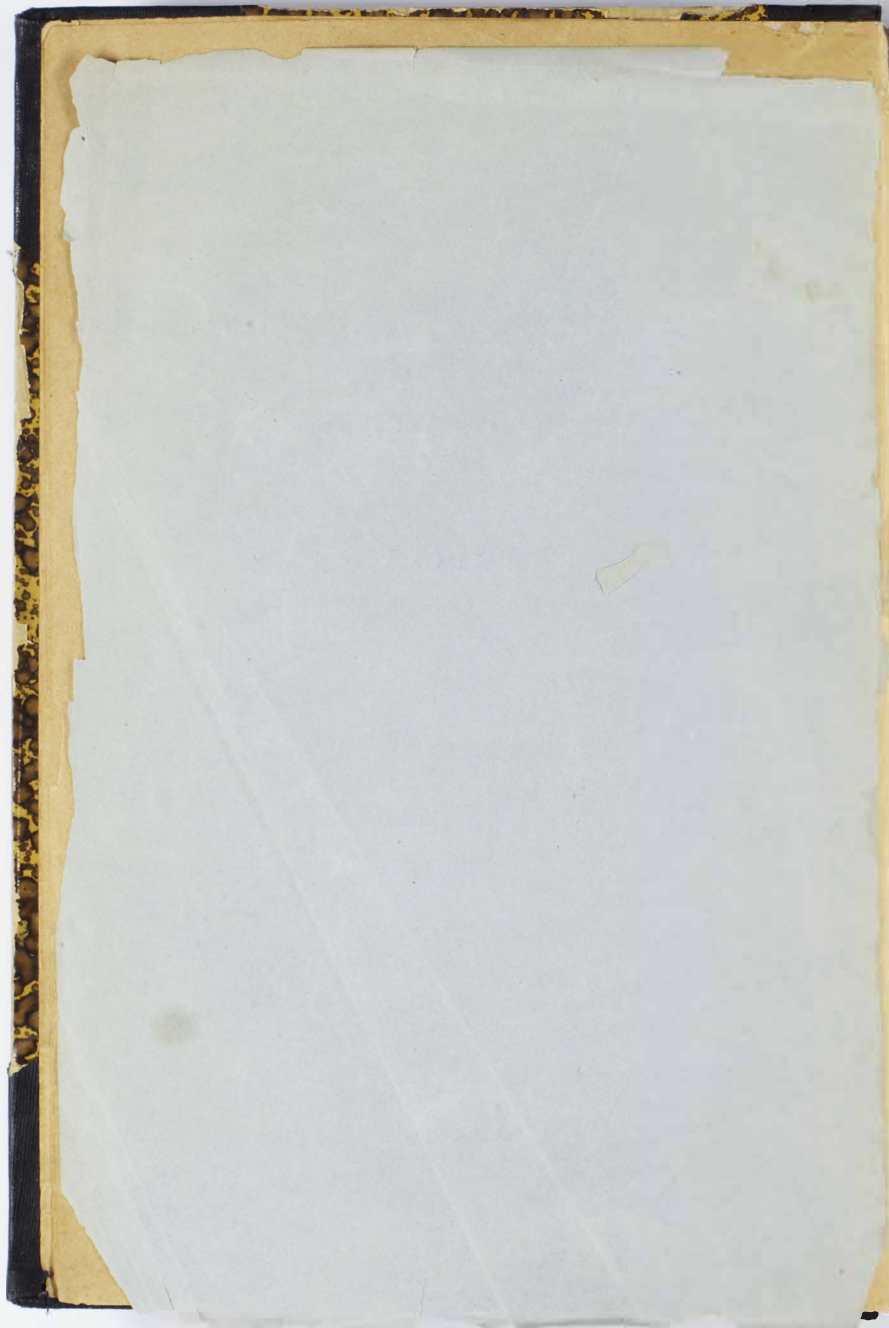
KAZINCZY GÁBOR.

PEST.

EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

1860.

6681. n. cser. Magyar K. S.
T. K. Marton, 1888. aug. 31.
Kazinczy

STEFAN LOM
KÖNYV
KÖZMŰVELŐSÉG
KÖNYVTÁRA

666

ID. SZINNYI J. EF
GYŰJTEMÉNYE

SZEPHALOM.

ADALÉKOK
A MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM
TÖRTÉNELMÉHEZ.

KIADJA
KAZINCZY GÁBOR.

BUDAPEST.

M. DCXC. LIX.

KAZINCZY FERENCZ
LEVELEZÉSE

KISFALUDY KÁROLYLYAL
S ENNEK KÖRÉVEL.

KIADTA
KAZINCZY GÁBOR.

PEST.
EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.
1860.

P.o. könyv.
928 1/2

ÁLLAMTULAJDONOS
KÖNYVTÁR
BÁNYAHELY
KÖNYVTÁR

189238

M.N. 1002
II. R. 1002
1916. évi 132.

H I D V É G I
GRÓF MIKÓ IMRE

ÚRNAK

POLGÁRI HÓDOLAT
SZEMÉLYES TISZTELET

ÉS A BÁNFALVAI SZÉP NAPOK
EMLÉKEŰL

Sz. János Evangy. VIII. r. 50. v.

HIDVÉGI
GRÖF MIKÓ IMRE

ÜRÖK

POIGYARI HÖDÖLT
KEMÉLYES TISZTELET

ÉS A HÉLVÉLYI RÉSZ KÖRÖK

ELŐSZÓ

1882. ÉVI KÖNYV

ELŐSZÓ.

Azon napok, miket a Kazinczy emléke megannyi nemzeti ünneppé teve, nem fognak elpendülni nyomtalan. Nem egy csinált lelkesedés spectáculuma: a *hála* szent áldozata volt, mely, eltekintve a vívódó múlt felett, egyszersmind nyugodt önértéssel néz a jövő elébe . . . vienne ce que pourra.

Méltán. Az a kor, mit a Kazinczy neve képvisel, sziklára építé a „háza“, min a pokol kapui diadalt nem vesznek soha.

Az antik világ embere, midőn szülőföldre elpusztították: ha háziistencinek szentszobrait megmenthette, kitörle a könyűt szemeiből, s új erővel, új reménnyel látott dologhoz . . . „megint, megint, s szüntelen.“

Mentsük meg, tartsuk fen a halk cselekvés ama hőseinek reliquiáit.

Egykor, midőn a pezsgő közélet küzdelmei — oly bűbájos képleteket színezve a jövő fellegkárpitaira — absorbeálták a legjobbakat is; sem *utóbb*, az önmegadó, tehát öngyilkos lemondás gyötrelmei közt, nem volt meg az az idő, mely a múltnak felfogására, értésére képesít.

Akarjuk himni hogy immár megérkezett. Vagy, legalább, ne mulasztunk el semmit hogy megérkezzék.

E tartozás senkit nem kötelez inkább, mint, Kazinczy irányában, engem, ki — hála kedvezőbb isteneknek! — irodalmi hagyományainak, nagy részben, birtokába jutottam.

Lerovom e szent tartozást. Kazinczy munkáin kívül, egész sora az a történelmi becsei adalékoknak, mit — évek ótai fáradságnak s áldozatok eredményeül — tőlem várhat a haza.

Szellemi fejlődésünk azon felszázadának történelmét, mit Kazinczy élt, nagy részben az ő életírásának nevezhetnők. Tehetségei, mint egyéniségénél fogva központ mihamar, mind végig az maradt, homán, három nemzedéken át, indult ki s hova tért vissza minden mozzanat; általa, vele, körülé alakul minden, mi magában nem hordá az enyészet magvait. Mint a bére egyenesen maradt tölgycét a pagony fiatal hajtásai sarjazzák körül: kor, viszonyok, szenvedelmek, sorait söprék el a vívóknak, híveknek — hagyják! a zászló magasan leng a hős és bölcs vezér kezében, s az ürülő nyomokban új meg új hatalmas társak sorakoznak.

E drámai életnek mintegy utolsó felvonását, s abban egy új korszak körvonalait állítja, részben, e kötet az olvasó elébe.

Briefe gehören unter die wichtigsten Denkmähler, die der einzelne Mensch hinterlassen kann, mond Goethe. S nálunk kétszeresen, hol, sokkép korlátozott körülményeinknél fogva, vajmi gyakran e szűk térre menekült a szellemi élet. S különösen Kazinczy egyénisége, valamint hatálya, ép itt tükröződik leginkább, leghívebben.

Igen, egy új kor — mondhatnók, a magyar romantica iskola — bölcséjénél áll itt az olvasó. Annak

ifjú lelkesedése, háborgása az: mely forr, vív, ösvényt keresve új ismeretlen világok felé. A két kor határai között, mint egy bére, emelkedik fel a Kazinczy egyénisége, örökifjú erejének teljességében. A *classical* világ szülöttje s művésze ¹⁾, betetőzi azt; korát megértve, sőt megelőzve, mindig, egyszersmind kiindulópontja, vezetője az új irányoknak . . . új hódítvány géniuszának.

Kazinczy diadólása délpontján állt, midőn Kisfaludy Károly föllépett, áldozatának első zsengéit a nagy mesternek nyújtva be ²⁾; epochális embere irodalmunknak ő is, nem csupán kiváló, sokoldalú tehetségeinél fogva, mint — s főleg — hogy egy új s oly körnek lön, s Pesten, központja s vezetője, mely ügyünknek el nem halandó hőnöket adott. E „szent kör: Kisfaludy, Vörösmarty, Stettner, Toldy, Bajza, Helmezy“ (281. l.) az, mely az egykori *Triász: Szemere, Horvát István, Vitkovics* helyébe lépett Kazinczy-nál; élete utolsó szakának öröme, kevélysége, és — részben, vég napjainak keserősége is.

E kör levelezését veszi itt a nyájias olvasó, amennyiben azt, annyi év múlva egybegyűjtemen — az én szívesen tisztelt barátom, Toldy Ferenc úr segédnyújtásával is — vagy adhatnom sikerült; a Helmezy-hez írottakon kívül, ki, szerintem, e körlöz, csakis közvetve, személyességénél fogva, számítható. Az ő gondjait ekkor már mind inkább absorbeálta az „új

¹⁾ „Azt mondanám, hogy a régi ízet az én verseimen van leginkább“ (68. l.) És: „legalább megvan rajtok a *classicus szin*“ (57. l.).

²⁾ „Te légy ezentúl a szent oltár, melyre leteszem áldozatomat,“ írja Kisfaludy 1821. május 13.

gazdaság"; miként Kazinczynak, legalább felmaradt, s egy egész kötetnyi levelezése 1821-en túl nem terjed.

Egy-két levelet, mely a kötet nyomása alatt került elő, s azért soron kívül maradt, a Toldalék ad.

Szabadjon e közleményt néhány szóval érintenem.

Kisfaludy levelezése, mint látszik, nem teljes ugyan, de igen bő, ha sejtenuink lehet, aligha volt. Az oly forrón szövődő viszonyt mindjárt kezdetben talán az Auróra versenytársának (az Igaz Hébéjének) pártfogása Kazinczy által, meglazította, s később sem hagyta a teljes elismerés s figyelem fokán túl melegezni. — Kisfaludy Sándor kiengesztelődése Kazinczyval a geniális testvér sírja fölött, nagyérdemű adalék. Az előtt, ki irodalmunk belső történetét ismeri ¹⁾.

A kötet legbeeseseb, Kazinczyt leginkább jellemző részét a Toldy levelezése teszi. Kívánatosnak én tartván a Toldy leveleit is, *teljesen s úgy miként írtak*, adhatnom: hadd álljon itt a tisztelt férfit választásának e tárgyát illető szakasza. Az szintűgy festi írója nemes szerénységét, miként constatálja a szempontot, mit az olvasónak mellőzni nem lehet.

„Küldöm tehát Kazinczynak Bajzához, Bártfayhoz és hozzám írt leveleit gyűjteményed számára, s küldöm, ismétlett categoricus kívánságod folytán, az enyéimet is egykori mesterem s atyai barátomhoz, eredeti meztelenségökben ugyan, de mégis a levelezés fonálához nem tartozó jelentéktelen részek, cortéziák stb kitorlásával. Ez áldozatból lásd mennyire tisztellek és szeretlek; mert áldozat

¹⁾ Amit néhely lapjaink, Orlai szerenesétlen festményét emlegetve, Kazinczy és Kisfaludy *Károly* kiböküléséről szokott bölcseséggel beszéltek, ők tudják hol vették.

hozok enszeretemenek, midőn megengedem, hogy a kezdők érdektelen s minden gond nélkül odavetett írkaí a remeklő levélszerző mesterművei közé iktatva jelenjenek meg. A közönség, mely a *de domini fidei* irányában türelmes és elnéző szokott lenni, ha írójok különben híven szolgálta az ügyet, más mértékkel mérlegeli vötteinket, midőn azokat — magunk lefátyolozván — mintegy újra elkövetjük. Óhajtanom kell tehát, hogy a méltányos olvasó ez ifjú makaesség megett is, mely az isteni férfiú jósága által legyezve, önmagán felülmelkedett, felismerje azon szerető ragaszkodást, melyet a koronkénti surlódások elbírtak ugyan rejteni, de gyöngíteni nem, soha! S ebben bízva — isten neki! legyen meg, amit abban hagyni egyáltalában nem akarsz. Kész vagyok elvisehni vesztegemet, melyet e publicatio által szenvedek esalhatatlanul, mert amál inkább tündöklék ki Annak erkölcsi felsőbbsege, kinek sokan tartozunk javáért annak amik vagyunk; kit hamvaiban is soha eléggé nem áldhatunk azért amit velünk tett; s kit nem kevesebbé illik követnünk abban ami volt, mint abban amit alkotott.⁴

Igenis, e publicatio máskire nézve áldozat volna; elismerem. Azonban Toldyt „atyai barátja és mestere“ íránti szent hűsége, valamint szertelen érdemei oda emelék, hogy fejlődése minden mozzanatát, tévedéseivel is együtt, nyúgodt lélekkel terjesztheti ítélet alá. Aki elég hülye volna *párhuzamot* vonni a tanítvány kísérletei s a mester geniális vázlatai; a lüngoló *szert* szeretett *s ezért* el-el is feledkező ifjú, s a superioritást érző s az élet által is megédzett böles között: az előtt, de esakis az előtt, vesztett ügye volna Toldynak. A 17 eszt. epistolographusnak elég érdem, elég díesőség Kazinczy *mellett* állhatni; s e bensőség, mely oly tartalék nélkül, teljesen adja oda magát; e hűség, mely ott sem ernyed, hol túlesap a tekintetek korlátain. s hangja éles és dacos — valamint Kazinczynál úgy az

olvasóban méltányos bírót lelendenek. Aztán e *türedékekben* is örömmel szemlélendjük azon irodalomtörténeti alak színzöldő körvonalmait, mivé Toldyt, tehetségei és hív buzgósága, mesterének kora jóslata szerint is¹⁾, emelék.

Valóban e viszony, mit, az utolsó szerencsétlen bonyodalom kivételével. Toldy és „atyai barátja“ közt e levelezés felmutat, örökre érdekes marad. Miként emeli buzdítva magához az agg mester a hí tanítványt; mily türelemmel, elhúzással, figyelemmel veszi vizsgálat alá kísérleteit, gyöngéden kerülve mindent, ami, felsőbbbséget éreztetve, géniusa szabad röptét bármiként korlátozni akarná. Ismeretei gazdag kincstárát mindig készen leli számára, bámerre ragadozza is szellemének azon volubilitása, mely, mint gyakran mesterénél, mindent és rögtön akar, amit szükségessé s jónak vél, míg új kellékek, új benyomások el nem kapkodják érdekeltségét. Kazinczy örvend, hogy ifjú barátjának keble is úgy lángol mint az övé; de Ómaga méltányos minden érdem, elhúzó a bánalmak iránt; mily gyöngéd-bölesen korlátolja e hevet.... S így lesz a gyönyörű viszony naponként inkább bensőbb, tanulságosabb. Valóban, több mint irodalmi érdek: a *szív* érzése volt Kazinczynál e hajlandóság, minnek fáj a hűlés, s a szakadás lehetetlen. „Én az Urat szerettem — írja 18. I. június 12-kén az egykori bizalmas *Te* mellőzésével már — társai között leginkább;“ s az öklöklő mirigy pusztítása, a pórlázadás gyilkos fertelmci, oly sok más gyötrelém között, életének mondhatnók végperceiben is, fennmarad az egy-

¹⁾ „A *Te* neved nem sülyedhet homályba“ írja 1826. május 23-ikán (40. l.).

kori kegyenc számára a szíves emlékezet s elismerés. ¹⁾

Bajzát levelei, mint egyéb, prózai, dolgozatai, ritka-szép ízlésű, korán-ért, nyugodt, sőt fagyos észemberének mutatják, ki tekintet nélkül megy a maga útján, ha azt jónak hiszi; megmérlegeli érzéseit miként szavait, s mond és eszelepszik úgy, mint hideg értelme javálja. A vélemény mit magáévá tesz, ürködik fölötte, s ellenfelévé teszi aki nem osztja azt. Vívni mellette kész, mindig, bárkivel, de azért, mint cirkalma, hideg, számító marad. Első levelein szintűgy nem ismerzik ki a 21 eszt. ifjú, miként utóbb, a vitatkozókon, mindinkább bizonyos *ügyészi* máz ömlik el, mely inkább a győzelmet látszik keresni mint az igazságot.

Megannyi metsző ellentét Kazinczy gyermek, lángoló egyéniségével, mely — Kazinczy finom mértéktartása dacára — előbb-utóbb kitörendett. S ha hozzávetésünk, éppen e levelek ítasítása nyomán ²⁾, nem alaptalan: a *Pannonhalmi Út* azon helye (44. s köv. l.), mely a szakadást kimondá, főleg, vagy éppen kizárólag, Bajzát illeti.

Kazinczy viszonya Vörösmartyhoz, úgy látszik, tisztán irodalmi maradt, a lángelmű férfiú kora s legbensőbb méltánylatával ³⁾.

¹⁾ Kazinczy levelei július 26-kán s aug. 19-kén 1831. (308. 310. l.).

²⁾ „Én ugyan V.-ra (Vörösmartyra) s St.-re (Stottnerre) nem cölöztem“ írja Bártfaynak, július 10 kén 1831; és 26-kán nevének: „an meinem Freund Toldy . . . meine herzl. Grusse“ (308. l.).

³⁾ Számos más hely közöl lásd a 214. lapon: „Mit tagadhat-

Bártfay emlékezetét fen fogják az itt közlött levelek tartani akkor is, midőn azok, kik e színtoly nemes, mint szeretetre méltó ember halk működésének közelb tanúi voltak, többé nem lesznek. A szép tehetségű, nagy készületű s buzgó férfiút némely külső okok, mindenek fölött egy mindinkább gyűrűlő tulajdon: az önbizalmatlanságig túlozott szerénység, távol tarták a tetteges részvevéstől; de szívélyes, baráti készségében kifáradhatatlan, minden surlódást kerülő s távolító személyisége, bizonyos összetartó engesztelő elemként, a netalán élesedő viszonyok között is *közös* méltánylat tárgya volt. Azon egyéniségek egyike, mik, szögletek és ellenzetek, lobogás és hullámozás nélkül, zajtalan hűséggel haladnak szerény ösvényökön, mit sem a diadal nem keres fel, sem annak szülője: a szenvedély.

Kazinczyhoz intézett leveleiről nincs tudomásom. Hihetőleg visszanyerte Kazinczy özvegyétől, mielőtt én hagyományai birtokába jutottam, s megsemmíté. Ő Kazinczy irányában is azonagy maradt, s vajmi érdekes volna látnunk, miként tartá meg kényes állását az utolsó szélveszek között.

Stettner György levelezése, mely időrendi tekintetben a Toldy után következnék, ez úttal — fájdalom — elmarad, miután Zádor György, es. k. udv. tanácsos s legfelsőbb semmítő-törvényszéki ülnök úr, egykori barátja megkeresését kegyes válaszára nem méltóztatá. A jó isten és Ő Méltósága tudja, miért;

nek meg én azon férfiútól, kinek nagyságát már első megszólalásakor érzetem, nevetkedését csudáltam, s jövődű fényét előre látom? (1828. jan. 16.).

mert én ugyan azt hiszem, hogy Ő Méltóságának nem igen van oka, magát akár Stettner György, akár Fenyéry Gyula miatt — gúnyozni.

Végül: a Toldalék a kortárs Szenvoynek adja egy pár levelét Kazinczyhoz, főleg a *Szent Hajdun Gyöngyeit* érdeklő adatainál fogva. Aztán e szép tehetségű s hű akaratú emberünket is az *élet* ölte meg: illő emlékezetének ahol lehet, egy helyesekét feltartanunk.

Mit mondjak Kazinczy leveleiről? Papirra vetve gond és tartalék nélkül ¹⁾, s amint megírva voltak, gyakran át sem tekintve többé — miként a tollban maradt szavak s szótagok mutatják — a pongyolájában még izletesb s gratiosusabb előadás példányai, egyszerűsmind élet-híven tükrözik vissza egész valójával az *embert*. Gyermeteg kedély, minek örömet nyújt bármi csekélység, s jóízűen megnevettet minden bohó ²⁾; mély, szerető kebel, mit annyi esalódás meglúteni nem bír, s többnyire tréfáig s élezig, de hideg bántásig soha nem — ingerel ³⁾; ki nem fárasztható részvevés a tehetség bármi kísérlete — s türelem vétségei iránt; hív megadás, élő hit az igazság istenében,

¹⁾ „Sietve, mondanám, ha minden levelem sietve nem volna írva.“ (64. l.); s az érdekes hely a 69. l.: „Arra intesz, hogy leveleimet adjam ki“ stb.

²⁾ „Egy bohó történetet“ stb. (298. l.).

³⁾ „Meg nem foghatom én, hogy Döbrenteit csak ily késsön ismerem“ (77. l.), s ami több helyütt „Feszpóf úr“ról mondatik.

mit annyi méltatlanság; annyi gyötrelem a végpercig sem bír megrendíteni; nemes, szerény szív, mely föltétlen hűséggel csügg élő, halott, sőt igazságtalan barátain ¹⁾, de *saját* életbevágó érdekeit gyöngéden rendezi alá ²⁾; viszont az ügy iránt szent, fanaticus buzgalom, mely a haza diességét keresvén, alítván, hirdetvén mindenha, mindenütt — *abban* találja minden örömét, *abba* temeti szenvedéseit ³⁾, s mely őt, a Ráday és Orczy kor- és pályatársát, s a gyermek-ifjú Szalay és Eötvös jól-sejtő barátját, egyetlen jutalomúl, mint örökifjú társ híven kíséri a sír széleig ⁴⁾. „Csak várd — úgymond (40. l.) — mi lesz nyelvünk, mi lesz literatúránk a maga confessáriusai s mártyrjai által!“ És mintha egész élete, annyi és oly tragikai viszonyok között, mint jeligét a zászló, e hitet viselné magán. . . .

¹⁾ „Ne találjon az soha sírjában barátot, aki a maga megholt barátját bántani engedheti;“ mond (78. l.) a *jámbor* Köleseyről. Sőt a „szakadás“ egyenesen Pyrker és Dessewffy miatt lön. Pedig ez utóbbi viszonyát, *ez időben*, Kazinczyhoz, mutatja a 289. l. álló levél, s fogja még inkább levelezésök rajtó alatti teljes gyűjteménye.

²⁾ „Heinrich úr magától teve nekem ajánlást, hogy együtt adjunk ki lithographolt képeket. . . Én adjam a textust, s ő nekem hat ezer forintot ad. . . . Nyemi akarnék valamit lithographolando darabjaimon, de hogy P. Th. úrral összeütközésbe ne jöjjenek.“ (279—80. l.)

³⁾ „A mely órában elment Zmeskál, hozzá fogék annak dolgozásához, amit itt küldök Vörösmartynak“ (274. l.). „Az én életem csupa ide-oda kapkodás“ (285. l.) stb.

⁴⁾ Lásd a Bártfayhoz intézett leveleket; az utolsó, negyed nappal halála előtt, aug. 19-kén 1831. (310. l.).

Fogadhatá-e *Ő* másként az ügy ez új apostolait, kik oly meglepő tehetséggel, s oly heusóséggel mesterek iránt léptek, új daliák, a sorompókba? A „lelkes istenfiak“ (42. l.) jövője felett forró képzelőmében átszökkenve a készülődés tanéveim: *társakúl* tekinti őket, kiket tehát irányában az egyenjogúság illet meg. Azonban vajmi kevés tud mértéktartani ott, ahol teljes szabadság engedtetik. Hát még az ifjúkor; s épen *mert* lelkesedése oly föltétlen. Ihlete s önbizalma teljességében mindent akar amit jónak ő vél, s mint magával, nem vet másokkal számot. Ingerlékeny, mert egész lelkével csügg az ügyön; méltánytalan, mert látkörét hitének szűk határai korlátozzák; prosternálja magát idóluma előtt, de meggyőződése felett — akár helyes, akár nem — gyakran megfélelkezik azon tekintetekről, miket mellőzni nem lehet, desőt a kegyeletről is, melylyel tartoznék. Lángolása illuminálja az oltárt és — felgyújtja.

— És ez élesedő tónus megett mint „ujdonság“, a közeledő Cholera rénképe emelkedik föl (200. l.), hogy szemfedélt borítson arra, mit a *Pannonhalmi Út* kimondott, s a historia tegye meg a mit tiszte hoz magával.

Az *ellentéteket*, miket koronként a történelem előállít s megérlel, nem bírja semmi tehetség, semmi egyéniség hatalma kiengesztelni s egyenlíteni. Nyugodjunk meg: „Ront mert építeni akar.“ Ár, mely medret keres és szaggat fel. Hagyján! Viam *fata* invenimut. A *lélek* feltart s elevenít. Az várhat és nyer vétségeinek is bocsánatot; mert ügyének akart szolgálni hűm.

Korban, mely nagy hajlandósággal bír a legfőbb érdekeket is *üzletcikk*ekül „iparosítani”, az efféle tanulmányozása nem időszerűtlen; azoknak pedig, kik iránt kedvezőbb volt Títán az „agyaggyúró”, szintoly tanulságos, mint vég eredményeiben emelő.

Bánfalva, december 18. 1859.

KAZINCZY GÁBOR.

TARTALOM.

Előszó	VII
I. Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Károly. 1820—23. 3—14	
Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Sándor 1830. 14. 1	
II. Kazinczy Ferenc és Toldy Ferenc. 1822—1831.	
Paziazi 31. Gr. Mailáth János 132. Id. Schedel Ferenc- hez 161. Id. Schedel Ferencnéhez 166. Döbrenteihez 191.	19—206 és 313
III. Kazinczy Ferenc és Vörösmarty Mihály. 1824—	
1831.	209—218
IV. Kazinczy Ferenc és Bajza. 1825—1831. 221—262 és 314	
V. Kazinczy Ferenc Bártfay Lászlóhoz. 1826—1831.	265—310
Bártfay Lászlónéhoz 274, 281, 305.	
Toldalék. Kazinczy Ferenchez Szenvey József. 317—321	
Kazinczy Ferenc Vékey Károlyhoz 321—323.	

Figyelmeztetés.

Távol esvén a nyomtatás helyétől, az accentusok és interpunctióban esett apró hibák kijavítására a tiszt. olvasót kell kérnem; azonban a következőket szükséges leszen olvasás előtt kiigazítani: A 143. lapon a LXXXI. levél címe legyen *Kazinczyak: Schedel* (nem megfordítva); a 158. lapon a XCIII. levél 1828-ban nem 1827-ben költ; a 168. l. pedig a CI-dik 1829-ben, nem 1828-ban; végre a 190. l. 2-dik sorában olv. „e nagy ember“ (nem: egy nagy ember) — Kazinczy aláírása mellett l. 270. 272. 278. a *m. k.* és *s. k.* kitörlendő.

I.
KAZINCZY FERENC
ÉS
KISFALUDY KÁROLY.

I.

KAZINCZYNAK KISFALUDY KÁROLY.

Pest, 15-da May 1820:

Tekintetes Táblabíró Úr!

Azon tisztelettül ösztönözve, melyet a Tek. Úr megismért érdemei s lelkes munkái bennem gerjesztettek, bátor-kodok ismeretlen esekély dramatikai szerzeménycimmal kedveskedni. Nagy öröömre és vigasztalásomra szolgálha, ha a Tek. Úr mint honyi nyelvünk, s literatúránk hathatós előmozdítója azokat kedvesen veszi. Érzem ugyan hogy nagyobb elme várakozásinak meg nem felelnek, s némely hiányosságok azokat homályba vonják: de még is kecsesget a remény, hogy a buzgó tanulóknak első zsengeit a felszentelt mester méltányolni tudja, s ön tehetségét mértékül nem veszi.

Nincs hazámban, kit nyugottabb szívvel mernék magam felett bírónak meghívni, mint Tek. Urat, kinek az irigység és rágalmazás törei annyiszor leperkedtek mellyéről; ki felemelkedve a tudóska ösvényről, mélyebben tekintett volna a művészség templomába. Nem merészség tehát, hanem fiúi bizodalom vezeti tollamat, midőn azt kérem: hogy méltóztasson a Tek. Úr munkáimról igaz ítéletet tenni, hogy jövőndőben tudjam a jót folytatni, és a rosszat kerülni; méltóztasson velem közleni észrevételeit, s hálaadatoságomnak az lesz első jele, hogy azokat mindenben híven követendem.

Tatárjaimat 19-d. esztendő koromba irtam, Ilka, Stibor későbbi munkáim. Mi a nyelvet illeti, megvallom: most kezdem tanulni; nyolc esztendeig lévén a külföldön

magyar könyveket csak alig láthaték; most kezdek választást tenni, s a nyelvnek rövidebb és nyájasabb fordulatit megismerni.

Hogy a világnak a Tek. Úr eránt való tiszteletemet megmutassam, kérem, méltóztasson éppen most munkában lévő ezen című tragoediámnak: *Első Utászló magyar király vagy a Várnai ütközet* — ajánlását elfogadni. Vannak több kész darabjaim, de amaz kedveltem: úgy vélem, legjobb is; s hogy e részben örömem teljes légyen, azt a Tek. Úr nevével, mely minden igaz hazafi előtt oly becses, díszesíteni ohajtanám. Szándékom azt még ez időn kiadni, s legfőbb gondom lésszen, hogy a munka külsőképpen is céljának megfeleljen. Erre adandó engedelmével, megvallom, nagyon szerencsétlen a Tek. Úr, és erőt, és örömet adna munkálkodásomnak.

A Tek. Úr kegyességében ajánlott vagyok és maradok
Tekintetes Úrnak

igaz tisztelője szolgája
Kisfaludy Károly.

II.

KISFALUDY KÁROLYNAK KAZINCZY.

Kisfaludy Károlynak Kazinczy Ferenc tiszteletét.

Nagy fényű férfi, tisztelt társam, barátom! Hajlandóságodnak szép zálogai, leveled és a három nyomtatvány, engem váratlan örömmel leptek meg. Annak a ki a hazát a mi pályánkon szolgálja, nincs szebb jutalom, mint szerelve látni magát azon társaitól, a kiket becsül. Mert az a taps, az a füst, a mi bennünket néha esiklandtat, és a mit magunknak ifjú éveinkben ígértünk, annál inkább veszt el előttünk becsét, minél inkább érdemeljük azt. Örömemet a Te szereteten neveli az a gondolat, hogy szerencsétlen öszveakadásom után Sándor testvéreddel, legalább az egyik Kisfaludynak dícselkedhetem barátságával. Ő és én nem egy ösvényen járunk, s nem látom miért kellene, miként lehetne nekem tekintenem ötlet kanesal szemekkel. Mint szerelem dallosa

ő nekem mindég nagy marad, s én nem ismerek írót, a ki együtt bírna, vagy együtt bírt volna minden tökélyt, s annyira ellomályosítana minden másokat, hogy mellette az igaz fény ne ragyoghasson.

Úgy írod, hogy katonaságod Tégedet sok ideig tartván a haza határain kívül, nyelvünkkel szorosabban csak most kezdesz ismerkedni. Örvendj szerencsédnek: a Te magyarságod velős; s erőt szerezvén a francia és német nyelvekben is, annál inkább meg fogod nemesíthetni a honit, általhozván ide azoknak kényességeket, de a mi szép nyelvünk virágiról el nem feledkezzvén. Arra ennek nagy szüksége van, mert ez nem rég olta miveltetik, s minden nyelv tanult a mások példáján. Az elébb több ügy is megtörténik; akár mint ellenkezzenek orthologusaink. Tisztelni kell a szokást és a grammatikát, s jaj annak, a ki törvényt nem ismer: de az izlés nem kevésbbé szükséges és biztos vezér.

Ítéletemet kívánod dramaturgiai dolgozásaid felől. Én e mezőbe soha sem merem vágatni; érzetem kevés erőmet, s ez legalább szerénységem bizonyága. Engedd tehát hogy egyedül jámbusidra mondjak egy két szót. Te a spond. és jámb. közzé anapestusokat és dactylusokat is elegyítesz, s az nincs ellenemre; noha én a jámbust inkább szeretem, ha spoudaeusokkal vagyon is elnehezítve, mert a beszédnek komolyságot s egyszerű arcot adnak. Egy látszik ellenemre: az, hogy az utolsó lábbon nem csak jámbus pereg. Ha nagyon meg nem esalatkozom, erre nincs példa. Vagynak jámbusok, kemény ütési lábbal az utolsó helyen; de akkor minden sor ilyeken végződik, s Skázon nevet visel.

Hogy a Várnai Ütközet elébe nevedet a karod függeszteni, az engem kevélylyé tesz. Hadd lássa a haza, hogy engem barátságodra méltóztattál. Egyedül arra kérlek, hogy ott ne hozz elő semmi magasztalást; tartsd azt az érdeme-sebbeknek. Legyen az, a mit mondani fogsz, semmi egyéb mint szeretet sugallása.

Elj szerencsésen, tisztelt férfi, s barátságodban, melylyel önkényt jövővel ellenembe, és a melyet én hálás szívvel fogadok, tarts meg. A szerencse koronázza meg igyekezetet.

det. Te íjny vagy; az út terhes: de egy kedvező isten segélyével megfúthatsz. Menj teljes elszánással neki, s a nehézség el ne lankaszson, a haszontalan taps el ne szédítsen. — Széphalom, martius 29-d. 1820.

III.

KAZINCZYNAK KISFALUDY KÁROLY.

Pesten 28-a Decembr. 1820.

Tekintetes Táblabíró Úr!

Rész szerint távollét, rész szerint betegeskedés, rész szerint alkalomvárás hallaszták oly soká a választ a Tek. Úr kedves levelére. Fogadja most kedvező szemekkel a Tek. Úr buzgó kíváнатimat ezen új esztendő keltivel; és habár a jeleulét tiszta érdemeit eléggépp méltányolni nem tudja, emelje az legalább Tek. Úr nagy szívét, hogy vannak esendes keblek, a melyek Tek. Úr szerencséjéért igaz buzdulattal hevülnek.

A *Várnai útközet* elkészült ugyan, de némely heányosságok nem engedték meg a sajtó alá bocsájtanom — de nem sokára meg fog jelenni. Az alatt hat kisebb darabok jelentek meg tőlem, és az első alkalommal fogom azokat Tek. Úrral közleni.

Sokak unszolására eltökéllém magam egy magyar almanakot 1822. esztendőre kiadni — melynek dedicatióját a császárné itt létében igen kegyesen el is fogadta.

Míuthogy ezen almanak hazánk asszonyainak léssen szentelve, tehát azon törekszem, hogy az mind külső ékére, mind belső érdemére a kül földiekkel vetélkedhessen; de azt a nagy célt csak akkor érhetném el, ha ily lelkes férfiak hathatós segítségeket tőlem el nem vonják. Azért kérem Tek. Úrat, szerencséltesse ezen igyekezetet akárminő elméleti munkáival, hogy ezen ága is a szépliteratúrának hazánkban terjedjen, és ne kénytessenek jobb lelkű asszonyaink idegen nyelvűz ragaszkodni.

A rézmetszetek többnyire jó hírű művészektol készítetnek, a rajzolatok tőlem lesznek, és mind a hazai történet-

ből öszveszedett scénák. Báró Mednyánszky régi várakat igért. A császárné képét *Johanna* fogja metszeni, azon magyar öltözetben adatik elő, melyben Ő Főlsége Budán először megjelent.

Hahogy Tek. Úr ohajtott munkával segitni méltóztatna, örömmre válna, és bizonyos lehet eltörülhetetlen hála-mról. Az almanak foglalátját Tek. Úr leginkább meg tudja határozni, azért arról nem is írok, csak az egyért esedezek, hogy a poesis ne személyes, hanem köz tárgyat foglaljon magába.

A Pannonia Redactiójánál egy szonetje nagyon Tek. Úrnak! *ha szabad*, örömmel felveszem.

Ha valamely munkával szerencséltet Tek. Úr, méltóztatson azokat adressom alatt Trattnerhoz utasítani, különben úgy járok mint Tek. Úr hozzám küldött levelével, mely majd három hónapokig a postán hevert; de ha lehet mentől előbb, mert februáriusba már Bécsbe kell küldenem a censura alá: úgy volt a császárné parancsolata.

Azon reménnyel, hogy Tek. Úr kérésemet méltatni fogja, és emelkedésünkre célzó törekedésemet előmozdítani, maradok

Tekintetes Úrnak

igaz tisztelője szolgálja
Kisfaludy Károly.

IV.

KAZINCZYNAK KISFALUDY KÁROLY.

Pesten 13-ik Májusb. (1821).

Kazinczy Ferencnek Kisfaludy Kár. tiszteletét, baráti üdvözlét.

Nagy érdemű férfi! kedves barátom! Engedd az érdemetlennek hogy ezen hangon felszól hozzád, és baráti szívét, mely érdemidet egész teljében érzi, ujonnan ajánlja, és szerény s gazdag mellyedbe felvenni ohajlja. A nagy lelkek szép sajátságá az, a merész kezdőt ápolni; tégei is barátom ezen nemes tulajdon birt íjfonti munkámnak méltatására. Örvendek, ha dolgozásim bizonyíthatják, hogy téged vettelek

például, és téged érteni, követni legfőbb szorgalmam. Nekem se rózsás pályám — mindenfelől emelkednek irigyek, kik lelket letipró szerekkel ostromolnak, ámbár fényre nem vágyok, sőt azon idétlen magasztalások, melyekkel néhányan gondatlan illettek, inkább terhemre, min öröömre szolgáltak. — Az az író világban legsajnosabb tapasztalás, hogy ritkán találtaik egyenes szív, mely epe, vagy méz nélkül ne közlené érzeményeit! Te kedves barátom! ki a köznél feljebb állsz, kinek annyi viszontagságok nyílt tekintetet adának, Te légy ezentúl a szent oltár, melyre leteszem áldozatimat — ítélj munkáimról, és a te javaslasodnál híven megállok.

A zsebkönyv augustusra kijön — sajnálom hogy igazán ezen tárgyban megátköztem, mert nyilván látom, hogy egyikünknek vesztetni kell — ismered hazánkat: két zsebkönyvre nem nőtt fel. Ha ő engem tudósított volna, másképp léphetne fel ezen intézet, és a kettőt egybe olvasztva tökéletes munkát nyújthattunk volna a hazának. Reményem hogy az éa almanakomban találsz néhány darabokat, melyek figyelmedet serkentik — mihaüt a censortul visszkapom, közlöm foglalátját.

E következő versezést, melyet almanakom számára készíték, itéleted aláboesájtom — szolgáljon példára, mennyire használtam jótévő munkádat, és mennyire léptem elő a Szép Literatura olvasása és tanulása mellett.

Légy boldog! Küldeményedet köszönöm, és használni fogom; légy meggyőződve, hogy nyílt karokkal vár tisztelőid

K. Károly.

Öt heti itt mulatásom után sietek Pécelre. Töltényit s a Versegiségeket Ballára bízam. Minden bizonynyal veendő Uram Bátyám. Ajánlom magamat.

P a l i *).

Az Élet Korai.

Gyöngén ringatva jó anyánk öleiben
Vigan kezdjük létünk szép hajnalát,

*) Szemere Pál.

A játszi gyermekség bájos körében
Csókoljuk a jelenlét angyalát,
A kétes távolnak sötét ürében
Hű fényt ködbe vont szemünk nem lát;
S könnyű habok között lebegve létünk,
Minden bájképnek oltárt díszesítünk.

Minden kelő nap idvezlő sugára
Akkor vidám örömrre integet,
S ártatlan lépteink min len nyomára
Édes megnyugvás rózsát hinteget;
A játékhely fő vágyaink határa,
Csalárdul a remény nem hiteget;
Mély sírok halmain mosolygva állunk,
S legkissebb tárgyban nyílt eget találunk.

A bimbó fejledez, s reményvirága
Egy új élet meleg karjába dül,
A zsenge kornak tiszta boldogsága
Szép álmok özönébe szenderül,
Szorult melyünknek ébredő világa
Fenlángol, s új világokat kerül;
A hős hajdankor telt szívünk felé leng,
S a nagy- s dicsőre lelkesülten élang.

Szük már az ősi ház, tovább repülni
Vágyton vágy a fellengő ifju tüz,
Kiesb virány látszik felénk derülni,
Hol majd egy szép tündér karjára füz,
Kivel dühös vihar közé merülni
Feszül keblünk, a gerjedő, a szüz;
Mienk a föld, mienk egész teremtmény!
S tettekre szólit egy hízkelkedő fény.

Kinn a zavarban küzdő szenvedélyek
Gyujtjak szívünket nagy célokra már,
Bizonytalan tárgyért hevül a lélek,
A forró képzelet csapongva jár,
S míg szunyadoznak a nemesb tökélyek,
S a lüngerő tisztább formára vár,
A föld határin túl szállong az elme,
S ábrándvilágba leng öröm- s gyötrelme.

S bíbor felhőkön mint a szép Auróra
 Jön egy istenné, s kéjmalasztjait
 Lehelve a borult ábrándozóra
 Intézi a vad tűznek árszait,
 Nem földi kényeket nyújt minden óra,
 S egy bájalkra fűzi álmait;
 És Pharoszként a vándor éjjelében
 Sz liden fénylik hulláuzó melyében.

Ott áll az ifju! s tiszta hódolatja
 Szerelmet vall s észre olvadoz,
 A visznláng öt istenné avatja
 Midőn a hív karjába ringadoz;
 Egy pontra gyült az élet foglalatja,
 Az ösztönzaj csak élve lobbadoz;
 Míg összefort lényök Hymen szavára
 Egész édenyönyört egy percben zára.

Kedves láncokra kötve már siriglan
 Korunk repül, s a szív magába tér:
 Az ifjuság szeszélyes álma illan,
 S a gondpályán lassúdan hül a vér;
 Férjtült erők valót ölel busítlan
 S a hulladó virág gyümölcsöt ér;
 Szent tartozások tenni kényszerítnek,
 S a férjnek szük, de szebb határt kerítnek.

Midőn hazáját rabbilincs fenyíti,
 Böszült érzéssel haremzőre száll,
 A szép szabadság hős lánggal hevíti
 Körüldörögje bár ezer halál,
 Nem esügged, s honvéd fisztét teljesíti,
 Míg gyöz, vagy testhantok közt sirt talál;
 S a jobb utókortól remélve bérét
 A dícsborostyánzott kiontja véret.

Mint a szirt, megvíván a vész dühével
 Megzuzza Ocean dagályait,
 A férjü érepmajszként erős melyével
 Enyelgi a sors esapdozásait;
 Épít, munkál, gyűjt, kockáz életével,
 S a közzéért áldozza napjait;
 Szép hölgyén, magzatán, s baráti sziven
 Füg boldogsága, s léti célja híven.

Most a lángész teremtő ihletése
 Ösvényt lobbant sötét homályokon,
 Min addig jós lelkünk csak sejtve kése,
 Fénynyé villant a büszke homlokon;
 Mindenható elménk istenkedése,
 Ég-s földbe hat mint a kivél rokon,
 S buvár nyilai a lét titkába vágnak
 Vezér szövétnekül az ész s világnak.

E pályán lep meg éltünk alkonyatja,
 Halántékunk télszínbe öltözik,
 A gyors idő tüziinket oltogatja,
 Világunk bús homályba költözik.
 Kélt keblünk élvromjait mutatja,
 Komoly szemünk csak síba ütközik;
 S mit egykor a szív oly imádba kére,
 Most diszlen hullong a való jegére.

NB. Még négy strophá hátra van.

V.

KISFALUDY KÁROLYNAK KAZINCZY.

Édes kevélységen!

Stanzáid felől Szemerének magasztaló szavai után sok jót vártam; de azt a jót, a mit benne lellem, nem vártam. Mely kényes és mely ékes beszéd! a darab mely tömött érzésekben, gondolatokban! mely tömött festésekben! Valóságos jótétnak veszem, hogy a szép dalt velem közleni méltóztattál, addig is mig azt elkészülve láthatom. — De a triumphatoroknak szabad volt vadán kurjongani, hogy magokat el ne higyjék; halljad tehát Te is azt: — „barátom, filagoria! s Virgil sohasem irt stanzákat; ő hírét sem hallá a nyolcas rimeknek. Tépd el dalodat, semmit sem ér! Mátra ptrüsszent, Fátra ptrüsszent; irj hát négysorú stróphákat mint Gyöngyösi. Szebb az olyan mint a stanza.“ — Öleld Szemerét, s öleltesd meg magadat Szemerével, s szeressétek egymást vég és határ nélkül. Egy dícsőség fog körül benneteket.

Széphalom, május 29. 1821.

Örök híved
 K. F.

VI.

KAZINCZYNAK KISFALUDY K.

Pesten 28 d. 10-br. 1821.

Kedves Barátom!

Vedd Auróramat oly szívvel, mint küldi a kiadó, s ba némely jót találhatsz benne, szerencsétleni fog az a gondolat, hogy hazám lelkesb fiajai csekély iparkodásimat méltatják. Légy engedelmes hibáji s hijányai iránt, gondold el, hogy nagy volt a szándék, csekély a tehetség.

Fájdalom, hogy épen a kedves darabodban hiba történt; mehetségre szolgáljon az, hogy egész dologban csak egyedül lévén, mind a szük idő, mind akkori betegeskedésem célomat nehezíték. Reményem az el nem (fog) ijeszteni további munkáktól, és ámbár Igaz úr is folytatja Zsebkönyvét, ezen intézetet se fogod részvét nélkül hagyni.

Ha volnának köz tárgyat illető munkáid, melyeket nekem számi mértőztatol, küldd el mentől előbb adreßom alatt, hálás köszönöttel veszem, és észrevételeidet használván, mielődsésemre fordítom.

Boldog új esztendőt kívánva maradok mindenkor

igaz tisztelőd és barátod
Kisfaludy Károly.

VII.

KAZINCZYNAK KISFALUDY K.

Pesten 10-ik Január. 1823. ¹⁾*Tisztelt Barátom!*

Öszinte feleletre buzdít utolsó leveled. Hogy te Igaznak bővebben küldél dolgozásaidból, sajnáltam ugyan, de nem vádoltalak, mert valamint magam szabad lenni kívánok, úgy másban is tisztelem ezen tulajdönt. A szép s jó itt is amott is egy szent célra vezet, s bár minden kiadó a szép után nyúl, még is irigységre nem vetemedik, s ha ezt forral, tehetetlenséget, alacsony lelket mutat. Vannak ugyan embe-

¹⁾ Vettem Július 1-jén, a levél Helmeeczynél eltévedvén. (K. F.)

rek (sajnosan tapasztalám) kik minden ügyekezethe baráti részvételt színezve mérget kevernek; de ily tompa fullánkok nem hatnak az egyenes útra.

Én soha nem akartam Igazzal vetélkedni, sem ügyekezését gátolni. — Három évek előtt, nem is sejtván hogy Zsebkönyv készül, már szedegettem az Auróra számára, emélfogva senki sem vádolhat, hogy góg, vagy fényvág, vagy nyereség szomja birt ez en gondolatra — nyilván kezdettem és nyilván fogom vinni, míg kedvem, míg környüállásaim engedik. Minden intézetnek támadnak sokszor hivatlan pártfogói, kik ezt amannak kárával emelni törekednek, azonban biheted, hogy a sok buta dicséretnek, vak ósárlások tudtom nélkül történtek. Két zsebkönyv becsülett megállhat hazánkban, mindegyiknek vagy on publicoma; csak azt ohajtnám: hogy köz jóra, ne elleaséges indulatokra vezéreljenek.

Hogy ezen munka által nem vágytam egyedül nyereségre, halljad Auróratörténetét. Kis jószágomba utazván, Sándorral értekeztem szándékomról: hogy tudniillik literaturánkategy zsebkönyv kiadása elősegíthető, s én eltökélém annak eszközzését. Ő Doboziát általadta, azonfeljül az ugyan akkor nyert 400 ftot a Marezibányi fundátiójából ezen célra szánta. Pestre jövéa, több nyelvünk kedvelőji öszverakánk 2000 ftot Auróra kiadására; ez elegendő nem lévén, a többi költségeket magamra vállaltam, azon lekötelezéssel, hogy én évszerint a nyereségből 1000 vfttal ezen fundust megszaportom. Ezen tökepénz egyedül a magyar literaturára fordittatik. Így kell magunknak áldozni, midőn elfújult gazdagjaink szunnyadnak.

Ebből látod, hogy nem haszonért fáradok. A munka sokba kerül, 1000 jön fundusra, húzd le a procentumokat, marad — semmi. Nem kérdésből nyíltam meg előtted, hanem szíves baráti ösztönből, hogy Te, ki anny it áldozál, szenvedél nyelvünkért, aggett nappjaidban láthassad, hogy fényes nyomdokokat bár gyöngébb erővel követni törekszünk. Én neked sokat köszönök, és ha valaha oly szerencsés lehetek jöt teremteni, lelked sugallása vezetend előre.

Vajda-Illyadod előtt térlet hajtok. Ez Hébének

koronája — s bátor erős sasként vál ki a többi szárnyalók közül. —

Mit ifjainkról írtál, egészen nem igazolbatom; a koránti dicséret többszer önhiittséget szül, s ez mindég hátra taszít. Kémélve felfedezni hijányokat úgy tartom hasznosabb.

Légy boldog!

Örök tisztelőd
Kisfaludy Károly.

VIII.

KISFALUDY SÁNDORNAK KAZINCZY.

Kisfaludy Sándornak Kazinczy Ferenc barátí szíves tiszteletét.
Újhely, Novemb. 30-d. 1830.

Nemzetséged és nemzetünk örök fényöket vesztek el testvéredben, Károlyban, s öröm látni hogy az ő kidöltét minden jök kesergik. Én utána feltettem a gyászfátyolt, s bár az példa legyen pesti barátimnak is, kiknek hogy azt tevém, megírtam. Annál inkább ohajtom most, tisztelt férfi, hogy az egek a Te életedet nyújtsák igen hosszúra; hogy Te pótolj ki nekünk lelkes ösésedet is, azt a minden alakba oly szerenesével ömleni tudót. Mely kár hogy képét nem hagyá. De barátjai arról gondoskodtak. Az csak árnyéka lesz árnyékának, de a legkésőbb maradék tiszteletének még így is kedves tárgya. Élj igen szerenesésen, hallhatatlan férfi, s lássad magadat sok időkig tisztelve és szeretve.

IX.

KAZINCZYNAK KISFALUDY S.

Kazinczy Ferencnek Kisfaludy Sándor tiszteletét, hosszú életet, és boldogságot.

Vettem becses leveledet, Károly ösémnek, nemzetsé-
günk és literaturánk egyik jeles hőssének halála felett érzett búmat s bánatomat azon örömmérvés derítheti valamennyire fel, hogy mostani literaturánknak egyik főszerzője és alapítója Benned még él. Éltesen is az ég! szivemből kívánom,

sokkal tovább, mint a mennyire közönséges embereknel a közönséges élethatár terjedni szokott! Adja Néked azt amit ögém-től elvett! — Részvéted annyival inkább érdekel, minthogy Te vagy az, ki hasonló egy erős, viritó, éltes tölgyhez, mely az időt maga körül repülni, fergetegeket támadni és oszlani, maga körül fiatal fákat tenyészni látja, — szinte fél századig látad a magyar literatúrát haladni, annak hősseit körülötte nőni, szaporodni, munkálkodni, jobb rosszabb gyümölesöket teremni, és kisebb nagyobb dicsőséggel kidölni.

A magyar literatúra Károlyban igen sokat vezetett. Nem részrehajlásból mondom ezt, mivel testvérem, hanem azért, mivel tagadhatatlan szomorú igazság, melyet minden be-
esületérző ellenségnek is meg kell vallani. Ő lelkének testének minden erejét, a sorstól vett minden tehetségeit literaturánknak áldozta fel. Ő, midőn mások még katonáskodni kezdenek, már főhadnagy volt, s atyánknak akarátja, sőt tilalma ellen elhagyá a katonaságot, csak hogy életét s minden idejét literaturánknak szentelhesse. Atyánk őtet házától eltöltöta, mindenéből kitagadta azon esetre, ha valamely hivatalba nem lép; de semmi erő vagy hatalom ő benne azou erős egyetlenegy indulatot el nem nyomlhatta, melylyel a magyar literatúrához ragaszkodott, azt állítván, a mit én is, hogy a magyar nemzetnek ennél fontosabb szolgálátot nem tehet. Ő a legnagyobb szükségekkel küszködött, ő minden örökségét előre elköltötte, sok adósságot hagyott maga után, csak hogy egyetlen egy indulatját követhesse; — s most, midőn az által, hogy a Magyar Tudós Társaság helybéli rendes tagjának neveztetett; midőn a *Jelenkor* és *Társalkodó* nevezetű újságának kiadbatására engedelmet nyervén, magának jónál jobb existentiát szerezhetett volna, most kelle neki kidölni, mint egy erős fiatal fának, legszebb s jobb gyümölesöket teremhető korában! A mohácsi veszedelem oltá, midőn nemzetünk magánhangzó nemzet lenni megszünvén, egy olyan, morilt mássalhangzóvá lön mint a franciáknál a *h* betű, melyről csak azt tudhatni, hogy az ABCében még megva-
gyon, de csak ritkán hallhatni, — nem hiszem, hogy a magyar oly nagy nyereségnek örvendhetett volna, mint most az

által, hogy az országgyűlésnek végzése szerint a magyar nyelv végtére kenyérvelvé lehetett önnön hazájában. Károly velünk együtt ezen nagy nemzeti szerencsének nagy és gyors munkássa volt, — különösen Te, tisztelt, ősz bajnoka nyelvünknek, ki fél század óta soha el nem csüggedtél. — Fáj nekem, hogy Károly ezen örömnapját és aranykorát nyelvünknek meg nem érhette! —

Végre is csak azt kívánom: Éljen boldogul! A magyaroknak istene adjon Neked oly hosszú életet, a milyen halhatatlan és örök marad érdemed és emléked mind addig, míg csak egy magyar él és beszéll a földön!

Sümeghen December 16-kán. 1890.

II.
KAZINCZY FERENC
ÉS
TOLDY FERENC.

I.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, május 1, 1822.

Mióta a Telk. Úr érdemeit ismerni tanultam, égtem a kívánattól magamat levél által bemutatni . . . Most tehát, midőn az ide mellékelt könyvecskét ¹⁾ közre boesájtom, lehetetlen az alkalmat elszalasztanom stb. A második példányt méltóztassék nagy reményű Emil fiának általadni . . .

Közlöm itt azon gúnyos versezetet, melyet Czinke Ferenc úr ²⁾ ellenem írt, sa philosophia III. osztályában hallgatóinak diktált . . .

II.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széplhalom, május 15 1822.

Schedel Ferenc Józsefnek Kazinczy Ferenc baráti szíves üdvözlését.

Fogadd szíves köszönetemet kisdéd, de nagy becsű ajándékodért, s fogadd azt fiam nevében is, ki most tanulja Patakón a Grammatikát, s így maga azt még most meg nem köszönheti. Adják istencink, hogy egykor megérdemelhesse a Te figyelmedet, s a Helmezyét s Vitkovicsét. A gyermek eleven, tüzes, s tanítóji s társai által kedveltetik. De fél fog-e lépni pályám ösvényére, még ki nem láthatam. Mennyen a merre istene fogja hívni, csak jó legyen s szeresse a Szen-

¹⁾ „Isokrates Erkölési Intései.“ Pest, 1822.

²⁾ Feleletül az Isokrates mellé vetett, őt is megtámadó, jegyzésekre. Czinke F. a magyar literatura tanszékében Révai utódja volt! A gúnyvers címe: *Trufás Levélke egy ifjú mádi Magyarhoz*, nem neologushoz, hanem *neologushoz*, az Árpád dítsű árnycéka, vagy is mert ez így *nyomtatási hollás* a szerző vagy szerzőm. Árpádnak *datsu* még jobb dítsű *árnycéka*.

tet. Pályánk nem fog soha szükölködni követőink nélkül, s a haza férfiakat egyéb pályákra is kíván.

Sok okoknál fogva érzem én magamat feléd vonszatni, s egyike ezeknek az, hogy Te ismered és kedvelled a Régieket. Hányan vagynak azok közt, a kik csúválják a sok könyvet, s nyavalyás verseiket öntögetik, hogy Isokrates felől egyebet tudnának, mint hogy élt valaha valaki, a ki e nevet viselte? S fordításod gondos, szerencsés, nyelved tanult, s Néked is nagy a Czinke és Verseghy ellenkezője, a mi Révaink. Asszonyi állat méhében fogantatott Révai is, de istentől, s érezze hogy sokra ment, a ki leginkább őt kedveli. Prof. Czinke úr igen híven festi magát közlött verseiben. Ne akadjunk fel, szeretetre méltó barátom, ne akadjunk fel hogy nagyon szereti a régít s nagyon gyűlöli az újat. Kellenek olyanok is, s tiszteljük a vélekedés és szóllás szabadságát. Osztan hányszor van már megverve izettlenségeiért. S mely kár az, a mit tehet? Én ügyünket nem féltém, sem mástól, sem tőle. Hadd mondja hát a mit akar.

Batsányi kikapá a magáét. Linchen felső Austriában azt hívé némely levelezőinek, hogy ha ő fújja meg a kürtöt, összeroggyannak a Jérichó kőfalai; s így nem esik rosszul, ha a mindentudó embert egy kis tüsszentésbe hozzátok. A mit neki lap 60. mondál, igen bőlesen van mondva, s bár utolsó öt szavaidat megfogadná, s úgy írna, a hogy egy Párizst megjárt embertől várni lehet. De őrajta még Párizs sem fogott, s a francia kellem helyett rettenetes dagály s neveléses pöffeszkedés van előtve minden során. Én a tudományos csatázást nagyon szeretem, szeretem olykor a szabdalkozásokat is, de csak ha nemesek és elmések: a mit Batsányi a Faludi Programájában mondogata, némely citatumokon kívül nagyobb részt vagy haszontalan, vagy elmetlen, vagy paraszt. Ha szabad hozzád tennem egy kérést, azt térszem, hogy bocsáld igaz becsed szerint magadat, s ne köss többet belé, és az őformákba. Nem érdemlik, s a per alkalmasan el van döntve. Élj szerencsésen, s tarts meg nagy becsű hajlandóságodban. Széphalom Május 15 d. 1822.

Való e hogy Batsányi az, a ki betűszedőm és nem tollam vétkét, a nyelt (nyelv helyett), nekem tulajdonítá? az az, a ki a magyarra fordított külföldi remekeket *flagoriéknak* nevezé? Nagyon vágyok ezt tudni. Mert eddig ugyan nem Batsányit, hanem Batsányinak egy pap barátját néztem annak. Kérlek, ha tudod, tudasd velem is, s postán. Jegyezd fel pesti szállásodat, s születésed helyét s napját.

III.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, június 2. 1822.

... Vegye a Tek. Úr örömtől magán kívüli lévő szívemnek oly meleg háláját irántam nyilatkoztatott hajlandóságáért, milylyel mindenki tartozik legfőbb jótévőjének. Mert elevenen érzem mennyivel tartozzam én s minden többre vágyó ifju a Tek. Úrnak.

A mit a becses levél velem tudat Emilről, igen örvendtet. S hogy már előre számot tarthassak egykori barátágára, neki ajánlom Floriannak általam fordított *Myrtil és Chloé* című pásztori játékát . . .

Hogy valahogy helyre hozzam nevemet azok előtt, kik elhamarkodva készült Isokratesemet olvasták, még augustus előtt ki akarok bocsájtani egy *csomó verset* ama pásztori játékkal együtt, s historiai, prosodiai és nyelvi glosszákkal . . . Azért szabadságot vevék magamnak néhány darabot ide csatolni, azoknak igen kemény megrostálásokért esedezvéen. Találtatik köztök egy szonett is . . . Itélje meg a Tek. Úr lehet-e belőle valami, s méltó lesz-e kiadni, a mikor már oly szerencsések vagyunk e nemében a pocsisnak, hogy ránk nem alkalmaztatható Boileau e verse: „Cet heureux phénix est encore à trouver . . .”

Septemberben talán szerencsém lesz Tek. Urat Széphalmon személyesen tisztelhetni; ha pedig ez nem történhetnék, akkor a görög nyelv tanulásához látok, hogy Anakreont az eredetiből fordithassam. Most chez fogom nem lehet: angolul tanulok, s ebben Döbrentei úrnak segélyével élek.

Küszködve mások Plútusz kényivel
már jó volna, de az a *kény!*
Fény és arany-vágó
mert a pénz nem versbe, nem sonettbe való.
S nem éri harcok végét a kebel
Neszem magasra nem o — o fel

Árny (ájok) forr (ájok) így kíváná a rim.
Látod hogy nem igazítok, nem pótlók; pedig a mit mutatok, azt látod magadtól is. És így abba hagyom. —

Édes barátom, én is úgy hiszem, hogy egymást a nyár felé meglátjuk; de Pesten nem Széphalmon. Perem miatt oda kell mennem. Az igazság felelmen van; de húzzák a pert. Akárhol látlak, szerelemmel foglak melyemre szoritani. Élj szerencsésen. Széphalom június 20-d. 1822.

V.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, június 28. 1822.

(Egy új esomé verssel).

A német prosodiát rég meg kívántam tanulni, de Gottsched Pöctikájára sehogy sem bírtam mind eddig szert tenni. Most Horvát István úrhoz fogok folyamodni. Ha nála sincs meg, Lipéséből kell meghozatnom. Adelungtól nem találok prosodiát Heinsius Bücher-Lexikonában. Nagyjúbaj az, hogy Pesten a külföldi¹⁾ literatúrából oly keveset kaphatni.

VI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, dec. 16. 1822.

Verseghy nincs többé. Tegnap korán reggel elaludt örökre. Betegsége, a melyvízkórság, már rég kinozta, de csak két hétig nyomta az ágyat. Nem volt okunk öt szeretni . . . még is megilletett a halálhír. Mert még is fájdalmas azt, ki között-

¹⁾ Alig hittem szememnek, midőn ez általam gyűlött, ellenkezést magában foglaló rossz szóra egy 37 év előtti levelemben bukkantam!

tanok oly sokáig élt és munkálkodott, elnémulva örökre, a gyászágyon kiterítve látni! Holnap délután temetik. Nyugodjék esendesen.

A múlt hónap kezdetével léptem új pályámra, az orvosira, s eddig is örömmel tapasztaltam, hogy kedves honi nyelvünk az orvosi tudományokra is mily alkalmas. Egyebek közt prof. Schordann, egy igen ifju férfi, de minden tudományokban nagy jártasságú, az, ki a legszebb magyar lecke-kéket tartja. Ő a chirurgusokat tanítja, de gyakran bejárók én is óráira . . .

Nem derék dolog az, Tek. Úr. hogy Kultsár az írókat *kéri* újságában, hogy a nyelkenést *elísio nélkül* kerüljék? Ily eszközökre szorúlnak ellenségeink.

Prof. Czinke pedig kérte (tavál) hallgatóit a cathedrán, hogy szeressék, mert, úgy mond „jó szívem van, ha ostoba *ragyok* is.“ *Völnék*-ot akart mondani talán, de zavarodásában elhibázta az igemódot.

VII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, dec. 20. 1822.

Szívesen köszönöm tudósításodat, s szeretlek szép érzésedért, hogy ámbár Verseghyt nem szerethetéd, szárd halálát. Kell-e gyűlölnünk a ki másként gondolkodik mint mi? Az olyat csak szánnunk szabad, legfeljebb kerülünk, ha makkaskodik és gonosz játékokat üz; a mit üzni, Verseghy, igen is, szeretett. Oszlán hol látál valaha rosszat jó, s jót gyarlóság, erőtlenség, hiba nélkül? Verseghyt hiúsége, akarása, igyekezete, legalább a Marezibán buzdítása örökre tiszteletessé tették. Nagyobban szerette magát, mint kellett volna; nem mindég látta, a mit láthatott volna; s ezek engedhető hibák: nagyon tudott egyéneket látszani mint volt; s ez soha meg nem engedhető vétek, sőt istentelenség, s engemet ötöle ez tolt mindég vissza, szintén a borzadásig. De hát ha ez, legalább egy nagy részben, következése volt az ő sok és nagy s külömbféle szerencsétlenségeinek? Verseghy és én ritkán tu-

dánk közelíteni egymáshoz: én azonban gyönyörködöm annak érzésében, hogy jó oldalait, a rosszak mellett is, szerettem.

Jó az, hogy te tüzzel szereted a mit szeretsz. A laodiceai gyülekezet ki vala pökve (vagy hogyan is van), mert sem meleg nem volt, sem hideg. De a szeretet vagy gyűlölet csak akkor szabad, mikor javallja az ész, s nem a személyt gyűlöljük, hanem a dolgot. Engedd, hogy Néked, viritani csak kezdő ifjúnak, ez intést adhassa öszfejú barátod. A te és az én lángelkém, mi szeretnénk, ha minden olyan volna, a mit javallhatnánk. Pedig az is öröm, mikor nevetünk ha más ezt mondja: „szeress, mert szívem jó, ha fõm kábácska is.“

Kultsár úrnak igaza van, ha azt mondja hogy szebb a vers elisio nélkül, mint elisioval: nincs, ha azt mondja: szebb a vers hiátussal mint elisioval.

Mikor látjuk meg egymást, nem tudom, Novemberben reményleni kezdém azt, s még most is úgy reménylem, hogy iskolai félévekben meg foglak. De meglátjuk ha élünk. Élj szerencsésen s a haza örömére.

VIII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, febr. 14. 1821.

Itt a Tek. Úr egy munkát veszen¹⁾, mely a küldönek édes táplálatul szolgált sokáig, melyet *másolni* ügykezett minden tehetségével; s most hogy megjelent, félelemmel nyújt által Annak, kit bírójának oly szívesen óhajt. Jól tudom mit hibáztat a tudósok többsége originalomban, s Rösler²⁾, ki dolgozásommal meg látszott elégedni, választásmat gáncsolja: de én örülök hogy meg fogom tudni mutatni a hibák mellett is e miv elmúlhatatlan beszét . . .

Hallom hogy Baesányi ismét kiadja Ányost s Trattner-nél. Előbb hogysen e hirt vettem, gondolkodtam már a ked-

¹⁾ „A Haramják, Schillertől.“ Pest, 1823.

²⁾ A budai német hírlap nagy tudományú szerkesztője, ki gyakran igen tanulságos intéseket szõtt be könyvismertetéscibe, s a magyar újdonságokat előszeretettel ajánlotta.

ve költő felélesztéséről, s nyomtatómmal¹⁾ értekeztem is felőle. Ez ügyben is bizodalmasan járlok a Tek. Úr elibe, s esedezem hogy tiszta szándékomat segélmi méltóztassék, különösen biographiai jegyzésekkel, véleményekkel e költőnk felől, talán némely maradványaival, ha volnának a Tek. Úr kezseinél . . . Sõt ha Tek. Úr privát leveleket bírna Ányostól, ne sajnálja jegyzéseivel együtt azokat nekem megküldeni stb.

IX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Édes barátom, Köszönöm kedves ajándékodat. Elvívék azt tőlem, mert most rá nem érhetek megolvasására; bajaim vagynak, s beteg vagyok, s már november első napjai oltak; de megtekintem, ha a könyv viszáj²⁾. Annyit azonban látok, hogy emelkedél, és hogy teszed a mit megjövendőltem. Vonj fényt magadra, s dicsőítsd meg nyelvünket. De engedj egyet kérdenem: Kell-e ez a sok? Azt fogod mondani, hogy nem egy helyt kell mindég maradnunk. Nem vitatok semmit, csak kérdem; Te íteld meg. Azt azonban engedd mondanom, hogy a mit az Amália énekében Haller nem érte, én sem értem, s itt sem értem.

Ányósnak két verszetét bíráim kéziratban, s mind keteteje nyomtatva van! egyik talán Kallirhoe név alatt Orpheuszban — Batsányi azt a maga kiadásában talán azért sem revé fel, mert én adám ki — másika Krajnyikhoz (Lászlóhoz ki Obristlient. vala) talán a Tud. Gyűjt. ajándékívceiben. Ez testvére volt az én testvérem férjének, s meghalván, Ányósnak egész esomóeska levelei s versei jutának kezéhez. Bosszankodék hogy aklának egy pásztora oly nem papi leveleket írkált, s vagy elégette a csomót, vagy úgy elrejtette, hogy özvegye, a húgom, arra ugyan rá nem akadhatnak.

¹⁾ Landerer vállalta volt fel Ányos kiadását. Okom van szeretni hogy, bár szerkesztésem már censurázva volt, sok kétségem végre is vissz tartóztattak a kiadás eszközésétől.

Ennek kedvezése által egy pajkos levelét csakugyan bírota, s szeretném ha nem bírnám. Egy szép mátká leányt ajánla barátjának, oktatóván mint szédítse el. — Húnyjuk be rá szemünket, s sajnáljuk szerencsétlenségét — A maga korában az ifju Anyós esodajelenés volt, s látni hogy szereté a SZENTet, hogy a Roma Nagyajt ismerte. Válogatá a szavakat, s kivált az epithétekben bujálkodott. Teremtései korok színét viselik . . . . . édes barátom. Szemem karom elgyengült.

Széphalom Febr. 10. 1824.

X.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Febr. 27. 1824.

Schedelnek Kazinczy ído.

Imhol Anyósnak azon sorai, melyeket Batsányi megváltoztata, vagy legalább úgy nyomtattata újra, hogy el nem mondá az újra nyomtatott sorok övéi-é, vagy Anyósnak valamely más expljából vétettek.

Anyós Versei Bécsben 1798.

lap. 220. Nro XX. Egy ifju szomorúmutat etc.

Nézd ama nevendék almafát etc.

ez a kivagdalt leveleken így állott előbb:

XX.

Egy Gratia ferdik: egy bokor mellől alattomban nézi egy ifju.

O! szerencsés habok, miként örülhettek!
 Hogy annyi szép titkot bátran szemlélhettek!
 Vajha szabad volna Szalmácist követnem!
 S magamat szerelem tengerebe vetnem! a)
 a) Ovid Metam. Lib. IV. v. 288. et seqq.

lap. 221.

XXI.

V. 3. Ida vetekednék két teljes almáján —
 A többbit meglátod Názó Corinnáján.

ugyanesak lap. 221.

XXIII.

Két galamb két szíven áll és csokolódik.
 Halok, Galateám midőn csokolhatlak!
 Halok ha melyemhez gyengén szoríthatlak! —

Csuda, ily kínok közt még sem údíthatlak,
 Sőt másáz nélkül soha nem láthatlak.

lap. 225.

XXXIV.

V. 4. Eoyimet Etnának lángja *rajzolhattya*
 példázhattya.

lap. 226.

XXXVII.

V. 3. 4. O! ha tí majd éjszak tengerejű eveztek,
 Mennyi gyönyörűség okaivá lesztek.

ugyanott

XXXVIII.

Kapcáját egy rózsaszínű pántlikával köti Klóris, elétte áll imádója.

Jaj takard el kérlek! . . . olvaszd szívetem!
 Midőn oly titkokkal táplálsz szememet!
 Hidd el, ezzel oda vezeted szívetem,
 Hol thrónussán látom érzékenységetem.

Úgy tetszik, a mocskosságot akará elfedezni B. — Nem vádlok, sőt jól tette ezt. De még jobb volt volna, ezeket egészen kihagyni, mint a magából pótlani.

Add által az ide tettet. Öllelek.

XI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest. mart. 23. 1824.

. . . Vajon nem lehetne-e még is a közlött valódi olvasásokat adni (Anyóséit)? A sikamlós tartalom talán nem elég ok elnyomatásokra; itt is Anyos szól, s itt magát új oldalról mutatja, erkölcs tekintetéből ugyan nem kedvezőről, de lélek és test vagyunk . . .

Magamban nem bizván eléggé, kérem a Telek. Urat vizsgálja meg a plánumot, mely eddig így áll: (a versek új beosztása).

Rége irtam már Anyos Ignácznak, Pál testvérének, Esztergályba, de választ mind eddig nem kaptam.

Vörösmartynak átadtam a Tek. Úrnak hozzá szóló levelét. Mely váratlanul és kedvesen volt ő meglepve általa!

XII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, mart 26. 1821.

Édes barátom, Már fenn járok s kértészem fitkon mosolyog rajtam, midőn látja, mint ásom a gödröt kertemben, s mint tiltetem fáimat. Még e száraz kisedel testben sok az életérő. Gyermekeim tehát és barátim nem retteghetnek, hogy elvesztenek.

Anyósnaak levelét, ha pap nem volt volna is, nem kellene s nem lehetne kiadni. Gaz erkölestelenség van benne. Egy mátká, egy becsületes, tiszteletes ház gyermeke Pestré méne, s ez a paulinusoeska oktatást ad a vad szerelmekhez szokott katonának mint szédítse el a leányt. Ha a levél kezembe akad, magadnak, és általad mind azoknak, a kik birni akarják, általadom másolatban, de ne engedjük azt sajtó alá jutni.

Felosztásodat javallom. A Nagy Batsányi pirúlva fogja meglátni kiadásodat. Gondolom, nevetséges jegyzéseiből, mely(ek)re a Horácz dicenda tacendája, és non erat his locus egészen rá illik, semmit fel nem vészesz. Én azokat nevetés nélkül soha sem tudom olvasni, s nem tudnám, ha Batsányit nem ismerném is. Hát feleségének verseit mint töltötte tele hasonlóságokkal!

Néked, édes barátom, a legszívesb barátsággal azt sugom meg, hogy e napokban vedék ismét egy igen tiszteletes férfitől levelet, mely felőled esipősen szól. Fiatalságodat enlégetik, melyhez inkább illenek (igy a levél) a szerénység, mint az a magad elhivése. Egy másik barátom, s igen kedves barátom, kért, ne szölesiteném el ifjainkat a hozzájok ereszkedés által. Csak képzeld, azt hiszik némelyek, és még azok is a kik engem ismernek, személyesen ismernek, s szeretnek, hogy én téged, Kovaesóczyt, és még másokat azért szeretlek, mert ti az én tanítványim vagytok (igy a levél), s neologusok, holott a levél írója is az.

Mely vakság ez! A javalás, a szeretet nekem is kedves, s nagyon kedves, s a kinek nem az, itt vagyok, vessen követ rám. De mint képzelhet az, a ki engem ismér, oly magamba szerelmesedettnek, hogy nekem minden jó a mit az ad a ki engem esudál és imád? S nem gondolkozhatik-e úgy inkább, hogy én benneteket azért szeretlek, mert izléstek az enyémmel egyez? Ennek világosan megírom, hogy tegye velem egyült magát a ti esztendeitekbe, s kérdje, ha ő és én, a ti esztendeitekben adtuk-e azt a mit ti adtok, s vessen hozzá, hogy ti 40. és 65. esztendőötökben nem adtok e jobbat és többet mint mi? Ha dieséretem, ha barátságom benneteket elszölesítene (igy a levél), emlékezzél édes barátom, hogy az ifjúságot semmi sem ékeíti annyira, mint a szerénység — de a való szerénység, mert az a színlett csak nevetségessé teszi az embert és útálatossá. De engedj hát valamit ellenségednek, ne grammatikázzál sokat, ne élesen.

Anyósra nézve óhajtanám, hogy azon kép után melyet B. felőle Életében ad, festess egy ifju paulinust, metszsed a könyv elébe. Kedves lesz az az olvasónak, ha csak képzelet munkája is.

A mi Révaink nem javallá előadásomat, de nekem el merem mondani. A nyugodok alakú szók (igy aludok) kétképen conjugáltathatnak. Nyugodok, nyugodsz, nyugod, és nyugszon, nyugszol, nyugszik. NyudoDJ jól van mondva az első szörint, mint a második szerint nyugodjÁL. Így épen aludjál és aludj.

Végig futok leveleden, mert ezt sietve írom, hogy még ma indulhasson, s elfogva egyéb bajok által. — A — ehy az én gyánításom szerint Zichy. Az elegyeseket én is elébb tenném az Epistoláknak.

Köszönts Kovaesóczyt, és kérd, hogy ha alkalmatlansága nélkül megeshetik, küldjön nekem egy Mátyást és Martinúzit Richtertől Vitkovics által. Hát az ő folyóírásából mi lesz? Köszönts Vörösmartyt is. Mondjad nekik és magadnak, hogy én benneteket szeretlek hűségtek és erdemetek miatt, s szeretnélek ha nem szeretnétek is.

Miuek frankirozod leveledet? Élj szerenesé'ben.

Széphanom Mart. 26 d. 1824.

Vitkovie'nak köszönd kérésém teljesítését. Azt mindjárt elküldöm Eperjesre. Várom esomójit Jankoviestől.

XIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphanom, apr. 20. 1824.

Higyj szavanmak, Gróf Dezsőffy senmi tekintetben nem vonható magára gyanúdat. Más valaki az, a ki felől szóllek. S rád nézve mindegy akárki. A más vélekedését felőlünk tudni mindég jó, de vélekedésért mást sem gyűlölni sem szeretni nem kellene. A vélekedés mindenkinek szabad, s hogy így vagy amúgy gondolkodunk, annak nem vagyunk okai, legalább nem mindég. Ezt szükség vala tudatnom veled, s sietek válaszolni ma érkezett leveledre.

Jankovics Miklós nekem megküldé a Sallust Codex Membranaceusát, mely Hunyadi Mátyás királyunké volt; az első lapon címere. Megküldé a Spanyol kir. Hereg pompás fordítását is. Azt tegnap estve vetém. Képzeled hogy az nekem most minden időmet el fogja rabolni. Pedig pereim is elfoglalnak. Rövid vagyok tehát édes barátom, de tudod hogy benneteket szeretlek.

Apr. 22-d.

Egykori tanítványod a magyar nyelvben a bécsi születésű s Patakon törvényt tanuló ifju görög Paziazi ¹⁾ ma ná-

¹⁾ *Paziazi Mihály*, egy nagy cultúrájú fiatal oláhországi nemes, ravogó szellemével akkor a pesti szép világ kegyeltje. Szépirodalmi dolgozatai — költemények, beszédek, könyv- és zínbírálatok — a pesti német és bécsi lapokban 1819—28. állottak, egy pár beszéde az Aurórában is. Abrándos tisztelője Kisfaludy Károlynak, s ez által is Pedjelve baráti viszonyban a Kisf. minden barátival, az új irodalmakbani jártasságával, szépízlésével, gyakorlott ítélletével igen jelentékeny tagja volt e körnek. Az 1823 4. évet Patakon töltötte Kövy Sándó²⁾ alatt, azt in ügyvéd lett; 1832-ben a nap. udv. cancelláriánál vett szolgálatot, hol udv. titolnok, és személyesége által nagy befolyású ember lett.

lam ebédele Prof. Somosi János Úrral. Régen nem volt sem jobb napom, sem kedvesebb két vendégem. Szeretetre méltó ifjú, s eltölte pesti hírekkel. Szeret benneteket, s nemzeti emelkedésünknek nagy barátja. S mely kedves magaviselet, mely ajánló külső! Óhajtom, hogy gyakran láthassam. Melegen festé Kisfaludy Károlyt, s örvendve hallá, hogy én ezt forrón szeretem és becsülöm, mely felül annál inkább nem kételkedhetik, mivel ezt neki előbb mondám, mint ő mondotta volna, hogy egymást szeretik.

XIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Kassa, sept. 11. 1824.

Kovacsóczy vette át Paziazitól Tek. Úrnak nekem szóló esomóját a Sallust Előbeszéde példányaival, attól pedig csak nagy későn kaptam meg, ez az oka elkésett köszönetemnek. Ez a K . . .

E hó 2-d. érkeztem Kassára. Nem bírtam szekeret találni Újhelyre . . . Holnap után indulok a Szepességre rokoinaim meglátogatni, s mert Lengyelországba is be kívánok menni, legalább Krakkóig, már nem reménylem, hogy visszavaló utamban is láthassam a Tek. Urat, azért Werfernél tetszem le Horátz Ódait ¹⁾ melyekkel Virág úr kedveskedik tisztelete mellett; a Teleki (László) képét, melylyel Thaisz; a Resignátiót, melylyel Helmecezy, kik mind tisztelik teljes szeretettel, Vitkovicesal, Horvátal (Istv.), Jankovichehal és Kisfaludyval (Kár.) egyetemben. Paziazitól egy levél is van a esomóban ²⁾, aztán egy régi magyar bibliának néhány levele, mely Félégyháziának ítszik lenni, mi iránt Tek. Úr véleményét bátorodom kikérni. „Az Új Szellem“³⁾ et is czeckhez mellékeltem. Kisfaludy főleg azért haragszik ez ostobaságra, mert a Tek. Urat is bele keverték ³⁾, de Kultsárra

¹⁾ Virág által fordítva. Buda 1824.

²⁾ Itt a XV. szám alatt.

³⁾ Satirai vígjáték a neologusok ellen. Szeged 1824. Személyei: Kolomposi (Kazimezy Ferencz), Kortyándli (Kovacsóczy), Bojszi (Bajza), Kabak (Schedel), Okos Lőrincz (Kulcsár), Schelmecezy (Helmecezy) stb. KAZINCZY ÉS KISF. KÖRE. 3

is azokért, miket egy idő óta írogat a neologismus ellen . . . Schiller Levelcit Dalberghez azért tettem a többihez, mert tán az országban sincs. Taval Bécsben levén, Schaumburg által kellett megrendelnem, ott sem ismerték

XV.

KAZINCZYNAK PAZIAZI.

(Pest, aug. végén 1824.)

Hochwohlgeborner Herr! Die unvergesslich huldvolle Aufnahme in dem so reizenden Széphalom giebt mir Muth genug von dieser, so sehr erwünschten Gelegenheit Gebrauch zu machen, und an Ew. Hochwohlgeboren zu schreiben. Die mir heilige Pflicht der Dankbarkeit hatte mich schon früher dazu verpflichtet, aber theils Schüchternheit, theils die Unmöglichkeit die Aüsserungen dieses so lebhaften Gefühls mit seiner wahren Grösse nur im Geringsten in Einklang setzen zu können, hielten mich von der Erfüllung einer Pflicht ab, welche den schönsten Wünschen meines Herzens entspricht. Die wenigen Stunden, die ich in Ihrer und der Ihrigen reizvollen Gegenwart zubraachte, glänzen mir im schönsten Lichte der Erinnerung. So selten dringt in diesem kalten Leben ein reiner Strahl des Gemüths in die sehnende Brust; und es ist daher kein Wunder, wenn die hehre Gluth, womit Ew. Hochwohlgeboren für alles Edle lodern, und jedem Keim des Strebens Leben geben, mich mit einer Empfindung erfüllte, die viel zu selten und seelig ist, als dass auch ihr leisester Farbenton je erleichen könnte. Die unbeschreibliche Milde und sanfte Huld der Gräfin, Sie, der edle Dichter, der im Silberhaar den ewig grünen Schmuck um das Leben windet, und es in schönen Farben glühen lässt, der im Alter uns die Jugend des Gefühls erhält; die Gräfin die uns zeigt, was den Dichter lohnt und ihn begeistert, und dem hohen Schmuck des Lorbeers den zarten Reiz der Rosen verbindet; der lebenvolle Emil, dessen gluthvolles, trotziges Auge in sanften Thränen der innigsten zaertlichsten Liebe schmilzt, und im Ausdruck fast überirdischer Zartheit Ihre stete Begleiterin und Gesell-

schafterin, die lieblichste Grazie Thalie! Seit meiner zartesten Kindheit ist mir der Name Dichter heilig; zu seinen Füßen liegt das Leben, und er allein lässt einen farbigen reinen Strahl aus höhern Regionen in die Schattenwelt unseres jetzigen Lebens erfreuend und tröstend hereinleuchten, er allein wiegt das Gefühl unseres Unglücks in Schlummer, und erscheint uns als Engel im Traume, dass ein holdes seeliges Lächeln auf unseren Zügen sich mahlt. Welche wogende Fluth musste sich in Széphalom in mir regen, und noch kommt mir wie ein schöner Traum der ewig unvergessliche Tag vor, wo mir, dem Fremden so edle Herzen sich öffneten, mit so warmen Gefühle mich empfingen. Welch zürnender Unmuth ergriff mich, als der neu erschienene *Új Szellem* mir den neuen Beweis lieferte, wie gerne die Rohheit gegen alles Schöne kämpfe. Welch schöne Consequenz im Kampfe gegen alles Höhere! Schedel übergiebt Ihnen diesen Brief. So jung weilt er sich mit Ausdauer und Feuer der Litteratur, und den jungen Menschen voll schöner Eigenschaften trifft ein Hagelwetter voll Spott und Tadel. Sie, der gefeierte, von fremden Nationen anerkannte Dichter, auf den der edlere, der bessere, der gesunde Theil der Nation stolz ist, stolz sein muss, werden von schmutzigen Händen angegriffen, und den plumpen Spässen einer hirnlosen Menge bloss gestellt! Ungarn, Ungarn! so wurde Euer Ruhm nicht erworben. Der Ungar behandelte den Fremden gastfreundlich. Im Pantherfell ehrte er das Zarte, der Tapfere fand den Lohn im Schönen: habt ihr die Kraft verloren, und die Rohheit beibehalten? kehrt ihr die ehemals ruhmvollen Waffen gegen das Edlere im Menschen? Seyd ihr die Südlinge der Finsterniss, des ewigen Unverstands? Der herrliche Ungar mit seiner tiefen Empfindung, mit seiner Sehnsucht nach dem Hehren, die sich in seiner Musik so rührend, so herrlich ausspricht; der ernste Ungar sollte den Frevel dulden, dass man die Ehrwürdigsten seiner Nation pöbelhaft herabzieht und schmähete? Ist der Nationalcharakter angegriffen, will man an das heilige Palladium der Sprache greifen, so strafe ein zürnender Blitz den Kühnen, der diese höchsten Schätze der Nation zu

berühren wagt: aber Ehrfurcht dem Edlen, tiefe heilige Ehrfurcht Dem, der einer Nation, und seys den Samojedon, *das* ist, was Sie der Ihren! Dass irgend eine ungewaschene Hand viel Grobheit gegen Sie schreibt, ich weiss es, das schmerzt Sie nicht, aber der Undank thut weh, dass das Zarte, Schöne, Edle die Beute plumper Fäuste wird, würde Sie verletzen wenn es in dem entferntesten Welttheil geschehe. Dass diess bei einem so herrlichen Volke geschieht, als die Ungarn sind, ist doppelt traurig. Nehmen Sie die Entschädigung dafür in ihrem Bewusstseyn, und dem ewigen Krieg der Frösche gegen Apollo in der Überzeugung, dass es überall Schiffknechte gibt, die den Arion beim Mantel zerrend ihn ins Wasser werfen; dass aber die Schutzgötter des Menschen den Namen des Edlen zu den Sternen schreiben, der ein Bildner seiner Nation geworden. Mit der glühendsten Verehrung und der aufrichtigsten Dankbarkeit empfehle ich mich Ihrem Andenken.

Michael v. Paziazi.

XVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Eperjes, septemb. 27. 1824.

Édes barátom! Jól esett, hogy Széphalomra szekeret nem kaptál; én az egész septembert itt töltém perem miatt, haszontalan ugyan, mert minden sürgetésem mellett fel nem tudám vécetni, de annyiban nem haszontalan, hogy novemberben annál inkább fogom kivánhatni, hogy döntessék el. Isten telenség, a mit egy hét gyermekü atyával a sógorom teszen, s még ingerli fájdalmimat, s velem ok nélkül költet, holott a nehéz időket az igen gazdagok is érzik.

Kedves vala nekem tőled hallani, hogy az én tisztelt barátom Horvát meg vala lepve ajándékom által. Mind eddig azt sem tudám, hogy az kezéhez ért. Bár kiadná, még pedig glosszájival. — Erdélyi Levelimeit s Sallustomat s a Cicero leveleit novemberben Pesten fogjátok olvasni, még mielőtt azok a bécsi censor kezeibe jutnak.

Örvendek, hogy az oly fejeknek mint te, Sallusthoz irt előbeszédem megnyeré javalását. Reménylettem azt, s valóban több javalja mint reménylettem. De mit monda az arra, hogy egy oly férfi, mint az én Döbrenteim, nem csak nem javalja, sőt még elrémít, s fédd, és dorgál? Kénytelen valék neki megírni, hogy azok után a miket nekem ír, nem gondolhatok egyebet, mint azt, hogy neki kedvesebb a Ruacusz nyelve, mint a Virgilé, és hogy ő, ha Virgilt neve nem védené, azt a nyelvtörő Virgilt még meg is korbácsolná, mivel az a Róma nyelvét a graccismusokkal eltarkázta. Én feltettem magamban, hogy ezeknek az érteni nem akaróknak, de tanítani akaróknak többé nem felelek: de Döbrenteinek kelle felelnem, s nem lehetetlen, hogy nyomtatásban is fogok. Az az Új Szellem, és az a Batsányi! Az elsőbbre az minden jegyzésem, hogy tréfája hosszú; a linci Aristarehusz ízelenségeire pedig, hogy szeretem hogy ő beszéll úgy. A dühös ember maga adja nekem a legszebb elégtételt.

Hogy engem Kisfaludy Károly szeret, azt nagy örömmel hallom. Majd ha Pesten lésszsz, mondjad neki, hogy én az ő barátságát életem legszebb szerencséjé közé számlálom.

Én indulóban vagyok haza. Soká mulattam itt, s alig várom az időt, hogy kedves feleségemet s gyermekimet meglássam.

Nem rekeszthetem be úgy leveletem, hogy el ne mondjam neked itéletemet Aspasia felől. Gyönyörű verseitek vannak benne: de barátom, mely oláh círájú ez az Aspasia! Mely badar beszéd mindjárt az Előszó. Mi az a *kellenkecs*? az a *szellemgyűnvölcs*? Kell-e az? Mi vagyunk okai, hogy a Döbrenteiek bennünket nyelvtörőknek nevezgetnek. Az oláh leány nem gondol vele, ha köblét üveg kláris ékesíti is, csak halmozva álljon és csillogjon, s ilyenek nézem Aspasiátokat. Verseitek azonban felejteti(k) velem az üveg klárist; azok gyöngyök és gyémántok.

Én kevés napok alatt Biharba megyek, s bár otthon légyek mikor Széphalomra jösszsz. Kassán megludod Dullházy úrtól, kihez elvezet Werfer, ha otthon leszel-e. Nem szeretném ha hujába fáradnál. Élj szerencsésen.

XVII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedel Ferenc Józsefnek Kazinczy Ferenc baráti idézetét.

Éjfélnél van, s kifáradtam a dolgozásban. Csak egy szót tehetek. Itt küldöm vissza, a mit oly sokáig hevertettem magamnál, mert nem vala alkalmam hozzád küldeni. Fogadd szíves köszönetemet. Éljen szerencsésen édes barátom, és, ha az ér valamit nálad, hídd, hogy szeretlek. Újhely, apr. 13. 1825.

XVIII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, május 20. 1826.

November óta az orvosi cursus practicus osztályait járom; s minthogy a sokaság elítéléte össze nem tudja egyeztetni a jó orvost a belletristával, szépliteratúrában nem fogok többé saját nevem alatt dolgozni, hanem, ha kevés üres óráimban tehetek még valamit e mezőn, a haza Toldy név alatt fogja azt venni. Ezt azért is teszem, hogy összemarcangott nevem ezentúli dolgozásaim olvasásától a publicumot el ne rettentse. Sokat haladtam azon pár eszt. óta, hogy nem nyomtattattam semmit. Által tanultam látni, hogy az érzés éveiben minden ember költő, akár ír verseket akár nem, de azért még nem artista. Én mosolyogva nézek most vissza azon időre, midőn még azt hittem, hogy vocatióm van a lyrára. Nem haladás-e már az is, ha átlátjuk, mire nem vagyunk hivatva? Sapientia prima est stultitia caruisse. Egy régi levelemben kérded: Minek az a sok? Akkor is éreztem én e kérdés súlyát: de még nem birtam magamat hibáim alól felszabadítani. Igérem hogy, ha még írok, nem lesz botránkoztató, a mit írok.

Emil, Urága Úram, már alkalmasint a gymnásium utolsó classisát járja. Ha Pestre kívánod küldeni, utasítsd hozzáam is. Bibliothékám nyitva áll neki, s ha ellíthatni magával, hogy néha etiam apud iuniores consilium, az én tanácsom is segítségére lehet a nagy városban.

Bocsáss meg, hogy valahányszor írok, mindég fárasztalak is valamivel. Ismered Ideler és Nolte angol, olasz, francia kézikönyveiket. Ilyet szeretnék régóta már beszélni a magyar poésisről is, de késtem, a mit nem is sajnálok, annál többet tanultam. Most azonban úgy áll a dolog, hogy vagy ki tudja mikor fogok csak véghezviteléhez láthatni, vagy *mindjárt* kell. Én az utóbbira határoztam magamat. T. i. báró Wenckheim József az aradi főispán leányának Marinak már másfél, s b. Orezy Lőrincének, Ninának, fél év óta adok órákat a magyar könyvnyelvben és literatúrában. Oh mely hálaival tartozom Vitkovicsnak, hogy a W. házhoz bevezetett! Mely mivelő reám nézve ez az összeköttetés, hol nem annyira tanítónak mint bázi barátoknak tekintenek. Mely szép órákat töltök én e valóban nemes familiai körben! Minelőtte tehát rigorosumaim ideje megjönné, s én tehát kénytelen leszek tanításimat befejezni, egy oly munkával szívetnék széplelkű tanítványomnak kedveskedni, mely neki kalaúzul szolgáljon literatúránk körül jövőre is, de melylyel azt is megmutassam szüleiének és Vitkovicsnak, hogy nem voltam egészen méltatlan bizodalnokra. A munka címe elődbe fogja rajzolni a szándék mi voltát. Azt így állapítottam meg: „*Handbuch der Ungarischen Poesie, oder historisch-kritische Darstellung derselben nach ihren Epochen, mit einer Auswahl interessanter Stücke aus den klassischen Dichtern der Magyaren, nebst Nachrichten von den Verfassern und ihren Werken.*“ Két kötet lesz. Németül azért írom, hogy a köztiünk élő németeket is serkentsem a magyar literatúra megismerésére, úgy nagyobb házainkat, melyek az egészen magyar könyvet talán nem is olvasnák! s hogy végre a külföldön is terjedjen a magyar literatúra híre. De a Te segítséged nélkül hiányos lenne a mit adnék. Azért esdekelve kérlek, ne tagadd meg kérésemet. Tudom ugyan, hogy sok kézírásaid vannak, melyek literatúránk históriájára nézve kivesek, de Te azokat nem bizhatod reám, azért is nem is értök esedezem; hanem egyes pontokra nézve kérem közléseidet. Ráday verseit, biographiai dátumokat Rádayról, Bessenyei Györgyről, Szentjóbíróról, Kis Jánosról, Barzsegyről. De a mi legtöbb! méltasság! Magadról

mindent megírni, mit közzé tétetni nem átallassz. Vannak, tudom, gazdag életben oly seánák is, melyeket ovakodva lehet csak említeni, de nem látom, miért kelljen elhallgatni, minekutána örökké nevezetes, életed azon korszaka azon befolyásnál fogva is, melyet Tenmagadra és így literatúránkra is gyakorlott. Nem merném a pontot érinteni, ha Paziazitól nem tudnám, hogy sebecid már begyógyultak . . . Értesíts, mit és mennyit legyen szabad ezekről mondanom.

Nem sokára megküldöm a nyomtatott programját.

XIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, május 23. 1826.

Toldy Ferencnek Kazinczy baráti szíves üdvözlését.

Május 20-d. írt leveledet e pillanatban veszem, s mint-hogy a posta napszállatkor indúl, minden haladék nélkül felelek reá.

Vedd szíves köszönetemet, édes barátom, hogy malicominis nevedet elváltotzatád. Régen óhajtottam azt, s tudod nem szükség mondanom miért. Kérlek maradj meg mellette, s nem csak könyveidben, hanem az életben is. Én ha német, s német-író volnék, magamon nem hagytam volna a *Lafontaine* nevet, sem a *König* nevet nem, ha strassburgi nyomtató volnék. Quod sis, esse velis.

Édes barátom! írj a mit akarsz, tégy a mit tetszik, az mindég jó lesz, mert Te nem vagy az, a ki a mit tészesz vagy írsz, sokszori ügyelmes vizsgálat nélkül csinálja. Az ezidei Auróra megolvasása oltá én mindenek felett a sokszintű és sok mezőken ragyogó Kisfaludy Károlyt, Bajzát, s a Cserhalom egyetlen hasonlíthatatlan éneklőjét szoktam csudálgatni. Divum genus! Ide számlálom a lány, a lelkes Kovacsóczyt, kinek tavaly egy dala, most egy másik (Zeng a liget — és Mari a parton áll) méltó tárgya csudálásimnak. Csak várd, mi lesz nyelvünk, mi lesz literatúránk a maga confessáriusai s martyrijai által. A Te neved nem súlyedhet homályba. Válaszd magad a mezőt. Aderit vocatus Apollo.

Oly lelkü barátomnak, mint Te vagy, az én esomóim mindég nyitva állanak; Néked azért is nyitva állának, hogy szedd rendbe, mert a hozzám írt levelek inkábbára mind össze vannak szórva. De azokat sem kezeim közül ki nem adhatom; megbántanám az által azokat, a kik írták, sem itt nem külömben, mint ha magam oldala mellett volnék a redactornak, azt pedig reményleni nem lehet, mert házamnál még esztendeig sem fogok lakhatni az újhelyi (Zemplény vgyei) archivum végig tekintése miatt. S ha a diaetának vége lesz, Pesten kell lennem, perem revisiója miatt. De a Ráday már bekötte álló leveleiből keveset is lehet tanulni a célra; s a mit felőle tudok, kis részben szabad elmondani. Verseit, a mint életben lévő unokája mondá, elégette valamely bal tartalékból egy nem ismert kéz; hihető a nagy világban ragyogó menyé. A mi nyomtatásban megjelent, felleled a kassai Muzumban, Orpheusban, Helikoni Virágokban saját neve és N. Y. betűk alatt. Berzsenyi felől hírt vethetsz Szemerétől, ki őtet ismeri. Leveleit általküldhetem, mert azok külön esomóban állanak, itt lévén verseinek tulajdon kezével írt példánya is, melyből az első kiadás vétetett. Bár azokat újra kiadnák! mert a lelkes, de nem szemes (rövid látású) Helmecey sok botlásokkal, kivált az interpunctiókra nézve adta ki.

Mit írj felőlem, Szemere elmondja. Azt, a miről szólasz, miattam bizvást mondhatnád, de a dolog miatt nem, mondhatod: úgy kell megértened, hogy magadnak bajt ne csinálj. Az én életem ott szép, sőt rettegés nélkül mondhatom, dicső tettekkel ragyog. Ilyen az, hogy négy embert, ki naponként 4 krból élt, veszedelmes úton tápláltam négy holnapig, s utóljára is rajta vesztettem, de már akkor, midőn 48 óra múlva mindennek vége volt.

Stettner barátunk is gondolkodik, sőt készít már, effélet. Ne tartsd szándékokat titokban előtte.

Thewrekw nekem megküldé köre metszett képét. Az előttem kimondhatatlan kedves volt. Bár Bajza is és több társaink metszve volnának! s annak kezétől a kiétől Ponori. Én meg nem foghatom, mint lehet azzal dolgoztatni, a ki Ken-

deresit és Berzeviezy Gergelyt adá a Tud. Gyben. Kenderesi ügy Kenderesi mint én vagy Te; Berzeviezyre pedig csak az orratlanságról lehetnegyanítani. Falua lakván, nem tudok semmit azon szép világ felől, melyben lélekben élek. — Ha irsz, ne feledd tudatni velem, ha Döbrentei kétszeri jegyváltása után feleséges ember-e már. Azzal a barátommal sok történt, miolta nem láttam, a mit meg nem tudtam gyanítani, s pirúlok magamban, hogy meg nem gyanítottam. Nagyon hozzá szokott a corrigálásokhoz, s néha ott is corrigál, a hol nem kellene.

Köszönöm szeretetedet Emil eránt. Az lelkes gyermek, és ha Pesten lehetne, meglátnád, mire nem vihetnétek. Patakon nem az, a kinek óhajtanám, s láznál, környülállásim nem engedik, hogy neveljem. Házi tanítója (Patakon) neheztel, hogy inasával tart. De az inasa a legeminensebb gyermek a rhetorikában, hol Emil is van; s én kimondhatatlanul örülök, látván hogy Emil ezt a *Pataki Jánost*, ámbár inasa, mint tiszteli, mint szereti, legkedvesebb falatját mint osztja fel vele; de mind ezt úgy teszem, hogy Emil nem tudja, ha javallom-e vagy neheztelek én is. Én gyermekeimre nem szeretek dudogni, és csak akkor tudják neheztelésemet, midőn villámlok és mennydörgök; de Emil lehetetlen hogy fel ne érje hogy 67 esztendő atyja, a ki a jófejü gyermeket gyönyörködve csókolja öszve, ha szürben jár is, úgy eilezze a Pataki Jánossal való barátkozást mint mások. Ez a Pataki egykor csillag lehet a hazában; az iskolában már az.

Sietek, és így még egy kérést. Menj mindjárt Kisfaludyhoz és Vörösmartyhoz, s mondjad nekik, és Stettnernek, hogy nyugtalan várom az időt, melyben perem miatt majd Pesten kell lennem, hogy őket láthassam. Aurórának recenziója most van sajtó alatt Ellingernél Kassán. Ott leginkább a *Volna szárnyam* és a *Bajza szép Bordala* vonta magára figyelmemet. Cserhalom különösen érdemel magasztaltatni. Ezt a két nagyunkat, s Kovaesóczyt forgatván szímem előtt, kedvem volna elmondani: *nonne dimittis servum tuum Domine*. De én még sokáig nem szeretnék dimittáltani, mind gyermekeim miatt, mind hogy a ti fényeiteket láthassam, lelkes istenfiaik.

Paziazi felől, hogy valamit tudhatok, nagy nyereségül veszem. Ötet mind én, mind feleségem, sokat emlegetjük, s kínunkra volt, hogy nem tudhatunk, hol van. Ötet, Vitkovicsunkat, Szemerét, Küleseyt szives barátsággal csókolom.

XX.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, június 23. 1826.

... Olvastuk a recenziót. A Kisfaludyról, Bajzáról, Vörösmartyról mondott ítélet kétség kívül való... De Irántad való tiszteletem nem engedi, hogy bármit titkoljak Előted. Minden leveleidet mi barátok egymással közölni szoktuk, s mily öröm az nekünk, Tőled levelet venni, elképzelhetd. De mint hűledezőnk, midőn látjuk, hogy némelyek iránt mily rettentő tévedésben vagy. Nekem igen nehéz személyekről ítéletet mondanom, mert magamat sem ismerhetsz; s mennyire nem lehet levelek után valaki karakterét ismerui, világos, mert Kov... yt és T... öt becsülöd. De az én levelem Nálad fenmarad, s már ezért nem irhatok Neked ezen emberekről egyebet, mint tiszta igazságot. Nem említem, mily véleményben legyenek itteni társaink Kov... írásai felől, de az *ember K...* Rád bizom, mennyire kelljen és lehessen a literátort az embertől elválasztani. A lány, a lelkes Kov... egy Budán Pesten elhíresedett adósságesimáló... sőt... S említem-e hogy a consiliumot, hol harmad éve practicáns volt, becsstelenség miatt *kellott* elhagynia? — S hát T...? ... A férfias, és másokról csak jót hinni szerető Stettner egyszer az utcán látta vele Bajzát, kire ő toltá volt magát, s irtózott tőle, míg közelebről nem ismertettük meg vele. Különben T... az, ki gróf Dessewffynck a diétán vállalt veregette! ... S a gróf, bár sokat megfordult a világon, még is bizodalommal van iránta! Ki így félít is el tud vakítani, látni hogy érti mesterségét. K... T. és Bors salakjai az írói testnek, miattok maholnap szégyen lesz magyar írónak lenni, s mert ezek legnagyobb lármát csinálnak, quasi az írók re-praesentánsainak kezdenek tekiutetui a sokaság által. Meny-

nyire fájlaljuk, hogy Te ilyekkel összeköttetésbe keveredtél, s a közönség előtt mutatoz hajlandóságot irántok. T . . . kávéházakban mutogatja Erdélyi Leveleidet, s dicsekszik hogy reá bízta kijavítás végett . . . . .

Egy kérésem van Hozzád . . Azt mondják hogy hírcidet az írókról szereted közölni leveleiddel barátiddal. Az enyéimet, kérlek, ne add tovább, legalább ne említsd nevemet . . .

Hogy Szemere és Kölessey engem szeretnek, azt Neked köszönhetem. Az Élet és Literatura új kötete augusztusban okvetlenül kijő. A kiadók távollétében ráum van bízva a róla való gondoskodás. Mind ketten ma az egész délutánt nálam töltötték, és szívesen tisztelnek; Szemere azt izéni, hogy a philologiai tárgyak, a Beregszászién kívül, most még elmaradnak. Én felette örülök ezen intézetnek, s ha a mint kívánom, sokvevője lesz, azt talán folyóírássá lehet átváltoztatni.

D . . . ről csak annyit szabad megírnom, hogy minekutána az esküvés napja már közelített, azt mondta hogy a leánynak izzad a keze, s azért nem veheti el. Most megint itt van. Pozsonyban nagy rollét játszott. Szerenésés lesz-e az az influxus, melyet a felállítandó akademiára gyakorol már jóelőre? majd elválnak. Privát hírt az rebesgeti, hogy a fizetett tagok ezek lesznek: Döbrentei (talán praeses), Kazinczy, Vitkovics (cassae perceptor), Horvát István (secretarius), Szemere, Kisfaludy, Kölessey; becsületheliek Kisfaludy Sándor és Vörösmarty. Mennyi hiteles e hírből, nem tudhatni.

Stettner barátom Budára tette át állandó lakását, s a consiliumnál fog practizálni. Tegnap előtt hozta le Komárom vármegyéből feleségét. Nyolc esztendeig szerették egymást. Ez több e karaktert mutat, úgy hiszem, mint bizonyos emberek.

Junius 24.

Nem mertem elküldeni a levelet; féltem, bal néven veszed. Küzlém azért Paziáziával Stettnerrel, Vörösmartyval, s mind azt mondták, jót teszek Veled általa. Harmad éve, tán Kassáról írt levelemben is érintém a dolgot . . Nem akartalak tovább is tévedésben hagyni.

XXI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, június 27. 1826.

Schedel Ferencnek Kazinczy baráti szíves üdvözlötét.

Nekem semmi nem lehet kedvesebb mint az a bizodalmas tartaléktalan bánás, mely hozzám ezelőtt negyed nappal írt leveledben szóll. De te is, és azon barátink, a kiket megnevezsz, megengeditek hogy épen úgy szólljak veletek tartalék nélkül és bizakodva.

Igen is, én szeretek oly híreket másokkal közölni, a melyeknek vétele nekem örömet csinált. Azt hiszem, hogy az lelke tisztaságának s jószívűségemnek esalhatatlan jele; valamint annak is, hogy éa magamat nem szeretem és nem tudom oly valamely felsőbb nemű valóságnak tekinteni, a kinek ne légyen kötelessége mások éránt, a mi másoknak az éránta. S mely hírek lehetnek azok, a miket barátimnak, és kivált az úgy barátimnak az úgy dolgai felől ne adjak? Kedvetlenséget okozni másnak, a ki nekem örömet csinála, hálátlan-ság, és ettől magamat óvni fogom, óvni tudtam. De ha az ártatlan hír közlése is, a mit más kedvetlenséggel veszen, hálátlan-ságra, barátság elárulására fog magyaráztatni, szeretném tudni, mit írunk úgy egymásnak? Titkot tartani én is tudok; nem régen is adtam példáját: de az ártatlan hírközlést véteknek soha sem tartottam. Az ilyek éránt elmondhatom én is Terentz után: Totus rimarum sum, hinc et inde perfluo.

Ismerem én azokat, a kik engem e részben vádolnak, de magamat nem mentem. Az a bajok, hogy feleken nem vagyok, és hogy nekik volt az nem kedves, a mi kedves volna, ha hízelkedett volna nyeknek. De hagyjuk ezt: kiki tudhatja e részben mi szabad, és mi tilalmas.

Édes barátom, másoktól is tudom már nagy részben a mit Te nekem nem vad indítalatból, hanem intésképen írsz, s a mit oly férfiak egy szájjal mondanak, nekem arról kétfélekednem nem szabad. De midőn valamely dolgozás érdeme felől van szó, mi közünk nekünk a dolgozó karakteréhez?

Épen ma nevém Kassáról a Minerva legújabb iveit, hol a Hebe és Auróra becslése áll. Én abban egészen elmondám az-az általnevém ezeket: *Volna szárnyam etc. Boldogok mi etc. Mari a pusztu szirten áll*, és a Vásárhelyi dala *Lesújtott fűvel* . . A hely nem engedé, hogy az általam nagyon becsült Cserhal-mot is kiirjam: de reménylem, egy olvasóm sem fog azzal vádolni, hogy azt kevésbbé becsültem mint illik. Ha a Te barátid oly tiszteletes férfiak nem volnának is, a melyeknek őket én is hiszem, sőt ha őket épen az a moesok terhelné is, a melyet egy valakiről említesz; én ezen isteni lélektől ihletett darabok felől egyebet nem mondhatnak.

Erdélyi Leveleimet megolvastátam azzal, a ki ott született és azt a földet ismeri, s így tévedéseimet kimutathatja, s örvendek, hogy azt ő látta, s megengedem, azaz, megbocsátom neki azt a mosolygást érdemlő gyengeségét, hogy magával paradirozni akart. A vállvergetés nagy neveltlenséget is mutat, nem csak szerénytelenséget; és ha a tett megtörtént, bánom, hogy az a nemes lelkű férfi érte a tevőt barátságosan meg nem feddette: hiszen az oly feddés *jótétel*. Tudnotok kell azon felül, hogy ennek az embernek igen nagy érdeme van előttem: — a testvérem fija beszéli, hogy őtet minden nap meglátogatta, oktatta, intette, tüzelte. Egyébiránt öfelőle is kénytelen vagyok azt mondani, hogy hiszem a mit irsz s barátságos intésedet szívesen köszönöm, s követni fogom. Nekem örök törvényem, s reménylem, ezt tapasztalni fogjátok, hogy a darab becslésében nem veszem tekintetbe barátimat, ellenségimet, noha ezt sokan, és *előttök jó okokból* nem hiszik, s szeretem szerethetni, a ki szeretett darabot ada. Ha ezt nem lehet, a darabot szeretem. Birónak nem szabad tekinteni a személyt. Kit szeretek én úgy mint Szemerét? De mind az, a mit Szemere ada, nekem nem Remény és Emlekezet. S Kisnek, Dezsőflynnek, Berzsényinek nem csudálom minden darabjaikat: némelyikét igen, s irigyelve.

Ignotos fallit, notis est derisui. — Ezt levelednek egyik cikkelyére, s szeretném ha kitalálnád, melyikre. A szemtelen süffisance rettenetes dolog: de néha célt éret.

Stettnernek házasság ára baráti áldásomat, sőt ha az kevélyen nem hangzanék, atyaimat. De egy szerencsés férj azt elmondhatja szemtelenség nélkül.

Igaznak halála engem nagyon levert. Én folytatni fogom dolgaikat, de más formában, más név alatt, és úgy, hogy igyekeztem a Kisfaludyéval össze ne ütközzék. Adják isteneink hogy Kisfaludy sok esztendőig vilássa Auroráját. Jelentsd ezt neki a legszívesebb idézet mellett, s köszöntsd barátodat, kik barátim lesznek nekem is. K — felől rég olta semmit nem tudok. Jobb csillaga fordítson el róla minden veszedelmet. Éljen szerencsésen és szeress.

XXII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, július 10. 1826.

Sokkal, igen sokkal tartozom Neked, hogy utolsó levelemet úgy fogadtad, a mint látom hogy fogadtad. Tőled függött az balra is magyarázni, s ezt velem éreztetni: de Te oly jó voltál engem földre nem érteni, s Hozzád való nyíltságomat ezentúlra is kötelességemmé tenni.

Megnyertem Stettner Kézikönyvem számára. Így hamarabb is elkészülhet, mert bizony nem sok időm marad a sok collegiumi óra miatt; s mert ő kész a maga száma jegyzéseivel segíteni, teljesebb is lesz. Egyesült erő mindég jobbat adhat; szellemem iránya pedig és véleményeim poesiunkról nem könnyen egyeznek valakivel inkább mint az övéivel, ámbar keveset voltunk személyesen együtt, s ezen egyezést ansieljtjaim helyeségének kezességül szeretem venni. Szeretem is, s azért szívesen osztozom vele a becsületben is.

A mennyire emlékezem, Bárocsi biographiájában két munkája nincs felhozva: 1. Amalia Történetei . . Bécs 1810. 2. A mostani adeptus . . Bécs 1810.

Dulházy úr tőlem sept. első napjaiban egy értekezést veend a szerbus népköltésről, német után dolgozva; az Élet s Lit. számára pedig Szemere kérésére folyóirásainkról írok

egy értekezést. Kérlek, ne sajnálj tudósítani, mért szűnt meg a M. Muzzeum, mért Orpheus? . .

Várva várom a Minerva második negyedét. Almanach-jaink recensióira már tavál akarék észrevételeket írni, s jó hogy nem írtam. Az egyiknek szerzője a gróf (Dessewffy József), s az ő haragját felingerelni veszedelmes. Kevesen vannak, kik türik a gáncsot, s egy szó örökre ellenünk teheti. Te meg fogod engedni, hogy recensiódra észrevételeket írjak; de nem a Minervába küldöm, hol teli csillagozák az embert jegyzésekkel. Vagy ne adják, vagy közöljék előre az íróval jegyzéseiket, hogy vagy visszavonhasson holmit, vagy legott védhesse magát. .

XXIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, jul. 31. 1826.

Schedel Ferencnek baráti szíves üdvözlését.

Örvendez hogy a szerint vettem leveledet, a mint óhajtád. Nem tudnám az oly szép bizakodást, az oly szép intést mint vehetném különben. Mit beesülhetünk úgy, ha nem az olyat? A két nem barátid felől rég óta semmit nem tudok. Sajnálom ha az egyiket zavarjai előlnék. Dies ő elme, s kívánám hogy ezerekig éljen.

Stettnernek levele együtt jöve a Tiédde. Mind neked, mind neki az nap felelék, de a Neked szállót újra kell írnom. Hirtelen kelle kiszaladnom feleségemhez, gyermekimhez, s a levelet asztalomon felejtém, s örülök hogy az itt maradt. Köszönts szívesen Stettner, s add által ezt neki.

Recenziómra, és valami tollamból folyt, Te, sőt minden más írhatják a mit akarnak. Vagy nem kell írni, vagy szabadon kell. Barátságunk, hidegségnek, az olyanban nincs helye. — Minerva még sem kész, a mint tudom azért, mert az Igaz halála oda rekeszté az Ürményi képét. Ellinger örökösi a képek metszését. Az életírást Ellinger velem dolgoztatta. Én Ürményit 1782 óta ismerem, s díszkedhetem sok-

szor éreztetett kegyeivel. A mi kész vala az ivekből jun. 27-kéig, Ellinger nekem megküldé, én pedig Bártfaynak adám által, hogy láttassa Kisfaludyval az Auróra becslését.

Bárócynak általad említett két munkáját csak egy bécsi antiquarius indexéből ismerem. Midőn utólszor valék vele, azok még nyomtatva nem voltak. Akkor adá ki, midőn a nagy Napoleon Bécsben volt. Úgy hiszem, hogy a munka nem ismerete kevésnek lehet kedvetlen. Én igen óhajtom látni, s fogom, ha hozzátok lemegek.

Orpheusom elakadt, mert ellagyám Kassát, s Landerer panaszkodott, hogy nem kél. — A kassai Muzzeumot a Batsányi reá veszedelmet hozott verse: Nemzetek, országok etc. akasztá el. Én ezen emberről nem szeretek beszélni, mert mi egymást soha sem szenvedhetünk. Horányi szerette s elszélesítette. Maga akkor talán hűsz esztendő gyermek, s diurnista Kassán, uralkodni akara, s Barótit meg is nyergelé, hogy Batsányi vala az öreg, s az ősz Baróti a gyermek. Hallgatók bajaim felől: de elmondom mint bánt Barótival.

Ez és Rájnis vastagon veszekedének. Batsányi is össze akasztá vele kerekét. Batsányi együtt dolgozott Barótival, Baróti mellett Rájnis ellen. Landerer nekem postán küldé meg a Rájnis által fordított Virgili Elogák egyik ívét újágképen. Barótinak akkor nyomtaták verseit in quarto; Batsányi azt tanácslá, hogy ugyan azon Elogát fordítsa Baróti is, meghaladni igyekeztén a Rájnis fordítását, s nyomtattassa könyvébe, mintha azt ő a Rájnisnak látása előtt dolgozta volna. Rájnis meg fogja ölni magát szégyeltében, hogy a Barótié jobb. Egész élte ilyen mesterségekből van szöve. Kiszabadulván Kufsteinből 1796., Bécsben kereste kenyerét. Somsics Lázár, Báróczy s mások hópénzt rendelték a birtoktalan pénztelen embernek. Somsics egy deák odát írt; valóban tüzest, szepet: Ad arma civis, nobile fortium sanguis virorum etc s Batsányinak adta, hogy azt mutassa be a császárnak, s mint magáét, s Batsányi mint magáét mutatta be. Azonban szilaj lelke a maga jöltévőjét addig bántá, míg ez eltépte magát tőle, s ötlet marha embernek titulázta, valamikor felőle szó volt. A jöttista Barótit ő tevé ypsilonistává, amál fogva

hogy a jottismus protestáns mód!!! — Hogy Verseghyvel mint leve egy test, egy lélek, noha egymást nem szenvedheték, képzelheted mint történet. Ypsilonista mind a kettő, s ez elég ok. Bohó emberek! s méltók egymásra. A mit a Faludi Versei megett rólam mond, neki nagyon köszönöm, szeretem hogy tudja a világ, hogy mi ketten egymást nem szenvedhetjük. — A Füredi Vida név alatt (irt) recensio Verseghyre mutat, s a Tud. Gynek a Verseghy kezével vala leírva, de az alkotás, a balmozva tett citátiók azt kiáltják, hogy az a Takács József tollából folyt, s talán non sine numine Batsányiano. Eléggé brutális írás, hogy e gyaniúra vetemedhessek. — De az ily embert csak gyűlölni szabad, nem soha bántani.

Élj szerenesésen, igen kedves barátom. Vörösmartyi köszöntsé nevedben, s mondjad, hogy Cserhalom nekem is az, a mi minden jónak. Ő nekünk nagy diszünk. — Bártfay láttatni fogja veled a Minerva említett iveit. — Csudálni fogod hitvesét¹⁾. Az tiszta és nagy lélek.

XXIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL ÉS STETTNER.

Bátorkodunk ezennel munkánkat²⁾ hathatós pártfogásodba ajánlani; s e célra, kérünk, méltóztassál hirdetésünk példányait oly férfiak közt osztogatni, s azt ajánlani, kiktől reménylhetni, hogy egy literatúránkat ismertető munkától a csekély árt nem sajnálják.

Neveinket titokban kérjük tartatni.

XXV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Újhely) a g. 11. 1826

Schedel Ferencnek Kazinczy baráti szíves idézletét.

Édes barátom, a hirdetéssel mind azt fogom tenni, a mit a dolog fontossága, és a te megbecsülhetetlen barátságod

¹⁾ Két ő ekkor hozott haza Zemplényből Pestre. *A kiadó.*

²⁾ A m. költészeti közönyvet. *A kiadó.*

érdemel, kíván, paranesol. Mit nyerek vele, nem merem mondani magamnak, mert ez a táj nem örömet veszen *könyvet*, s képzelhetd, minek tekinti a *verset*: az itt nem *mesterség*, hanem *kedves játék*, *enyelgés*. Nem elég; azt vedd még hozzá, hogy *ez német könyv*, s *magyarból fordítva*. De nem ijesztelek el előre; csak arra kérlek, hogy ha reményed megesalna, ne vedd azt hidegségnek, s ne engem vádolj; hanem az időt. A mesterség és annak szeretete nem profánus portéka. — Még jobb! azt fogod mondani, s bár csak az avattaké maradhatna! Minden bizonynyal jobb, de szándékok úgy nem segítetik.

Minekélőtte a nyomtatást elkezdted, kérlek, s igen nagyon kérlek, tudasd velem, mely darabjaimat van szándékok felvenni, hogy ha rajtok igazítottam. azok ezen igazítások után nyomtathassanak. S itt nem lesz elég a sonett, vagy epigr., vagy óda s epist. címjét említened, mert némelyikének *címjét* megváltoztatám, s rá nem ismernék; hanem *első két három szavát* is említsd. — Tovább arra kérlek, hogy a mit rólam mondatok, engedjétek látnom; nem mintha tömjént kívánnék, — az csak isteneket illet, — hanem hogy a dátumok hamisan ne tétessenek fel; és ha talán az elisio és egyéb említettnek, hogy elkerültessem veletek az oly botlásokat, az involuntarinst és voluntarinst a milyekkel Horváth József Elek tölté el a maga csudálkozásaim nélkül nem olvasbatott értekezését a Tud. Gyben. Azt vélem közölheté vala előbb, s bizonyos lehetett, hogy megcsipkedéseiből egy szót sem törlek vala ki. Én nem szégyenlem hogy elidálok, s minthogy nem szégyenlem, miattam Horváth József Elek, s mások mondhatják a mit akarnak. Mondhatd Te is, édes barátom; de ha mondod, mondd úgy, hogy azt ne kelljen mondanom, a mit Horváth József Eleknek — azt, hogy nem csudálkozom, ha ő szól úgy.

Egyedül azért ohajtom látni, a mi felőlem lesz mondva, s reményleni, teljesíted kérésemet. Sőt jónak látnám, ha azt mind azokkal láttatnád, a mit felőlek mondani fogsz.

Van egy valaki, a kivel közlém a mit mondani akarék. Nem felelt. Én kiadtam. Akkor mondá panaszolva, hogy ő

ott nem született, mert az hitvese birtoka, s engem vádolt, hogy pletykázok, azaz, hamis hírt közlök és költök.

Láttad-e már a kassai Minerva 2-ik füzetét? Egy értekezés van benne a magyar nyelvről (közlé Dnlházy Mihály). Tudod-e ki dolgozása? — Örvendj jelentésemnek:

A gróf Desöffy József *Aurél* fijáé. Örülök a lelkes s nagy tudományú ifjúnak, mintha fiam volna, s örülök tisztelletes atyjának és anyjának.

Hát az Auróra recenziójára mit mondatok? Vörösmarty reményem érteni fogja, hogy Cserhalma nem hidegségből van elmellözve. Tisztelettel említettem, mert tisztelést érdemel. De a Ráday-nemű verszetet becsét kelle éreztetnem, s kimtatnom a technicai botlásokat. — Az elfogá a helyt.

Bártfaynének minap írtam enyelgve s németül. Egy barátomékn édesen nevette tréfámat. Lefordítám azt versekbe, s ma küldöm Bártfaynak. Vedd te is. — Élj szerencsésen. Várom kérésem teljesedését.

Bártfay Lászlóhoz.

Két szeretőt éltök legédesebb
Órái közt megháborítani,
Nagy véték, bíu, sőt épen kárhozat!
Megyék tehát; de hadd mondjam, hogy én
S egy összevagdalt, szúrt, és lött lovag, (Major Bartos úr)
Ki, bántva látván a jót, vad gyótrójén
Kész bosszút állani béna karral is,
S kiket te sem gyűlölsz, két asszonyink: (Bartosné és a feleségem)
Ha Josephine nem lesz oly szerencsés
Mint esküdnek hitte, rád esünk,
S kikapjuk, boklog rabló! karjaidból. —
Hallgat: titokban hullnak könyvei!

XXVI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pozsony, sept. 9. 1826.

Épen induló félben voltam, midőn Kisfaludy kére, hogy, ha írok Neked, küldeném meg Kovacsóczynak ezen darab-

jat. Hozzá már későn érkeztek, s Náladnál senki jobban nem használhatja.

Mihelyt Bécsből visszajövök, hová holnap megyek Bajzával, többet írok. Addig is stb.

XXVII.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Pest, oct. 25. 1826.

Adja az ég, hogy még sokszor láthasd felderülni a hol napi napot! hogy még soká élj hitvesednek, barátidnak.

E hónap elején fejtém ki magamat Bajza karjaiból. Rodamban (Bécs felett) meglátogattam Gaal György bátyámat; beteges, azért kézikönyvemet új fordításokkal nem segetheti; különben a munka plánuma javallását teljesen megnyerte. Ugyan így javallta Mednyánszky is Pozsonyban, s mások is, de praenumeránsaink száma mindeddig csak — 60 körül áll. S mi ez arra, hogy a munka világot láthasson? November végeig elvállik, kiadhatom-e.

A mi felveendő darabjaidat illeti, társamra bízom megváltásodat. A mit Rólad írunk, kötelességünknek fogjuk tartani Veled jókor közölni. Szentmiklóssyknak még e héten írok.

Vajha betöltenéd minél előbb közös óhajításunkat, és Sallustot meg Horácot kiadnád! Az Irisnek egy dolgozó társa figyelmetessé tette ezekre a publicumot, tedd, hogy a közvá-
rakozásnak hova hamarébb megfelelj.

Utolsó leveledben azt írad, hogy Vörösmarty az almanachokról szóló cikkelyben lett elmellőztetését nem fogja hidegségnek venni. A mi engem illet, nyiltan szólva, én ezt részrehajlásnak tulajdonítom. A recensio címé ki nem zárja ugyan a generális észrevételket, s így a mi a Ráday-nemű verselésről mondatik, annak kiemelése igen is foglalhata ott helyt, de azt soha sem fogom himni, hogy az szükségesebb volt a Cserhalom méltatásánál. Mondod, hogy tisztelettel említettél. Ha az tisztelet, hogy „szép“ nek mondod Cserhalom, marad-e mérőpálcánk, melyhez szablassuk bizonyos szeren-

esétlen fejek iránt való „tiszteletted“? . . . S nem haladás-e; ha egész esztendő át csak öt valóban jó verset kapunk is? Mert a többiből semmit sem esinálsz. Kisfaludy elegiája, Bajza éneke A Szépekhez, s a nem új, de ideamenetelre, érzésfejlésre, nyelvre *gediegen* „Fajdalmak“ aztán Kölesey dalai, ezen *egyedül való* díszei az idei Hébének, vagy — ha ezek apróságok — Szalay Benjámintól elbeszélései, Kiss Károlynak *nálunk* valóban díszes elbeszélése és anekdotja, Kisfaludy dramatizált anekdotja Mátyás Deák, Bártfaynak (noha helyenként dagályos nyelvű) szép novellája, eszekély ítéletem szerint nem érdemeltek teljes elmellőztetést, Horvát Endre töredékében pedig a kritikus sok gúncot mutathatott volna ki, melyek Horvátra nézve ugyan nem lettek volna fogantatosak, de hasznosak aethetikai művelődésünk előbbvitelére. Hogy Kovaesóczy Marija Schiller Herójából támadt, hiszem, de hogy sehilleri szellemben, azt ugyan nem látom. Vásárhelyiről nem szólok, mert nem érem fel . . .

A Minerva III. negyedtől Rösler már hirdette, de a könyvárusoknál még nincsen meg. Szemere igen nyugtalanul várta, s hétfőn estve nálam lévén, azt tanácslám neki, küldene R-hez. Tette, és estve megérkezett a füzet. Én eliszonyodtam. Szemere és Kölesey még azon éjjel megkésztették a feleletet, s más nap estve már letisztázva olvastam. Thaisz eddig már szedeti a Tud. Gyűjt. octoberi kötetébe.

XXVIII.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Pest, oct. 31. 1826.

Tegnap hozta el Bártfay csomódat Kisfaludyhoz, s én e pillanatban hozom tőle. Vedd érte hálás szívünk legmelegebb köszönetét, szeretett Férfiu! A Siposhoz írt epistola annyival inkább lepott meg, mert Kölesey éppen tegnap javasla, hogy *azt* kérjem Tőled. Elgondolható mily örömem volt, hogy megbeesülhetetlen szívességed kérésemet így megelőzte.

Kölesey azt beszélt egyszer nekem, hogy több évek előtt önbiographiához fogtál, s hogy nagy veszteség lenne, ha be nem végeznéd: az nemzetünk belső életének is ama

korban historiája fogna lenni. Surgetve kérek tehát erre, most és mind addig, míg reá nem adod Magadat. Jelenben mindazáltal a mi célunkra kevesebbet kérek, s még is sokat. Közöld velünk azon biographiai dátumokat, melyeket szabad lesz feldolgoznunk. Hívebb és melegebb szívekre, hidd el, nem bízhatod nálunknál. Verseid választásáról conferentiánk még nem volt, de mihelyt lesz, tudósítlak.

Még egyet! Mindenre a mi szent, kérek: félre ne értsd soha nyíltságomat — ez megfosztana lelke nyugalmától.

XXIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedel Ferencnek K. F. barátai szíves tiszte.

Rosszál érzem magamat, s félek a jelenségektől. Röviden felelek oct. 25-d. irt leveledre, melyet a későbbi, egyttt a Stettnerével, egy postával előze meg.

Írisz nem mondta valót; Én a Horácz Epistolájával kész nem vagyok. Szallusztal igem.

Jól mondd, hogy részrehajlással vagyok Vörösmarty eránt. Hogy azt ismerd, jer. s lásd, mint tanulja fiam scandálni a hexametert Zalánon, mint tanulja érteni a poetai szöveget Zalánon, s midőn vele olvasom Zalánt, mint tanulja ellágyult, elváltozott hangomon ismerni a nemzet *nagy díszt.*

Cserhalom nekem annyi, mint egy egész poema, s nem számlálom a kisebb dalok számába. Zalán és Cserhalom felelő én is együtt akarok szöveget, s hogy eddig hallgaték, nem hidegségre mutat. A Guzmies Theokritja felelő sem szöveget még, pedig Guzmies szeretve érzi magát tőlem.

Én Marit sehilleri manírban dolgozott dalnak és szép dalnak ismerem; szép dalnak a Vásárbelyiét is.

Praennumeránsod nálam egy sine. Báró Vay Miklósnak jelentéset azon kéréssel küldém meg, hogy a pénz juttassa kezédhez, a mire neki ezer módja van. Nem restellek semmit efféle: de ez a táj nem szereti az előfizetést. Ha meglátják a könyvet, akkor itt is vesznek. Óhajtom, s nagyon óhajtom, hogy szándékok boldoguljon.

Ne vedd halál, ha az ide zártak megadattatására kérek.
Élj szerenesesen.

Ágyban, nov. 6-d. 1826.

XXX.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, jan. 5. 1827.

Szemeréné assz., ki épen most érkezett meg Zemplényből, nem halla semmit betegséged felől, s ez azon hitet hagyja ráplánnom, hogy a baj, melytől féltél, ki nem tört. Buzgón kérem a végzetet, hogy még sokára, igen sokára nyújssa drága életedet! Mely fájdalmas volna nekem azon édes szokástól megválnom: Téged élni s reánk ügyelmezni tudnunk!

Ó légy azon, hogy mit az Írisz levelezője Horácra nézve hamisan hirdetett, az minél előbb valósággá legyen! Mely szép bosszú volna ez a hazudságer!

Fézikönyvünknek csak az első kötete fog a József-napi vásárra kijönni, s az Veled fog bevégezödni. Azért hadd kérem újra biographiádat! Nem akarok a folyamból meríteni, midőn a forráshoz járulhatok! S a cikkely Veled láttatva lesz, s törölhetsz és változtathatsz benne kényed szerint. Azért ne vond meg tőlem *bizodalmos* közléseidet!

Köleseym holnap indul Csekére. Az Élet s Lit. II. kötete sajtó alatt van, s egyebek közt Kisfaludytól foglal magában egy új vigjátékot 3 felv.: A leányörzö. Charakterdarab. — Fenyéry és Bajza tisztelnek, én kegyeidbe ajánlott stb.

XXXI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedel Ferencnek Kazinczy Ferenc barátii szives tiszteletét.

Édes barátom, Sedriai ülésiünkben vettem leveledet, együtt a gróf Dezsőffy József levelével József öcsém eránt, ki Zoltán Mihály barátjával első vala azok közt, kik a pofonvert Szuesi-est a dietatúrából kiteszították. A törvényszék végével ebédre menénk, s ott néhány izben kelle felolvasni a grófnak francia

aticismusával eltölt levelét, s az a ddig tartóztatva, hogy alig maradt időm, Neked felelni, mert a posta még ma estve indul. Vedd jó neven tebát, a mit e tolon gások közt adhatok.

Oct. 27-d. olta 68-dik esztendejét élem életennem, s talán egyikét sem több és többféle gondok közt, mint épen ezt. Csaknem mindennap éjfélkor fekszem, virradtakor gyertyát gyújtok, s dolgom alig halad. Egész halom levelek várják tőlem a választ, s rég olta. Legyen ez mentségem, hogy kívánságodat biographiám felől nem tölt yösíttem.

De ezt nem csak a sok dolog miatt nem tetém eddig. Csiklandós dolog magunk felől szólítani, s kivált nekem, kit szeretni oly sokan nem méltóztatnak. Csak nézd el Pestet. Nyugtot kívámmék vég napjaimra, nem karcolatásokat. Te vigyázz, kérek, hogy a mit rólam mondasz, nekem új ellenségeket ne csináljon, a régieket nekem ne dühitse. Megküldöm, a mit gondolok hogy kívánsz.

Hallom, valami fiatal plébános Veszprém körül egy Mondolat-formát írt. Bizonyos lehetsz eránta, hogy neki felelni soha nem fogok, mint Batsányinak, és az övele egy gondolkozású, de, dicőségére mondom ezt, nem egy lelkü Döbrenteinek. Ezeknek csak az a jó, a mi közönségesen van elfogadva, s nem ártul el idegen színt. Nekem az, a mi jó, és *kivált* a mi szép. D. is azt hiszi, a mint nagy okkal nyamitom, hogy engem bosszant a némelyek által tőlem megtadgatott javalás. Sőt az engem kevélylyé tehetne, ha magamat hozzájok szeretném inkább hasonlítani, mint a magamnal nagyobbakhoz.

Horácz Epistoláját egészen le akarom fordítani, de én csak ihlés órájiban szeretem elővenni, a mi ihlést kíván. Ha áltsem a sürgetőbbeken, ezeknek állok.

Míg mások esomóként adják dalukat, én mind azt, a mivel teljesen megelégedve nem vagyok, készebb vagyok elégetni, mint kiereszteni. Az én darajaim azért nem jobbak; de legalább megvan rajtok a classicus szin. Epigrammimmal, úgy hiszem, hogy van valami okom megelégethetni. Epistoláim, megiehet, hogy nem épen rosszak; de Epistolák.

Kérd Fenyéryt, hogy Bártfayhoz írt Epistolionomat nekem küldje meg. Nem lelem azt papirosaim közt, s Bártfaytól kérni szégyellem. Könyv nélkül nem tudom egészen. Ez a kezdete:

Két szeretőt éltök legédesebb
Óráji kozt megháborítani . . .

Fenyéry. Bajzát, Vörösmartyt, Bártfayt és asszonyát, azt a jót, azt a nemest, azt a lelkest, Szemerét és Szemerénét. tiszteld, kérlek, s ajánlj mindnyájoknak igen nagy becsű barátságokba. Élj szerencsésen édes barátom, és szeress, mint eddig. Újhely január. 12-d. 1827.

Gróf Mailáth nagyon örvende ismeretségednek, én pedig köszönöm, hogy leveletem neki megvinni méltóztattál. Nincs többé Pesten, a mint leveléből látom, kérlek csinálj borítékot erre, tudd meg szállásán hol van, s azt küldd utána. Engedj meg alkalmatlanságomnak.

Nem tudnál-e valakit a pesti vagy budai könyvárosok közül, a ki a grófnak magyarra fordított Regéjít: *Magyarische Sagen und Märchen* kised nyolcadrétben, igen fejt és sima papirosra, ujonnan öntött garmond hosszas-metszésű betűkkel a maga rovására kiadja?

XXXII.

UGYANAZ UGYANANNAK.

Édes barátom, Óhajtom tettel bizonyítani be, hogy a mit kívánsz, és tőlem kitelik, szivesen teszem; de hosszas tűnődésim után sem értem, mit írhaszak úgy magam felől, hogy vársodat kielégitse. Magunk felől szállani bajos, s ezek az örök félreértések, ezek a csúnya, világos vagy titkos összeszövetkezések, virrongások elkeserítenek. Falun lakom, távol társimtól, s így a mi nekik az együttlét, nekem a levelezés vala; de látván hogy leveleinket kinyomtatják, akar-nám, hogy egyet se irtam volna. Szemerénk felküldé nekem a te Köleseydéit Döbrenteihez, s elborzadtam erre. Kölesey Tassót játszik, nem poetai érdemeire céloz, hanem makacs hypochondriájára. Nincs szóom hozzá, kiki teheti magával a mit akar; s ez az Élet és Lit. I. kötete megérteté velem, mi

az, hogy ő (Kölesey) annyi leveleimet válasz nélkül méltóztatott hagyni, s azolta tudom, hogy panaszaik ellenem mással tudatta, velem nem. — Ezek a bánások rendesek; nem lelem fel magam benne. Ha a Tassoismus cselekszi, ám legyen. De legyen, ha egyéb cselekszi is. Én nyugton megyek úton, s ezt tudni nem fogom.

Én azt hittem, s hiszem édes barátom, hogy Te a felvött íróknak igen rövid notice-ját fogod adni; hogy az olvasó legfeljebb születése napját tudja, lakását, hivatalait, mellyeket viselt, s a mi az elmondást írói pályájáról érdemelhetné, péld. mit mikor írt, s mi ada reá alkalmat, hol lakott. — Imhol tehát, a mi eszembe jut, de téged arra kérlek, hogy használd azt vigyázással.

Születtem 1759. oct. 27-d. Ér-Semlyénben, mely Bihar vgyének postás magyar nyelvű helysége Debrecen és Károly, s Kálló és Nagy-Várad közt. Az anyám Bossányi s Nagy-Ugróci Bossányi Susána, egyetlen gyermeke vala Ferencnek, ki Biharnak fő embere vala, s dietai híres, azaz hív, követje. Ifjabb testvéreim 1. Dienes, Consiliarius, Biharnak subst. v. ispánja 1807. követje. † 1824. 2. László oberster Davidovicsnak magyar gyalog seregénél † 1807. 3. József, Alsó-Regmecen és 4. Miklós még élnek, s 3 leány.

Én Késmárkon esztendeig tanultam a német nyelv kedvéért 1768. Azolta mind végig 1779. Patakon.

Házi nevelőm egy oktalan theologus volt. A mit atyám az asztalnál vendégeivel beszélt, ha megkapta figyelmemet, én titkon papirosra vettem (Anekdoták). A grammatika és még inkább a káté nem fért fejembe, de a német bibliában gyönyörűséggel olvasgattam azokat a tízes prófétákat, még mikor nem parancsolták is. — Szerencsétlenségemre praeceptorom rá akada az én titkos commentáriusaimra, s panaszosan mutatá be az atyámnak hogy ime ezen firkálások miatt nem megy a gramm. és a káté. Az atyám megörült. Több esze volt mint praeceptoromnak.

Patakon syntaxisták is kezdének tanulni görögöt, de nem tovább mint az első declinatioig. Ezt azoktól kívánák, a

kip papságra akarták adni magokat, mi egyebek az alatt szabadok voltunk. Én hallgattam, de lopva. Egy lelkes professorom (Szent-Györgyi István) megpillantá papírosaim közt a görög declinációt. Ijedve feleltem, hogy az enyém. Ez tüzelte, hogy üzzem, s álljak mindjárt Homérnak. Oly gyerek valék, és anyira nem volt segédem, hogy ennek neve elrejtett, s megelégvém, hogy Anakreont baktathatom.

A poesisban valék otthon, de a négy soru stropha nem az én esemegém vala. Sokat tanultam meg Virgíliából, Horátziból, s egy barátommal a Bodrog szélein mondogatánk a mit tanultunk. Ez deákka lévén, bibliothecariusnak tétetett. Elzárkozáim vele, s míg ő a theologusokat, én szüntelen a medii et recentissimi aevi latin poetákat forgattam.

Rhetor valék, s hivatalt nem viselő atyám (a Calvin emberei akkor még nem lehettek vármegyetszék) megholt 1774. mart. 20-d. Lelkes anyám — ah barátom, mely magyar asszony! — mindent elkövette, a mit boldogságunkra nézve jónak látott. Egy francia tiszt duellála Párizsban, s megszökök. Duellála Róma körül, s megszökök. Bécsben egy derék pataki deák egy cédulával küldé Patakra hozzám. Az anyám befogadta, 3 hónap múlva ismét ment. De én tudtam annyit, hogy már olvashaték; és ha iskolai esztendeimben Gessnernek a munkáját soha nem láttam is, a bibliothekának voltak francia könyvei.

Megjelene Kartigám, az egész világ azt olvasta, s philosophiát tanuló ifjaink ebben lelék örömeiket. Mely dagály! szaladtam tőlök és Kartigám elől. — Egy új bibliothecarius látván, hogy szeretek könyvet venni s ismerni, hírt ada, hogy kezéhez két nyomtatvány küldetett eladás végett: Mesék, és sok kép van benne, de ő nem érti, ámbar a könyv magyar. — Báróczy Meséji Marmontel után. Ut vidi, ut perii! Ezolta nekem Báróczy vala mindenem.

Szabó Dávid kiadá verseit 1777. Megnyiltak szemcím. Egy levelet irtam hozzá distichonokban, Péchy Gábor Septemvir és supr. Stud. Director Patakra jött, kísérvé a kassai Akad. Prodirectora által. A mint mind együtt valánk, Kenyeres engem szólit elő. Köszönte a Baróti Szabó Dávid nevé-

ben, s kért hogy abba ne hagyjam a mérést, az ifjakat pedig hogy engem kövessenek.

Az anyám emlékezek, hogy megholt atyám oly végrel fordította velem valamit, hogy azt könyomtattassa. Tudni akará mi volt az. Gellertnek valamely Abhandlungja. — Parancsolá hogy tekintessem meg valamely professorommal. Ez nevette engem, az anyámat, az atyámat; 15 esztendő gyerek s már auctor! — Megírtam az anyámnak. Ez parancsolt, ne szóljak senkinek, hanem a legnagyobb titokban dolgozzam akármit, hogy examenig kész lehessen. Az examen júliusban szokott tartani, ez pedig május végén parancsoltatott nekem Eltűvén az iskolai pensumokat (oh mely tanítás akkor!) Magyarország historiáját akartam tanulni olvasásból, s a Pray ázsiai kötetén kezdém. Nem nevensz? Mit tudék tenni? Egy nyavalyás compendium geogr. Hung. irtam, s az könyomtattott. A professorok soha sem tudák mi történik, s az egyik rám ordita: Quas tu ibi merces proponis. Reszkettek a következtől. De Superint. Szilágyi felkölt; egy két pillantással látta, hogy a munka felette rossz; de azzal végzé hogy valaha igen jót adhatok, csak a kezdett pályát üzzem. — A professorok ezt látván elhallgatának.

Anyám hallá hogy rossz vala próbám, s azt magam is mondám. Most jobbat kívána. Gyakorlatlan lévén, s nem lévén a ki vezessen, lefordítám Bessenyeieinek németül irt philos. románkáját: Die Amerikaner, s ekkor megszüntem a könyvcsináló pályán. Egy igen tiszteletes leány szerelme Siegwartot fordítatá velem, s Gessner Idylljeit; de láttam hogy nem kell sietni. 1784 vicenotarius lettem Abaujban, s sokszor láttam Barótit. Izetlenebb embert nem képzelhetsz. Nála a latin írók csak pedanteriából voltak valamik. De tiszteletes jó ember. Batsányi Kassára jött. Mindég együtt valánk estve. Ez a dölyfős ember nyargala az öregem, s rajtam is akara, de én recalcitráltam. A hír megpattant.

Egy este nem vala jelen Batsányi. Mondám Szabónak, hogy én holnapos írást kezdek. — Igen ha B. t. is bevésem társnak. — Tiszta szívből. — Jón B. s ezt teszi talpúl: a re-

dactio háromból áll; két votum győz. — Sz. mindég azt akará a mit B. Kivonám magam, s újat kezdék; Orpheust.

1786. Gróf Teleki Sámuel (a cancellarius) akkor bihari kir. commissarius, főnotáriussá akara tenni Szabolcsban Vay József viceispán mellé; Szentiványi Ferenc kassai kir. commissarius főnotáriussá Abaujban. De gróf Török Lajos (az ipam 1804) supr. Stud. director leve Kassán, s unszolt, keresném a nemz. iskolák inspectorságát. Szerettem Vayt, Telekit, de még inkább Törököt, s nem szerettem a politikai dolgok akkori folyamatját. Augustusban felmenék Bécsbe. Pászthory már tudta hogy könyvesimáló vagyok. Swieten a minister fél óráig beszélt velem, s megszeretett. Nov. 11. beiktattatám hivatalomba. Districtusom Magyarországnak negyed része volt. Mely szép hivatal, s a mixta iskolák mellett! 1500 fr. fizetéssel pengő pénzben. Egy pápista papnak arany medajlt, egy másiknak vörös övet adaték Swietennel. Tenyereken hordának a papok. Érzették hogy fejem szivem tiszta.

II. Leopold véget vete a mixta iskoláknak. Így b. Prónay Gábor Exc. és consil. Vay István, ez pécsi, amaz pozsonyi fődirectorok, s én a harmadik, 1791. apr. 1. napján költ parancsolatjára a helytartó tanácsnak elereszteténk, de azon ígérettel hogy első nyitással más hivatalt kapuunk. Én felmentem Bécsbe. Kegyelmes Uram, mondám én a ministernek, én örömmel szolgáltam az ügy miatt; ettől elestem, más szolgálatot nem óhajtok. Exdat úgy néztem mint atyámat, nem mint előjárómat. Ha érdelek valamit, engedje Exeád, hogy kezét megcsókolhassam. — Swieten ide tartá bidegen (soba bidegebb embert nem képzelhetsz). De a mint megcsókolám, nekem esik, s jobb és bal orcámat megcsókolja. Félre rántám magamat, nem annyira hogy egy minister, mint hogy egy ily *hideg* német esókol meg. Nekem jöve nyomban, s a harmadik s negyedik esókot nyomta orcámra. — Ezzel inkább kevélykedem, mint ha angyalok szállottak volna le hozzám az égből, hogy megöleljenek. Sírkövemre metszetném ha illenék, hogy engem Swieten, Pászthory, és gróf Török Lajos szeretének.

Mit írtam, mit nyomtattattam, tudhatod: én bizony elő-

számlálni nem tudom; nem semmit titkon, s hol magamat meg nem neveztem is, nem kívántam nem ismertetni. Sok rossz; de aliter non fit, Avite, liber. Más is rosszat írt. S nem semmit censor engedelve nélkül.

1794. dec. 14-d. elfogattam Regmecen az anyám házá- nál; 1801. június 28-d. eleresztettem Munkácsra. Szenvedtem Budán, Brünnben, Kufsteinban, Munkácsra. Sententiám nyomtatva van. Nem kell szégyenlenem azt. Munkácsra a esászárunk nevelője báró Riedl András obristlieutenant volt a szomszédom. Ezt és még hármat, négy hónapig én tartám, a kemencelykonk nyújtván fel nekik az edelt. Mert ők napjában 4 krral traktáltattak; én főzethettem, öltözhettem, a mint erszényem bírta.

1804. novemb. 11. elvettem kedves előljáromnak leányát. Négy fiam él, és három leányom.

Ezek nem arra valók, hogy elmond; de téged interessálhatnak.

Lekedvesb dolgozásom Emilia Galotti, Marmontel, és kivált Szalluszt. Nem képzelhetsz munkatűrőbb dolgozót, mikor látom hogy előképem érdemli. Miért vesztém időmet fordításokra, lásd az Élet és Lit. I. kötet l. 256. Longa via est új iskolát (magyart) kezdeni, mint az olaszoknál, alföldieknél van a festők közt, s nem hiszem, hogy a chinai iskola jó volna azért, hogy nemzeti.

Verseimet, míg magamnak meg nem felelének, ki nem eresztém kezeim közzül. Keveset eresztettem ki, sokat elégettem. Mások többet adtak, több teremtő tüzzel, némelyek minden tekintetben jobbat; de, ha magamnak a magam dolgozásom felől szóllanom szabad, azt mondanám, hogy a régi *ízlet* az én verseimen van a legigazabban. Berzsenyi méltán tiszteltetik mások által és *énáltalam*. Csudálom tize, teremtő erejét. De legjobb ódája tiszta *ízlet*-e? Töviseimre és Virágaimra ezt mondá nem tudom ki: „Das ist das geistreichste Werk, das Ungarn bis jetzt aufzuweisen hat.“ S talán nem minden tekintetben hamisítéttel. Epigrammjaim nekem, kivált a görög *izlésűek*, s némely sonetteim igen kedvesek. Epistoláim — Epistolák! Sermo merus.

Széplalom Újhely felett nordwestl. egy óra. Általellenben vele Toronya, s ez már Hegyaljának része, mint Újhely. Széplalom és Toronya közt kaszálók, és Toronya alatt rét. Toronya felett szőlő és erdő-hegyek.

E világ minden szugolyái közt, kis
Széplalom! nekem te nevétsz leginkább.

Édes barátom, a diéta vége felé közelit. Ugy hiszem augustusban Pesten leszek. Csináljátok, hogy akkor ne is halljak panaszt társaink közt. Tassódat becsültem, szerettem, s nagyon szerettem. Most becsülöm, s nyugalomban fogom nézni. A gyalázatot, hogy sirban fekvő barátomat bántani láthatám, el kelle tolni magamról; de általesvén ezen, az egész tetről emlíkezni sem akarok többé, s Szemerét úgy szeretem, mint eddig mindég. Nálánál inkább senkit nem, és soha nem.

Döbrentének írtam. Tudattam vele, hogy levelei nálam voltak, s tettem rájuk glosszákat, mert Szemere és Kölcsey kívánták. De én *hír nélkül* effélet nem teszek, azért tégye a mit akar. Ha az én leveleimet látnám úgy kiadva, felgyűjtanám a világot. Azért írunk-e, hogy leveleinket az egész világ lássa? Azt írád a Kölcsey históriájában, hogy izonyodol — de nem tudom, min. Ugy hiszem én is, hogy az izonyodásra teljes okod és okunk van. Rendes dolog a levelek kinyomtattatása.

Stettner barátunkat szívesen tisztetem. A mennyiben leveleiből ismerhetem, ő *vir secundum cor Dei*; a nélkül hogy a más feleségét erővel elvegye s ennek urát agyon lövesse. — Kérlek benneteket, mihelyt az engem illető iver nyomtatva lesznek, küldjétek meg.

Újhely, jan. 25-d. 1827.

XXXIII.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Édes Barátom, Sietve — mondanám; ha minden leveleim sietve nem volnának írva. — A gróf Mailáth *Magyarische Sagen und Mährchen* fordítását febr. végén kapom vissza, kérlek, szerezz neki nyomtatót. Nem kívánok semmi cífrát; azt

semmiben nem szeretem; de szépet, esinost, gondost. Szóp metszésű *hosszas* betűket, el nem kopottakat, igen fekete tintát, fejjér színű papirosat, szép formátumot, és gondos correcturát. S néhány példányt magamnak, s hogy a gróffal feloszthassam. A grófnak is, nekem is kell ajándékuil barátink közt. — Kérlek, szólj a gróffal, s híre nélkül a betűk s formát eránt semmit ne végezz.

Mit mondasz levelemre, melyet bizonyosan vevel; és belöle mit szedhetsz ki? — Mit arra, hogy még Berzsenyitől is megtagadom a classicus színt, holott ő azt igen nagy mértékben bírja, s némely ódája horáti tüzze, némelyike horáti bájjal van írva? De ha levelemet *balúl* értené is sok, mert balúl *akarná* érteni, Te azt nem *akarhatod*. — Hát ha még Kölcseyd ki is nyomtatná! Irtódom az ilyentől, s nem fojthatom el irtózásomat. — Azért írunk-e leveleket, hogy idegen szem lássa? — De hagyjuk abba.

Várom az ígért iverket.

Stettuert ölelem. Kérem, küldje meg nekem a Bártláyhöz írt Epistolámat.

Pyrkernek Tunisiászáat és Gyöngyeit bírom, de szeretném látni Rudolphiászáat. Mig peremet Pesten meg nem nyerem, semmi könyvet nem veszek. Ha valakitől kölcsön vehetnél azt, s felküldhetnél, nagyon leköteleznél. Az Allg. Zeitung egyik darabjában az mondatik róla, hogy Homer olta nem írtak olyan Epopoeát. Ha a szó nagyított is, de egy értelemben igaz lehet.

Hát a mi Vörösmartynk nem dolgozik egy új Epopoeán? Óhajtom azt szívesen, s azért ohajtom, mert Zalánt és Cserhalmot ismerem.

Öllek.

(Datum nélkül; de megérkezése febr. 12. 1827).

XXXIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, febr. 5. 1827.

... A kért jegyzetek közléséért buzgó lála! Vigyázva fogom használni, a mint kívánád, munkálódásaidról pedig

úgy szólani, amint nyugalmas megfontolásom sugallani fogja. Ellenségeket csinálni Neked? . . . Mérséklet és nyugalom fog elterjedni munkáinkon, hol a magunk ítéletét mondjuk ki, ezt pedig csak ott, hol nem lesz kit beszélteni magunk helyett. Csak így lehet véleményem szerint elkerülni a dietátoroskodni akarás vádját. Rólad irandó cikkelyemet, mihelyest társammal átnéztem, tustént felküldöm Hozzád. Ha ellenkezésre találha a munkámon végig buzódó regnans idea, ánevem pajzsa alatt *akárki* ellen is határozott, ha kell, kemény módon fellépek. A nyomtatáshoz még nem foghatok, mert ámbár annyi pénz már van a gyűjtőknél, a mennyit előre le kell tennem Trattnernek, de kezemenl még nincs, és így várnom kell. A pénz dolga oly gyöngéd és csiklandós dolog, hogy abban igen vigyázva szeretek eljárni; irtózom a miattavaló pirulhatástól. Örülöm kell hát, ha az első kötet martius *végéig* kijöhet. . . .

Az Általad említett újabb kikelés „Vidovics Ágoston” nevet visel, mely megett azonban Pápay rejtezik, némely más Balaton vidékiekkel. Az a szegény pap, a mint hallom, csak nevét kölcsönzé oda. Elkészt könyv. Ki gondol most már a nyelvi vitákkal? Csakhogy egyáltalában kevesebbet gondolnak könyvvel, mint régebben!! Szeretem, hogy sem Batsányi kurjongatásai, sem a szegedi vigjátékok, sem Vidovics nem recenseálhattak. Így elhangzanak. Ez receivalescentiánkra mutat.

Nekem nem lehet Téged és Köleseyt nem szeretniem, s magam is bizelkedem magamnak a Te s a Kölesey szeretetével: annyival inkább fáj nekem, hogy egymást nem értitek; ő pedig, ha valaha megérdemelte szeretetedet, most érdemelte meg. E tárgyról soha örökké nem fogok szívesen szólni; de el nem hallgathatom, hogy Kölesey nemesen viselte magát a legkellemetlenebb dologban, s az én ítéletem szerint nem érdemelte azt a bánást, melylyel őtet a Minervában illetted. Döbrenteivel való levelezésének kiadása Szemere gondolatja és elhatározása volt; Kölesey azokat sem kiadásra, sem affectatióból nem írta. Ő a leggyermekibb szív, melyet gondolhatni, s hogy ez mutatkozik barátságos levelezéseiben, igen

természetes, mert nála némaság és leplezetlen őszinteség közt nincs közép. Hogy kicsinységekben makacs, mint vala Tasso, keresve van-e az? Ha ki Köleseynek teljes bizodalját meg tudá nyerni, annak könnyű őtet ismerni, mert ő nem ért a tettetéshez; én pedig félek: Ti soha sem nyilatok meg egymás előtt teljesen. Döbrentei levelei Döbrentei megegyezésével vétettek fel. Nem tartom oly rendes dolognak ily levelek kinyomtatását: teszik minden nemzetek, mert kort és embereket festenek, s megbecsülhetetlen pszichologiai kiucset foglalnak magokban.

Tehát augustusban jössz fel? Vajha, oh vajha! A jövő év elején, a doctori kalap felvétele után, azonnal utazom, megjáróm Németországot, talán — — ? Ő bár személyes látásod emlékeztétét vilátném magammal a hosszas útra! Csak akkor nyugodnám meg teljesen szeretetedben, ha akkor sem vonnád meg tőlem kegyetiségedet, minckutána látni fogtál; s hidd, hogy ez a megnyugvás nekem annál kívánatosb, mert nem lehet, ki inkább óhajtaná szeretetedet meg is érdemelni.

. . . A mi Mailáth magyarosított Regéit illeti: a könyv-árusok semmit sem akarnak tudni magyar könyv kiadásáról. Majd Trattner próbálom meg.

Bárfayhoz írt epistolionodat nekem küldted meg. Íme itt van. —

XXXV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Érkezett, febr. 15. 1837).

Meglehet, édes barátom, hogy én Köleseyt nem ismerem. Nekem elég, hogy én tassói makacs elborulású emberektől irtózom. Nem fogom soha felejteni, mennyi örömet, mennyi barátságot köszönhetek neki, s hogy első Kunstphilosoph köztünk, s tőle gyönyörű dalokat vetünk, és fogunk venni; de én makacs elborulású emberrel egy fedél alatt nem lehetek, s az oly embert, a ki esztendőig nem engedi magát ostromim által megvéteni, s nem is felel leveleimre, s másnak vádol nem magamnak, nem szerethetem. De hiszen szeretni mást senki nem köteles; én őtet úgy nem, mint ő nem engem,

s nem panaszkodhatk, ha neki visszaadom a negatíva kölcsönt.

Én elhiszem, hogy leveleink kiadása a publicumnak örmére lehet; de akarnád-e Te, hogy leveleid, úgy a mint irtad, kiadassanak — híred nélkül — törlések nélkül? Cicerónak említett helyét állítom védelmemre. Mi lesz úgy a társasági életből? S azt kelle-e tenni Vályi-Nagygyal, özvegyével, gyermekivel? Kölesey bizonyosan nem szeretné, ha minden levelei kiadattatnának, noha őtet az okosság (prudence) nem hagyja úgy el leveleinek írása alatt, mint engem. De hagyjuk ezt. — Az szükség elengedhetetlenül, hogy cselekedetünk nemesek legyenek, s az lehet gyengeségek mellett is. Különbén én tévedésben lehetek; de legalább hát a psychologusnak az is kedves lehet, hogy tévedésben láthat engem, mint akárkit mást. Szomorú vigasztalás!

Nagyon óhajtom, hogy a Mailáth Regéji megjelenheszenek. Szeretem őtet, úgy mint keveset.

Augustusban, ha vége lesz az országgyűlésének, Pesten kell lennem, még ha nem akarnék is ott lenni, melynek azonban nagyon örvendek. A posta indul, s még több leveleket is kell útnak eresztenem. Isten hozzád. Fenyérynek köszönöm az Epistolát.

XXXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Édes barátom, A mely nap minapi leveletem már vitte a posta, vettem a Döbrenteiét. Közlöm rá adott feleletemet, minden változtatás és kihagyás nélkül:

„Most veszem Tőled, az ipam rezét (platte) s kedves kincset veszek vissza benne. — Köszönöm hogy barátságunk elhülését tartóztatni akarod. Valóban illő mind kettőnknek arról gondoskodnunk, hogy az meg ne történhessen. Meggyőződésedet Te is a gyengeségig szereted, mint én a magamét. Úzzuk tehát a mit jónak látunk, és minekutána értjük, hogy a praceptoroskodás itt haszontalan, ne is illessük e pontot; őt többet kívánok, édes barátom: minekutána tudva van előttd, hogy nekem gyermekésem olta stúdiumom Szalluszt,

s erre minden kapható egédet összegyűjtöttem — egyet Te is szerzél reá — te pedig őtet stúdiumoddá nem tevéd, sőt talán nem is olvasád (ki olvasott mindent?), tedd fel szerényen más felől, hogy az is láthat. Nekem kínos dolog téged a Verseghy és a Batsányi sorában látni, hogy ott vagy, lásd Ságly által kiadott Élete 11. lapját, hol azt az embert nem csak úgy fogod látni, mint izeveszett és nagyon superficialis embert, hanem úgy is mint malitiosus kábát. De ha tetszik ott lenned, nekem te ott is kedves lészesz, csak hagyj békével mennem útamon, mint én hagylak a magadén. — S nem egyedül magamnak van panaszsom ellened; panaszkodnak ifjabb társaink is; s ime Te, ki annyira bírod a mesterséget, magadat kedveltetni a nagyoktól, ezektől gyűlöltetel. Te őket újászolnak nevezed; s az nekik úgy nem fáj, mint nekem nem, hogy Somogyi Gedeon nyelvrontónak, Verseghy pedig hogy zamárra ültete (Prixner metszé a képet, Budán). De ha ezek mennek túl a határon, nem menél-e te is más részekben, s nem marad-e túl a határtól, a hol túl nem mentél rajta? Illik-e a lelkes Kisfaludy Károlynak, a tiszteletet oly hamar (azaz korán) elért Vörösmartynak, a csudálást érdemlő Bajzának meg nem ismernünk nagyságokat? illik-e nem látunk mi Fenyéry és Toldy? hogy Kovacsóczynak és Thewrewknek oly darabjaik is vagynak, melyekkel Te és én kevélykedhetnénk? Nem akarom hogy Te tagadd meg érzésidet; nekem még kedves, hogy emberei a más résznek is vagynak, s gyengeségem talál abban vigasztalást, hogy Te is amott vagy; egyedül azt kívánom, hogy útamon engedj szabadon mennem, s ne zavarj meg haszontalan remonstrációiddal.

Örvendek, hogy abban a mit az Élet és Lit. II. kötetben dolgozám, szerény ellenkezést találál.

Arra intesz, hogy leveleimet adjam ki. Én pedig szeretném, ha írni sem tanultam volna meg, mint hogy azt lásam, mint trombitáltatik ki a publicumnak, a mit barátimnak írok, s bizodalommal. Elhiszem hogy a psychologusnak kedves dolog bekandikálni estve ablakomon, s kilesni mit csinállok magamban, vagy barátommal. De én nem vagyok nézést érdemlő personnage historique, s éjszakára gondosan bévo-

nom tábláimat, hogy a psychologussal, ki jámbor lelki, haugyan psychologus, az útea gyerkőcéji is ne kandikáljanak be. Az oly portékákat legfeljebb halálunk után kedves látni, mikor már magunkat nem lehetnek; de még akkor sem szabad, baráti kezek törlése nélkül, s meztelenségeinkben. Éljszerenésesen stb.

Imhol, édes barátom, Döbrenteinek meggrázása (mert annak veszem, a mit az *Élet és Lit.* II. kötete veszen fel tőlem) visszahozá nyugalmomat. Mindég jobb kifakasztani a sebből a mi a gyógyulást gátolja, s már most előbbi lábom állok egykori barátommal. Még arra is van jusa a szorosb szép barátságának, hogy minden szó nélkül tépjük el a más írását, s nem szeretném ha én az ily barátom éránt, vagy az ily barátom énerántam kevesebb bizodalommal volnánk, mint Süly vala IV. Henrich éránt; de valamint barátunkat a Jézus Christus vagy Mózes — mindegy — parancsolatja szerint úgy tartozunk szeretni mint magunkat, az ügyet pedig inkább mint magunkat: úgy az is köteleesség, hogy ne csak a magunk érzésének s tudományának higyjünk, hanem szerényen és barátságosan tegyük fel, hogy valami kevés esze s tudománya barátunknak is van; kiváltképen pedig az szükség, hogy a *πρωσι σεωτορ* lebegjen mindég szemünk előtt, s érezzük mit tudunk, és mit nem tudunk. Én angolyúl nem olvasok, a mit D. tud, de Szallusztot értem s szeretem, a mit D. sem nem szeret, s az nagy baj, sem nem ért, s az is nagy baj; mutatja Verseghysmusa. — Nem mondhatom neked, mennyivel vagyok könnyebben, miolta Döbrenteit ismét nyugodt elmével nézhetem. *Trasci facilis, tamen ut placabilis essem.*

Már most azt kérddheted, hogy hát Tasszó éránt mint érzem magamat. — A mint feleletemet olvasátok Minervában, azt írad hogy iszonyodál — most azt, hogy nem érdemlé kémeységemet. Az meglehet; de az is meglehet, hogy Te nem látod mindenik oldaláról a dolgot. — Élő ember levelét kiadni, törlés nélkül kiadni, ötet barátja özvegyével s gyermekeivel összeakasztani, szavamat, vagy akárkiét másét *mosolygani*, szavaimra *fejet esóválni*, mind ezt nem teszi jóvá a Tas-

szóság — mert én is készebb vagyok magamat *rossznak* tekintetni, mint *bolondnak*, mint Marquis Posa DouKarlószban. Fakadjon ki, támadjon meg, *sz* túrni fogom; de kevélyen bánatni magammal, az túlán sok a Tasszóktól is, nevelt ember úgy senkivel sem bánhat. Mit irtam, nem tudom; noha szemem előtt, legalább kezem közt van Miaerva; azt tudom, hogy az immoralitást magamon túrnóm szabad nem volt, hogy nebeztelésemet kelle tudatni a publicummal, hogy én nem az az ember vagyok, a ki sirban fekvő barátomat tolvajnak tekintessem, ha róla a szennyet elháríthatom. — Nekem is lehetnek oly leveleim, melyeket a psychologus örömmel olvashatna, de ezek a csekei correspondentiaák nem ezek számba valók. Ha Köleseynek annyira lelkén volt az, hogy nem V.-N., hanem ő az, a ki ezt tevő, más út is volt, a mit vehetett volna. És hát a faragatlanság, hogy felduzzad, s felelet nélkül hagyja leveleimet, s nem nekem panaszolja sérelmit, hanem másnak, s ott vádol a hol én magam nem menthetem! Ez nem Tasszóság, hanem alacsonytság. Azonban szeretném, ha jelen volnál, mikor meg fogom ötöt látni. Ő nekem rokonom, s barátom volt. Ezt felejteni sola nem fogom. Még inkább nem, hogy Kunstphilosoph, a milyen nálunk nincs; leginkább nem, hogy barátja Szemerének, s gyönyörű lelkes dalköltő, — s ha mind ez nem volna is, *Ember*. — Éljszerenésesen. Ölellek szíves barátsággal. Febr. 11-d. 1827.

Febr. 13-d. 1827.

Épen el akarám küldeni ezen leveletem Dneck, midőn veszem tőled a hírt, hogy fenyegetőzik. Várjuk hát, mit mond. — A Mailáthi Regéji Bécsben vannak. E holnap végével jó onnan egy barátom, s hozzá. Ma indul hozzá levelem, hogy Pesten adja be a postahivatalnál pecsét és adresszed alatt. Szabad kezed van tenni, édes barátom, valamit akarsz, de mindent közölj gróf Mailáthtal. Köszönöm e nagy jótételed, mert reám nézve valóban az, igen nagyon köszönöm.

XXXVII

SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Újhely), mart 2. 1827.

Schedelnek Kazinczy baráti szives tiszteletét.

Már megtörtént, hogy Szemeréhez irt leveletem elfogták. A szükség szorít tehát rá, hogy neked alkuhatlankodjam. Kérlek, szeld el a levél felét, s add által neki.

A Mailáth Reggjit minden órán várom Bécsből. Ha kéresem teljesítve lesz, azokat a lehozó Neked fogja általadni, kérésztül jövőn Pesten. Tedd valamit lehet, és jönak látsz. — De hagyd mondanom, hogy Salamon az én fordításomból kimaradt a versek miatt. Ha valakit ismersz Pesten, a ki annak verseit lefordítaná, a prózát megküldeném Neked.

Bártfaynak lesz alkalma nekem holmit küldetni, s még Józsefnapig, mert a kereskedők innen negyed nap múlva indulnak a pesti vásárra. Mind Te tehát mind Szemere jókor tegyétek le Bártfaynál, a mit nekem küldeni akartok. Bár a Rudolphia máodik kiadását vehetném tőletek. Első alkalommal visszaküldöm szenny nélkül.

Édes barátom, óhajtom is reménylem is, hogy meglátbassalak míg Németországra kiindulsz. Ha vége lesz a diétának, s a curia augustusban összeül, én csalbatlantl ott leszek. Szallusztot Te és Stettnerünk látni fogjátok; de kettőtökön kívül kevés más. Minek láttatnám? Lássák mikor kijő; apologizálni mellette soha nem fogok. Subjectivitásaink a sok panasz oka, s arról magok a panaszkodók sem tehetnek. Elj igen szerencsésen.

XXXVIII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, mart. 22. 1828.

... Igen köszönöm azon megtisztelő bizodalmat, mely szerint Döbrenteihez irt leveledet velem közölni méltóztattál. Kemény, s nem tudom a D. gyomra megemésztie-e? De ő is adott már mindnyájunknak kemény falatokat, melyeket meg nem emésztetünk, mert megemésztetetlenek: önála a gyomor az oka. Mit mondasz stílusára? Az Élet és Lit. II. köteté-

ben vannak periodusai, melyek két lapot horítanak el! s ő még is jó prosaicus!

Az a Tasszóság! Fájdalom fog el, midőn látom miként a két leg-szeretetre-méltóbb ember egymást ennyire félre érti! Bátorokodom hinni, hogy competens bíró vagyok ez ügyben, mert ismerem azt jóformán, s mind a két félt igen szeretem; de nem látom okát, miért vond el Kölcseytől régi szeretetedet. Nem tarthatom ötet alacsonyagra képesnek, vagy eridát szenved emberismeretem.

Az Élet és Lit. II. k. már kezdedben lesz. Szemere aggodíék nehogy rossz néven vedd, amiért a pernek vég actáit is felvette. De plánuma hozta magával, hogy mindent, a mi könyvét illeti, a maga olvasóival is közölje, s így consequensnek kelle maradnia. Eddig úgy látszik, a II. köt. kevesebb szerencsét tesz az elsőnél: mindazáltal folytatni fogja, míg érzékeny kárvallás nélkül bírja. A III., mely alkalmasint augustusban jő ki, Neked lesz ajánlva. A mit Csokonairól irtál, későbbre marad. Félek attól a sensátiótól, melyet e darab csinálni fog. Lilláról mondod, hogy Himfy után (post) készült. Fenyérynek bizonyos dátumai vannak, hogy annak egy része még Patakon készült. E III. kötetben én Bajza és Vörösmarty lyrai munkáikat adom, sok újjal, s észrevétekkal. Vörösmarty egy kis eposzt készít a III. k. számára. Ezen kívül egy epopoécán dolgozik, mely *romantisch* lesz egészen. Egy kis philosophiai grammatikája is készül, mely sok újat, interestesszást és feltűnőt foglaland magában. Tisztel, Tek. Úr, ez a barátom, s Szemere által egy Salamonnal kedveskedik. A Szemere által küldött Aurórárt is Kisfaludy nevében fogadd szivesen.

Trattnerrel holnap contrabálok a kézikönyvre, juni usban fog az első küldemény elkészülni. Mihelyt lesz ivem, küldöm mutatóba. A Rólad készüendő cikket pedig kézírásban. Haragszom hogy ennyire késett a dolog, de oka a publicum részvétlensége, kedvem már hanyatlott, s nem tudom mikor foghattam volna hozzá, ha atyám nem adja hozzá a szükséges pénzt.

Esztergomban egy új almanach indul meg, Uránia. Re-

daitora még nem tudatik. Hát a Te Anthológiából, Tek. Úr, mi lesz?

A Regéket még nem kaptam meg. Gr. Mailáth nem sokára Bécsbe megy, pedig az ő tanácsa nélkül nem akartam a dologban tenni semmit. Veled fogom tehát közölni a próbát. Landerernek nincsenek hosszukás, hanem vannak kerekbetűi, tisztán nyomva azonban szépek. Sok függ a formátum elrendelésétől; én az Élet és Litét ajánlom. Salamont minden esetre kérném, ha alkalmad akadna. Majd tétetek próbát a versekkel. Ezeknek semmikép sem kellene elmaradni. Nagyon megrónának elhagyásokért nem-magyar nem-barátnak . . .

XXXIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, martius 28. 1827.

Martius 22-d. irt leveledet ma vevém. Holnap indul egy itt lakos zsidó Pestre; az által küldöm tehát rá válaszatot.

A gróf Mailáth Regéji még februárban adatának Bécsben Soos János úrnak, ki Amadét agyon lötte; s eddig vetted volna, ha megérkezhetett volna Soos; de ő betegesen feküvék egész martiusban. Áprilisban megjő, s ha a Regéket nála nem hagyja, én küldöm le első alkalommal. — Nyomatása gondjait rád hagyom egészen. Csak azt engedj mondani, hogy én a duodéceknek nem vagyok barátja, mert a papiros ívhajtásai az oszlopokat kétfelé szelik.

Midőn eddig irám levelemet veszem a Szemere nyalábját az Élet és Lit. II. kötetével, Batsányi Verseinek első kötetével, az 1827-d. Aurórával; s mind ezeket épen akkor, midőn ebédre kelle mennem, s oly ebédre, hol csak férfiak voltak, s pengettek a hürok. Az Életes Lit. II. kötetét a lármában forgatám végig. Mely zavar ez! Mert nem hiszem, hogy csak azért nem lelém fel a rendet, mert lármában olvasám, s én bornemisza is, borozva! Döbrenteinek, kérlek, felelj; én is fogok, de nem vitatva, hanem hogy a pert érthesse, a kinek rá szüksége van. Úgy tetszik, D. nem érti önmagát.

Ez a II. kötet szebben van nyomtatva mint az első, mert a *petit* betűk nem oly rüta, mint az elsőben. Ha ezen betűkkel s ily papirosra nyomtattatod a Mailáth Regéjít, kivált ritkított sorokkal, mint itt lap. 135., bizvást nyomtattatod tizenkettődrétben is. Papirosával is megelégszem.

Mely sensátiót fog csinálni a mit Csokonairól irtam, azal nem gondolok. Szemere lássa. ha tanácsos lesz-e felvenni, s ha nem lesz, kérem, küldje vissza. Én soha az által, hogy valamely dolgozásom fel nem vétetett, magamat megbántva nem érzem. Igaz, az én kedves barátom Igaz, sem veve fel holmit, s én nem kérém mért nem vette fel, holott mások, és tiszteletes férfiak, neheztelének rá, hogy az ő symbolajokat fel nem vevé.

Édes barátom, hadd mondjam el neked is, hogy Salamonban a Jolánka Bodrogi leánykáját igen édes complimentként vettem. Szeretném ezért Vörösmartyt, s ha Zalánja s Cserhalma miatt nagyon nem tisztelném is. Kevés írónk volt és van nekünk a kit én több figyelemmel olvassak, s Te értesz, miért esik az, midőn az ő dolgozásait olvasom, elragadtatva nézem, mi lesz ő akkor, midőn én már ötöt nem fogom olvashatni. Hic vir hic est tibi quem promitti saepius audis. Ne szólj neki semmit, de csókold össze forróan az én nevemben. Úgy fogom magam augustusban.

Levelednek e sorait nem értem: Salamont minden esetben kérném, ha alkalmad akadna; majd tétetek próbát a versekkel. Ezeknek semmikép nem kellene elmaradni. — Elmarada a verbum regens. Nem értem mit kérsz. Csak arra kérlek, hogy ne kívánj tölem semmi munkát. Higyd el, nincs időm. Majd megvakulok a gyertyázásban, s minden dolgom zavarba dől.

Élj szerencsésen. A tiszta lelkű Fenyéryt csókolom.

XL.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, april 2. 1827.

Utolsó levelemet a legnagyobb zavarban irtam, és sietve, nyalábomnak a reggel Pestre induló kereskedőnél le kelle

késő este tétetni; az Élet és Lit. II. kötete pedig ebédtráiban érkezék meg, úgy hogy az egymást érő vendégek s könyörgők és perlekedők miatt a Döbrentei feleleténél egyebet a könyvből nem is olvashattam vala meg. Vedd tehát te is, mint Szemere, azt, a mit talán az Élet és Lit. ezen kötete felől írtam volna.

Nagyon szerencsés gondolatja volt az Szemerének és Kölcseynek, hogy ezt a folyóírást adja, és e lélekben. Nem szabtak bizonyos időt a darabok kieresztésére, s így nem kénytelenek sietni, mint a kik minden holnapvagy negyed végével várattnak; könyv és nem füzet nagyságában adják, és így munkájuk nem fog elhullani, és a mi e kiesínységek-nél sokkal nagyobb, mind a két felet hallgattatják, s az értelmese olvasó választhat. — De, édes barátom, minden olvasó értelmes-e? S nem kellene-e Szemerének valamely fortély felől gondoskodnia hogy az olvasó magát a felzavart rendben orientálni tudja? Én tollal írom a könyv fejrő papírosára, mit hol keressek benne, s még így is van néha bajom. Szeretném ha hátul mint a Tud. Gyben egy *index* állana.

A mit te mondál itt 6—22., gyönyörű végigtekintése félzázadi menésünknek. Javalásodnak mindég fogok örvendeni; te nem azok közzé tartozol, a kiknek ítéletekkel, s még magasztalásokkal is, nem gondolok, s feddésedet még ohajtom hallani: az nem afféle lesz mint a Döbrenteié. De épen azért, mert ettől sokat várok, kérlek, mondd el nekem, mit értesz ez alatt: *Légy a régi!* Mert minekutána leveleimet dicsergeted te is, úgy kell hinnie, hogy ez a *légy a régi* nem azt fogja jelenteni: *Maradj a mi vagy*, hanem ezt: *légy azzá a mi hajdan valál*. Igérem hogy szoros vizsgálat alá fogom venni magamat, s makacsságomat örömmel áldozom fel a jobb tanácsnak, de csak meggyőződésből, nem vak követésből, a mi nem erő volna, hanem gyengeség. Az a mit itten mondál, s nem rólan, hanem egész menésünkről, nagy nyugtalankodással váratja velem német bővebb munkádat, de egyszer mind arra int, hogy ígéretedre emlékeztesselek. Ne felejtse velem, még minekelőtte sajtó alá adod, láttatni, a mit felőlem mondani akarsz. Annál hátrabb vagyok azt kérni, mert ha

Döbrentei úgy közlé vala velem a mit itt monda, mint én vele még kézírásban, a mire felel, most nem volna felelete oly csonka, sőt üres csevegés.

Valóban, édes barátom, Döbrenteinek ez a felelete nem olyan a milyet vártam. Fődot támaszt, előli hallgatóját a baszontalan círával, hogy észre ne vehessék, midőn kezemből kisiklik. Neki több Svetón és Gellius mint Szallust és a mindenek esudálása s a maga érzése, mondanám, ha azt nem hitetné el velem, hogy ő Szallustnak szépségeit nem is tudja érteni.

S mi az a *lány fájdalom*, melyet lap. 371 emleget? Mi az, a mit ugyanazon lap. 371. a 4-d. és következ. sorokban mond? Mely fordítója az Virgílinek, a kinek nem éles szeme figyelem nélkül hagyhatja a nagy író jámbor (?) beszédének *kis csillogó gyöngyeit*? — Meg nem foghatom én, hogy Döbrenteit csak ily későn ismerem.

S nem bán igazán sem ellenével, sem magával. Az neki ezeket mondja: Nyelvnek, írónak szezei vannak, azokat túrni kell, bár ellenkeznek a grammatikákkal. Terentz . . . Klopstock . . . A rómaiak íraták, nem nyomtaták könyveiket; mi könnyű vala akkor igazításokkal íratni le a munkákat. És még is ők bettőről bettűre íraták le. D. ezen utolsó is tagadja; ezen felül pedig így fűzi okoskodásait: Terentz. Virgil, Horátz igen is elhinték írásaikat graecismusokkal. De Horátz menti magát — (ezért-e?): jele hogy *vádoltatott*. S ez Döbrenteinek elég. Tovább kellett volna mennie, s ezt mondani: *vádoltatott, és megigazítá véltéit*? — Döbrenteinek több a Horátz vádlója, mint a vádolt Horátz!

Elűntam a pert, édes barátom, noha örvendve nézem hogy perlettem. Az sok jót szült, s ha nem perlének, ha nem recenseálánk vala, nem állanánk ott, a hová eljutottunk. Döbrenteinek még az sem jó, hogy recenzióink német módúak, német fordításokkal dolgoztatnak. Vallyon gáncolja-e az atyja predikációjit is, hogy azok német módúak és német fordításúak? Neki-e vagy más valakinek az sem tetszik, hogy a recenzius előbb dicser, s aztán jön a keerves *Hanem*. Hye ket hallván, kétség száll meg, ha engem ragada-e meg vala

mely szerenesétlen nyavalya, vagy ellenkezőimet. Mert én vagy ők nem úgy vagyunk, a mint lenni kellene. — Örvendek hogy Te is a recenziók felén állasz. Görömbának lenni nem szabad, de élesnek lenni szinte kötelesség a maga helyén.

Hogy Szemere felvév itt a Kölcseyvel folyt bajomra tartozókat; nincs ellenemre, sőt hogy ezt tette, szükségesnek itélem. — Szerenesétlen történet! de megvan. Én felejténi akarom, nem újra meg újra felkarcolgatni. Feleleteiket meg olvasni itt sem volt kedvem, sem soha nem lesz. Látom hogy sok sorok egyeznek, s szégyenlem hogy sietésem és felhevült vérem velem a két fordítást több gonddal nem hasonlítottá össze, de Kölcseyt még sem menthetem. Ővé tehát, a mi jó a V.-Nagy dolgozásában találtatik; övé még a 23 hátulsó énekekben is, noha V.-N. csak az első Ének fordítását látta tőle. De nem lehetett-e ezt bosszús dévajkodás nélkül tudatni, a hogy én tudatám, hogy a szonettet én hozám által közlénk? S ha csakugyan ki akarja ereszténi a szerenesétlen leveleket, nem kelle-e kitörteni, a mi simitást kívánt? — Valami vétkem nekem itt lehet, mind azt jóvá teszi morális eszelekedetem. Ne találjon az sírjában soha barátot, a ki a maga megholt barátját bántani engedheti. — Ez a textus neked, édes barátom, kedvetlen; de te nem lehetsz igazságtalan; nem még abban is, hogy utolsó levelemben vig kedvvel Kölcseynek a Tasszót öccinálám. Levelciből (Döbr.hez) az én kérésemre maradt ki az az ő magával üzött szerelmeskedése, s ez a gond mutatja ismét moralitásomat; s annak, a ki megholt barátja mellett kikél, annak a ki ellenkezőjét a megnevetéstől megmenteni igyekszik, elmézheted az emberiségnek egy ártatlanul bosszús regecskéjét. Valahol Kölcseyt cránt tekintetet mutathatok, mindég fogok élni az alkalommal, s színeskedés és hamiskodás nélkül; sőt örömmel emlékezem vissza, hogy egyszer barátok voltunk; nem felejtém hogy rokonok vagyunk; de én a Tasszó karakterével meg nem férhetek. Lelkem nagy dissonantiában van azokkal, a kik még őrülnek elposhadásoknak. — S hadd vessem egyenességem szerint hozzá: magamat bántásoknak nem örömetestézem ki.

Im!ol Salamon. Pótoltasd ki, kérlek, bézagjait haladéknak

nélkül. Neked szabad dolgozásomon megigazítani botlásimat; de vigyázz, hogy beszédembe oly holmit ne rakj, a mi azon tartókítana. Soos betegen fekvék Bécsben egész mártiusban. Már jó, s hozzá a Regéket. Venni fogod haladéknak nélkül. Élj szerencsésen. —

Kérlek, édes barátom, Thaisznak és Döbrenteinek lepecsételvé, küldd által ezt. Tedd postára, úgy nem lesz terhedre a kézhez juttatás. Minapi leveletem D. nem vette, mert midőn postára akarám tenni, akkor vevém az övét, a mi miatt ezt le kelle tartóztatnom.

XLI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, apr. 9. 1827.

Tegnap hozta Bártfay nyalábotdat hozzám. A leveleknek gondjokat fogom viselni. Salamont (a Mailáthét értetem, s ezt kértém) örömmel olvastam. Gyönyörű a nyelve. A többi még nem kaptam meg; pedig nagy nehezen várom a Soos felgyógyulását, hogy Landererrel végezhessek. Fényesen nem foghat kijöni, meg sem fizetnék nálunk az árát, de hogy esmos és hibátlan legyen, gondom lesz. Mailáth e hó 6. indult fel Pozsonyba; a külsejét egészen rám bízta. A Salamonban levő románcokra nézve azt javasolja, hogy próbáljam mértéktelen versekben fordítani: megengeded-e hogy így? De lesz-e sikere munkámnak? Stettnerrel is megpróbáltam. Azon hízkelkedő bizodalmadért, mely szerint nekem just adsz dolgozásodon változtatni, fogadd köszönetemet; de hadd mondjam, hogy arra sem szükség, sem nekem bátorságom. Egy betűhöz sem nyúlok. Vegye a publ. művedet, mikép az a mester keze alól került, kivévén tán néhány grammatikai inconsequentiaikat, mikről azonban előre tudósítani foglak. Hát ha én tévedek.

Az Élet és Lit. II. kötetét Fenyéry fogja recenseálni, s így Döbrenteinek is általa lesz megfélelve. Jobbra ügyed bízva nem lehet. D. válasza felett elaludtam. Mily fonala a gondolatok összeszövéének! mily nyelv! Nem hiszem hogy sok

ember végig fog ezeken az ő „Jegyezetein“ baktatni. Józanok, de soványak is.

Sajnálom, hogy a „paradoxonokról“ számadást kívánsz. Én azon észrevételeidet értettem, melyeket azon emberekről tettem, kikről már kelletnél is többet szoltam tavali leveleimben; s haragszom magamra hogy szoltam: nem szivesen játszánám el szeretetedet. Nem érzekedem specificumokba, mert e tárgyban nem tudok szenvedelem nélkül szólni, a mi hozzám Veled szemben nem illik; bár másszor ne tettem volna! holott, most is azt hiszem, igazat szoltam. Ha Neked fáj, hogy a publ. előtt mondtam ki ama szavakat, magamnak nem kevesbbé fáj hogy tettem. De még valami van abban a recenzióban, mit bánok: az a persiflage t. i. melylyel a grófot (Dezseffy József) illetem; politikai okok birtak reá, pedig most látom, hogy ő azt nekem meg nem hocsáthatja sola. Mikor ötét 1825-ben Pesten meglátogattam, mely sziveséggel és bizodalommal jött ő előmbe!! De hiszen a *literátort* bántottam: az embert tiszteltem. Igen vigasztalók rám nézve e szavaid: „Gorombának lenni nem szabad, de élesnek lenni szinte kötelesség a maga helyén.“ Én úgy hittem, hogy az úgy felszabadított az élességre.

Köleseyt, félek, nem oly hamar fogadod ismét szivedbe! Pedig: ha úgy nyújtanál neki kezet, mint nekem: ő mint fogná Te ismét szerethetni! . . .

XLI.

SCHADELNEK KAZINCZY.

(Újhely), apr. 24. 1827.

Számadásra vonásnak nevezed, hogy *paradoziánra* é: erre: *légy a régi!* magyarázatot kérek tőled, és ezt nem lehet igazságtalanságnak nem mondanom. Én felvilágosítást kértem, nem számadást, nem elégtételt, s nem megillentett hiúságból, hanem oly végre, mely tenmagad előtt is tiszteletes; te pedig megtagadod barátodtól, annyira a mivel neki szorosán tartozál; a *légy a régire* épen nem szóllasz, a *paradoziánra* igen,

de úgy, hogy feleletedet magad sem fogod feleletnek ismerhetni. Miként legyen az paradoxia, hogy én Kovacsóczyt és Thewrewköt, úgy tekintvén mint író, nem mint embert, arra a mit ember tetteikről hallok, nem ügyelek, s megbecsülhetetlen barátságokért *hálátalannak* találtatni nem akarok? Itt tehát csak ki akarál siklani kezeimből. És ha nekem nem szabad tudnom mint akarsz te a régivé változva látni, mi haszna fedésednek? Barátom, ki a szóval, mint ahoz illik, a ki bízik magához, vagy épen ne! Tudom hogy ezt kiáltják sokan; így Horvát Endre és az ő Takácsa. De én tudom, hogy te nem az ő sorokban állasz. Annál több okom volt hallani a szó értelmét, annál inkább fáj baráti bizodalmam megosalattatása. Én hasonló esetben inkább akarnék vétkesnek találtatni, mint bizatlannak, s annyi leveleim bizonyosságok lehetnek előted, hogy a bizatlankodás nekem semmi esetben nem hibám. Patior inconsultus haberi.

Így bánz velem a Köleseyt illető eikkelyben is. Végig tekintém veled pörömet, hogy légy bíró két barátod közt. Én úgy hiszem, hogy ha Te tevél vala illet velem, én azt tekintetd jelesége gyanánt vehettem volna. S mely bírám levél? mi volt itéleted? Az hogy Kölesey *szeretettel minden másknál felebb érdemel.* — Valóban a mit ezen dologban elejétől fogva tevél a borzadásod olta — borzasztó igazságtalanság.

Gróf D. sujtásodat nem fogja inkább érzeni mint illik, s vigasztalhatd magad vele, hogy a sujtás nem pirkos, és nem tiszteletlen sujtás. Én ismerem azt a szeretetre méltó embert, azt a tiszteletre oly igen méltó nagy férfit, s felelek érte. De ha megszáll ismét a kedv ötét vagy mást sujtani, emlékezzél, hogy D. a haza atyái közt most talán hatodikszor ül, és ott ragyogott, és hogy az illet tiszteletlenséggel illetni *impietas*. Külső fényén s ősz haján kívül is érdemli ő figyelmedet. Bárán ki még öellene is, a hol érdemli; de nem soha tiszteletlenül: azzal mind neki tartozol, mind nem ősz hajaidnak.

Ha eljő az idő, hogy láthassam a mit felőlem mondani akarsz, kérlek, hogy azt velem, önként tett ígéreted szerint láttasd. Bizom barátságodhoz, hogy többet meg nem csapkods; azonban jó lesz azt még is megtekintnem.

A regék még meg nem érkeztek. Küldöm mihelyt veszem. Élj szerencsésen. —

XLIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, május 8. 1827.

Kéziratomat Soos Úr e napokban hozá meg Bécsből, midőn méltós. Főkormányzónk nálunk van s gyűlésez. Ezajban azt végig nem olvashatám, de imitt amott ejtettem némely igazításokat. Nagyon szeretném ha te és az én Szemerém megolvassátok, és igazítanátok nem akart hibáimon. Élj szerencsésen édes barátom, ajánlom a Regéket gondjaidba, magamat szeretetedbe.

Mihelyt hozzá fognak a nyomtatáshoz, küldd meg gróf Mnak is, nekem is, az első, kirakott és tisztára vont ívet.

A praefatio scholionját pótolod ki. Nincs nálam a könyv, s nem tehetem fel az esztendő.

XLIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, május 15. 1827.

Kegyetlen vagy, hogy kinyilatkoztatást sürgetsz a szoban forgó kitételek felől, holott látod mint kívánom én ezt kikérülni. A mit velem együtt sokan érzének, azt jönak ítéltem érinteni, nehogy elleneink minket, hív tisztelőidet, vak imádlóknak mondjanak; s hogy ott, hol Melletted kell szólnunk, annál nagyobb legyen hiteliink, látván az olvasó, hogy véleményeid elfogadásában mely lelkiismeretesek vagyunk. Ugyanis nem nézhettük fájdalom nélkül, hogy a legközelebb múlt években, kivált a Minervában, oly ítéleteidet kelle olvasnunk, melyekért legjobb esetben korod vádoltatott; a mit pedig régóta állítottak, hogy minél érthetlenebb valami, annál jobb az újskolának, azt ott mintegy példákkal látták bebizonyítva. Ekkép, hidd el Tek. Úr, semmi sem volt alkalmasabb iskolánkat gyanuba hozni, mint e recensióid, s így iskolánknak tartoznunk antirecensióinkkal: de Téged keseríteni senki sem akart; sőt egy geniális főt, mely a satírában

és persiflageban vajmi erős, amál buzgóbb igyekezettel igyekvénk lecsillapítani, minél mélyebb lett volna az így vágott seb. Nem, nem fogok specialitásokba creszkedni, mert nem akarlak semmi áron vádolni; s én, ki eddig is magamra vontam bizonyosan a szerénytelenség vadját, most valóban érdemelnék kemény ítéletet azon kinyilatkoztatásod után, mely Szemeréhez írt utolsó levelvedben foglaltatik, s melyet ez velem barátságosan közölt. Te ott rólam is emlékezel, s czekek után felszólítva sem szabad többé e tárgyban szólnom. A közönség előtt, mely a köztiünk levő korbéli viszonyt nem tudja, szabad volt *Toldynak* érinteni azt, mit nekem, a 21 éves ifjunak, azon férfi előtt, ki mesterem, és barátságával boldogít, vadság nélkül magyaráznom nem szabad. S ha e részben ilyet tettem volna is már, bocsáss meg, s ne parancsold hogy újra tegyem.

A legnagyobb baj a szoban forgó kitételekre nézve az, hogy a publ. a „régit“ úgy értheti, mint Himfy értené, ha ő mondaná. De ezt már semmi sem teszi jóvá.

Gróf Dessewffy engem igen megcségyenített. Én ötet, a literátort bántottam, s ő most, mint Ellinger írja, egy dolgozástom különös pártfogásába vette!

Vevéd-e már gróf Teleki Borbála által rajzolt szobor-képedet? Én a képbe majd úgy bele vagyok szerelmesedve, mint eredetiébe; s bár azt mondják, hogy a száj vonásai s az áll ninesenek találva, én még is fgy szeretném hagyatni a képet. Ein wahres, ein sprechendes Bild, ein klassischer Kopf! Szemere azt teszi velem, hogy a rezet ezer lenyomásra ide kölesönzi, s így szerencsém lesz képeddel ékesíthetnem a kézikönyvemet. Metszett címe lesz, s a kép vignette formában fogja emelni. Megkértük Kisfaludy Sándort is küldené meg rajzolt képét az első kötethez. Várom válaszá; ha nem teljesíti kérésünket, legalább nem neheztesse, hogy csak Téged tevének poesisunk Corpusa elibe. Az előszoban el fogom a dolgozatomat, hogy Himfy barátjai ellenünk lármát ne üssenek.

Hogy a Regék emyire késnek, nagy kár. Ha a MS. Pozsonyban van, adasd meg Bajzának, ki bátyjánál, Földváry Ferenc hevesi alispánál és követnél van, am Wödritzer Thor Nro 780.
6*

Fenyéry és Vörösmarty most Vasban vannak. Ez, mi-helyt haza jő, Kontját fogja kiadni.

Hol tehetnék Amade és Szentjóni képeikre szert? Alázatosan kérünk, ajánlj Superint. Kis úrnak, hogy ha életéhez dátumokat kérünk, bizodalmasközlést vehessünk tőle.

XLV.

UGYANAZ UGYANANNAK.

Pest, május 26. 1827.

Tegnap vettem, a Regék kézírását, s azonnal elmentem Landererhez, de az Pozsonyban van, s visszajövele igen bizonytalan. Pedig csak vele személyesen végezhetek. Factora mondja, hogy a világ legszebb metszésű garmondját és petit-jét hozza magával. Csak jönne már! Ha rá bírhatom hogy adja, gondom lesz, hogy szépen is adja. Elborító gondjaim és foglalatosságaim közt Bajza serény segédem lenne — de csak vége volna már annak a diétának! — szeretnék egy kis értekezést bocsátani a könyv elébe fordításaidról. Ilőbb alkalmat nem találnék. Kiemelném, mely művészi belátással és ügyességgel tudál Te a legkülönműbb művekben különféle s mindég karakteristikus nyelvvel élni, mint tudád e Regékben a mindennapit és nemest, a populárist s a esínt egyesíteni; s összehasonlítván a mások által fordított Villi Táncot és Sóbányákat (ezeket én fordítottam az Auróra számára) a tieddel, kimutatnám mely egyszerű Nálad minden, mi ott dagályos. Ily összehasonlítás hasznos lehetne a stilistika számára általában, s a Te méltatásodra különösen

Kérem a Regék német példányát. Itt nem tudok kapni; Mailáth Veszelén van, sógoránál b. Mednyánszkyánál. Vagy legalább a Salamonban levő verseket, hogy megpróbáljuk a fordítást — ha menne.

Végzetlenül leköteleznél, ha azt a kis nyomtatványt, melyet Zrinyiről adál ki, első postával megküldenéd. Fenyéry nincs itt, s elmentekor nem juthat eszembe tőle kérni. Értem azt, melyen Zrinyi-maniéri versekben Zrinyi életét rajzolod, s egyebek közt említed, hogy a lengyelek királyok-

nak akarák választani. Ennek nyomát én sehol sem találtam. Erre is kérnék utasítást. Holnap után kezdik szedni a kézikönyvet, és Zrinyire csakhamar rákértül a sor.

Íme, én örökké kérésekkel ostromlom jószágodat! pedig okom van félni, hogy a törtétekkért nebeztelsz rám, s mind, szeretetedet, mind segedelmedet eljátszottam! Eleget szenvedtem a vigyázatlanul ejtett szavakért azon leveleid által melyeket legközelebb Szemerének és magannak íráll. A legnagyobb szelidséggel — összeta postál. Hat esztendeje hogy bizodalmmal dicsekedhetem — e nélkül el nem lehetek többé! Ó ne vond meg tőlem, s fogadj előbbi szeretetedbe!

Megjelentek Pukytól Schiller Fieszója és Cabaléja. Haranjaim *haszonvehetetlen* könyv, ez *rossz*. Úgyetlenebb fordítót nem láttam. A legjobb lelkismerettel mondhatom, hogy *ninden* hibáim akarva tett hibák voltak; Pukyéi nem-akarva estek . . .

XLVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újbely, jun. 1-én 1827.

Édes barátom, minapi leveledre készen áll feleletem, de azt a mi Bártfaynének által akarám kezédhez küldeni, kit ma várunk, és a ki innen egy hét múlva indúl. A ma vett levél megváltoztatja szándékomat, s sietek erre válaszolni, hogy megnyugtassalak. Én a ki nem azért nem hazudok, mert nem akarok, hanem azért is mert nem tudok, bizony magamból, hogy általad minden szóm igaznak fog találtatni.

Kettő vala, a minek értelmét tudni vágytam: a paradoxság és a Légy a Régi. Az utóbbiban nincs bántás, az elsőben van. Megbántott volna ez, ha csak Berzsenyinek adtad volna is azt a titulust, pedig én magamat még inkább szeretem, mint Berzsenyit, s azért inkább, mert ember vagyok. Neked nem szükség mondanom, hogy még az is, a ki másért vész, nem másért vész, hanem önmagáért, s így magát szereti inkább mint azt, a kiért magát feláldozza.

Barátom! valakit nemesen megtámadni, nemesen vádolni, nemesen megecfolni, koránt sines oly bántó, mint midőn valakit hidegen sujtunk meg, midőn nevetségessé teszszük; pedig a paradoxus titulus oly emberre illik, kit a nálánál eszesebbek kéntelenek szánva megmozgani. Nemes megtámadónkat nem lehet nem becsülni, de a ki bennünket nevetségessé tesz, azt sem nem szerethetjük, sem nem becsülhetjük. Ne mesterkéljünk érzéseinken, s ne csaljunk meg sem mást, azt hazudván a mit nem érzünk, sem magunkat: jobb annak mutatnunk magunkat a kik vagyunk, de indulatunkban érzésünkben nemeseknek lenniük.

A dolog kedvetlenséget hozza rád is, rám is, s én hiszem hogy sajnálsz a mi történt. De én a ki nagyon érzem, mit tesz attól kapnom döfést, a kinek szeretetével hízelkedem magamnak, azt is érzem, s értem, hogy vigyázatlanságból is bántunk néha mást, s higgy szavamnak, a paradoxus szó felejtve van, s engem augustusban úgy szoríthatsz melyedre, mint e nélkül szoríthatnál volna. Ha neheztelnék rád, és ha már akkor is akartam volna neheztelni, soha nem vetted volna levelemet; mások így szoktak. Én jobbnak látom szónak állítani, a ki megbántott s barátja maradni, ha méltónak tartom.

Téged a Kunstphilosophia teszen élessé azok eránt, a kiket nem olyaknak találsz mint lenni óhajtod, és azzal a boldogtalan tudós emberrel lett összeforradásod. Berzsenyit összetörék lovai, s ő testben lélekben el van romolva. Irtoztató hypochondriai elsüllyedés gyötri. Egy ily szerenesétlen, egy ily érdemi ember ellen kellett-e írni azt az epés portékát, a mi az Élet és Lit. kötetét moeskolja? Ezt kellett-e írni, bár B. azt érdemelje? s mit mond általa gyermekinek nevezett elméje? Csak menjen a merre elmerülésciben akar, még felleli a kit keres.

Engedd e pontot azon kéréssel rekesztenem be, hogy olvasd meg a Horátz Satirájának könyvében ezt: Omnibus hoc vitium est cantoribus. – Én a kit szerettek, szeretem szebbnek nézni, s látni mint kell, s hibáikat elhalgatom, vagy ha el nem kerülhetem, szólok azokról, de nem hidegen.

Szemere, Szent-Miklóssy, Kis, Dezsewffy nem mindég irának olyat, a mit esudálhaték. Szemerének megírtam hogy Epistolája Vidához nekem nem az, a mik Sonettjei, s Szép Tája, mert hallani akará itéletemet; de barátomat érte nem sujtogattam meg. A te paradoxod nekem koránt sem fájt volna mint fájt, ha nem oda vetéd vala az engem nevetségessé tehető szót, hanem hosszasan támadtál vala meg. Az ilyen olykor tágitthatatlan kötelesség, mint midőn az a nagy consul fiját is megöleté. De elfordítá fejét, midőn ezeket megragadá a lictor, s könnyek rezegtek szemében; nevetségessé őtet nem tette.

„Légy a régi!“ — Magamtól csak nem fogom irigyleni a diéséretet, ha a mostani író úgy nem a régi író is, mint az ősz hajú K. nem az, a kit két ízben tévesztének össze a szép, igen szép és sokkal ifjabb gróf Dezsöffy Józseffel. Ezen szavaidban nincs semmi bántás, sőt ha igazán szeretem ügyemet, ennek magyarázatját még gyönyörködve kell hallanom. Szóljunk úgy, mint ha nem rólam volna szó.

Melyik Régit érted? Nem hihetem hogy azt, a kit Horvát Endre és az ő Takácsai. Te nem az ő sorokban állasz. Minthogy a cífrát emlegeted, azt kell hinnem, hogy te is az én deprædicált epistolai stilusomat nézed jónak. Tehát nálad is több volna-e a francia könnyen ömlésmint a Matthisson prózája? több a Lafage lelkes skizzelése, legfeljebb a Rubens vastag esetlése, mint a Correggio kényes keze, s a Rafael zománcozása? Szalluszt ronta el engem, s kevélykedem, hogy azt Guzmieson kívül talán egy olvasó sem érté. De igen, Szent-Miklóssy is. Mikor írtam én olyat mint az Ūrményi élete, mely magyar szóból van szöve, de romai mesterséggel. Thaisz ezt elérte. Mikor írtam én olyat mint Thereziám és Zrínyim, Héőében? Mikor olyat mint a Vajda-Hunyadi epigramm, mely még Döbrentének is meg tudta nyerni javalását. Szalluszi programom az Igaz Kedveskedőjében, s értekezésem a nyelv eredete felől a Minerva legelső darabjában a Szalluszt breviloquentiáját s numerositását akará adni. De azon több a gond, mint kell, azaz mint a szokás kívánja. Nézd el csak Szallusztot; nem mondom töredékiben és a Caesarhoz írt leveleiben, hanem még az ifjonti szépséggel ragyogó Ca-

tilinában is: Omnes homines (omnes ii) qui sese (se) student praestare ceteris animalibus (qui se prae cet. anim. stare stud.) summa ope niti debent, vitam silentio ne transeant. — Való-e hogy az újak a régieket utól nem érék a beszéd szépségében? Való-e hogy Szallusznál nincs szebb prosaicsusa Rómának? vagy a hogy én nevezém el, hogy ő az ezek Virgilje? s te nem fogod-e ezeket érteni, azért mert a kunstphilosophie a priori így okoskodik: „a tárgy, a lélek, a beszéd csak test. Nem szabad ennek annyi gondot adni, hogy az olvasó ezen gond által elvonattassék a lélek szemlélésétől.“ A kunstphilosophusnak kunstkennernek is kell lenni, s a dolgot tekintse egyszersemind a posteriori.

Higgy nekem, édes barátom, a *Légy a Régi* engem meg nem bánta, de megvallom, hogy ez a sok kritikázás megzavar. Rendes az, midőn még D. is tanítgat mint kell fordítani Szallusztot, a ki Szallusztot bizonyosan nem érti.

Szemere elmondá a szonettek előtt, min igyekeztem én mindég. Nem tudom elküldém-e Neked egy leveletem, melyben azt irám, hogy én egy magyar író dolgozásán sem ismerem annyi classicitást mint a magamén. Úgy tetszik el-
téptem, félvén hogy ha más olvassa meg, meg nem ért. Nem szépséget értek én ott, hanem classicus ismeretséget, s ez alatt nem csak a *reminiscentiákat*, allusiókat, hanem a *színt* is, még pedig ott is, a hol semmi új vagy régi class. példány nem lebege szemem előtt. Neveté Brekekéimet H. Endre; de Mailáth nem nevette. Nincs sohol példánya Sugallónnak, és még is class. szín van rajta — fr. könnyűség; jobb epigrammáim nem rosszabbak a Goethénél és Meleagerénél. — Ezt más *gondolni* fogja, de nem *mondani*. Én, a ki semmit nem gondolok, a mit mondani miemi nem kell, ezt mordom. Lássá a ki nem ért. De azért hogy ezt merem mondani; hódolok a Szemere *Reményének*, a Kisfaludy s a Bajza szép dalainak, s a magamét nem azért magasztalom mert *enyém*. Sokat irtam én a mit nem magasztalok; pedig az is *enyém*.

A Mailáth német regéjit viszi Bártfaynékn. — Rendes olvasók ezek a mi magyar olvasóink, hogy az egyptisist vétek.

nek nézik, és csak úgy értenek, ha nekik minden *kimondatik*. — De jól teszed ha az kipótlatik.

Képem szép, de nem jó, nem hív. Classicus munkának a szent nyugalom ad érdemet, s az itt nincs. S minck itt ráne a szem, az orr körül, s a homlokou? a szájnak nem kell véggel lemenüi, hanem horiz. vonásban; az áll kiaszott és rosszúl foly. A hajnak a hajnövés pontjáig kell jönni előre. — De erről Bné által Szemerénck. Nekem kedves lesz látnom mindent, hogy szeretsz.

Nem akadok fel rajta, ha valaki nem elidál, mint Vörösmarty, nem ha az elisió ellen szól: de azt kívánom, mert kívánhatom, hogy másként szóljon mint Kulcsár és Horváth József Elek. Elhítték magokkal, hogy én csak azért, mert mások, s nevezetesen Róma. Hát miért nem az M és H betűket is, ha csak azért? Mi tiltja őket látni, hogy a nyelv két szóban az összeakadt két vocálist kiugratja, egy szóban összeolvastha t j a. De vagynak helyek, hol a nyelv sülyt ad a hangnak, s ott kész hiátust ejteni; mulatván ott, a nyelv (Zunge) nem siklik a következő vocálra:

De a ki ezt

Butább hús-e a magyar Zunge mint a másoké? Mailáth utánam idézé fel versei előtt a Tassó versét: Premio e in [danno] del el] me il san [gue spar] so

négy vocalis
összeolvastva.

Fiammal e napokban scandáltatám Virgilt. Aztrángatták volna meg ezek az Elisió-gyűlölők.

Hogy Zrínyi királynak kéretett, Lehoczkyból tudom talán. Nincs kezemnél a könyv. Tekintsd meg Stemmatographiáját.

Ebédre kell mennem, s a posta indul ma. Isten hozzád-Reményem, azt fogod mondani, hogy éles lenni tudok, de igaz vagyok, s szeretem a ki méltó rá. — Várom miud a Regékből, mind német munkátokból a mutatót.

Sietek a levéllel, hogy itt ne maradjon. Leíráim magamnak s tisztábban. A borítékot add Szemerénck.

XLVII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Édes barátom, Imhol a könyv. Levelemet postán vetted. Higgy nekem, egész becsét ismerem szeretetednek.
Junius 4-d. 1827.

XLVIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, június 5. 1827.

Édes barátom, A mi Bártfaynk tiszteletes nője ez órában indúl innen, s minthogy holnap egész estig Szirma-Besenyőn fog múlatni, nem elébb mint 9-dikben lesz Pesten. Viszi a Mailáth Regéit, s te a könyvet 11-ikben már magadhoz veheted. Kérlek, mihelyt e levelem kezudhez érkezik, menj Bártfayhoz, add által neki szives barátságom idvezletét, s jelentsd, hogy özvegysége jun. 9-d. megszűnik; hogy élete holdgítója egészségesen s baj és kedvetlenség nélkül repít felé. Jelentsd azt is, hogy itt vala az innep első és második napján, de hogy itt lévén bérmáló püspökünk is, sőt ez a tisztelt barátnénk is, annyira meg valánk zavarva, hogy magunkat egymásban ki nem élheténk. Lopdosott pillantások valának a miket együtt töltöttünk.

Szemeréhez egy kisdud nyalábot viszen tőlem az Élet és Lit. 3-ik kötete számára, mely bár neki, Bártfaynak és neked tetszhessék. Veszi Szemere abban a Ferenczy után dolgozott fejet is, de a mely csak gyönyörűen van dolgozva, s nem hiv fej, nem szép fej. Ellenben viszen egy gipszdarabot mely 1788. készült: az mind hiv fej, mind szép fej. Óhajtánám hogy az metszesség inkább, de hogy mind a haj mind a leplezet, legalább a haj bizonyosan megváltozzék. — Hogy a fej még 1788-iki, az még ajánlja azt, mert plasticai darabokhoz inkább illik az ifjúság mint az öregség. A hajnak rövidnek kell lenni, még pedig antik izlésben.

A nyalábot tegnap este 11 órakor adtam által, s képzeld, most, midőn a nap még újhelyi hegyeinknek csak legfelsőbb csücskét kezdé ragyogtatni, kezembe akad a mit Szemere vár tőlem: az, a mit Szent-Miklóssy nekem a nyelv geniusa fe-

lől írt. Add által, kérlek, Szemerének. Az a szelet papiros, melyet ide zárok, úgy nevezett Pandektáimból van kivéve. Ugyan onnan téptem ki azt is, a mit az Elisiók és Synaloe-phák felől írtam, de még azt nem küldhetem most. Nem ily rövid; meg kell olvasnom.

Élj szerencsésen édes barátom. — Te a Mailáth Regéji elébe valamit akarsz írni, s arra engedelmemet kéred. — Írd, valamit szükségesnek látsz. Előbbi levelemben, úgy tetszik, e pontra elfelejték felelni.

Bártfayt tiszteld. Neki azért nem írok, mert tartok tőle hogy az felelni kényszerítené, s nem akarom meglopni azon kevés óráját, melyeket sok dolgai üresen hagytak.

XLIX.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, június 10. 1827.

Vedd e könyvet *) igaz tiszteletem és változhatatlan szeretetem jelül! Soha sem felejttem el, mi valál nekem és mi vagy azóta hogy literatúránkkal meg kezdettem voltakép ismerkedni, s még inkább, mióta szeretetedre, közvetetlen vezetésre méltóztattál. Kevés kedvvel volt az írva, mert mindig olyankor készítgettem a folytatásokat, mikor a szedő már várta, s a nyugtalanság, mely ilyenkor az elmét eltölti, nem engedi azt a praecisiót adnunk a kifejezésnek, azt a simaságot a stílusnak, melyre épen kritikusnak kellene mindenek felett törekednie. Csak annyiban tulajdonítok neki egy kis érdemet, hogy első próbája az analysáló kritikának nálunk. 1788. néhány sort iktattam be egy leveledből: azt hittem, mind Néked, mind Vörösmartynek tartozom azzal. Ennek, mert az elmellőztetés nehezebben eshetik bármely megtámadtatásnál; Neked, hogy az olvasó olyat ne higyen Felőled, a mit bizonyosan nem akarsz hogy higyen.

A *παράδοξος* szóról ezt olvasom Schreveliusban: quod est *παράδοξος*, praeter opinionem, *παράδοξος*, inopinatum. Én csak ily értelmét tudtam a szónak, azért nincs magamat miért mentenem azon vád ellen, hogy nevetségessé tevélék ál-

*) Aesthetikai Levelek Vörösmarty M. epikus munkáiról. Pest, 1827.

tala. Még azt tartom szükségesnek megjegyezni, hogy nem azt értém, hogy Kazinczynak és Berzsenynek kell iskola, hanem hogy az olvasónak: hogy ezekkel ellenkezni vagy egyezni *okból* tudjon.

A Kölesey ügyében még egy szót. Őtet is, mikor nincs barátjai közt „irtóztató hypochondria gyötri.“ Csakhogy Berzsenyi még nyole év múlva is megkardlapozná azt, ki őtet nem tartá csalbatatlannak; esakbogy ő amaz antirecensióban magát epés, feketevérü embernek mutatja, ki nem irtózik, recensensének szemére hányni azt a szerencsétlenségét, hogy (egyik szemére) *rok!* Tovább nem megyek. Tudom, hogy B. antirecensiója nem most íratott, annál rosszabb, hogy emyi év után *kiadta* *). S tekintsünk a recensióba, mely az antirecensiót maga után vonta, s ebbe, mely az Élet s Lit cikelyét; s valljuk meg, hogy az első csak egy tűrhetetlen kevélységü szívet gerjeszthete fel így, az antirecensio pedig korbácsot érdemel. Kölesey hallgatott. Nincs jusod, Tek. Úr, azt „a moeskos portékát“ Köleseynek tulajdonítani: de felvenni azt: azzal Kölesey tartozott magának. S miért kimélné Kölesey inkább azt a feketevérü embert, mint magát, kit amaz per expressum „rút léleknek“ mondott? De az az „epés portéka“ nem epés portéka; s ba nem volnál Kölesey ellensége, mást Magad sem írbattál volna. Azt kérde: kellett-e ezt írni, bár Berzsenyi azt megérdemelje. Én attól, ki ismer, praetendálhatom, hogy ha nem szereti is individualitásomat, tisztelje szívemet; s ezt még akkor is praetendálom, mikor azt mondom, hogy B. lealacsonítást és nevetségessé-tételt érdemel. Ő ember, s ba beteg is, de értelmének és szívének használhatóságától nincs megfosztva. Kölesey kétség kívül igazságtalan volt némely gáncaiban Berzsenyi és Csokonai ellen; de mely recensensnek van mindég igaza? s mit mondjunk akkor az *emberiségről*, ha minden igazságtalan gáncait ros szív és mellékes tekintet szüleményének állítunk?

De mind ezek mellett nekem B. a költő az, a mi Neked; Kölesey a költő pedig nekem több mint B-nek, mint

*) Azóta tudjuk, hogy akarata ellen adatott ki.

Neked, sőt annyi mint B. — Mert én Kölesey minden meg nem jeleat munkáit ismerem.

Zrinyiért fogadd hálámat, épen jókor jött. A leugyel királyságáról szóló strophát kellellenül hagytam ki, mert Lehoczky előttem nem forrás, sőt nem is a leglitelesb író. Pedig a strophá oly zrinyies!

A kézikönyvből tíz nap alatt 3 ív készült, minden létén fog épen kettő készülni, s így augustusra az első küldemény (20 ív) bizonyosan kijő. Első alkalommal küldök próbatvet.

Ki nem mondhatom mennyire örülök évkönyveidnek. Kölesey beszéllé nekem, hogy ezelőtt több évvel felolvasád jelenlétében Életed, gondolom patvarista-korodig vive, s hogy az remek. S még többet monda, mi mohón várhatja velem a megbecsülhetetlen könyvet.

Vörösmarty és Stettner most Pannonhalmán voltak, ott Guzmicesal ismerkedtek meg, Pázmándon Horvát Endrével; Sümegnek tartanak, és Miklának.

Összeállítottam Kisfaludy, Vörösmarty és Bajza énekeiket, nyomtatatlanokkal bővítettem, s átadtam Szemerének az Élet és Lit. III. kötetébe. Ebben lesz a Te munkád is, s így e kötet vajmi becses lesz.

Landerer még sincs itt. — Tisztelettel és szeretettel egészen a Tiéd.

L.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedelnek Kazinczy barátii idevezetét.

Junius 19. 1827.

Kezemben van mind a könyv, mind a levél. Nem csak nem bánom, hogy egyik levelem sorait közre eresztéd, sőt azt igen nagyon köszönöm. Hadd lássák azok, a kik Zalánban és Cserhalomban hibákat találva, hogy én mind Cserhalmot mind Zalánt csudálva tiszteltem; bár azt is tudathassam a világgal, hogy nem csak Cserhalmot és Zalánt, hanem a Cserhalom és Zalán atyját is csudálva szeretem. — A tisz-

telet szót szeretném alán kitörülve látni lexikonunkból. Profanálva van a szó, és hideg.

Valóban édes barátom, s mindenhami skodás nélkül, én az én epistolai stílusomban s leveleimben nem csak semmi elsőséget nem lelek, de nem is értem, mit tudnak azon mások szeretni. Ellenben mely szépek a Kis levelei! mely francia lepor van a Dossóffyéin, mely saját bája a Szemeréinek, Szent-Miklóssyénak!

Hogy egy barátunkat, igazabban egy barátomat, nagyon lerántotta a hypochondria, azt tagadnom nem lehet, de én azt szeretem nem tudni, és ha engemet bántott volna, elhallgatnám; szégyenlenék az olyanra felelni. Édes barátom, a szent könyv azt beszéli, hogy midőn az isten embere leitta az eszét, s kimutatta a mit más elfed, az a két nem jó megnevette érte, az a jó pedig háttal ment felé s rá veté leplét. Csak a nem részeg bolondra illik, a mit az én egyik kedves mesterem a maga energicus lelkével oly szépen fordíta a bibliából! Den Narren muss man mit Kolben lausen. Nemességet mutat, a ki a bolond mellett esendesen megyen el.

Én K-nek, vagy inkább a K. poetai darabjainak szépségét annyira vallom és hirdetem, mint mindég; egy más valakinek *legjobb* darabjaiban is van valami a mit nem tudok szeretni, de oly nagy szépségű helyei vagynak, a mit esudálok, irigylek.

Biographiám tudniillik, a mit K. remeknek monda, előttem olvashatatlan. Nem égettem el, de el fogom. Bár időm legyen Pályám naplóját (nem annálisait — a szó kevélykén hangzik, a mellékideák miatt) folytatni. A mi 1794. decemb 14-ikéig következik, nagyon interesszans lesz. Az olvasó, ha szive van, nem veszi rossz neven, hogy oly gyónásokat nem teszek magam felől mint Rousseau, hogy péld. Madame de Warens körül mit csinála, sem azt nem ha magamat némely szép scénájiban életemnek ragyogtatom. Bizonyosan elmondom, hogy engem Swicten megcsókolt, s köszönje az olvasó, hogy trombitászó alatt nem nyargalom végig az úteákat s úgy nem hirdetem ki. El fogom azt is, hogy a esászár 1792. jun. talán 8-d. nekem mely gyönyörű szót monda — ha

a censor ki nem törli. Mint mosolyog rajta majd némely olvasó, arra semmi gondom. Lesznek annak oly olvasói is, a kik azt megértik.

Minekutána annyi barátsággal vagy crántam, kérlek pillants belé a Pályám naplójába, s ott a hol a Ladomérszky név ad annam 1785 előfordúl, tedd oda keresztnevét: Ladomérszky István. Tegnap baza futék, felkeresém a keresztnevet, s rá találtam. Az ily kiesinységek kipótlása nem esik rosszul, a név után hozzá tehetéd: Consil. és assessora a községi district. táblának, hol az igen véres fiatal ember nem sokára azután meghala.

Szemerét, Bártfayt, s kivált az én igen kedves barátomat, ennek asszonyát, kérlek tiszteld. Szemerének vettem levelét. Bár Szemere *Pályám naplójának íveit* még a könyv elkészülése előtt nekem postán megküldené.

Gipszképem igen jól és szépen is dolgozott fej, tudniillik a hajon kívül. De erről már irtam.

Jun. 4-d. itt vala a kassai püspök, s én Thalie leányomat Iszidóra névre bérmáltatám meg. érted kiért Iszidórának. A múlt vasárnap pedig egy predikációt hallgaték az úteán. Nem vettem észre, hogy egy valaki nagyon szemmel tartá, s látván hogy szememet a papról le nem vontam, hamisan kapta fel azt, a mi lelkemben forgott. Ezek meg nem tudák fogni, hogy én, oly tüzes protestáns, oly szives tisztelettel s annyi tekintettel vagyok a catholicismus eránt, s leányaimat hogy nevelem pápistáknak. Nem boesátkozom magyarázatokra. Lehet-e az az én gondolkozásom, hogy ezeket Calvinnak nyercsem meg, holott épen abban van kevélységem, hogy szerctett feleségem és szeretett leányaim nem egy templomba járnak velem? Guzmics még nem felele levelemre, melyben neki megírák, hogy Thalie az ő nevét kapta. Félek hogy az neki nem kedves, hogy én az uniót sem nem reménylem, sem nem óhajtom. S minek volna az? még ha lehetne is?

Egy igen kevés tudományú iskolatársamat már élte hajló éveiben egy ajtatos úr téríteni kezdé. Hallja az úr, monda ez az egész életét az éledelek minden nemeiben, s nem a tanulásban és vizsgálatásokban, töltött ember, én azt tartom,

hogy nincs jó dolga, a ki az ilyen dolgokban *válogat*. Szólhat-e okosabban az eszes ember is mint az ily bolond? Hogy üresen ne maradjon a hely, és hogy megnevettesselek, azt mondom el még róla — mert valóban nevetetni igen derék dolog — a mit ez monda, midőn a nádméz és kávé surrogátumai felől vala szó Napoleon alatt: Egy a jó surrogatum: a megvénült feleség helyébe egy piros pozsgás ifju frájcimér. De ne vess, és szeress engem tovább is.

LI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedel barátjának Kazinczy.

Széphalom, jun. 21. 1827.

Kisétáltam tegnap estve Újhelyből édes barátom, mert Széphalom Újhelyhez csak egy órányira fekszik, s itt első dolgom az volt, hogy megtekintsem, mit mond Lehoczky Zrinyi felől Stem-natograph. T. II p. 454. Halld tehát:

Idem a pontifice et a Philippo rege Hispaniae annuo stipendio donatus, eidem rex Galliae exequias Parisiis curavit; a Polonis in regem vocatus. Kazy L. IX. p. 42. Rátkay p. 202. 227.

Ez megérdemli hogy Kazyt és Rátkayt megtekintsd, és ha jónak látod a könyv hátuljában szót tehetnél róla, s a kihagyott strophát előadhatnád. De tedd, ne a mit én tanácslok, hanem a mit magad fogsz magadnak tanácsolni.

Rendes hogy Lehoczky a poeta Zrinyi halálát 1665-re teszi, de jól adván a holnap napját (nov. 18.) — holott 1664. történt a szerencsétlenség. — Született pedig a halhatatlan ember 1618. május 1. Lásd halotti predik. Andreae a St. Theresia, Carmelita. Monachii 1664. pag. 3. melyet bírok.

Újhely, jun. 26 d.

Hormayr azt írja Oesterr. Plutarchja 11. kötetében lap 205 hogy II. József parókát 1783 óta hordott, és így *nem elébb*. Engerint kérlek, édes barátom, téged, és Szemerét,

hogy Pályám naplójában keressétek fel azt a lapot, hol beszéltem, hogy Józsefet 1770. május 20-d. láttam, s parókát a s a n. Ezt töröljétek ki, s tegyétek inkább oda ezen parenthesisat: (Parókát csak 1783 óta horda rhenmája miatt).

Ugyan ott, de más lapon ad ann. 1785. a *Ladomér-zky* név után tegyétek oda: *István*. — Keresztneve eránt kétséggem támad, mikor irtam, azóta megtekintém.

Az igen derék Bajzának épen most veszem Pozsonyhól jun. 3-d. irt levelét. — Ah mikor lesz vége annak a dietának!

Szemerétől várom az én Naplóimat, töled az Aushängehogent, s bár mind ketten munkátok elkészült ivcit nekem gróf Teleki által felküldhetnétek a pataki examcare, mely jul. 15. tartatik.

LII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, julius 16. 1827.

Míg e soraim Hozzád érkeznok, addig a Telekinek átadott nyaláb alkalmasint kezdenél lesz. Szemere Fűredre menvén, rám bizta hogy küldjem, hogy írjak. Veszed tehát Önbioographiádat mind saját kéziratodban, mind Szemeréében azon elrendeléssel, melyet ő javasol. Azon kívül némely apróságokat is változtatva fogsz találni, melyekről Sz. személyesen ohajtana Veled értekezhetni, s minden lehető félreértést így megelőzhetni. Én a sok §-t nem szeretem; de szeretném ha a lapok oldalain amyszor a mennyiszor ott állának az esztendők. Engedj egy kérdést: vajon nincsen-e az egész több tartózkodással írva, mint a mennyit a historiai interestesse enged? Úgy ohajtanám írva látni e munkát, mint Rousseau gyónásai vannak. Keveset szólsz magadról. Megismerkedünk a tisztviselővel s még nem a gyermekkel és ifjúval. Bártói iránt valóban kegyetlen vagy. Szemere az Általad irt életrajzolásokat is összegyűjtötte, s felküldte hogy használhasd, ha valamelyik tán nem volna kezdenél. — Én a Handbuchból is tettem a nyalábba egy ívet. Most látom, hogy a Te életed már nem mehet az I. kötetbe; annál jobb: a II. Veled fog kezdődni, s mind azok, kik kö-

vetkeznek, Töled vevén példát és tüzet, a II. kötet egyenesen a Te iskoláddal telik meg. És így a Rólad szóló cikkelyt több nyugalommal és kedvvel fogom írhatni mint most, mikor éppen ezerfelé vagyok osztva a munka és iskolám által. Stettner még május közepén ment Cseppe az ipárhoz, onnan Vörösmartyt Horvát Endréhez, Guzmieshoz, Kisfaludy Sándorhoz kísérte; Vörösmarty már megjött, nem St. Így a könyv írása és nyomtatása egészen rám maradt, s mire St. feljő, az első kötetet már készen fogja találni. Sub rosa sügöm meg: mikor a nyomtatáshoz fogattam, csak egy ívre való MS-om volt, mert collegiumaim a télen, különösen a praxis, anyyi időmet vették el, hogy materiáléimat nem dolgozhattam fel. Elgondolható állapotomat: minden héten két ívnyit szerkesztetni, mindensegedelem nélkül, és háromszor corrigálni; a collegium reggeli 6-tól 12-ig fog el, ha betegem van, délután is a clinicumba kell tekintenem; estve meg barátnémnál vagyok: van tehát mindössze egy pár szakadozott nappali óram, s az éj. A censor is szörnyen vexál. Képzeld Oreczy két réf pánlikáját is kihúzta, de sok más szelidebbeket is. Memyi szaladgálást okoz ez is!

Julius 1-jén írtam Batsányinak, azzal a tisztelettel, melylyel ily koros férfúnak írni illik, s kértem méltóztatnék azon karba helyeztetni, hogy biographiáját teljesebben adhassam, mint az Erd. Muzeum után lehet: s küldene oly nyomtatatlan verseket, melyeket ő a többi felett szeret. Aláírva: *Toldy*. Jön azonnal levele Trattnerhez — kinek tavál azt írta, hogy Toldy valami junger Bursch lehet, mert ha koros ember, úgy fájdalom, meg nem érik többé az esze: ezt pedig arra írja, a mit én az Élet. s Lit. recensiójában mondtam, mely szerencsés volt javalásodat megnyerni — és Trattner által adja tudomra: írjak neki igaz nevem alatt, s adjak neki bosszabb terminust egy héttel. Mondám Trattnernek: Üdvözlöm B-it, és punctum. Eleget tettem kötelességemnek. Be nagyon afficiálta ötet, mit a bursch eszt. előt írt! Vagy talán még isokratesi glosszáimra emlékezik? De ennek már több mint öt esztendeje. Ime Batsányinak jó emlékezete van.

De halljad csak, Tek. Úr; Dobrenteivel is volt affairje

szerencsétlen tanítványodnak. Ő nemzetünk első epieusa akar lenni, eszi a méreg hogy Vörösmartyról könyvet írtam, sőt hogy Vörösmarty *van*. Minap találkozik velem Budán; én Marimmal és anyjával voltam. Bitte um Vergebung für meine Unart! s félre von, s kér közölném vele már egyszer a róla írt cikkelyt, mert hallja, nyomtatják már a könyvet. — Igca, de a Tek. Úr a II. kötetbe megy be, s elébb különben sem irbatok, míg a kért dátumokat nem kapom. Azon kívül újabb elhatározásom szerint a kritikai észrevételek nem a biographiákba lesznek ígatva, hanem az egész munkához bevezetésül szolgáló „kritische Geschichte“-be. Hm, hm! Élő írók is meg lesznek ítélve? — Hogy ne? — Ej ej . . . az urak nagyon sietnek, még . . . nem . . . értek meg egészen arra a kritikára. — Nekem úgy is fűrt a mérgem, hogy Maritól elvona: Aláz. szolgája! s ott hagytam a faképnél. — Szinte bántam hevességemet; de képzeld, már más nap azon hozzátétellel panaszozza a dolgot Szemerének, hogy ő több ízben megmondá nekem: ne dicserném ötet, mert mi egymást dicsergetvén szélitiben, dicseretünk egyáltalán gyanús. — Nem igaz, hogy ő nekem ezt mondta, mert akkor én azzal vigasztaltam volna, hogy nem lesz dicserve.

Tedd velem, könyörgök, azt a jót, s közöld velem, de instantanee, a mit Rádayról, Szejtőbiről, Batsányiról közölhetsz. Hü szeretettel stb.

LIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, jul. 24. 1827.

Édes barátom, Későn jövének ki a gyűlésből, s ebéd után vevém leveledet, a jul. 16-ikán írottat. A posta még ma este indul, s így előre képzelm mely zavar lesz az, a mit tőlem válaszként veendesz.

Nyalábodat Teleki maga adá kezembe; én önbio-graphiámat azonnal megolvastam, lepecséltém, s még az nap vizit-szaadám a grófnak hogy juttassa kezébe. Nincs ellenemre a mit Szemerének vele tette, sőt azt még köszönöm is neki. —

Azt jegyzed meg hogy már megismerkedétek a tisztviselővel, s még nem ismeritek a gyermeket és az ifjút. Barátom, forró köszönét érte, hogy ítéletedet, óhajtásodat szabadon hallatod; valóban barátokhoz az illik, s az ily szabados, bízikodó, nemes szállás igazi jótétel. De hát mit írhatnék én gyermeki s ifjú koromról? Szerénységem nem engedé hogy magamról többet mondjak, és ha mondhatnék is, többet mondani nem akarok. Nem magamat akarám festeni, hanem azt a kort, melyet éltem, s annak jól vagy rosszul nevezetes fiait. A mikrológiát nem kerültem; az olyan a mostani időnek is már, igen kedves; hát majd a később századoknak. Némelyeknek még portréjokat is adom, s a var a Kalmár képén úgy essentialis portréka, mint lábán a májbőr esizma, s fején a belisztezt paróka. Baróti úgy van festve, hogy ötöt utálnunk kell. Kivéven hogy ő nagyon szerette a hazát ésa nyelvet, én fölöle jót mondani talán nem tudok, tudok mondani sok rosszat. Az ipam supr. studior. director volt, s ellene egy fertelmes csoport kele fel; meg akarák buktatni, mert nagymestere vala a kőművesek lózsijának. Én ezekről semmit sem tudtam, neki már akkor is híve. Egy estve meglátogattam Szabót. A mint beléptem, elijede, s zsebkendőjét papirosára veté. Úgy hittem hogy verse készül, de titkolja, míg majd elő fogja önként mutatni. Elfelejtetem vele papirosát, s kértem, bizonyos könyvet adna kölesön. Míg ő kevés könyveihez ment, versére pillanték, s mit láték: Egy gaz delatiót Török Lajos ellen. Elborzadva kapám le szeméimet, s meg nem olvasám; azt tiltá a beesület. —

Mennyi poetai talentuma volt Barótinak, mutatják versei. Technikája sok volt, s már akkor. Olvasása is kevés, s grammatikája annyi mint egy rossz, legalább lelketlen professornak lehet. De nyelvünknek ő örökös hőse marad; sokat dolgozott, példát adott, buzdított, mert.

Batsányi 1787. jöve fel Kassára mint practicans a kassai kamarai adminisztrációnál, melynek praesese b. Wécsey Miklós vala, veje Gener. Orezynak. B. correpetitor vala a Gen. Orezy megholt István fijánál, s W. ezért hozá fel ötet Kassára. A 20 eszt. Batsányinak nem vala eléggé tágas a Kassa

útéaja. vakmerőbb szemtelenségű burschot nem képzelhet. Baróti csakhamar meg vala nyergelve általa, s azt tevő a mit B. akara. — „S egy exjesuitához illik-e eltérni a Pázmány és Káldi ypsilonától a Csécsi protestáns jottájához? kérdé, s Baróti ypsilonistává leve. Büszkeségemet bántotta ezen bursch és cancellista praefidentiája, s én vele jól soha nem voltam. — Egy estve Barótinál valék, s kértem álljunk össze, s ereszszünk ki egy holnapos írást. Tetszett a tanács Barótinak de hogy Batsányi is társul vétessék. Azt épen nem ellenzém Bejőve Batsányi. Tetszett neki is, de hogy az első darabban csak hárman jelenjünk meg. Rá állék. Baróti és Batsányi magoktól bízák reám az előbeszéd dolgozását, nem az én kéresemre Felolvastam. Elfogadtatt. Én útra menék. Midőn visszajöttem, mutatják a Batsányi előbeszédét. Annak kell felvétetni, nem az enyémnek. — Nem bánt dolgozásom elvetése, mondám; de ezt nem vártam, mert magamlyet nem tennék. Ha azon holminek is el kellett mondatni, én a kiolgozónak adtam volna materialéimat. — A kettő azt feleli: *Pluralitas concludit*. S a pluralitas 2: 1. — Így mene ez tovább is: az leve mindég, a mit a kettő akara, s én kiléptem, s Orpheust eresztém ki.

Midőn Bácsmegyeimet már nyomtaták, Batsányit kértem, hogy útam alatt vigye a correcturát. A mint haza jövék, kére, váltsam magamhoz a kész iveket s égessem el. A munka nevetségessé teszeu, egy hős nemzethez nem illik ez az aszszonyi szerelmes nyavalygás. A mit ő akara, még más dolgozásaiban is, annak meg kelle lenni. Ily ember nekem társam nem lehet.

Rájnis veszekedék Baróti-val, s Batsányi tüzelte ezt. A pozsonyi Landerer újságül küldé meg nekem a Rájnis Virg. Elog. első ívét, s én azt mutattam Barótinak. Batsányi azt tanácslá, hogy fordítsa mind a 10 Elogát Baróti is, haladja meg Rájnist, az lesz a legszebb bosszú, s Baróti engede a gyalázatos tanácsnak.

Batsányi írott levélben provocálá duellumra Wécseyt a maga praesidensét, a maga kenyér-adóját, s W. szügyellé azt hirbe ereszteni, de az ipamnak, ki W.-nek oly szoros atyja-

fija volt, hogy a sógorom a W. leányát csak dispensációval vehetné el, megmutatta. B. most kiereszté versét: Nennzetek országok etc. itéletem szerint ez a legszebb verse a mit valaha írt. — W. örült, hogy a Somsics Lázár által marhaembernek nevezett Batsányin bosszút állhat, s B. cassiroztatott.

B. most Pestre ment. A szerencsétlenné lettét elvívék az Abafi Ferenc házához, kinél két: zer minden héten összegyültek a pesti jobb fejek és az idegenek. Itt B. ki akará mutatni mely tudós ember ő, s magyarázá a Kant philosophiáját. A philos. prof. Kreil megszólalá: Junger Mann, Ihre Unverschämtheit, mit der Sie in Gegenwart eines Professors der Philosophie über Kants Lehre sprechen, verdient eine freundschaftliche Züchtigung. Fühlen Sie, dass Sie davon kein Wort wissen.

Fogsága után megtámadá gróf Saurant, hogy neki consiliáriusságot ígértek a Verhőrekben. Diurnistává lett a bankoamban, azután a titk. poliz. tagjává. Mint szeretetté meg magát Gabriela Baumberggel, azt a jó isenek tudják; mi, kik ismerünk, soha sem tudtuk megfogni. Néacly magyarok neki holnappénzt fizettek vérevedéseiért. Így Somsics. Ez egy deák ódát írta: Ad arma cives, nobile fortium sanguen virorum. . . . s B. azt elvívé cancell. Pálffyhoz (a Somsics akaratjával) s azt mondá, hogy az ódát ő írta. De nem sok idő múlva Somsics gyűlölte Bt., gyűlölte Báróczy is, és minden jöltevője.

Mind ezek nem oly hírek, a miknek hasznát vehetnéd munkádban. De tudnod nem lesz kedvetlen.

Szent Jóbi Szabó László szegény nemes atya gyermeke Ótományból (Bihar várm.) Debreceni deák volt, s praeceptor talán Dobozy uraknál. Nagyon szeretett volna ír lenni, színtelenségig menő előre törekedése tette szerencsétlenné. Ízlése szegénységét mutatják versei. Widrig süßlich in seinen Arbeiten wie im Leben. Valóságos párja annak, a kiről ma vett leveled végén szóllasz, de kevesebb kisimúlással, mert nem forga ily társaságokban. Egy átkozott gonorrhoeát vívé fogságba, nem merté megvallani, skeletonná száradt, s megholt Kufsteinban 1795. octob. 10-kén.

Ráday felől olvasd meg Minerváknak legutolsó negyedét. A mit én mondhatnék, elmondja Szemere; de annak hasznát nem veheted.

Rendes hogy D irigylí a Vörösm. koszorúját, még rendesebb a mit remél, hogy ezt el fogja homályosítani. Epószta talán osziáni módú lesz. Hogy ő nagy hexametrista, azt én csak a Convers. Lexikonból tudom. Éa bizonyossá teszték, hogy Epószát megolvasni nem fogom. Magát, de csak mint volt barátomat, szívesen szeretem. Mostani elváltozásában baráti szánással nézem. Rendes a mit mond, hogy mi egymást nyalogatjuk. Hinc illae lacrymae.

Gyertyánál végzem az írást. Sietek a postára. Él j szerencsésen.

LIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, augustus 11. 1827.

Bocsáss meg levélírói késedelmességemnek. Majd éve már, hogy alig van üres percem, kivéven melyeket Marinnál töltök. Végre leráztam az iskolát, és örökre. Kézikönyvem I. kötete tehát még e hónapban kijő. Nebeztelni fogsz. Bugaci Csárdád a Hebe szerint van, mert Stettner, elmenvén, kézirateidat magánál tartotta. Most itt volt, átadta — post festa —; s ime látom a hibát. (Ma ismét elment St. Tisztel). A legújabb Minervát olvastam, de fájdalom! későn; mind a két Ráday rég ki van már nyomtatva, s ily dolgozataidat nem használhattam. De fogom a II. kötet Nachtragjaiban; ott a Zrinyit illetőket, s ha kívánod, a Csárda váriánsait is.

Köszönöm a Batsányi és Szentjóbiról közölteket. Mind a kettő ki volt már nyomtatva; szerencsére, a mik B-ról kimondhatók voltak, az Erd. Muz. után elmondtam; Sz-Jóbi felől Horvát Istvántól kaptam hiteles tudósításokat, melyek a tieddel tökéletesen egyeznek.

Batsányi minden módon ki igyekezett fürkészni ki legyen Toldy — mert csakugyan nem tudta, Trattner el levén általam tiltva a felfedezéstől — s meg is tudta — Kisfaludy

Sándortól. Ha kikürtöli a publ. előtt, esküszöm, megölöm, s ha Burschnak neveznek is érte. Hol van az megírva, hogy antidotummal ne éljek ellenségem ellen *azért*, hogy *ő véni* gonosz? Isten látja lelkemet, hogy bár elaggott, de érdemes ember előtt térdet fejet hajtok: de *Ő!* Vedd fel hogy azért, a miért én ama recenzióban Batsányinak ott említett vélekedését nem javalom, *ő meg akar rontani!* Mondom, *rontani!* mert a Handbuch költségei jóval meghaladják a 2000 fto; praenumerásaim száma említést sem érdemel: ha Batsányi munkámnak vesztett hírét költi, szegénynyé tesz. Mondd, tisztelt férfi, érdemlek-e gáncsol, érdemlek-e ifjuságom, nem menteget-e vesztésem, ha ily embert nem kímélek?

Voltam gr. Telekinél, átvettem a nyalábot Szemere számára. Ez már Péceleu van, s a mint bejön, átadom.

Landerer tehát végre nálam volt! s vitte a Regéket, *németül*. Harmadnapra visszalátogattam: hát mondja: hisz ezek dajkamesék; ilyen könyvet biz ő nem nyomtat. Hiába magyaráztam e nemü munkák mulattató voltát, de fontosságát is, hiába mondtam el neki mely jól fogadtatott Mailáth e munkája a németek által, mennyire cultiválja a külföld is a legújabb időben a népi hagyományok literatúráját: falra bors. Ő inkább ad 500 frotot egy m . . . nek, hogysen magyar könyvre költse. — Ő hogy nekem nincsenek urodalmaim, vagy hogy azoknak, a kiknek vannak, az a gondolkodások nincsen, mely — nekünk! . . .

LV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedelnek Kazinczy szíves üdvözlését.

Újhely, aug. 14. 1827.

Kereskedőink az éjjel indúltak Pestre, s nekem egy nyalábot vizik az én tisztelt barátémhoz Bártfayné aszszonyságához. Abban Stettnernek is van egy levele, mely a pesti postán fog letéetni. Te Stettnernek is nekem is barátunk vagy, s így Stettnerhez irt levelem neked nyitva van most és mindég. Neked írni most nem mertem, nehogy exámened készületeiben megzavarjalak, s idődet elvegyem. De

minekutána azon, a mint ma érkezett levelemből láttam, áltésél, bátorkodom kérni, küldd meg nekem Kézikönyvedet a kereskedők által, nyalábotat tedd le Bártfaynál. Ők ott jelenteni fogják magokat, és ha nem késesz, s a nyalábot ott mindjárt leteszed, venni fogom még e holnapban.

Azt hiszed, édes barátom, hogy én azt nem fogom megelégedéssel venni. Én az ellenkezőt gondolom. Mely szerencse együtt bírni régibb költőinknek szemetes kincseiket, és a mi jobbat az új idők adának.

Virágnak jelentsd tiszteletemet. Árpádját soha nem vettem. Valami nekem tőle jött, mind megvan. De képzelhetetlen sokaságú papirosaimat mikor fogom végig hányhatni, holott most Széphalmon nem lehetek? Elkezdém rendbeszedni papirosaimat, és hogy a mi megmaradást kíván, el ne hullhasson, néhány esomóimat már beköttetém; de az még nem sok. Az a legnagyobb baj, hogy Pandektáim tömüseit szélylyelbontottam, hogy együtvé köthethessenek, a mik egy tárgyra tartoznak, s így minden írásom zavarban van. Virágot nem merem biztatni.

A linci hős, vagy servus gladiátor inkább, nem hiszem hogy tégedet bántson, ha pedig úgy bánt, mint engem, az nem érdemli meg, hogy magadat hozzá tedd. Nekem, a mit ellenem irt, nem vala váratlan, s nem tudom miként történt, én még örültem neki — talán azért, mert tudatta a publicummal, hogy ő és én egymást nem szenvedhetjük. — De mint esik az, hogy Himfy vele még mindég baráti lábon áll? Én nem szerethetem a kit nem becsülök, de a kit becsülni kénytelen vagyok, azt nem gyűlölködök, ha nem lehet is szeretnem. Ezer példákat mondhatnék erre, pályánkon és pályánkon kívül, s az egyik és másik nemben. Batsányi csak Verseglynek való volt. — Való, hogy fél Batsányiak és fél Verseglyek is vagynak, s így nem csudálom többé, a mit feljebb meg nem foghattam.

Nagyon sajnálom hogy a Mailáth Regéji még sem nyomtattatnak, s semmiért nem inkább, mint mivel tudom hogy azt M. várja. Légy rajta, édes barátom, hogy a könyv megjelenessen, és hogy a német exempl. visszakaphassam an-

nak idejében, s be nem piszkolva. Azon esetre ha Landererrel jól vagy, s megtehetd neki a kérést, nagyon kérnélek, tedd, hogy ő 20 explt abból, a minek címjét ide zárom, Néked adjon contóra, és küldd fel most, megírván, mi az ára egy exemplárnak. Nekem 10 exemp. hoza tőle Personalis Szögyényi, de talán tíz eszt. előtt, s már csak kettő van meg. Nagyon lekötelezel mind engem, mind neved tudása nélkül másokat, ha megküldöd. Árást, mihelyt beszédem, venni fogod.

LVI.

UGYANAZ UGYANANNAK.

Aug. 18. 1827.

Édes barátom, Haza szaladtam, s szerencsére rá akadtam mind a Virág hexameterére, mind a Szent-Miklóssy leveleire. Ez Szemerének lesz kedves tudósítás, amaz Virágnak és neked. Add által szíves tiszteletem mellett.

Még nincs egy hete, hogy leveleimet hozzátok egy új helyi zsidó Bártfay barátomnál tette le. Eddig vevéd te is a Stettnerhez szállót. Kérlek, ne ereszd vissza a zsidót Kézikönyved és az Élet és Lit. III. kötete nélkül. — Élj szerencsén.

LVII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, aug. 25. 1827.

Íme a kézikönyv első kötete. Fogadd nyájasan, kegyes Mesterem és Barátom! nem csak, de vedd egyszersmind pártfogásod alá is. Gyorsan készült munka ugyan, de sok esztendei stúdiumok gyümölese. Félek hogy folyóírásinkben ócsárolják, s ez által megakasztják keletét. Méltóztassál tehát a Minervában másokat megelőzni, és jelentsd ajánlva, habár csak tíz sorral is. Soha sem vetemedtem volna ily kérésre; de a munka egy pár ezerbe kerül, s nem akarnám az atyámat károsítani, ki oly szívesen segített.

A „Sententiákból“ Landerernek már nincs példánya

Pesten, de van Pozsonyban. Biztatott, hogy hozat, a menyinyi kell.

Virágnak csak ma viszem meg leveledet! — Isten Veled! Egészen a tied, stb.

LVIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újbely, aug. 29. 1827.

Édes barátom, Most estve, naplementekor, vettem a kedves ajándékot. Holnap és holnap után itt vásárunk van; azok által küldöm recensiómat Ellingernek. Inhol az:

Könyvbírálás.

Handbuch etc. (valami a borítékra van nyomtatva) Gedruckt in Pest bei Trattner, igen esinosan, sürűen, de szép és egészen új betűkkel.

Ez a cím, melyet a munka borítékjára nyomtatatta a tudós kiadó, minthogy a nyomtató késedelme miatt az igazi cím, az Előbeszéd, és a Bevezetés, a pesti vásárra meg nem jelenhetének, és mind ezek csak a második kötettel fognak kiadatbatni. Recensens nem bocsátkozik ki itt a munka szoros megtélésére; annak ideje akkor lesz, midőn a II. k. is megjelenend; de siet ennek elkészülését mind azokkal tudatni, kik a poesist nem egyedül abban keresik s találják, hogy a beszéd rimekre vagy lábakra szedessék. Most legyen elég elmondanunk, hogy a könyvben mit találnak.

Lap. 3. Alterth. der. ungr. Poesie oder Zeitr. ect. ect. és ez megyen a 14. lapig. Ez áll négy énekből: 1. Hymnus Szent-Lászlóra. Úgy látszik, ezt éneklé a magy. anyaszentegyház már 1195., midőn a nagy király a szentek közé iratott, de egy későbbi, nekünk igen régi megigazítás után. 2. A Révai által is közlött *Eml. Régiekről* . . . 3. Házások Éneke egy 1503. esztbeli kézirat után. 4. Feddő ének; amaz a Mátyás, ez a II. Ulászló, vagy II. Lajos idejéből. Tiszteletes régiségek, a legelső 4 sorú strophákban, de rim nélkül!

Lap 15—22. Tinódi Sebestyén.

Lap 23—31. Gróf Balassa Bálint.

(és így mind végig a könyvön).

Minden költő felvett darabjai előtt annak életírása áll, nagy gondtal gyűjtött, figyelmet érdemlő, és mind eddig vagy épen nem, vagy hibásan ismért tudósításokkal. A szerző szabadon hallatja ítéletét, de a mint igaz ítélőhöz illik, hízeltetés és személyes idegenség nélkül. Ezen elsőbb kötetében, a mennyire az elkészülhetett, csak a versezeteket adja, nem vetvén meg a fordításokat is, hol a költőt legalább nyelve s technikája jegyzi ki. A mi az olvasót mind a költővel, mind a költéssel hozza szorosb ismeretségbe, az a második kötetben fog jönni.

Ha valaha jelent meg könyv közöttünk, melyen olvasóink, kiknek száma még mindég igen kicsiny, kapva kaptak, úgy e szerencsét ennek óhajtjuk. Aesthetikai leckézések még senkit sem tévének poetává, de jaj annak a ki verseket e leckézések értése s a legméltóbb példányok ismérte, gondos összehasonlítása nélkül írogat. S a munka nem egyedül azoknak kívánja részvéteket, a kik verseket írnak, hanem mind az azokét, a kik látni akarják, mint emelkedék nálunk nyelv és mesterség az alsóbb poleokról a fentebbekre, hogy végre azon nemzetek sorában, melyeknek a körülállások korábban engedék meg a kifejlést, magához méltólag állhat meg, s ez idegeneknek is magára vonhatja figyelmét.

Ezt még tegnap estve, vagy inkább ejszaka írtam. Ma ismét végig forgatám a könyvet. Belé szerettem abba az Amadéba, s szégyenlem és sajnálom, hogy ötlet elébb nem ismerém. Katonai dalát szeretném újra dolgozni, mint a Festők, midőn egy régibb munkát újra festenek, hogy a mit rajta az idő elroncsola, lemoshassák. Az ő pajkosságai lelket mutatnak, s azok legalább nem marhaságok, mint Csokonainál

Qui tunc denique habent salem et leporem,
Si, quod pruriat, incitare possint,

vagy hogy is van; mert emlékezetem itt is elhagy. — Bár Kultsár ne késnék Amadénak maradványait kiadni, vagy legalább a munka kézírásban tétethetnék le a Muzeumbau, hogy ott olvashatnánk.

Lap 158. Te Baresainak tulajdonitád a Báróczy verseit: *Barátom, ha egyszer az én óráim eljön.* Kérlek tekintsd meg a *Bessenyei György Társaságát*, ez ott áll, és a versnek alatta van a *Báróczy* neve, a mint ugyan emlékezem. De oda mutat a theosophiai idea is; *A por ezorféle formákba változik etc.* S ha az általam felidézett könyvben (*Bess. Gy. Társ.*) a versezet Báróczyénak találod, kérlek a II. kötetben tégy jelentést a megtévedésről. — Az én Zrínyi stróphámról ott ne tégy emlékezetet. Elejét vette a dolognak, a mit itt lap. 38. mondasz (Falseh ists . .).

Engedd, édes barátom, hogy ide tessek egy epigrammat, melyet sokszor próbáltam, de mindég hasztalanul, és csak most úgy, hogy vele meglegegedhetem. A Vaticanus Apolló szobrára van írva. A mesterség barátjai erről azt tartják, hogy benne a győzésnek nem *nagyja*, hanem *könnyisége* van adva, s titkos jelentése ez: a nap jó, egyszerre oda van az éj monstruma. — Imho! az epigramm: (I. Poetai Munkák, 88. l.).

Most pedig halld három ritornellámat: (I. Poet. Munk. 25, 26, 27. ll.).

Vége a dietának, édes barátom, s én novemberben Pesten leszek, noha tudom, hogy bíráimat el fogja foglalni a sok Criminále. Ha nékem írsz, ne feledd megírni, hol van szállva Kisfaludy, Vörösmarty és Te. Él! szerenesésen.

Nagyon köszönöm a Landerer megszólítását, s kérlek emlékeztessd ígéretére, s tedd le a csomót Bártfaynál pecsét alatt. — Gróf Mailáth meghagyá, hogy leveleimet Prágába utasítsam, hol műlatni fog. Nyugtalanul várja a jobb hírt Regéji felől. Bizony jó lesz ha megtoldod egy rövid vagy hosszú praefatióval, s így megelőződ az oly elméleten ítélet mint az vala, melyet íráll. Sok olyan ember van még közöttünk.

LIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Sept. 6. 1827

Imbol verseim újabb másolatja. Ha nem restelled Te, vagy Stetmer, kérlek hasonlítsd a kezdednél lévőkhez, és újabb variánsaimat vidd által a sajtó alá készítettetekbe. Öllelek.

A m a d e u t á n.

Derék vitéz katonának
Van ám gyöngy élete.
Csillog villog minden felé
Ruhája, fegyvere.

Szép élet ez! vig élet ez!
Hol van ennek mása?
Pajtás, csapj fel, vídám kedvvel,
Itt az ég áldása.

Puskázik künn a zöld mezőn,
Nyer ellenségétől,
A kvártélyban kedvének él,
Nyer a menyecskétől.

Szikrákat rüg paripája,
Útcákon csudálják,
Derék lovag! derék vitéz!
Mind ezt kiabálják!

A merre fordúl, mindenütt
Rettegnek, szeretik
A szép dámák, a szép lányok,
Ágyát magok vetik.

Kocka, kártya sátorában,
Száján függ pipája,
A szép markotányosúnak
Nem int ő híjába.

S mint pipájában a tűz ég,
Aként ég szerelme.
Ellenségre, lágy szívekre
Terjed győzödelme

Megtér tüzei csatájából,
Es megtelepedik,
Jószágot vesz, kölesön ad pénzt,
Ha kell kereskedik.

Nem száll neki a yicispán,
Nem a szolgabíró,
Nem kergeti robotára
A hizott tisztartó.

Prókátor függ bal oldalán,
Szerencse bírása,
A becsület törvényszéke
Nincs appellátája.

Ha kedve tartja, házasul,
Bért nem fizet papnak.
Nem hi senkit bizonyosságul,
Kezet magok esapnak.

Sok a világ, nehéz élni;
Rajta, pusztítsuk ki,
S ha kivágjuk, kezdjük újra,
Könnyű felépíteni.

A trombita szól; hóra hát.
El, el, a sereggel,
Ne gondolj a sírásokkal,
Ne pityergésekkel.

Isten veled apám, anyám,
S veled szerelmesem,
Húgom, bátyám, sógrom, komám,
Vagy hát jertek velem.

LX.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Moor (Fejér vgyéb.) sept. 11. 1827.

Kedves leveledet, Tek. Uram, tegnap előtt vettem. Köszönöm azt a szíves készséget, melylyel sietél munkámat a Minervában megismertetni. Egy észrevételem van csak: a nyomtató nem késett, az megtette a magáét. Könyörgök, vönd vissza e passzist.

Amade figyelmedet nagyon megérdemelte. Derék átdolgozásodban, ha nem tévedek, a II-d. strópha által a darab egészben más jelentést kap. Tónusa, itéletem szerint, tarkít. Beh méltó volna ez muzsikára tetetni! Rajja leszek hogy neki compositort szerezzek. De akkor a refráinnek maradni kell, s az képezi majd a kart. Ha Kulesártól meg tudnám kapni Amade manuscriptumát, a Tud. Gyűjt-ben bővebben megismertetném Amadét, s némely ismeretlen darabjait közölném a javából.

Mailáth Regéi kiadását megpróbálom actiákra. — A télen a szemorvoslásból magisteriumot teszek.

Gróf Lambergné Ö Nga szíves meghívására vagyok itt, s kipihenem magamat a nyári kissé sok munkától. Egész nap a kertben olvasok, irkállok, gyakran ki-kirándulunk Bodajkra, Curgóra, Csókaköre stb. Annál jobban megy majd a munka télen. Ó mint várom már a percet, melyben szóval is megfogom mondhatni, mily tisztelettel és szeretettel légyek egészen a Tiéd.

LXI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 1. 1827.

Bocsáss meg, tisztelt Tek. Úr, hogy híred nélkül beadtam az Aurórába két derék satirácskát: Izéhez, s A Múzához. Kiszalud nagyon megszerette.

„Keresztes Bálint“ románcát felveszszük a Handbuchba. Nines literatúránkban e nemben hozzá fogható semmi. Tudósíts, kérlek, kívánsz-e benne valamit változtatni. Mennyi naivítás, mennyi édesség! s az a régi szín!

Fábián Gábor, ez a szívre, karakterre, hazafi érzésre és tudományra nézve ritka barátunk, Nálad volt: nem győzte beszélni, mint volt jószágod által elragadtatva! Ó nem első ki Tőled ily benyomásokkal jött el, de igen az, ki azt a hirt hozta, hogy rólam szeretettel emlékeztél. Vajha egykor meg is érdemelhetném azt!

Tudósíts kérlek, hol laknak most Buczy és Székely Sándor? — Ideje hogy nekik biographiai adatok végett írjak.

„Boldogító“ című sonettedben 8. v. ez van: sebemen. Írod: ne hagyjam igazítás nélkül. Nem állhatna-e helyette: sérv-cmen?

Bátorkodom *versóidre* nézve két kérdést tenni: Nem maradhatna-e meg a „Tövisek és Virágok“ e collectiv címe? Híres munkák rebaptisatóija, úgy hiszem, nem célirányos. E néven ismeri e nevezetes könyvet a publicum; s mint ilyen az poesisunk, sőt nyelvünk historiájában oly factum volt, melytől ezt megfosztani nem szabad. Csak mint egésznek lesz annak befolyása teljesen érthető a jövődőség előtt. Neked levén, verseim gyűjteményébe is eredeti mivoltában venném fel, mint egészet, jegyzéseivel együtt. Az az újiskolának teljes programmája. Én egészen más szempontból recensálnám, mint Szemere tette.

A másik: A ritornellben ez van: S bukdogatunk, s nem tudjuk mint s miért: Eléggé nemes-e e bukad...? Hangja legalább kemény. S nem nyerne-e ama sor, ha e helyett: „s nem tudjuk“ állana: „nem tudja“?

Íme a kézikönyvbe felveendő darabok sora. Azonban ez változtatást szenvedhet még mind a választásra, mind az elrendelésre nézve. Kérem a Te észrevételeidet is, és változtatásaidat, ha volnának.

NB. Verseid megküldött gyűjteménye koránt sem teljes. Ó ne légy szerfelett szigorú. Mennyi gyönyörű dolgokat mellőztél!

LXII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

A kedves Schedelnek Kazinczy baráti tiszteletét.

Újhely, oct. 5. 1827.

Ma veszem harmad nappal ez előtt írt kedves leveledet, és minthogy adósod vagyok távollétem miatt az előbbire is, késedelem nélkül felelek, hogy a mai postával mehessen. — Nem csak Ellingernek írtam, de írtam Trattnerhez és Thaisznak, hogy ha a Minervában óhajtasod nem teljesítették, én

tartassam vétkesnek és nem Te. — Hogyan neheztelhetnék én azért, hogy Izémet és Tekintetes Tudós Kisasszonyomat Auróranak adtad, holott én örök életet kívánok Auróranak, Kisfaludnak pedig örök diességét és minden jót, s a theologusok értelmében vett örök életet minél későbbben. — Sorban megyek leveled eikkelyein, s imhol Keresztes Bálintom, variánsával, vagy inkább megigazítva; de azon megjegyzéssel, hogy soha nem reménylém, hogy az figyelmedet megnyerje. El akarám vetni; a te javalásod megtartatja.

Fekete szemű szép hölgyecske (stb. I. Poetai Munk. 168–70).

A dalnak elébe és utána vetett hexameterek előttem még ma is kedvesek ugyan, de azoknak el kell maradni, mert Horváth Ádámnak emlékezete előttem kedves ugyan, de iszonyodom verseitől.

Fábián úr felől azt hallani, hogy nem mene el tőlem hidegen, nekem nagy becsü hír. Könyvit annak megtetszeni, a ki felénk meleg szívet hozza.

Buczy Emil piarista volt, azután világi pap. Báró Szepesy Igná: erdélyi püspök ötlet a károlyfejérvári seminariium Incarnatae Sapientiae-ban (a név is sokat megér) morális theologia professorává tette. Én theol. dogmatica professorává tenném, s szeretnék lenni praelectióján. — Nagy ellensége a német metaphysikának, s a helyett a classicusok olvasását tenné kötelességül. — Szül. május 6-d., de nem emlékezék biztosan: 1785ben-e, vagy 1786ban. — Rákosi Székely Sándor unitarius predikátor Tordán Kolosvár mellett. Torda nevezetes mezőváros, a romaiak idejében Salinae nevet visele.

Nem szeretem a *sérre* szót; sebemen antepenultima postea produci.

Helyesen ítélsz a Tövisék és Virágok rebaptisatiója felől, s tanácsodat azzal köszönöm meg, hogy azt elfogadom. Decemberben Te és Stettner s meghittjeim látni fogjátok verseim kisded esomóját. Nem tudok nekik jó rendet adni, mert rá illik a mit Goethe mond: *Musterkarte auszuweisen*. Szeretném nyomtatva látni még még élek. Az új darabokat egy új kiadás felvehetné.

Bukdosg. vagy Bugdosg; mindegy, mint nyaggat azaz

nyagkat, faggat a fahasztgat. — Nem tudra ez helyett nem tudjuk — elfogadom.

Az ólommal megkeresztezett darabokra: — *HIT SZAVA*. Az oktalan bölcsítőknek Istenek Tagadni akarna. De ti felette megdörögtitek bosszús ütéssel A ropogó tüzeket, hogy Újhely — 2. És a Hegyalják tornyai rengenek, S fortyanva csap ki partjain a Tisza, S ő sápadozva rogyan össze. Érti hatalmatokat, s tagadja. — 3. Ekként dühültek egykor az elfajult Tellusz szülötjei ellenetek, De Zeusz Felkölt; futának ők, s az ádáz Enceladuszt leteríté az Etna. — 4. Engem szerény szív vonsz tifelétek és Nem ingható hit, s magzati (nicht gyermeki) félelem. Áld szenvedésem közt nyögésem: Áld poharom, ha virág övedzi. — 5. Az éj sötétét tiszta nap, a fagyos Telet tavasz nyár váltja fel, és az ősz Gerezzdel ékesítve firtjeit; S újra sötét jön elő, fagy újra. — 6. Hadd jöjenek! ti gondotok az. Nekem Örvendeni illik, tünni, reményleni. Ég föld szakadjon össze, szórja Lángjait a Phlegeton; ti védtek. — *TUSAKODÁS*, talán az az ódám, mely e szöveken kezdődik: Reményem eltűnt. Ha az, úgy nincs variánsa. De a 6-d. stróphában ezt: jó tanács így kell nyomtattatni: Jó Tanács, etc. — *NAGY GÁBORHOZ* lin. 4. Úgy mondja a hír (punctum) s a hír . . . 1. 7. Hogy jó férj, jó atya, a düh . . . lap 23. Természet és Való rosszkedvű férjével . . . 1. 38. Nem már molsolygó Tempéjít Gelének (Claude Lorrain, másnévvel Gelée) circa finem: Gyűjts újra, s a kár ingerelje lelked. — *SÍPÓS PÁLHOZ*. Két, két Isten van; és bizony nem egy! — Pusztító Döghalál dandárja küzd. Estvéjén rá bukkan Szvat Nikola. — Pirúlva költözött egy újabb honba (Londomba) — Alakban egy Rém. A jó-e, a kaján-e? — Ő nem érted ég: Adásaidra vágy, és fényt keres. De a ki tőled vette szellemét — Környülebeglesz. Én rád ismerem Ez ál lepelben is. — Minket sötét bús éj ölelt körül, mely semmi felderítéssel nem ér A szép új fényhez . . . Ez a hatásra intéztetik, s egésznek szövénye (mint sövény, mely igazábban szövény) közt hat. Melyet viszonthatás vonsz és taszít ill van vége a metaphysikázásnak, ezt követi egy — a columna közepében, most a bérekesztés: A Tünet szörnyű metaphys. stb.

Szem és szív. A szem látni tanult etc. Úgy de magam vagyok itt (nicht ott): ott életemet. Láss bizvást, sőt nézz, szemed arra van adva; de higgy is, S int szivednek Szép r. h.

Antinousnak élbe kell temni ezen artistái epigrammot. (Winckelmann-e vagy ki, nem emlékezem biztosan, azt mondja, hogy a Vatikán Apollója a győzdelem könnyiségét adja, nem nagyságát): Jón, ló, s győze; bukott a szörny, az az iszonyú. Reng még Rogytában a föld, s még riadozza dühét. Ő pedig, a Győző, nyugalomban lép fel az égnek Szent küszöbén, annak sokszori tapsa között. (most Antinousz).

Édes barátom, hadd rekeszszem be leveletem, mert még másoknak is kell írnom, s estve van. — Él j szerencsésen. Decembérben Pesten leszek.

LXIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedelnek Kazinczy szíves tiszti.

Imhol még ez, barátom, s azon változásokkal, melyeket legutóbb tettem*). — A Berzsenyihöz írt levelet nem kívántad, s kéresemért e részben semmit ne tégy; te jobban tudod, mit kívánnak vagy engednek dolgaid: de ezt szerettem volna nyomtatva látni mind pocsisztink historiájára nézve, mind a nekem kedves berekesztés miatt. Az itt menőket add Szemerének, kérlek. — Él j szerencsésen. Okt. 10. 1827.

Oktob 18-d. — Nyugtalanul várom a Regék kiadhatása eránt a birt. Küldd fel a német originált, hogy Salamont tanácsod szerint hozzá dolgozhassam. — Verseimet viszem Pestre, s kevélykedni fogok barátságoddal, ha méltóknak fogod a kieresztésre találni, s akkor a képről is szólunk. Él j igen szerencsésen.

*) A melléklet hiányzik.

LXIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 12. 1827.

Vettem october 5. írt kedves leveledet. A tudóstásokért, a versekért, vedd meleg bálámát. „Keresztes Bálint“ a naiv dalok nemében mustra előttem, és Stettner, és Vörösmarty, és többek előtt; s Te igazságtalan valál Magad ellen midőn azt elhunyui, s a publicum ellen, midőn e darabtól megfosztani akarád.

A pesti barátokat felszólítám a Regék kiadása végett. Minden reményem eltűnt. Most ott ébredt fel ismét, hol azt legkevesebb vártam: Trattnernél. Ennél kérdést sem tettem, mert ismerem. De Kisfaludy tegnap tanácslá, közleném a dolgot Károlyival, Trattner vejével. Tettem azt ma, s ő bajlandóságot mutatott a dolog iránt. Épen most volt itt az inasa, s a manuscriptumot elvitte. Ha én ezt a Károlyit rá nem bírom, hogy a munkát felvállalja, tudom hogy soha semmire rá nem bírom. K. szereti, hogy *Mailáth* a szerző. Ha elérjék célukat, egy kis értekezést írok élbe a népregékről. Vajha oly boldog lehetnék, Tek. úr, hogy kívánságodat betölthessem!

Azt írod hogy verseidet összeszeded. Ennek felette örülök. Én az eredetieket egészen elválasztanám a fordlításoktól, s emezeket mind a Poetai Berec címe alá gyűjtenem össze (a versekről szövegek). Mint ohajtának én módot találhatni verseid nyomtatására! A Regékkel mi történik, most még nem tudom bizonynyal; de verseidet, Tek. Úr, ha rám bíznád, a magam költségén adnám ki, s talán Bécsben, mert a jövő nyarat egészen Bécsben töltöm. Szemere képed rezét nekem ígerte volt ezen nyomtatvány lehúzása végett a Kézikönyv számára: erre már nem használhatom, mert a Kézikönyv élébb lesz kész a réznél, de hiszem hogy verseid élbe is ide adja. Én azután életed skizzéjét, s literatúrai hatásaid históriáját bocsátanám élbe; ez sehol illőbb helyen nem állna, miut eredeti verseid előtt: mert itt Te magad, a Te tulajdon individualitásod, lép fel. — Evvel a kedves foglalatossággal szeretném

bevégezni belletrisztai határait. Azonlül csak kenyértudományonak lesz szabad élnem.

A következő vagy a második postával veszed a Regék iránt a tudósítást. Ha az kedvetlen lesz, hidd el Tek. Úr, hogy engem inkább fog bűsíteni mint Téged. Ha a Handbuch nem kerülne annyiba, magam adnám ki. A Salamonban foglaltatott versekre nem lettem fordítót, s magam hiába próbáltam. Ha szabad erre nézve véleményemet kimondanom, halljad: Kell-e az éneknek épen *versnek* lenni a regélőnek szájában? Csak a fogoly királynak *románca* látszik verset kívánni, a Saengers Lied pedig, mely egészen a Niebelungenliednek tónusában van, Zrínyi-versben is nagy effectust csinálhatna. Öllelek T. Úr, s vagyok egészen a Tied.

LXV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 20. 1827.

Tekintetes Úr, a posta indúl, s azért csak két szót. Károlyi, Trattner veje, kinyomtatja a Regéket a maga költségén, két 1°-adrét kötetben, hosszukás garmonddal, durchschos^{en}, és csak arra kér, hogy Mailáth Füredjét is, melynek originálját proxime felküldöm, fordítanád le. Szerettedbe ajánlva magamat, vagyok stb.

LXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, oct. 24. 1827.

Édes barátom, Fogadd szives köszönetemet mind azért a mit a gróf Mailáth Regéjével már tettél, mind azért, a mit lenni ezután fogsz, s add által tiszteletem jelentését Tek. Károlyi Úrnak, kinek igyekezni fogok megnyerni kedveseit. Kedves nekem a kisedel formátuma, s úgy hiszem hogy azt a publicum örömmel fogja látni. Mi mindég csak újoncok, s mindenbe belé únnak mint a gyermekek. Ne feledd a mit ígérél, az aesthetikai bevezetést. — Mihelyt le lesz nyomtatva az első iv, küldd meg, kérlek, Mailátnak Veszelibe,

Nagy-Szombat mellett, és nekem is. Füredet hozzá fordítom, csak küldd, a Regék német origináljával Salamon miatt.

Mélt. Szilassy úrral méne le Zelinka nevű clericus Pestre, s általa küldék neked egy nyalábot a mi Bárfaykhöz.

Közelít az idő, édes barátom, melyben meglátlak. Januáriusban bizonyosan. Jankovicsnak nem sok napok előtt bevém levelét. Csaknem könnyekre fakasztja jósága; nem hív hogy vendége legyek, hanem parancsolja azt. Kevélykedem barátságával, s hálátlannak kiáltanám magamat, ha oly melegen nem fogadnám el jóvoltát, a hogy azt ő nyújtja. Egy epistolával igyekszem érdemelni, ha elsül; de ez a fatalis restauráció, s a tölem várt sok munka úgy elfog, hogy nem tudom, mint jussak hozzá

Élj szerencsésen, édes barátom, s engedd mondanom, hogy nagyon szeretlek, s hogy érzem, tölem mit érdemlesz.

Kultsár úrnak add által ezt, nem merem neve alatt küldeni, félvén, hogy a curiositas a levelet felbontaná postákon. A Könesnek szállóra csinálj egy borítékot, s tedd a pesti postára. franco, hogy az az elakadt ifjú azzal is ne terheltessek.

LXVII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, nov. 16. 1827.

Fogadd hálámat megbecsülhetetlen figyelmed újabb jeleiért. A Bárfayhoz küldött nyaláb régen kezemnél van, mely nekem is, Szemerének is igen kedves volt. Fenyéry tisztel, s ő is, én is szerencsétlenek vagyunk az által, hogy az újhelyi alkalmat elszalasztottuk. Ő Nagy Pál képét, én a Regéket, vittük Bárfayhoz, de későn. Vajha nem sokára új alkalom találkozónék. Trattner emberei most felette el vannak foglalva, s így munkád hat hét előtt nehezen megy sajtó alá; de mennyire tölem függ, sűrgetni fogom. Most azonban még nem; mert ő új garmondot vár, melyet autopsia után való-

ban gyönyörűnek mondhatok, s oly garmonduak, milyen még nálunk nem volt. De legyen az itt, majd nyakán ülök.

Kultsárnak azonnal által ön adva a correspondentia; Kőncsöt azonban nem lelik itt, nem ismerik. Kérdezősködtem mindenfelé, de hasztalan. Nem nyugszom meg, csak késő ne legyen.

Jankovich nem azok közé tartozik, kiket én szeretni tudnék; de valamennyire ki vagyok vele engesztelve azért, a mit Veled eszelekedni akar. Engedd meg, Tek. Úr! hogy a netalántán hozzá irandó epistolára Kézikönyvem részire számolhassak. De persze már december közepéig kellene. Ne neheztelj, hogy levelemben egy kérelem a másikat éri. Im még egy: méltóztassál munkáidnak ide mellekelt catalogusát általnézni, s pótolgatni. Mihelyt ezt meglesz, azonnal el fogom küldeni a Tégedet illető cikkelyt (mely a Kézikönyv második kötetének elsője lesz). Kisfaludy és Bajza tisztelnék. Amaz Aurórával kedveskedik; én azt Bártfaynál fogom letenni. Bajza nekem annyi sok évek után ismét vissza van adva: Pesten van most, s velem egy házban! a mi kimondhatatlan boldoggá tesz. Ajánlom magamat nagy becsű szeretetedbe.

LXVIII.

SCHEDELNEK ÉS BAJZÁNAK KAZINCZY.

(Érkezett nov. 25. 1827).

Schedelnek és Bajzának szives baráti üdvözlését.

Kedves nekem azt látni, hogy Ti, kiket én annyira szeretek, együtt laktok. Jannáriusban tehát együtt szorítlak szívvelhez. —

Lajstromodból nem igen marada ki egyéb, mint a zemplényi emlékek dolgában általam irt relatio, melyet gróf Dezsőffy József úr, kivel én valék kiküldve, minden igazítás nélkül subscribált. A deák felirások a Dezsőffyéi: úgy akarta maga. Úgy gondolom, az 1810. nyomt. Patakon. — Azt hittem hogy egyéb irásaimmal leküldöttem a főnotáriusnak, s incc felkelvén irásztalom mellől, a kezemnél lévő esomóban legelőbb

is az akad szemembe: Cserneki és Tarkői Gróf Dessewffy József és Kazinczy Ferenc kiküldött Táblabíráknak Vélemények a Tek. Zemplény vármegye Reudeihez A Győrnél MDCCCIX Jun. XIV. eselest Vitéznek állítandó Emlék dolgában. Másodsori, megigazított kiadás. Sáros Patakon Nyomt. Nádaskai András által 1811. lap 20. in octav.

Azért kelle újra nyomtatni, mert a gróf hibát talált a typographus vétke miatt az első kiadásban.

Megjelent Vidához is egy epistolám Trattnernél in quarto talán 1816.

Még van egy kis irásom, de a mely nagy figyelmet érdemel: *az anyám élete*. Ez Szemerénél meglesz. Patakon nyomt. 1813. Melegen jött szívenből. A szokott gyászlevelek helyett. Guzmics azt írta, hogy azt kinese gyanánt nézi. — Nincs kezemnél, és így nem küldhetem meg a címjét.

Nem hiszem, édes barátom, hogy neked megküldöttem volna Jankovichhoz irt epistolámat, de a mely csak félig van; s így nem tartom haszontalan dolognak azt neked itt leírni. Azolta két §-sal toldám meg, de elvitt volna élemtől. Az az epistola nekem igen kedves, mert benne horáti dévajkodás és melegség lebeg.

(Követk. az Epist. L. Poet. Munk. 242. stb. 1.).

Szailusztot két fordításban adván; egyikét pompa nélkül hogy a Döbrentek is olvashassák; a másikat úgy, a hogy egy lelkes másoló a XVI. század nagy művészeinek darabos képeiket másolná, s ezt mind addig nem, míg in quarto nyomtathatik, s Kreutzinger által festett képpel. Harminc esztendői dolgozom érdemli, hogy phantasiám teljesedjék.

A Mailáth munkáját ne küldd. Jannáriusban Pesten leszek. Addig itt az archívum éjjel nappal úgy elfoglal, hogy egy betűt sem írhatnék. S minek lenni ki a könyvet azon veszélynek, hogy el is veszessen.

Köszönöm hogy Kultsár úrnak általad, a mire kérelek. Egy haszontalan ember megelőze, s azt hitték, hogy

azt küldtem én, s már megvala a neheztelés, míg a másodszori megjelent.

Aurórárt köszönöm annak, a kit oly igen szeretek, tisztelek, sőt csudálok. Éljetek szerencsésen. —

Egy valakit nem szerethetsz; úgy irod. — Nem csudálok azt, s akarnám hogy érts. De engedd kérdenem, nem becsülsz-e abban igen sokat, nem-e igen nagyon? Nagy mesteriség, kivált nekiünk heveseknek, szerethetni, a mi nem egészen tiszta. De néha mi hevesek hibázunk, midőn szemcinket holmire be nem tudjuk hűnyni. Szóval világosabban.

Szeretsz-e a Viczay életéért? (Minerv.).

LXIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

1827. nov. 23-d.

Édes barátom, Elvégzém epistolámat, s a te intésekre, s ma megyen Jankovichhoz is. Neked azt kell mondanom, hogy én László Pál kapitányt ismertem; a míveletlen gazos szőlőt a farkas bundához szokták hasonlítani, és hogy ő a szőlőt, mint farkast meglötte, s ott hagyta; végye a kinek kell. A malac historiáját közönségesen beszéllik, a kik nem tudnak jobbat, s Bécsbe először mennek fel, s látják, hogy az ott nem úgy van mint náluk. A Quinque dies tibi pollicitusban is épen így van két bohó történet beszélve, s nem általlom kimondani, hogy ezzel a semmivel, a Musa pedestrisnek ezzel a kis ihletésével inkább meg vagyok elégedve, mint sok fellengezni akaró darabommal, s mások darabjaikkal. Nem szerencsésen len játéka a poetai lammának. Ma tettem rajta az általad kívánt toldást, s ma indul a posta. Talán több törlést várt, de az epistolaris Musa szereti a pongyolát. Megengeded, hogy arra kérelek, hogy azt küldd meg Bártfaynak, ne fáradj magad; dolgoz van; a napok rövidek, a sár nagy. Csinálj borítékot rá, s tedd postára; vissza fogja küldeni. Resteltem annyiszor leírni, mert magamnak is le kell írnom még.

Elfelejtém jelenteni, hogy Cserei Farkashoz írt Epistolámat Mártoffi József püspök nyomtattatá ki Kolosvárt,

ezt mondván Csereinek: *Mélt. Úr! Erdélyben kevés ember van, a ki ezt értse.* De élj szerencsésen. Tudósíts metszeti-e Szeremere képemet. Inkább ne mint rossz kézzel. Nyomatják-e már az ő 3-d. kötetét? — Bajza olvasá-e Minervában, a mit a Kunike és Romy munkáik felől mondék? Öllek mind kettőtök szíves barátsággal, valóságos tisztelettel.

LXX.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, nov. 30. 1827.

Nincs tehetségem elegendőképen meghálálni azon leereszkedő készséget és szíves bizodalmat, melylyel minden kéréscimet teljesíteni szoktad. Csak azt a bizonyítást vedd ezennel Tek. Uram! hogy voltaképen meg tudom becsülni azt, mit velem téssz. A két utolsó kedves leveleidben közlött dátumokat használtam, s holnap után, azaz vasárnap, megy egy alkalom Zemplénybe, mely eleinte csak Kazinczy Józsefet akará látogatni, de utóbb igéré, hogy Újhelyben is megfordul; s ez viszi Stettner sógorától Nagy Pál képét, Szemerétől egy esomót, tölem a Handbuechba készült biographiát, az Aurórárt. Kisfaludy kedveskedik ezzel, s tisztel. Abiographiára mindent használtam a mit tudtam, s most arra kérék, Tek. Úr! méltóztatnál melléje jegyzéseket tenni, s jelenteni mi maradt ki olyas, mit el akarsz benne mondani, s mit akarsz belőle kibagyatni, mi elmondatot. Némelyeket fejemből mondék el, reminiscentiákból, s csak azért, mert tudtam hogy kezded a hibát meg fogja igazítani.

Könesnek nyomában vagyunk már, s a levél rövid nap múlva kezénél lesz. A 23-dikán írt levél csak tegnap este jöve Pestre; abba hagytam a vaesorát, olvastam az epistolát, lefutottam Bajzához, és olvastam fejszóval, ismét, meg ismét. Mi *ért jük*, s így lehetetlen, hogy ne szeressük. Mi is oly lépcsőre tesszük mint én magad: míveid legjobbjai közzé. Az a humor! s az a sermo! Amabból Horácnek nem jutott annyi; s beszéde bizonyosan nem oly kellemetes, nem oly kecses pongyola — hogy jól választott kifejezéssel éljek — mint a Tiéd, s milyenek lenni kell az epistoláénak. Szaladék ma reggel Bártfayhoz;

arra előbb kibeszélte mint nyelve, mily gyönyörrel olvasá. Hölgye tapsolt. És szaladék Szemeréhez, s olvasám neki és hölgyének. Emennek tetszett, de én nem kértem a szonytól, miért tetszik neki valami: erre az érzés nem felel; Pál előtt ez legszerencsésb epistolád. Lehet, de én azért nem tudom a régiebbeket kevesebb szeretni. Feledém mondani hogy Stettner is látta már, s nem kisebb becsülője nálunknái. De lesznek, Tek. Úr! bizonyosan, kiknek nem fog tetszeni, mert nem mindenki tudja, mik e nemnek postulatumai. Íme ma nap a Tudom. Gyűjteményben valaki az Élet s Lit. I. kötetét recenseálván, Szemere epistolájáról azt mondja, hogy kár hogy nem „fellengösb.” Beszélje az ember ily aesthetikusokkal!

Szerencsétlen vagyok hogy a Csereizhez írott nines kezeim közt; kitől fogom azt megkaphatni?

Mondám, hogy J — t nem *szeretem*; de nem mondám hogy nem becsülöm. Ha ő böles testamentom által gyűjteményét megtartja a hazának (azaz, ha meg fogja gátolni, hogy az el ne kótyavetyéztessék), ötet sokáig fogjuk áldani.

Atyám azt beszéli hogy Viczay egészen olyan, a milyemnek festéd; mert ő is ösmerte, s tisztelői közzé tartozott. Figyelmeztetésed a Kunike recensiójára velem azt másodsor is elolvastatá, s csak ekkor vettem észre a Bajzára emlékeztető szöveget. Ő sem előbb.

Én Miss Sárádnak, Galottidnak s Medeádnak nyomtatásait nem ismerem. Ki vannak-e nyomtatva? Hát Macbethet, Töled, játszák-e 1790-dikben a magyarok?

Barátid, tisztelőid örömmel várják azt az időt, melyben látni fognak. De félnek hogy a nagy úr nagyon elfoglaland, s öszebeszéllenek, hogy egész napokra és éjekre el fognak tőle ragadni. Tegnap előtt Fáynál Vitkovicsot lelém, s ők Kornishoz írt epistoládat feltehető dicsérték. Nekem is jó epistola, és nem csak francia manierban, hanem francia lélekkel írott építre; csak hogy kevesebb könnyűséggel. Nem tudom minden többjeidnél inkább szeretni; de szép példája annak, mint tudsz minden formába simúlani. S Kornisnak talán éppen ez a forma volt jó.

LXXI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedelnek Kazinczy szíves üdvözlését.

December, 6. 1827.

Örvendek epistolám szerencsédjének, s most merem már bizakodással mondani, a mit eddig csak biztos barátimnak mertem. A Helmezyhez és Berzsényihez írtak mellett nekem ez tetszik leginkább, s legkevesebb azok, melyek magasztalásul vagnak írva, mintegy paradának. Ilyen a Wessclényihez, ilyen a Nagy Gáborhoz szóló. Mindenikében lesz valami, a mi öket kedveltethet, de mennyivel kedvesebb az a pongyolába öltözött leány, a ki a riegelsbrunni scénát s a László Pál bohó historiáját beszéli, mint a mely a Bodóni, Baskerville, Claude Lorrain neveiket hallatja. — Azonban Horátnál sem minden epistolának van egy tónusa, s tónus és tárgy a poéta levélben is különbözhetnek, mint a prózáiban.

A Csereizhez írt epistolának nem ígértem azt a szerencsét, hogy a te izlésedet megnyerje, mert az enyémet sem bírja. De et heic dii sunt, s az oly férfi, mint püspök Mártonffy örömmel olvasá. Jó az olyakat elmondani.

Kornishoz nem azért írtam alexandrinekben, hogy ö inkább kedveli azt, mint a jambust, vagy hexametert, hanem azért, hogy a mit neki mondok, azok is kedvelessék, a kik alexandrineket szeretnek. Kornisnak és az anyjának az ipamhoz szóló epistola érthető vala, sőt igen kedves. — Midőn én Festeticshez írtam azt a francia izlésű epistolát, elhallgata a gyűlölség, s sokan ezt kiáltozák: Mink lehetett volna nekünk K. ha ötet az a Xenomania nekünk el nem rontotta volna! — Tudod, hogy én az ilyenek dicséretén bizonyosan meg nem szédülök; de örvendek még is, hogy ezt a két epistolát írtam. Gondolnám, ezzel bátran megjelenhetek a linzi nagy mester s társai (Verseghy és Takács) előtt, s a ki tudja, mit mivelének velem azok, a kik ahoz a híres cimborához tartoztak — Tuladuna még még arról is gondolkozott, hogy egyik vármegyéje Abaúj levele által fogja megkeresni, hogy az engem

tiltson el az irástól, — nem azért beszéltem ezt, mert az emlékezet bánt, hanem azért mert ezeket Neked és Stettnernek tudnotok kell, ha el nem beszélletek is a Kézikönyvben.

Dullházy menti magát, hogy a dietai követek képei felől tett szövegem sem igazítható meg, mert későn vette leveleimet. Megtenni a mit kívánál, nekem mindég öröm volt volna, még ha az áldozatba került volna is, a mi itt szóban nem forgott. De a mint íráim, Károlyi ír meg van nyugtatva Thaisz által, s tudja, hogy nem te panaszlád az elkésést, hanem hogy azt én gondoltam.

Emilia Galotti, Miss Sara Sampson, Minne von Barnhelm itt mennek a Glottomachusokkal; de még egyszer meg kell tekintenem. Sok eszt. hogy meg nem olvastam. Bár kijöhetne valaha. — Medeát, Macbethet elégtem, s még 1794 előtt.

A Glottomachusokat csak tí ketten, és akik hozzátok lélekben és szívben hasonlók, olvassátok. Ne engedjétek hírbe menni, hogy láttátok. H. Endre láttatá leveleimet másokkal, de nem szeretné, ha ugyanazt én tenném az övéivel. Látni fogjátok, hogy ez az ember mint tud döféseket adni annak, a kinek azt mondja hogy szereti. — Miért nem tömjénezem Barzsenyit? miért tömjénezem magamat a németek előtt? Leveleit ki ne nyomtattassam. — Rendes gondolkozás, érzés.

— De itt a levél Csereihez. (L. Poet. Munk. 184 sk. II.)

Én épen úgy akarom élni vételek napjaimat, mint tőhajítjátok. Néha nélkülöletek, néha véletek a gazdagnál; néha véletek és minden társainkkal a köztünk legöregebb Virágon kezdve a közöttünk legifjabbikig, mert mi mind egy ügy emberő, barátok, testvérek vagyunk; de veled és Bajzával, Stettnerrel és Vörösmartyval elzárkozva is, mert ti négyen, és Kistálady Károly vagytok azok, a kiknek látását leginkább óhajtom, s ott első pillantásunkban régi meghitt barátok leszünk. Ne vessenek a circumspectusok, hogy ősz hajjal oly gondolatlan lehettek.

LXXII.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Décemb. 12. 1827.

Édes barátom, Feltettem magamban hogy itéleteidre semmit nem fogok szólni, s már akkor, mikor megígéréd hogy azt látni fogom, még minekelőtte sajtó alá jut; s megállanám szavamat, ha ebben bántanál is. Így minekutána a pirulásig magasztalsz, ugyan azt tészem. Nem a tömjénezést nézem; a barátság gyűjt azt mikor nem akar is. De végletlenül örvendek, hogy ötven esztendőn végig ily lelkes vezér viszen el. Higgy nekem, én mindezeket tőled tanulom. Elképzelhetd tehát, mint nézem a munkát.

Befirkálám írásodat. Nagyon akarnám hogy atyámnak keresztneve, s az anyám vezeték és keresztneve, úgy az napamé is bár csak parenthesisben el ne maradnának. A historiai datumokat felrakni hasznos dolog, s lehet oly késő maradvékom, a ki munkádból fogja tanulni, ki volt atyám, anyám (Bossányi Susánna) és napam (gróf Rogendorff Aloysia).

L. 1. sor. 23. 24. hagyj el a portraitírozást.

— — 29. Én Béceset 1784 nem láttam; igen 1777, 1886, 1789. 1791. 1801. 1808. 1812. 1815.

Lap 1. sor 35. József Laxenburgban írta alá denominációmát harmadnappal előbb mint felértem. Swietenhez már csak megköszönni mentem azt.

Lap 2. sor 8. A ki a hideg Swietent ismerte, ezt alig fogja hihetni, a hogy itt áll. Igen ha azt mondod, hogy akkor nyomá oreámra négy esőkját, midőn azt kérém ki búcsúzásomkor, hogy ha valamit érdemlettem, annak jutalmául engedje megcsókolnom kezét, melyet megegede.

Lap 2. sor 28. K. schickte sein Freund Hajnóczy, der hingerichtet ward, den Catechismus.

Lap 3. sor 5. bízott rám az archivum revisiója. 1809 a Zemplényi permanens deputációnak tagja voltam. Nem nagy dolog: de contrastban áll a fogsággal.

Lap 3. sor 1. 2. nem bánom hogy emlited vallását: er selbst reformirt, seine Gemahlin katholisch, so wie seine Töchter, die er, treu seinen Grundsätzen, die ihm als Vorsteher bei den vermischten Schulen so sehr eigen waren. Török Lajos engem úgy szerete mint subordinált tisztviselőjét, barátját, sőt fiát. Soba szebb összeszövődést! kiálta Gralis B. Vay Miklós, mikor hallá, kit veszek.

Én csak leveledből látom, hogy Ferenczy fejemet faragta. Szeretném tudni, profilban-e vagy büszkben. Akár így, akár úgy, kevélykedem vele, mert megvallom kevélységemet, hogy ha majd Pesten leszek, s még nem volna a büszk, magam kérném rá. Ezt bizonyosan Szemerének kell köszönnöm, ki rajzolatimat és a gipsz fejet tőlem csak rajzolás végett vette. A kit Te édes barátom s Ferenczy tevé halhatatlanná, az nem sülyyedhet feledségbe.

Jön-e a Pestről József öcsémhez készülő vendég? — Ha a esomók Bárfaynál vannak letéve, tiz nap alatt veszem; mert a Secret. Szerencsy úr tegnap ment le. Ő vitte a Glottomachusokat. De az istenért, ki ne adjátok kezetekből.

Sallustot viszem, hogy legbiztosab barátim lássák, s adják ítéleteket. Két fordításban fogjátok venni — 1. Romai szímben, a hogy a festő másolja a XVI. század nagy mestereinek műveit. — 2. Az új szín felé inkább közelítve, de nem a franciák istentelen paraphrasisában.

Élj szerencsésen, édes barátom. Mely szerencsésé tevé leveled látása, s a hír Ferenczynek munkája felől! Ha frsz, ne feledd tudatni: Büszk-e? profil-e? s ifjú esztendeim szerint-e, vagy öregem. In Lebensgrüsse, vagy mely nagyságban? —

LXXIII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, decemb. 18. 1827.

Egy lasztóci úr esomót visz tőlem Szemere Miklós barátomnak, melyben Pyrker Rudolffiasza vagyon a Te számodra. Miklós azt minél előbb expediálni fogja. Tedd meg

nekem azt az örömet, Tek. Úr! s engedd, hogy a könyvet a Tieddé tégyem. Csekélység, mely szót nem érdemel, de Te vedd, mint igaz szeretetemnek némi *jelét*.

Leveled s a cikkelyt tegnap vettem. Amaz teli tanulsággal, vedd érte köszöne temet; de teli annyi javallással is, hogy pirúlnék ha nem tudnám hogy azokat jóvoltod vesztegeti rám. Engedd meg, hogy némely világosításokat kérjek.

Mi volt az a perm anens deputációja Zemplénynek 1809? A mixta iskolák az ok csak, úgy-e, melyekben minden valóságok felvétettek?

Meghökkenem azon, hogy Te Ferenczy munkájáról semmit nem tudál. Hogy lehet ez? Félek, hogy netalántán rosszul tudom a dolgot. Azonban nekem úgy rémlik mintha Szemere mondta volna, hogy Ferenczy fejedet márványban dolgozó, s hogy a Teleki kisasszony rajzolatja nem egyéb mint a szobor másolatja. Valóban, nem hibázok. Fogok ez iránt írni Szemerének, ki tegnap előtt ment Pécelre. Munkámba azonban semmikép se mehetett volna be a liba, mert tudám, hogy censúrád alatt a szükséges pontokra figyelmeztetni fogsz. Rajta leszek, hogy az igazat kitudjam.

Csodálnom kell hogy az a zemplényi úr még nem érkezett rendeltetése helyére. Ő Stettneről vette által a küldendőket, s biztos ember.

Kisnek már jó ideje hogy írtam dátumokért; Berzsenyinek is Stettner. Hogy ez nem felelt, annak okait el tudom gondolni. Én szóltam róla egy helyt a Tud. Gyűjteményben, s úgy mint ő nem szerethető. De Kis némaságát nem tudom magamnak megmagyarázni. Én öt felette tisztetem, s azért tökéletes cikkelyt szeretnék róla adhatni.

Jövednek mindnyájan örülünk, s légy rajta, hogy ismét híjába ne várjunk. Boldogoknak tartom e sorokat, mert szemeid látni fogják. Midőn itt lesz az óra, melyben látni foglak, kettőztesd szerencsém az által, hogy azon kedves szóeskával szólíts, melylyel az atya fiát szokta. Mely igen otthon érzem magamat Virágnál, míg ő engem tegeze; de mióta szakált viselek, ő attól elszakott! Tedd, Tek. Úr! hogy én mindenkor oly örömmel sicssek hozzád, melylyel fii atyjá-

KAZINCZY ESKEF. DÖRE

hoz siet. Ez helyes viszonya a mesternek a tanítványhoz. Elj boldogul.

LXXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

December 21d. 1827.

E holnap két Kazinczyt kapa ki az élők közzül, s tele van a város itt a hírrel, hogy a sógorom, ki ellen perlek, melybeli vízibetegségben Kassán megholt. Már két hét előtt hallám, hogy orvosai semmit nem reménylenek, s ámbár emberci ellenkezőt mondanak, s azt hirdetik, hogy új esztendőre Kázmérba kijő Kassáról, inkább hiszek az orvosok profeciájának, kivált hogy 24 órával ezelőt éjjel verték fel álmából egy kázméri emberét, hogy leveleket vigyen Anáresra Szabolesban felesége öseséhez, és Sárközre ennek bátyjához. A pecsét a leveleken fekete vala. Én neki ezen betegsége alatt is ajánlám jobbot báró Splényi Manei által, kikötvén hogy azt csak azon esetre említse, ha látja hogy nervusai meg nem rázattatnak nevem hallására. — Ha meghal, a sors ismét megjászdottat, mert az özvegy esztendeig bánthatatlan lesz.

Kérek add által azt a mit ide zárok Kulesárnak és a mi kedves baráténknak. — Csak küldd, ne fáradj.

Leveled nem emliti hogy Glottomachusaim, Emilia Golotti, és még egy kötet holmi kezudhez ment Bártfayné által. Pedig az innen 10-ben indult Bártfaynéhoz, leveled hozzám 18-ban, s így veheted vala. Tudósíts mihelyt veszed. Rettegek elveszéseért.

Jankowichnak ma veszem válaszát. Nem vala kedvetlen ajándékom az epistola. Neve napjára érkezett hozzá. Azon szobába szállit hol MSumai vannak.

Vettm Aurorát és Nagy Pál képét, s kár nélkül, Fűredet s a Regéket. Mely lelkes darabok a Köleseyéi! a Kisfaludyéi! Azokat végig olvasám, de mindjárt kiküldém gyermekeimnek, hogy ők előbb, aztán én, mert én most rá nem érek.

Auróra ez idén szebb mint eddig, s én a ki literaturánkat ki vált lyricumokban szeretném gazdagabbnak látni, Köleseytől, Vörösmartytól, s töletek másoktól, oly darabokat leltem itt, miknek nem tudtam eléggé örüdeni. A rezek gyönyörűek, s örvendek Vörösmartynak, de irigylem még neki is a szép Hajját.

Jankowichhoz irt epistolámat ma küldém a Minerva kiadójinak. Te vedd fel ezen variánsaimat:

Bár a nem régen épült Zrínyi s a
Fejér-Hajó (mert nem gold. Schiff, hanem Weiss.)
S a nagy gyönyör megtágitást parancsol.
A négy fiú s három lány és az anyjok. . .
Collin alatt Ó . . .
Berlínben Ó . . .
Lódonnak Ó . . .

Most ma vett leveledre. Köszönöm a Rudolphiászt, s ámbár nem szeretem hogy magadat tőle megfosztod, nem volnék barátod, ha azt oly szívvvel el nem fogadnám mint adod.

1809. kilobbanván ismét a háboru, a főispánok leküldettek vármegyéjékbe organizálni a felkelést. Tizenkét assessor választaték mellé, hogy a bajban a főispánt segéljék. Minden héten váltogatta az egyik fél a másikat, s így a főispán mindig hattal tartta ülést.

Swietennek kedvence ideája volt a mixta iskola. A haza polgárinak egyformán kell neveltetni a nem vallásos dolgokban. Így maga raka kath. iskolákba protest. professorokat. B. Prónay Gábor, gróf Teleki József fődirectorok levének, én a kath. director vicéje Kassán. Districtusom álla Szepestől a Kis-Künságig s Gömörtől Beregig (inclusive), az ország negyede. Az én osztályom a város és falusi iskolák voltak, és Kassán a fő normális. A kalv. és luth. iskolákban, ez nem parancsolatott; példát akarának adni.

Némely barátimnak elbeszélém a márvány képet. Megjárom ha a hír hazug lesz. Elj szerencsén. Sietek. Thalynak másszor írok. Ezek a halálhírek megzavartak.

LXXV.

KAZINCZYNAK GR. MAILÁTH JÁNOS.

Wien, am 25. Decemb. 1827.

Ihr Brief vom $\frac{1}{12}$. der mich in Veszéle gesucht, ist mir erst gestern zugekommen. Ich gebe mir ein eigenes Weihnachtifest, indem ich, während die Welt sich auf verschiedene Weise erlustigt, meinen Freunden schreibe. Ihr Brief ist mir mit der Epistel darin wie eine Weihnachtgabe erschienen; die Epistel selbst gefällt mir recht gut, der gemüthliche freundliche Ton that recht wohl. — Also im Jänner sind Sie in Pesth! ich komme gegen das Ende Jänner ebenfalls dahin, und freue mich gar sehr Sie nach langen Jahren wieder zu sehen. Sie bleiben ja doch so lange? Ach ja! ich habe ausgerechnet dass Sie bis halben Februar in Pesth bleiben. Denn Sie wollen 4—5 Wochen verweilen, und vor dem Anfang des Termins kommen Sie doch nicht. Übrigens habe ich noch ein Mittel Sie in Pesth fest zu halten: ich werde den Personalen bitten dass er in die Sentenz ihres Processes einen verlängerten Aufenthalt mit einfließen lässt. Die Musen und die Göttin der Freundschaft haben sich deshalb schon in den Process ingerirt.

Füred steht ganz zu Ihrer Verfügung, wenn sie es meinen übrigen Sagen und Märchen einreihen wollen. Ich betrachte Sie als den Taufpaten meiner Regék, vielleicht werden Sie unter Ihrer Hand so liebenswürdig wie ihr Taufkind Iphigenia.

Zwei Bände meiner ungrischen Geschichte sind bereits aus der Censur, und haben höchst unwesentliche und wenige Aenderung erlitten. Diese Tage erscheint die Praenumerations-Anzeige, bis Ostern der erste, bis Ende 1828. der dritte und letzte Band. Ich lasse das Werk selbst verlegen, und bin deshalb schon zwei Monate hier. — Und nun leben Sie wol, bis auf, so Gott will, baldiges und frohes Wiedersehen.

Mailáth.

LXXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

December 28-d. 1827.

Édes barátom, Bártfaynének írja egy barátnéjának ide, hogy vette nyalabomat, így hát kezdedben vannak Glottomachusain, Emiliám, s a III. kötet. Kinondhatatlan megnyugtatósomra van, hogy szerencsés megérkezését tudhatom. Te és Stettner legyetek rajta, hogy a kötet el ne vesszen, és hogy oly szemek ne lássák, melyeknek azt látni nem kell.

Kis János superintendenshez ma megyen levelem, hogy teljesítse kérésedet. Már készen áll asztalomon, s csak pecsételmen kell. Berzsenyit erre megkérni nem merem.

Azt kívánod, hogy, ha Pesten leszek, szóval is úgy ne vezzelek mint leveleimben. Hagyjuk azt édes barátom az időre, mutassa ki az, mit tégyünk. Te engem szeretsz, én téged kevélykedve szeretlek, s ahol ez van, minden jól van. Rég olta nem láttam régibb barántinkat; ők nehezteltek, hogy a római megszólítás formulájával akartam élni. Ha én a Mathuzsalem korában élnék is, ha oly király volnék is mint Ábrahám, én egy oly ifjat, mint a mi Vörösmartynk, büszkélkedve neveznék társamnak, s koldúlnám tőle azt a kedvezést, hogy nézzen hasonlóknak magához. Te pedig és Stettner nekem nem vagytok kevesebbek mint Vörösmarty, bár érdemeitek nem egyenmű. A Stettner tanácsával, különösen akarok élni Szalluszt körül, mert az ő beszéde nem *nyarogal*, s Szallusznak ily fordító kellene.

A Deesi Szallusztját januarius 1-ső napjaiban viszi egy Pestre induló ifjú Bártfaynéhoz. A könyvnek mind eddig nem ismértetik több nyomtatvány. Én azt ajándékol küldöm Jankowichnak. Ugyan ő fogja venni Catilinát is azon fordításomból, melyet Döbrentei tétete velem. — Olvasd előbeszédét, melybe annyira szerelmes vagyok, mint Jankowichhoz irt epistolámba.

Előbeszéd.

Szallusztot én két fordításban adom, s a kettőt egyszerre: ezt itten az újidők tiszteletében, mely a könnyűt, simát, világost kedvelgeti (Sallustio solennia erant frequentativa): azt a romaiban, s nem minden jelei nélkül beszéde makacs sajátságainak; ez azok előtt lesz kevésbé rossz, kikkel a Szalluszt beszéde megkedveltetni magát a Szalluszt ajkán sem tudta: ama másik azoknál kik értik, mi teszi a makacsot utólérhetetlenül széppé, s látni fogják hogy a fordító az előkép bélyegeit megragadni s dolgozásába áltározni legalább törekedett. Magam én az elsőbséget ama másiknak adom, kevélykedve szerencsénken, hogy nyelvünk megbírja a mit az egyszínűség kedves, de veszedelmes útjára tévedett idősb társai többé meg nem bírhatnak, és mivel ez az új színben dolgozott a maga ellenkezése által fogja bizonyíthatni, a mit ama másikban éreztetni akartam. A szép mezején kiülömbözök, olykor épen ellenkezök a nemek, s tisztelésünket mindenike érdemli. Fő törvény marad mindég hogy, a mit adunk, szép legyen. Csakhogy mi szép, a közember és a céhek tanítványa olykor érti, olykor nem.

Ebből áll az előbeszéd, s a ki Szallusztot ismeri, rá isméri a szalluszt fordulásra s a szalluszt abruptus bérekesztésre. Nem Döbrentei veve rá engem arra, hogy így is dolgozzam, hanem ő kényszerite rá, éreztetvén velem, hogy az őfélék fejet fognak csóválni a másik fordításra, melyet talán Stettner fog javallani.

Ma veszem a hírt, hogy a sógorom Kassán tegnap még élt: de hogy felgyógyulásához semmi remény. — Így én csak februárban indúlok Pestre. Szemerénél akarok megszállani vagy három napra, s onnan megyek által Jankowichhoz. Téged mindjárt felkereslek. Él szerencsésen édes barátom. Áldást az új esztendőre. Nyomatják-e már Kézikönyved? Hát az Élet és Lit. III. kötetét? Mit tudsz képem felől? Szemere metszeti-e? és ha igen kivel? Bár inkább ne mint roszul.

LXXXVII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, dec. 29. 1827.

Vettük a Glottomachusokat, s a másik két kötetet egész épségökben. Fogadd ezen hízelt bizodalomért szives hálaikat, s hidd el, hogy a Glottomachusok senkivel sem lesznek láttatva, kivéven Bajzával és Vörösmartyval, mert Stettnernek és nekem ezek előtt nincsenek titkaink. De négytől kivül csak *tudni* sem fogja *senki is*, hogy a nevezetes documentumok kezeink közt vannak, nem Szemere és Bártfay sem. Nekik megmondani *szükségtelennek* tartjuk, olvasniok pedig úgy sinez idejük. Mely kincsek ezek, T. Úr! Ezek nélkül leletetlen a neologismus históriáját megírni. De mint hőkkeünk meg, midőn azt a per cuniculus való dolgozást láttuk! Mily könyörületre méltólag jelen meg itt az a Ságly! Verseghyről nem hittem vala. Nem tudunk megválni ettől a könyvtől. Kisfaludy Sándort igen tiszteljük. Az öreg Gyöngyösinék pedig megbocsátottuk minden vétkeiket a Múzsá ellen, s szeretetet éreziünk az iránt, ki Tégedet úgy tudá tisztelni.

Kié a „Bot-csinálta doktor“ originálja?

A Csercihez írt epistolában van bizonyosan, mit a tudós püspök szerethete, s igen szerethete; s én sokat, a mi benne mondatik, szenvedélyesen szeretek, de mint epistolát nem szeretem inkább a többiekénél. A Jankowiché az én szerelmem. Azt írtad nekem, Tek. Úr! hogy ezt az utóbbikat Ellingernek küldéd meg. Meg kell vallanom, mily szándékom volt ezzel az epistolával. Ki akarám adni esinos formában és nyomtatással, megtoldva egy aesthetikai értekezéssel a poetai epistoláról, anuak literatúrájával, a magyar poetai epistola históriájával s a Tiednek recensiójával: el vagyok ettől ütve. Ellinger bizonyosan felveszi az idei Múzsába. Vajha meg tudnád gátolni, hogy az történjék.

Károlyi, a Trattner veje, a Tud. Gyűjteményt 1828-tól fogva Vörösmartynak adta át. Reménylem, hogy ennek redactiója alatt jobb lesz. Vörösmarty Neked nem sokára írni!

fog erről, s nagy becsű segédclmedet kikérni. Horvát István, Májer József, Fenyéry, Kisfaludy Károly, ömaga, fognak az első kötetben megjelenni. Azt tartom hogy kedvesebb lesz Neked is Tek Úr! ily társaságban fellépned, mint Thaiszéban. Az epistola s az epistoláról való értekezés most a Tud. Gyűjteménybe jőne, s Vörösmarty, ki ezt az epistolát annyira szereti, örült volna neki.

Valamit tettem Tek Úr, a miért, nem tudom, fogok-e Tőled becsánatot nyerni. A szándék jó volt. Thaiszhoz írt leveledet t. i. visszatartottam mindeddig, gondolván hogy Te néki olyanokat írsz, mik a Tud Gyűjteményt illetik, vagy hogy Beírágokat küldesz neki. Hihető pedig, hogy Th. azokat a Műsokat, melyek nála vannak, nem adja át az új szerkesztetőnek, s így a te küldeményeid is el voltak volna veszve, vagy legalább kétszeres leírás okoztak volna. Parancsolj most velem, mit tegyek a levéllel. Ha a levél most is még Thaiszt illeti, azonnal hozzá viszem. Kulesárnak és Bártfaynének megvittem az övéket.

A Kézikönyv íránt: Mily címet adhatni ezen epigrammodnak: A rút, rút? — „Ferenecz graphidionára:“ ennek két variánsa van MSaid közt. A következő Stettner, Bajza s az én ítéletem szerint a szebbik:

Mert neköd e hevülést egy kegyes isten adá.
„Amor hagyta hogy azt ujjam rajzolja szeretve,
S a mit nékem hagyott, hagyta Ferenecznek is.“

Sylvesterednek is több variánsa vagyon. Engedd meg Tek Úr, hogy kimondjam, hogy ítéletem szerint jó volna a Tövisök és Virágokban mentől kevesebbet változtatni. Az utókor historiai okokból is úgy fogja látni szeretni, a mint azok először jöttek ki, mert nálunk nevezetes historiai tünemény voltak. Most csak azt jegyzem meg rövideden, hogy nekünk a Sylvesterben tett változtatások kevesbbé tetszenek, mint az elébbi olvasások. A mi pedig azt a helyet illeti, hol mértékben író költőink hozatnak fel, engedd megmondanom, hogy némely neveknek kihagyása, mások beszúrása a publicumtól *habozásnak* fog vétetni; a publicum azt fogja tartani, hogy Te 1811-ben érdemtelennek is nyújtál koszorút, s így a

remek munka sokatveszt auctoritásából. Ha „Nagy“ mellé nem teszed is a „Vályi“-t, félreértés nem fog származni annál a ki ezekben jártas; a tudatlant jegyzéseim tanítják. Parancsol, mint legyenek ezek nyomtatva?

Az a szeretet, mely Hozzád kapcsol, hagyja nékem, hogy elbeszéljem, gróf Széchenyi István mit monda Rólad a minap. Én úgy adom betűről betűre, mint hallám; néha legalább nem *írt* annak szavait is tudnunk, ki nem oly jártas a literatúrában. „Ejnye, hogy ereszkedhetik olyan ember mint K. abba, hogy a Paulteont dicsérgesse? Mindent dicsérni!“ Ne nehezted, hogy közlöm. Te fogod tudni legjobban ér-e ily beszéd valamit, vagy sem. Az a Széchenyi az, a ki az akademiának egyik fundátora. Vagyok tisztelettel és szeretettel egészen a Tiéd.

LXXVIII.

SCHEDELNEK ÉS STETTNERNEK KAZINCZY.

Schedel és Stettner kedves barátinak Kazinczy Ferenc boldog új esztendőit.

1828. jan. 1.

Együtt veszem leveleiteket kedves barátom, s egy tárgyban; engedjétek hogy egy levél vigye feleletemet is a két szeretett és egymást szerető barátoknak. — Örvendek hogy a Gl. látása nektek oly kedves. Mely kár volna annak elvesznie! Pedig vesztélyben forogna a könyv, ha sokan látnak. — A mai nap haszontalanságai, ezek a szerenese-kívánások etc ellopák időmet; épen most száll le a nap, s a levélnek egy óra alatt a lyukba kell eresztetni, mert a posta indul. Sicsünk tehát. — Ne kívánjatok rendet válaszómban; úgy írom le a gondolatot a mint jó.

Stettner hibának, botlásnak nézi, hogy *Fejér-Farkast* írt tollam. — Az nem botlás; én mindég ott szállottam, mikor Pesten valék. Akkor az nevezetes fogadó vala, áttellenben azon házzal, hol talán most is lakik Kulesár István, és a hol az öreg Ráday is, az idősb dr. Szombathy József is lakott

Ott hála nálam 1803. májusban Horvát István, kit már akkor szerettem — de képzeld megtévedésemet! — Kémnek gondoltam.

Stettner írja azt is, hogy nem tudja ki az a *Füredi Vida*. — A Tud. Gyűjtben jelene meg egy Értekezés ezen cím alatt: *A Recenziókról*. Az az egymást érő kifogyhatatlan cítatum világosan kiáltja, hogy az a *Takács József* csinálmánya, ki vezérévé téteték azon hadnak, mely engem örökre le akara tiporni. De ezek az urak örömet a bátorságost akarák játszani, s azon voltak, hogy ne tudjam kivel van dolgom. Azt a nyavalyás értekezést tehát a Tud. Gyűjt. számára Versegly Ferenc tulajdon kezével írta le, s alá veté *Füredi Vida* nevet, hogy a V betű engem a *Versegly*, az F betű a Ferenc név gyanítására téveszsen; s hihető, prof. Fejér György azért mutatá egy Pesten és Pest körül nem lakó barátomnak az értekezés kéziratát, hogy az nekem súgja meg, hogy az a Versegly kezével vala írva; s ezen hír és az F. V. betűk után Versegly ellen gyűladjak tüzre, s akkor osztán Takács és a többiek kacaghassanak. — Még ezen hír után is Takácsot néztem én az Értekezés koholójának, s láttam innen, a mit eddig nem tudtam, hogy Takács Verseglyvel kezet fog. — Takácson azért csudálkozám leginkább, hogy ő azzal büntetése ügy, a ki eránta tiszteletet, bizodalmat mutata győri s tétí látogatása által; s azon immoralitásán, hogy ő minden ok nélkül azzal igyekezett engem neveltségessé tenni, hogy a német Annálisokban magam tömjénzem magamat. Énbennem is van erőtlenség; de én ilyet nem tehetnék. — Sok ízben kérdém már magamat, ezeknek melyike haladá felül a többieket undokságokban? Takács-e, a magát valaminek néző, de a kiben a hűségénél egyéb becsülni valót én legalább tallni soha nem tudtam — vagy a Ruszek, a kit engesztelőnek kértem meg, és a ki még ezen levelemre is ily gazúl, undokúl vi*elé magát — vagy az, a kit vad tüze oly levélre tudá gyűla*ztani, mint a Ruszekhez írt levél (ne felejtjük, hogy Ruszek ezt a levelet mindennel másolgattatta, s rajta volt, hogy az egész országban elterjedhessen), vagy a ki engemet baráti bizodalmu leveleim vétele után is szurkálgata, s tudni akará,

miért nem tömjénzem Berzsenyit (azt hitte hogy én irigylem Btől a ragyogást!) s a ki azt sem tudá, hogy az *arcus* szónak mi az első jelentése. A Ruszekhez szóló levél íróját én szívesen tisztelem teremtő lelkéért, s behúnyom szememeit philantropiájára; de Ruszektől, és az *arcus* szó emberétől borzadok. — Borzadok ennek még dolgozásaitól is; csak egy munkája van, a mit szeretek. Rettenetes dolog az a fent-hágdosás.

Gyermekhez illik az a gondolkozás, nem egy megöszült emberhez, hogy érdem nincs a rosszakban is: de nem átallom kimondani, hogy én a Versegly dolgozásaitól úgy irtódom, mint magától, kinek moralitását igen sok tetteiből volt szerencsétlenségem ismerni. Gyönyörű philosophia tündöklök ki philos. lélekkel dolgozott grammatikájából, s mutass egy dolgozását (egy-két németből fordított dalán kívül), melyet kínos érzések nélkül olvashattam volna valaha. De ő minden akara lenni mindenben, s még egy olasz ének-játékoskát is csinála, mely nálam tulajdon kezével írva megvan. Azonban jót ő is tett, és sok jót nem tollával, nem tanításával, hanem a Marezibánok körül stb. De hát azokról mit mondjunk, a kik magok tudják miért, talán hogy kálvinista ne triumpháljon, Versegly mellé csatlák magokat, s vitatták az Ypsilont, és több sületlenségeket.

A *Bot-csinálta Doctor* originálja Molière: *Le médecin malgré lui*.

A Csereihez írt epistolában sok jó van, de szeretném ha nem írtam volna. Az epistolák tónja szelidebb; hagyjuk az effélet ódáknak vagy valaminek egyébnek.

Még ma írok Kassára, hogy a Minerva fel ne vegye Jan kowichhoz írt epistolámat. Nekem minden óhajtasod parancs. s oly parancs a mit örömmel teljesítek.

Thaiszhoz írt levelemben egy más levél van zárva elküldés végett, mivel nem tudtam, Bitnicz honnan szedi leveleit. Kérlek, küldjétek el azt neki a Tud. Gyűjt. kötetével.

Bár az új redactió elhagyná azt a nyavalyás vignettet. Egy gyermek genius a faklyával, s *mellé a magyar címe!!!* —

Némely embernek az a magyaromaniája annyira viszen, hogy végre talán még szégyelni fogom, hogy magyar vagyok.

Adj akármely címet ennek: A *rút rút* . . . s a Ferenczy graphidionában vedd azt az olvasást, mely magadnak tetszik.

A Sylvester variánsai felől másszor, s talán szóval.

Széchenyi Istvánnak szavára: Említést a dolog érdemile Söt javalást is az a *gondolat*; a *végrehajtás* neveltséges. De ki hitte volna hogy a *bosszú* szavát ott egy Sz . . . meg ne értse?

A Nagy Pál képét, a Mailáth Regéjít, Füredet, s Aurórárt már vettem: nem Rudolphiászt. Valamit küldetek, tegyétek le Bártfaynéknál. Onnan legbizonyosban veszem. Vagy ha talán épen induló ismerősötök jő, adjátok által neki, de engem postán tudósítsatok ki által fogok venni valamit, hogy magam szólíthassam meg, ha késik.

Szögyényi Imre jurátus e napokban indul hozzátok. Keressétek meg s vegyétek által tőle Szallusztomat. Vagy nála lesz az, vagy Bártfaynénál. De azt több szem ne lássa, mint a tiétek, ti szeretett Négyek. A nyalábban lesz a Catilina ellen mondott négy beszéd, és a Cicero Leveleinek első könyve.

— Minden társaink közt az egy Stettner és Guzmics az, a kitől hallani akarom Szalluszt eránt a tanácsot, mint a Cicero fordítása eránt Schedeltől, Vörösmartytól, Bajzától. Stettner megérkezésemig olvassa meg fordításomat, s jegyzéseit rakja papírosra. Ha az ő javalását és a Guzmicsét nyerhetem meg, jól lesz minden. Szallusznak 1828. nyomtatva kell lenni.

A sógorom decemb. 27. még élt, de orvosi nem reménylik felgyógyulását. Mailáth karácsonban ír nekem levelét Bécsből. Februárban Pesten lesz. — Ölellek szíves szeretettel.

LXXIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Január 4-d. 1828.

Édes barátom, Most kísérem a grádcisig a Teáltalad igen szeretett Szemere Miklóst, ki nekem a Rudolphiászt hozá meg. Nagy örömet hozza nekem benne; nevezetesen azt is, hogy ennek a nagy lelkű férfinak jobb képét bírhatom, mint a mely a *Perlen der heil. Vorzeit* előtt áll. A történet azal a német hangú névvel megfosztá nemzetünket azon sze-

renesétől, hogy vele a németek előtt dicselkedjünk; s mely gonosz gondolat vala, hogy maga is megfoszta attól, a Felső-Órt *Oberwartá* tolmácsolván! Elszomorodtam ezen. — Veddehez azt a kakophonusz legelső sort az egész munkában, melyet scandálni is alig tud az olvasó. Én ha egri érsék volnék, németül irt munkámat elébb egy nevezetes *német verselővel* tekintetném meg, s úgy ereszteném ki, ha az kimutatná a helyeket, melyek igazítást kívánnak, s most midőn egri érsék nem vagyok, nem bérért hívok meg mást az effélére, hanem baráti bizodalommal. Szalluszt körül Stettner, Cicerohoz téged azért így, mert a te tollad inkább illik Cicerohoz, mint Szalluszt, a Stettneré inkább Szalluszt, mint Cicerohoz. — E napokban talán lesz alkalmam nyalábotmat Bártfaynéhoz leküldeni. Keresd majd ott. A neked szállott csak szobádban bontván fel. Követem példádat, s nem akarom hogy barátink is tudják, ötlünk közt mi forog. Nem bizatlankodás az, hogy mindent minden barátinkkal nem tudatunk, hanem vagy okosság, vagy kénytelenség.

Rajta leszek, hogy vehessétek Szalusztomat, mert óhajtanám hogy Stettner tegyen jegyzéseket rá, míg magam megérkezem. De azon mindég találok törlést kívánóra. Ha fordításom kevés javallatot talál is, reménylem előbeszédem, és a toldalékok azt bőven fognak találni. De magammak rajta kell lennem, hogy a Stettner és Guzmics tanácslásaik után a fordítás is javaltathassék.

Január első napján vett leveleiteket, édes barátim, azután hogy sietve irt levelemet a postára feladám, és azolta sok ízben gyönyörrel olvastam el. — Írtam vala Stettnernek, hogy a *Füredi Vida* név alatt nem más lappang, hanem Verseggy Ferenc; ezt azért hittem, mert az értekezést (a Takács munkáját) Verseggy írta le a Tud. Gyűjt. számára, és a F(üredi) V(ida) és Verseggy Ferenc nevek első betűji velem ezt hitették. Most azt hiszem, hogy azt a dübös, és lelkiismeret sugallati ellen irt értekezést Takács is írta, övé egészen a stylus és alkotás, de Füredi is, Vida is, azaz Verseggy. Az a dietrium, mely minap eszembe nem ötlött, ez: In necessariis unitas, in non necessariis libertas, in omnibus charitas. — Sze-

retném ha Pesten a Glottomachiára tartozó Tud. Gyűjt. köteteskéjít (mindössze három az, vagy négy) megkaphatnám, hogy az ide tartozó íveket kötetembez ragaszthassam. Valóban jól történt, hogy azt a sokféle holmit együvé köttetém. Nem akarom hogy azok valaha nyomtatva légyenek! de szükség hogy nyelvünk barátjai kézírásban olvashassák.

Megengeded hogy a Pantheon említésére a Minervában egy sztt tegyek. — Említeni lehetett, kellett, mert a munka megjelent, s a gondolat (kiadni a követek képét, fac-similé jekkel) jó gondolat volt. Hogy igen rosszul íte ki, mind azzal a dagálylyal, melyet lehetetlen nevetés és bosszankodás nélkül olvasni, az tagadhatatlan. De mit mondasz arra, a mi ott a physiognomikából van mondva? — Ez Széchenyit megengesztelheté vala.

Nyaláomban egy levelet lelsz gróf Dessewffy Aurélhoz, ki gróf Teleki Józsefnél lakik. Atyja leveléből tudom, hogy ott van. Vigyétek el hozzá levelemet, mind a négyen egyszerre, s szeressétek azt az egyetlen ifjút, azt a nagy lelkű atya s nagylelkű anyja méltó gyermekét. Nem esalatkoztok meg benne, azt előre fogadom.

Thalyhoz és Farkas Antalhoz már készen áll asztalom a levél. Az is a nyalámban megyen. Imhol az: (Poet. Munk. 241. l.).

Megírtam Ellingernek, hogy Jankowichhoz írt epistolámat fel ne vegye Minervába, hanem a helyett ezt; s ezen epigrammot:

V a y J ó z s e f k é p é n é l.

Halld Vayt. — Ő nem szól — Halld úgy is; az isteni férfi
Némán int: „Némán üzd te is, a mire törsz.”

Azaz, — a mit üzöl, fízd egész erővel (ide való a törsz), és nyugalomban (ezt teszi a némán).

A rút rút — Címje ez: *A vétkes szép.*

Nem mert neked-e hevülést — hanem a h neked — s azért *ah* és nem mert: mert a *mert* előtt, a hexam. végén, ez áll: *merd. Merd, mert* nem jól állanak egyitt.

Minerva 1828. nyolcad rétbén fog nyomtatatni. Kértem Ellingert, hagyja el azt a *Felső-Magyarországit*.

Mely zavar az egész levél. De hadd maradjon. Élj szerencsésen édes barátom, s fogadd forró köszönetemet ajánlódokért, de azon kéréssel, hogy nekem semmit ne adj, a mi pénzbe kerül. Majd ha meggazdagít Aesculapius, szó nélkül veszek el mindent a mit adsz: de most ily drága könyvet venni mint a Rudolphiász, nagy vétek.

LXXX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Január 8. 1828

Édes barátom, Imhol a Mailáth két Regéje és az Írisz darabjai. Légy rajta hogy a munka valaha nyomtattassék, s az említett 18. formában, s a szép betűkkel. Gróf Mailáth január végével Pesten lesz; képzelhetd örömet, ha látná hogy végre, végre sajtó alatt van munkája. — Pesten lesz nem sokára gróf Dezsöffy is; derék fia Aurél már ott van, gróf Teleki Józsefnél. Ha még nem ismeritek, ti én Négyeim, én vezetek majd hozzá.

Salamóban és Fűredben mind azt törölhetd, a mit hibában vagy gondatlanul ejtettem. A te tollad gyönyörű toll, eleven, csinos, tanult. Nem tarkít az az én dolgozásomon, hanem szépít.

Ma kapám vissza Aurórárt. Nekem, a meanyiben körültekinthetem igen sebesen, legkedvesb a Vörösmarty szép első dala. — Lelkes munka. Kisfaludynak nincs időm megköszönni kedves ajándékát. Annunciálom-e Minervában ezt a darabot, nem tudom; félek, hogy ismét nem lesztek megelégedve szavammal. Pedig én Auróranak örök állandóságot óhajtok. Többet tesz az mint minden didacticus munka.

Szallusztot nem mertem küldeni: viszem. Élj szerencsésen, a három kedves baráttal.

LXXXI.

SCHEDELNEK KAZINCZYNAK

Pest, jan 21. 1828

Küldöm ezennel Tek. Úr! Kézikönyvem második kötetének első ívét. Nagy örömemre leszen, ha javallásodat vala-

mennyire meg fogom nyerhetni. Boesáss meg, hogy a családi nexust nem adám azon kiterjedésben, mint szeretted volna; de nem lelém módját, mint lehessen azon neveket úgy bele szőni, hogy ne láttassam azokat ok nélkül bele szőni. Itt nem írok biographiát, de fognék mindent használni, ha biographiát írnék. Ezen kívül még a Tud. Gy. januáriusi füzetében jelenik meg Pályád Emlékezete, s ki az ilyenket kimerítőleg szereti, ott mindent meglát. A minuszokkal teli sorok a censor kegyetlen kezének nyomdoki. Már ki vala nyomtatva az ív, midőn azon gond szálla meg, hogy talán neheztelni fogsz azért, hogy az ok ki lévén törölve, az okozatot én nem törölöm ki. De hiszen hazánkban nincs, ki sorsodot ne tudná, az idegen pedig gyaníthatja.

Beliezhöz írt leveledet superint. Kisnek küldém általadás végett. Tud. Gyűjt. neki nem jár. A Thalyhoz és társához szóló levelek kéznél vannak. A két derék ifju rend kívül örült a kedves epistoláeskának, s Thaly Ruprechtnek, ki most e nagy férfit kisebb formában metszi, felküldé e szavakat mottóul a kép alá: „Tapsot én nem kérek, a féldést nem rettegem.“ Csodálnám, ha a bécsi censura ezt nem inbibálná. Barátiuk itt kétlik „ha fogja-e az epistoláeska nyomtatását is a kassai inquisitor megengedni? Mert ez lesz ezután a censorok neve nálam. A pesti bizonyosan félre lökné. — A Jankowichhoz írt epistola ki van nyomtatva a Koszorú második évében, közlött variánsaiddal; s Jankowich, midőn ma, Károlynál levén, azt hallá, igen kedvesen érzé magát meglepetve.

Hogy Rudolphiás egy kis örömet szerze neked Tek. Úr. nekem igen kedves, de hogy eltiltasz magannak többször is ily kis örömet csinálnom, meg fogom magamat bosszulni — Vay képére írt epigrammádra Bajza mondá ki javalló ítéletét először, s azóta ez az ítélet barátinknál meg nem változott.

A Tud. Gyűjt. címlapján a fáklyás gyerek jövődöben elmarad.

Utolsó nyalábotat tegnap előtt Bártfay hozta hozzám. Ki tudta volna a Salamosban levő verseket így fordítani?!
 KAZINCZY FERENC

Mely jól történt, hogy magad vállalád fel a munkát! A régi hang és szín, nyelvben és verselésben, mint vagy on eltalálva! Művész dolgozó, monda Bajza. S Bajza kézikönyve Goethe. Ezekkel a Regékkel triumphust fogsz ulleni ellencid felett. Ezt hiszem én, s hiszi Károlyi: de minden nógatásaim, unszolásaim nem bírhaták még reá, hogy valahára már megüdütsa a nyomtatást. Kiadni azokat változhatatlan feltétele, s az ő tudtával van biographiádban eluondva, hogy Töled e Regéket már bírjuk is. Azonban általlátom magam is, hogy most még nem teheti, mert minden szedői váltig el vannak foglalva. Mihelyt észre veszem, hogy dolgai megrikúdnak, nem hagyok neki békét. — Ha nem tudod még, jelentem most, hogy Trattner általad neki a tybographiát sajátül bizonyos feltételek alatt; s reménylen, hogy talán esztendő múlva Dayka reimpressiójára is rákerül a sor; már a bold. János Tamás mondá nekem egyszer, hogy újra ki fogja adni. Azonban ő nem sokára ezután halt meg. Helmecey is készül Berzsenyi 3-d. kiadásához. — Az új garmondnak nem sokára küldöm próbáját.

Gróf Gyulai Lajos Ruprechttel, ki Nagy Pált dolgozó, Döbrenteit is köbe metszett. Hízelkedék neki inkább mint illő, s a képen semmi sínes meg kevesbbé, mint a D. karaktere; s így rossz kép, ámbar szép kép. Nagy Pálénak nagyságában vagy on. Aláírás: *Döbrentei Gábor.* (fac simile). *Érdemeit becsülői* (sic!).

Fáyhoz csak holnap mehetek a levéllel.

Helmecey minap Bajzánál levén, az akademia plánumának revisiójára kinevezett deputátiót e rendben dictálá le neki egy hivatalos tudósítás szerint:

Praeses: gróf Telöki József; tagok: Széchenyi István, Károlyi György, Andrássy György, Vay Ábrahám, e négy mint tulajdonképen való fundátorok. Ezeket a nádor nevezé ki, gr. Teleki pedig mint praeses ezeket — s a meghívó levelek hozzájuk nem sokára mennek is:

A Clérusból: Horváth János, Fejér György, Horvát Endre, Bitniez, Guznics.

A mágnások közül: Gr. Dezsöffy József, B. Mednyánszky Alajos.

Az universitás részéről: Consil. Bene, Prof. Schedius.

A protest. Clérusból: Superint. Budai Ézsajás és Superint. Kis.

A Collegiumok részéről: Prof. Eressey.

A Írók közül: Horvát István, Kazinczy, Kultsár, Kisfaludy Sándor, Jankowich, Döbrentei, Szemere, Vitkovics.

Örülnek, ha én volnék az első, ki ezen hírrel meglepe. Bizonyos létéről meg lehetsz győződve.

Kölcsey egynéhány hónaptól fogva megint nem ír levelet. S én itt léte ideje alatt oly vigyázatlan valék, dátumait el nem létni. Tek. Úr! ne tagadd meg tőlem most se kegyeségedet, s közöld velem, mikor s hol született ő, s egyebet Dr. Cseresnyés tudósítása Tóth László feől tele van hiánnyokkal. Születése helye, éve és napja, tudom, fel vannak Nélad jegyezve. Tartsd meg szeretetedben állandó tisztelődöt. Schedel.

Bocsáss meg, Tek. Úr! levelem rendetlenségéért. Egy óra van éjfélt után, s ma igen bele fáradtam a sok munkába. Nem tudom magamat összeszedni.

LXXXII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedelnek Kazinczy baráti szíves üdvözlését.

(Januar 25. 1828.)

Valamit tevé, az mind hálámat kívánja, nem neheztelemet. Elmondhatjuk egymásnak, mit szeretnénk, de az író szabadon kell mindég hagyni, hogy csinálja aztán a mit jönnek maga lát. — Felsikolték örömemben azon híredre, hogy a Tud. Gyűjtemény januáriusi darabjában meg fog jelenni a Visszaemlékezések darabja. Csak a tompák magyarazzák az olyat hiúságra: a lelkesek látni fogják, hogy másokat nem féstek kevésbé mint magamat. De bár akkor írtam volna ezt, midőn már Pestet megjártam, véletek szóllottam, tanácsaitokat szóval, és nem írva hallottam. — A kassai censor nem fogja tudni kire van célzás a Thalynek szólló epistolában, s így minden jót reménylek.

Vaynak az epigrammájában e változást tettem:

... az isteni férfi

Erre tanít: Némán üzd te is, a mire törsz.

Nem gondolok vele, hogy a Mailáthi Regéji még nem hamar jutnak sajtó alá, csak jussanak, és csak szép betűkkel, és abban a kisdél formátumban. Mailáthomnak szeretném inkább adni azt az örömet, hogy a kibennünket a németekkel ismertete meg, én viszont őtet ismertethessem a magyarokkal. Kérlek, teljesítsd ígéretedet, és írd meg a mit elébe tenni akarál. — Hogy Helmezczynek kiadni készül Berzsenyit, annak ugyan örvendek, s bár elébe metszelné képet, mely miniatürben nála maradt.

Stetmerinktől már tudom, kik nevezettek ki a magyar akad. tagjaivá, de a Tétéled vett hír annyira bővebb, hogy ezt Tétéled láttatom venni elsőben.

Kölcseynek szül. 1790. aug. 8. Sző-Demeteren, Közép-Szolnok vármegyében, mely Erdélyhez tartozik. Debrecenben tanult mind végig. Éu biographiájára csak ennyit tudok. Szemere talán tudja a többit. Azt jussom van kívánhatni tőled édes barátom, hogy hidd felőlem, hogy én Kölcseyt szívesen szeretem is, becsülöm is, bár Tassoismusától (engedj meg a szónak, nem tudom másként nevezni) irtódom.

Ennyit leveledre, — mert hogy valamit el ne felejtsek, sorban vettem fel annak tárgyait.

E napokban historiographusunk Kriebel János, galliciai gubern. consil. és stryi kerületbeli kapitány, egy emberét küldé hozzám Magyarországi Historiájának 6-d. kötetével, regál papírosra írva. A kötet csaknem egy arasznyi vastagságú, folio nagyságú, negyedrében. Úgy akarja hogy személyesen nyújtsam be a nádornak. Kevélykedem vele, hogy én vihethem be a munkát, s hogy minekelőtte benyújtom, láttathatom Jankowicheal, Horvással, s másokkal. Nekem királyi aján-déket küldé: Synchronist. Táblájának már kijött (négy) fogá-sait. Éu helyébe neki küldém a Nagy Pál képét, a mit a Pantheon (vagy Pandaemonion) képeiből bírok, és a Rákóczy ház

genealogiáját, a kassai Minerva köteteiből. — Az én barátom érdemlé, hogy bírja a Nagy Pál képét; én pedig megkapom azt Pesten. — Kimondhatatlanul örvendek, hogy Epistoláskám Thalynak és Farkasnak kedves volt. Mely szép jutalma az a mi pályánk fáradozásának, hogy az által azoknak is megnyerjük barátságokat, a kik különben nem ismeretek volna! mely szép jutalma, hogy a szent tüzet veszszük s adjuk egymásnak! — Bár a Nagy Pál képe alá fejmetszhesék a mit Thalý és Farkas akar.

Február első napjában még nem, de elsőbb felében bizonyosan indúlok. A mi kedves Szemerénknek mai neve napjára áldást kívántam, s Miklós sógorát, ki ma nálam volt, összecsókoltam az ő képében. Még eljő hozzám Miklós, úgy mondá, hogy néked általam pénzt küldjön.

Élj szerenesésen édes barátom, s fogadd forró köszönetemet mind azért, a mit megbecsülhetetlen barátságod velem és értem téssen. Csókolom a szép Négyest.

Kiadtam jegyzőkönyveimnek azon darabját, melyben Tóth László felől állanak a hírek, és így most nem küldhetem: de venni fogod nem sok napok múlva.

LXXXIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Januar 28. 1828.

Haza szaladék tegnap estve, hogy Tóth László felől neked hirt hozhassak, s inhol közlöm jegyzéseimet:

Ungvár-Németi Tóth László született Kis-Tokaj faluban *Miskolc mellett* (ezt oda kellene talán tenned, hogy az olvasó ezt a borsodifalusi a Zemplény híres oppidumával össze ne tévessze); melynap született, nem tudom, de tudom melynap keresztelék. 1788. febr. 17-d. nemes születést reform. predikátor atyától. — Pataki togátus volt, és a jesztrebi lakású Rhédey József és László testvérek házi tanítója. Ezekkel ment Eperjesre német nyelvet tanulni. Ott Karlovszky prof. a luth. collegiumban kedvelteté meg vele a görög nyelvet, s ő abban igen nagy előmenetelt teve. — Pestre ment

18 . . . eszt. medicinát tanulni s Kultsár neki engedé az újságlevelek irásában . . . . . Verseit kiadta.

1820. aug. 31-d. Bécsben megholt azon nyavalyában, mely a beteget szüntelenül hányásra kényszeríté.

Pápastávé leve 1816. oct. 16-d. Az egri érsek B. Fischer István exc. kápolnájában Budán. s magának az érseknek kezébe tette le a professiót. A Catechismust vele prépost Fejér tanultatá.

Midőn a grádust akará felvenni, a 600 ezüst for. taxa felét érte gr. Széchenyi Ferenc tette le, a felét az érsek. Ez egyszersmind ígéretet tön neki, hogy az egri seminariumban orvossá, és nem tudom mely tudomány professorává teszi.

Enlithetnéd hogy a cathedrán felette szerenesétlenül állá ki a próbát ő, a ki annyi lélekkel és tudománnyal bírt.

Terhes Sámuellel, ki most kassai predikátor, akkor nagyfalusi volt (Tolujhoz egy órányira Szabolcsban) mint akasztá össze, nem maliciából, hanem gyermeki pajkosságból a kezeket; ha el nem mondod is, jó lesz magadnak Cseresnyés úrral elbeszéltetned. Egy annunciátiót tétete az újságlevelekben a Terhes névével holmi munkák kiadása felől. Melyre Terhes zsidó nyelven írt versekkel felele.

Szegény Tóth, mi lehetett volna ő közöttünk! Mert epigrammjai között vannak gyönyörűek is. Némelyikét lehetetlen érteni, s nekem azt felelé, hogy akarja hogy ne érttettsenek. — Minek hát?

Meg sem álmodám édes barátom, hogy Salamonhoz dolgozott verseim a te javalásodat annyira érde melhessék, s így szerenesémnek örvendek, nem érdememnek. Bár mások is úgy ítélhessenek felőle mint Te és a mi Bajzánk. — Majd ha tágul a munka Károlyi úrnál, légy rajta, hogy a Mailáth Regéji véttessenek elő. Érette, és nem magamért óhajtom ezt.

Szallusztot, az Erdélyi Leveleket, viszem magammal, még pedig úgy hogy ha majd Ti négyen adjátok itéleteteket, megígazitom, és végre kiadom. A mi az Erdélyi Levelekből bejő, az egyenesen fundusúl fog hét gyermekeimnek szol-

gálni; hadd mondják, hogy azt atyjok *azon úton* szerzé nekik, a melyért az illiterátusok *üldölgatták*.

Még veszed levelemet, mert hiszen én neked mindég irkálók; de nem sokára ölelni fogsz.

LXXXIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, január 29. 1828.

Még nem levén nyomtatva borítékod, a Tud. Gyűjtémény csak szombaton indult volna; de én Károlyitól átvettem azt, s atyámat kértem küldeni el a posta pecsétje alatt. Indul egyszersmind a Handbuch 2-dik íve is. Az első ívre nézve azon hely kiván itt említést: „Swieten umarmte und küsste ihn.“ Én mindenféleképen próbálgattam, de a kézesókolást nem lehetett úgy adni, hogy magyarjainknál szemet ne szúrjon. Ez nem az én itéletem. De úgy adni, mint leveledben adtad, azon a tónuson, azon kitételekkel, lehetne, nem a Handbuchban, deigen másutt. Azonban hol a cenzúra? — Károlyi tisztel, s munkádat köszöni.

Fáynak átaladtam a levelet. Ma többen nála ebédlünk. — Tézéd el e rendetlenséget; Bajza, Stettner és Vörösmarty vannak nálam, s beszélgetnek.

LXXXV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, febr. 13. 1828.

A pesti barátok tisztelnek és üdvözelnek általam mindnyájan. Össze valánk gyülekezve Szemerénél ez előtt egy héttel, egészségedért írtettünk poharainkat, s óhajtottuk, hogy nem sokára Te is köztünk lehess, s oly víg, mint mi valánk. Ott vala Fáy és Vitkovics, Kisfaludy és Helmecezy, mi négyen s egyebek, kiket nehezen ismersz. Tüzi láрма haza üzte Horvátot, s így ő vígságunkban nem vehete részt. Ma Helmecezynél voltam: köszönt, s azt javasolja, iparkodnál *legfeljebb* febr. 23-ikáig Pesten lenni; ő és Vitkovics szóltak ügyézzeddel, dolgaidd jól állnak, pered referáltatni fog, s azért

szükséges, hogy jókor itt légy. Szemere azt izeni, hogy úgy intézd el dolgaidd otthon, hogy legalább martius 12 ig itt maradhass. Ha nála fogsz szállni, mint irád, s habár csak néhány napra is, ő és neje különösen fognak örvendeni; azután pedig, ha Jankowichhoz mennél is, Emilt legalább nagy örömei látandja magánál bár meddig, mert Jankowichnak annyi alkalmja nincsen. Helmecezy azt mondja, azért is jó leszen előbb jönnöd, hogy itteni dolgaiddon minél előbb általesvén, midőn a lit. deputációk összeülnek, egy tárgynak élhess. Itt lesznek Kis és Bitniez, Horvát Endre, Guzmics, és *Kisfaludy Sándor*.

Vetted-e már a Tud. Gyűjtéményt, s a Kézikönyv 2-ik ívét? A Gyűjt. 2-dik kötetében már ki van nyomtatva az, mi Pályából hátra maradt, s nincs köztünk, ki ezen interesszans munka folytatását ne óhajtaná. Ha nekem ifjúnak, s tanítványodnak, Neked tisztelve szeretett mesterem, szabad valamit javaslanom, arra kérlek, folytasd azt úgy, mint ha nem a veled-élőknek írnád, hanem a jövődőségnek. Többet fogsz így mondhatni, s kevesebb elfogódottsággal; s ha az akkor fog a község kezeibe jutni, midőn többé nem leszsz — a mi adja istenünk, hogy igen sokára légyen — a magyar úgy fogja azt nézni, mint egy szent ereklyét, s engesztelődve, bánkódva s Feléd visszasóhajtvá fog bájos szavaiddon esüggeni. Mert el lehet-e most mondanod fogságod történeteit, midőn még élsz? De még szabadabban szólhatsz így utolsó huszonöt évedről, a nélkül, hogy az élők ellened felzendülnének. Azonban most jut eszembe, hogy még egy tíz évi periodusod hátra vagyon (1784-94), melyet életedben közölnhetsz, s vajha közölnéd minél előbb!

Az jól vala téve hogy Kriebelnek elküldéd Nagy Pál képét, mert nálam számodra két Nagy Pál van letéve, egyik nagyobb, másik kisebb formátumban annál, melyet az ifjaktól vettél. Itt azt az észrevételt engedem meg magamnak az ezekhez írt epistolácskáról, hogy alig leszen az érthető, ha az alkalmat ki nem írod, mely azt szülte; s mely kedves, ha értetni fog! Talán még sem tesz a kassai cenzor kifogást ellene.

A Tóthról szóló hírek közléséért fogadd hálámat. Mit tennék én, ha te nem volnál?

Mely igazságtalanságot követsz Te el magadon, midőn a Salamonhoz írt versektől megtagadod az érdemet! Van sok, mi más nyelvet és verset kíván: ez épen ezt kívánta, s épen nem Mailáth olasz schémáit; s mely nehéz ezt eltalálni! Nem tudom van-e köztünk, ki ezt tudta volna. Művész dolgozta! monda Bajza. Én ugyan e dolgozást nem győzöm szeretni. A fogoly király románcának hatodik stróphájában hézag van: ha lejössz, ne feledd annak origínálját magadnak leírni, hogy lefordíthasd. A nálam levő kéziratban csak ez van belőle:

Ismérem én szerelmedet,
S ez nem hagy elcsüggedni:
Felkelsz te, — — —

Alig várjuk már Szallustot, s alig én is, bár őt soha nem *tanultam*, nem *studíroztam*, csak olvastam — mert az új népek literatúrája elkapott. De lesz idő nem sokára, midőn a romaiakhoz ismét visszatérek, még pedig komolyan.

Legyen szerencsém jöveleled híret jákor vennem, kedvzéscid óhajtott jeléül. Csókold helyettem Emilt, s ha engem nem akarsz is úgy szólítani, mint atya a maga fiát, engedd, hogy fiadat testvérként szólítsam meg. Éljen boldogul.

Az öreg Trattner igen beteg, s mindennap közelebb van halálához.

LXXXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Pest, 1828. febr. 16. délután).

Édes barátom, én itt vagyok; ma délben jöttem, s reménylen meglátlak ma estve Fáy Andrásnál, kinél Szemerével és Bártfayval együtt töltöm első pesti napomat. Kérlek hozd el Bajzát, és Kézikönyved kijött íveit.

LXXXVII.

UGYANAZ UGYANANNAK.

(Pest, 1828. febr. 19.).

Édes barátom, Kifogyhatatlan barátságidnak ismét veszem egy újabb bizonyágát. Nemes szívnek jele a más örömiről így gondoskodni; de hiszen én Téged, ha valakit, régen ismerlek e részről. Meg fogom tekinteni ezt a német fordítást is*), s bár visszavonhassam itéletemet, melyet a németek fordításáról ejtettem. Éljen szerencsésen estiglen, s ha teheted, tedd, hogy a derék Thalyt összecsokolhassam ma estve.

LXXXVIII.

UGYANANNAK UGYANAZ.

(Pest) apr. 29. 1828.

Édes barátom, Vártam hogy Richter készítse el azon kisebb képmet is, mely úgy ad, a mint most vagyok, hogy láthassam, jobb lesz-e ez mint a melyet Te leginkább látszasz szeretni, azt a nagyobb, és a melylyel én mindeddig megelégedve nem vagyok. A kisebbet ma elkészíté, s én azzal úgy vagyok megelégedve, mint azon másikkal, melyet Krentzinger után dolgozott. — Engedd nekem azt az örömet, hogy egy képpemmel megajándékozhasalak. Richternek még kedvesebb lesz, ha számodra ülök, mint ha egyik vagy másik képmet csak lemásoltatnám. Ma délután háromkor nála leszek, s ha időd engedné, oda jöhethnél hogy velem szóllhass. Én örvendeni fognék, ha képem arra emlékeztethetne, a ki téged a szeretetnek, tiszteletnek, hálának minden érzésivel szeret.

K.

Thewrewk nekem a Zichy Károly, s egy Pálffy s valamely Laesny Miklós képeit küldé. — Én mai válaszomban arra kérem, hogy kezdjen egy új gyűjteményt a nyelv barátinak képeikből oval formátumban, félívnyi nagyságban, hogy szobákban függhessenek.

*) Herzog német Szallustiusát.

LXXXIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, júl. 16. 1828.

Toldynak, a szeretetre oly igen méltónak, Kazinczy Ferenc baráti tiszteletét, üdvözlését.

Fogadd szíves köszönetemet megbecsülhetetlen barátságodnak minden bizonyágaiért, édes barátom. Te abban nem lelél sem mértéket, sem határt, s én ha kevélykedtem is szeretetednek ezen tanúságaival, kénytelen valék sajnállani, hogy rám vesztegetett gondjaid neked annyi munkát, annyi fáradságot adnak. Szerettelek minckelőtte láttalak, de látásod nevelte becsedet elöttem, nem fogyasztotta. Te nem csak tanult, munkás társam vagy, hanem oly szeretetre méltó ember azon felül, kit nem lehetne nem szeretni, ha semmit nem irt volna is.

Kézikönyvedre gondom lesz, de arra még elég idő van, s engem kapkodoznak a sok és soknemű foglalatosságok. Julius 1-jén indultam útnak, s hatodikban értem haza, nem távolság miatt oly későn, hanem a sár miatt, és mivel Emil kocsisom nem érti mesterségét. Miskolcon szépen felfordíta, nem mintha rossz volt volna az út, hanem mivel az útcán ide oda tekingete. De a fordulás nem okozott semmi bajt. Szerem és lovaim érdemlék hogy megvegyem.

A Richter képei nagy javallást táálnak mindeneknél, de legjobbnak a profilt lelik. A mit neked fogok adni, elhoztam, hogy feleségem, gyermekeim, barátim lássák, s megmondhassák mit kívánnának másképen. Leviszem magammal augustusban, s ezt neked áttaladom. — Te Richterrel bizonyosan leszesz, ha dolgaidd vele nem volnának is, hogy látsd legújabb dolgozásait. Tedd ötet bizonyossá szíves tiszteletem felől. Óhajtom, hogy a derék férfi rólam örömmel gondolkozhassék. Falaimon függő képei ötet minden pillantásban emlékezetembe juttatják. Idvezeld kérlek asszonyját is, és a szép két leányt a folyosón.

Vörösmartynak és Fenyérynek mondj minden kedvest felőlem. Örvendek hogy látásból is ismerhetem, a kiket már

előbb csak érdemeikből ismertem. Bajzádat azért nem emlitem itt, mert nem gondolom hogy Pesten van. De a te barátid nekem is tisztelt, szeretett barátim, s Vörösmartyt, Fenyéryt, Bajzát lehetetlen nem tisztelni, nem szeretni. Pesten élni s együtt lenni véletek irigylendő sors, egyitek másikánál gyűjt gyertyát.

Gróf Mailáth eddig Pesten van. Légy rajta hogy Regejít nyomtatva láthassa. Mindennek mutatom a bavariai királyhoz írt ajánlását, s örvendezek hogy azt kiki szépmek leli, esudálja.

Élj szerenesesen, szívesen szeretett, tisztelt barátom, s tarts meg engem megbecsülhetetlen indulatidban. A Tekintetes Nagy Urat és Asszonyt, s emek testvérét el ne mulasd nevemben tisztelni, még ha az utólsónál azt csak levél által tehetnéd is. Örvendek ismeretségeknak; azoknak lelém, a kiknek képzeltem volt.

Tek. Károlyi úrnak mind adósa maradtam az informatók nyomtatásáért, mind tőle buesu nélkül jöttem el, s nála felejtém a Sallustius formátumát s az oda tartozókat. Augustusban vétkem helyre hozom. Jelentsd tiszteletemet. —

XC.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újbely, oct 21. kedden, 1828.

Édes barátom, E pillantatban végzém el Pályám Emlékezetének folytatását 1789-ig, s annak kell jönni a Tud. Gyűjt. novemberi darabjába. Moadjad azt Vörösmarty barátunknak. Megbecsülhetetlen dolgok fordulnak elő benne, mind literatúránkra nézve, mind azért, hogy Rádayt, a Széchenyi István atyját, az egri püspök Eszterházyt és a rozsuait festik. Mit köszönhetek Szemerének, hogy e munka dolgozására erőszakkal rá kényszerítte! —

Ideje hogy képen metszéséről gondoskodjék Vörösmarty, miuekutána azt a Tud. Gyűjteményben adni akarja. De melyiket adja? Ne más az istenekért mint vagy a Ferenczy után festendő Richterét, vagy a mely profilt Richter már festett;

azaz a zöld mentés profilt, vagy a büszöt, melyet Richter festhet és testeni fog, ha parancsoljátok, mert a büsz Richter-nél van. —

De ki metszi? — Lénárd semmit sem ér. — Legjobb volna lithographiroztatni Bécsben. Lithographiroztatni nem lesz drága.

Kérlek, rajta légy, hogy valami rossz kéz ne dolgozza. Mely iszonyú rossz a mit Lenhárd Pestetics Györgyéből csinált! mely iszonyú Péczeli a Tud. Gyűjteményben.

De be kell végezni leveleimet hogy a postát el ne szalaszsam. Bártfaynét tiszteld. Vetted-e már a bort? Igjátok meg születésem napján, october 27-d. Akkor emlékezni fogok rólatok.

November elején meglátlak csalhatatlanul, akkor viszem mai dolgozásomat. De az harminchat lap in quarto, s azt nem szabad két kötetre szakasztani. A decemberiben életemet ad 14. novemb. 1794. fogom vinni. Azt követi a 2387 napj pauza. Januáriusban ott kezdhetem.

XCI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 25. 1828.

Valóban megszégyenítesz, Tek. Úr! nem érdemelt kegyeségeid sokszorozása által. Újabb ajándékodat, melyeknek rólam való oly szives megemlékezésed annyi becsét ad, a mi Aspasiának, a Bártfay asszonya, tegnap előtt küldte meg. — A mit eddig próbáltam, csak Utánad próbáham, s így a mit tettem a literatúrában, ha tettem, Általad van. Meg fogom-e ezt hálálhatni valaha? meg-e szeretetedet?

A Regék első iva most szedetik. Duodécében adjuk, s lehetőleg két kötetben. A cím, az előszó, utóljára nyomtatatik, s mind a kettő közölve lesz Veleed annak idejében, hogy azután azt tedd, mit jönnek fogsz tartani Károlyi ígérete szerint a munka újévig megjelenik.

Az Auróranak már 19 iva kész. Bajza értekezése az Epigrammáról a novemberi Tud. Gyűjteményben rekeszte-

tik be. Ez a barátom reám bizta, hogy, censúrai foglalatosságai közt maga nem írhatván levelet, nevében én tiszteljelek. Magam is avval bajlódom még, a mi hátra van, hogy promoteáltassam. Nem képzelheted, Tek. Úr, mely öröm lesz az nekem, ha te nyilvános vetélkedésem személyesen jelen léssz. Egy thesist *magyarul* fogok védeni.

XCII.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Pest, oct. 28. 1828.

A tegnapi nap itt a Te emlékezetednek volt szentelve. Örültél volna, Tek. Úr! ha láttad volna, mily melegséggel éltetett jó anyám. Az atyám, ki, mikor jó kívánságról van szó, kevéssel még nem elégszik, Neked még 69 et kívánt. Paziázi, Vörösmarty, s a te leghívebb tisztelőd én, titáltunk Neked, s e végső szavak után:

Éljenek szeretteink, e
Drága honnak Szentel,
Kik a közjóért buzognak
Mint a nap tüzfőnyei

a Kazinczy név zengett.

A mi Pályádat illeti, azt, ha a novemberi kötetben akarod látni, jókor küldd, azon esetre t i ha Magad 8-ikig itt nem lehetnél.

Rárettem Károlyit, s úgy hiszem vissza nem veszi szavát, hogy Ruprechtel, a Nagy Pál festőjével, dolgoztassa képedet kövön. E szempillantásban ment hozzá Vörösmarty is e végeit, s Thaly holnap ír Ruprechtnek. Én a profilt ajánlám.

Kisfaludy meg volt lepve, s igen igen édesen volt meglepve, ajándé kod által, melynek, úgy mond, róla való megemlékezésed kettős becsét ad. Nem képzelheted, barátom, mely meleg szív ez az én testi lelki barátom, s mint le érzi magát kötelezve, ha valaki hajlandóságot bizonyít iránta.

De im a posta indul. Éljj boldogul. Örvendezve várlak el, Tek. Úr, ámbár csak lopotgatni foghatom a pereceket a Te látásodra: mert épen most több teher fekszik rajtam mint valaha — de ez az utolsó. Szeresd buzgó tisztelődöt így is.

XCIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, oct. 28. 1827.

Toldyknak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Nyalábom Pályám Emlékezetének harmadik szakaszával kezében van a holnap reggel Pestre induló zsidónak, s viszi azt a mi általunk annyira tisztelt és szeretett Bártfay-nénkhöz. Te, édesbarátom, ki engem oly mérték nélkül szeretsz, vedd által azt mindjárt, és vedd jutalmát szeretetednek azon örömben, melyet neked bizonyosan adni fog annak olvasása. Köszönöm Szemerének hogy ezen munka dolgozására addig kényszeríte, míg neki magamat megadtam, köszönöm mind nyájtatoknak hogy erre tüzeltek. Kedves vala nekem visszaemlékezni életem boldog óráira, s az oly férfiakat mint Niezky, Terstyánszky, Swieten, Pászthory, Török Lajos, a később maradvék tiszteletének kiténni, a hálás szívnek nagy öröm. — Mit adnék érte ha jelen leheték vala, mikor a munka most a mi Bártfaynk és Bártfaynénk s a Szemere és a Te jelenlététekben felolvastatik, s láthatnám mely hatást teszen az rátok, s mit kívánnátok változtatni.

A novemberi kötetben ennek meg kellene jelenni, hogy a decemberiben az utolsó szakaszt adhassam — mert 1794. decemb. 14-d. megállok. A decemberibe tartozó szakaszt (1790—1794.) Pesten fogom dolgozni, hova indúlok november első napjaiban, fiaim, eselédem, lovam nélkül.

Édes barátom, Vörösmartynk képemet is akarja megszemni. — De melyiket, és kivel? — Újra elmondom a mit minap már írtam. Szeretném ha profilomat vagy a Ferenczy büszkjét, a mit Richter rajzolhat; — és hogy azt Teltseher köbe messe, ne Lenhard vagy Ehrenreich Pesten.

Midőn ezen levelem első szava két elsőbb syllabáját papírosra vetém, nyílik ajtóm, s hozzák ez előtt harmad napal irt leveledet. — Örvendek hogy a Mailáth Regéji valaha már nyomtattatnak. Tiszteld Károlyi urat, köszönd meg óhaj-tásom teljesítését, de nem örvendek kevésbbé annak újabb bizonyosságán hogy TE szeretsz engem.

Rád bízom édes barátom, hogy, ha jönak látod, a Niezky Kristóf paragraphushoz vesd-e szókat:

„Miként fogadtatám én a colossi nagyságú férfitől, azt tudni olvasómnak sem szüksége nincs, sem örömet reki nem adhat: de milyenek lelém én Niezkyt, azt, úgy hiszem, örömmel fogja magamtól érteni, kinek szerencsém vala látni őtet; s azt kívált örömmel, hogy a legkisebb apróságokban is festém“.

Ez éjjel Széphalmon hálék, ott töltém azt a napot, mely engem 69-ik évemből a 70-ikbe általvive. Nem albatván gondjaim közt, s végig pillantván elmúlt napjaimon, s előre a hátraválókra, hogy gondjaimat elverhessem, lefordítottam Sulpiciának egy gyönyörű epigrammját a setétben. Ha Kisfaludynk méltóak látná felvenni Aurórájában, add által neki. Az epigramm egyike a legedesebbeknek, a mit valaha itáliai föld terme.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Mely szivességgel foglak nem sokára keblemhez szoritani.

TIBULLI LIBER IV.

Sulpicia ad Cerinthum.

Estne tibi, Cerinthe, tuae pia cura puellae,
Cum mea nunc vexat corpora fessa calor?
Ah ego non aliter tristis evincere morbos
Optarim, quam te si quoque velle putem!
Nam mea quid prosit morbos evincere, ubi tu
Nostra potes leuto pectore ferre mala?

Alig tudám leírni a mit jól tudok, s gyermekségem oltá tudok, oly igen nem hív emlékezetem.

Sulpicia Cerinthushoz.

Szánod-e lánykádnak, kedves, gyötrelmeit? Oh lássd!
Mint gyengíté el őtet az őszi hideg.
Múljon el egyszer már nyavalyám, ez az iszonyu! azt ha
A szeretett ifjú együtt alítja velem.
Jaj de ha már elhült, ha talán már únja szerelmét,
Haljak el! a hív lányt élni ne lássa tovább.

Kazinczy Ferenc.

Mely kedves nekem a negyedik sorban ez: quam te si quoque — a prózai quam si te quoque helyett. Kicsinységek, Döbrentei az illet nyelvrontásnak venné. De nem minden Döbrentei. Welche Zartgefühl! Und wahrlich das Lied ist eine Mädchen-Arbeit.

XCIV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, oct. 31. 1828.

Toldyak Kazinczy szíves tiszteletét.

Utolsó postával írt levelem biztatásai után úgy fogjátok hinni, hogy már útban vagyok, s íme ebben azt vagyok kénytelen jelenteni, hogy a vett hírek a septemvirátus ülései felől itt tartóztatnak. Kérleést tevék ha indítjak-e, s a várt felelethez tartom magamat. Minden este jól tennéd, ha ígéreted szerint felküldenéd nekem a Mailáth Regéjinek nyomtatott első ívét. Tudom én hogy nekem nem kell semmit azon igazítanom; ismerem izlésedet, s megmutatád Kézikönyvedben mit várhatunk tőled e részben is: de az olyat szeretjük előre is látni.

Eljédek midőn a Horáth epistolának annunciatióját megpillantám. Én Kisvel kevélykedve jelenék meg. De az én fordításom nem kész, s nem is lehet mind addig, míg sürgetőbb dolgaimon által nem esem. Azok a sürgetőbbek pedig igen sokak, és nem könnyűk.

A mi Bártfaynéknak kezéhez küldé egy tisztelt barátóm azon nyalábomat, melyben Pályám Emlékezetét folytatom. Nagyon kérlek, tudasd velem, vettétek-e, — mint vagytok vele megelégedve, — megjelen-e az a novemberi kötetben? — S Vörösmartynk melyik képenet metszeti, és ki által? Tegnap csaknem egészen elkészülék azon szakaszával mely 1794. decemb. 14-kén végződik. Csak a kisikárlás és tisztázás van hátra. A kik a legelső két szakaszt vevék örömmel, ezen harmadikat és negyediket elragadtatással fogják olvasni. Bár megvolnának naplóm! bár jegyzésim rá akadhatnék! — Ne feledd, kérlek, megírni, mely szerencséjét csinálátok ez a nyalábom. A ti javallásokat örömmel hallok, a ti feddéseket tisztelem.

Kisfaludy Károlynál bizonyosan megjciensz olykor. Tudósíts, kérlek, mennyire haladt a *Vészben* *). Tiszteld mind ötet, mind Doctor Forgó urat a legszívesebb, a leghálásabb barátsággal.

E napokban verseim akadának kezembe, s a Tövisék nyomtatványához kelle írni újabb oda tartozó epigrammjaimat. Difficile est satyram non scribere. Akkor önle tollamból akaratom ellen is, a mit azért tezek ide, hogy neve*.

Tobh mint az — ez hibás beszéd!

Csak úgy van jól: *Ez tobh amanat.*

Úgy mondja Puk, s minden nevet,

Azt hallja Puk, s Puk nem nevet.

Olvasó. Isten ments meg ily írótól.
Író. S engem ilyen olvasótól.

Egy titkot mondanék neked,

De hinni, félek, nem fogod. —

Ki szól, ki ír jól? — A ki s z é p o n.

S szípen ki ír? az a ki j ó l.

Ők ketten egyek; háborognak,

Mint olykor férj és feleség:

Uram veszt (t. i. a jó), győz asszonyom (t. i. a szép).

Az ide zártat, kérlek, add meg, nekem pedig felelj nyomba. Vörösmartynak, Stettnernek, Helmeceynek mondj minden szépet. A mi kis Bajzánkat szívesen esókolom.

Eifelejtélek kérni: Pályám Emlékezetének ezen kezekhez küldött szakaszából töröld ki a szercesen Angelo születése és halála napját. Azt később mondom el. —

XCV.

IDŐSB SCHEDEL FERENCNEK KAZINCZY.

Ew. Hochwohlgeboren, Mein würdiger Freund! Ihr Herr Sohn schreibt mir, dass Ew. Hochwohlgeboren und die gnädige Frau, Ihre Frau Gemahlin, sich meiner den 27-ten Oct. gütigst erinnert, und Sie selbst den Wunsch ausgesprochen

*) Kisfaludy éppen akkor egy Vihart festett Kazinczy Ferenc számára.
A kiadó.

haben, dass ich zu die 69 nochmal 69 durchleben könne. Weniger als so viel wünsche ich mir gewiss auch nicht; es wäre billig, das Versäumte und unwürdig Erlittene einzuholen. Unterdessen bleibt dieser Wunsch, wie die meisten, welche unser Herz für uns und für die, die wir lieben, hegt, eitel und unbefriedigt. Aber auch so verdient er, als Zeichen Ihrer Gewogenheit, die ich nur der unschätzbaren Güte meines edlen Freundes zu verdanken habe, meine innigsten Gegengefühle. Ich danke Ew. Hochwohlgeboren für sie, und bitte Sie versichert zu seyn, dass ich jede Gelegenheit ergreifen werde, wo ich mir Ihre Liebe noch mehr aneignen kann. Gott erhalte Sie und die gnädige Frau, dass Sie die Früchte anreifen sehen können, die in Ihrem braven Sohn schon entgegen blühen.

Ich umarme diesen herzlichst. Im Novemb. noch bin ich gewiss in Pest.

Erlauben Ew. Hochwohlgeboren jetzt, dass ich Ihnen hier ein kleines Päckchen für Herrn von Bártfay überreiche, den der Graf Károlyische Briefträger abholen wird.

Ich beharre mit allen Gefühlen der innigsten Verehrung Ew. Hochwohlgeboren, Széplhalom den 3. Nov. 1828.

gehorsamster Diener Kazinczy Ferenc.

XCVI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, novemb. 8. 1828.

A Pálya harmadik szakasza, Tek. Úr, megjelenik a novemberi füzetben. Mikor az megérkezett, teli volt ugyan már a kötet, de Károlyi a Bajza három ívnyi értekezését mindjárt kivétette, s a XII. kötetbe tette által, hogy a Tiéd foglalhasson helyt. Fájdalommal mondom, hogy azt egészen el nem olvashattam. Vörösmartynak t. i. azt ízeném, hogy lesse meg nyalábotat Bártfaynál, s ha nekem szólna is, bontaná fel, hogy haladék nélkül a censorhoz adhassa. S így történt. A censorából visszajöven, Szemere akarta látni, s így alig maradt annyi időm hogy a felén átfuthassak; az Angelo születése s halála napja nincsen benne: Niezky §-ában a censor

négy sort törölt: de hív nem vala stb. A ki felakadna a Niezky festésén, hányszor kellett annak már felakadnia!

A Sulpicia epigrammája elkésett, Tek. Úr. Az Auróra már ki volt nyomtatva.

Thaly írt Bécsbe Ruprecht festőnek, egy lelkes ügyes művésznek, képed végett. Károlyi az áron megdöbbsent ugyan, de hajlandó még most is a képet általa készíttetni: azonban a profil nem óhajtja senki, mert profil. Azért elhatároztuk, hogy Magadat várunk el, hogy újra ülj, ha a kép csak januáriusban jelenne is meg. Ha már költ Károlyi, szép képért akar költeni, s a profil nem szép, bár a hűség ellen nem lehet kifogás.

A vásár félbe szakasztá a Regék szedetését, s így időt nyertem Veled próbálni az első ívet közleni. Íme az. Meenyibe került Károlyit rá vennem arra hogy sedécben és *durchschissolva* adja. A mi a correctséget illeti, Tek. Úr, bizzál bennem. Én szeretettel s így figyelemmel viendem a dolgot. Két kötet lesz; a cím: Magyar regék és mesélések. Gróf Mailáth János után Kazinczy Ferenc. Károlyi irtózik a „német“ vagy a „fordítás“ szótól a címen. Az előszó és cím utóljára nyomatnak, én a szennycímnél kezdettem a szedetést. Újévig talán-talán elkészül. — Barátink tisztelnek.

XCVII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, július 4. 1829.

Fogadja el a Tek. Úr köszönetemet azon nem érdemlett figyelemért, mely szerint Bártfaytól dolgaim állásáról tudakozódni méltóztatott. Sietek arról tudósítást tenni. Junius 24-kén szemorvosnak, 30-kán med. Doctornak esküttem fel, s így pályám alapjai meg vannak vetve.

Gróf Mailáth a Tek. Úr által fordított regéket egy második kötettel megtoldva szándékozik kiadatni, melyet ő maga ír magyarul. Ezt azért közlöm, hogy e felől való észrevételeit velem tudassa a Tek. Úr, rám lévén bizva Mailáth által a dolog.

A Tek. Úr Bajza *charakteréről* kimélés nélkül szólt azért, mert egy lelketlen emberrel úgy bánt, mint szabad és kell bánni, midőn úgy bántatunk, mint nem illik*). Sajnos volt látnom hogy a vak imádó nagyobb beesben áll a Tek. Úr előtt, mint a nyilt ész. Bajza azt nem érdemlette Kazinczytól, de Bajza karaktere magasabban áll, mint hogy hozzá ily vád férhessen.

Az isten tartsa meg a Tek. Urat a legjobb egészségben. 20-kán nehezen leszek már itt, s így sok szerencsét akkorra is, midőn azt magam nem fogom kívánhatni.

XCVIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, jul. 8. 1829.

Szívesen szeretett s tisztelt barátom,

Örvendve értem leveledből, és a Szalayéból, mely a Tieddel együtt érkezik, hogy elérted nagy céljaidat s nagy fényben. Szalay azt is írja, hogy első példával deák és magyar nyelven tartád disputációdát. Valamit a Szerencse a maga legérdemesebb kedvenecinek adott, adja meg neked is, s tégyen hosszú életűvé, hogy nevedre és a hazáéra minél nagyobb és több nemű fényt vonhass. Barátom, te még ily ifjú, mit tevé már, s mit fogsz még tehetni, s tenni. Oh majd ha nem leszek is, lidd hogy a sírban is örülni fogok ragyogásodnak, s örvendeni hogy téged láttalak, kevélykedni hogy szerettél.

Azt irod édes barátom, hogy én Bajza karakteréről kimélés nélkül szóllék, mert Szent-Miklóssyval összeakadt. — Mely istentelen az a ki az efféle hírekkel az egymást szeretők boldogságát megháborítani gyönyörködik? Én nem örömet teszem magamat bírójává barátinnak, s a hol gyengeségeiket rettegem látni, ott inkább elfordulok, mint hogy azt ítélgessem. Szeretem Szent-Miklóssyt, de Bajzát is nagyon szeretem, s úgy hiszem hogy itt Szent-Miklóssym tette az első lépést, honnan oztán a többi következett. Tüzesebben kelek Bajza ellen mint illett, bár a Bajza ítélete neki fájhatott

*) A Szentmiklóssy-pörről van szó.

volna. S mikor valamely munka érdeme vagy hibája forog szóban, tartozunk-e nem a dolog becsé szerint szóllani? Hallám olvastatni a Bajza tüzes feleletét, de azt magam nem olvastam; nem szeretek ott forogni, a hol az egyik fél a másikat megtámadja, s a másik a megtámadónak úgy felel a mint érdemli. E szerint mit tevé Szent-Miklóssy, mit tevé Bajza, nem is tudom. Itéld meg hát, mint érdem el hitelt a mit néked mondának, hogy én a Bajza karakteréről kimélés nélkül szóllottam. Én Bajzát úgy is mint író, úgy is mint embert nagyon szeretem, s nem hiszem magam felől, hogy felőle *kimélés nélkül* szóllhatnék, még ha ő azt *érdemlené is*. Köszönöm, s nagyon köszönöm hogy a vádat velem tudattad, s kérlek méltóztassál ötöt, ha meglátod vagy neki írsz, megnyugtadni. Hogy én neki igen kedves emlékezetét hoztam el, azt a mi Bártfaynének elmondhatja.

Nem jó emberek a hírhordók. Egy valaki, kinek nevét nem teszem papirosra, vastagon írta rám, hogy *én az ő karakteréről rosszul szólltam, hogy ő niéért beteg*. Ezek az ő tulajdon szavai. S a vétket épen akkor veték nyakamba, mikor az ember eránt figyelmet siettem bizonyítani. Az életnek oly sok baja van, hogy nem szükség szaporitanunk. Higynékem, álmélkodva olvasám vádatodat leveledben, s nagy megnyugtatósomra van, hogy magamat tisztának érzem. Ha én ötöt oly szeretetre méltónak nem ismerém is mint találtam, ha én neki hálával nem tartoznám is, mint valóban tartozom; a Te barátságod tartóztatott volna hogy felőle kimélés nélkül ne szólljak.

Junius 3-d. értem haza, s azolta kétszer kelle Eperjesre járnom, hogy hírot kapjak az executióra, mely julius 27-dikére van rendelve. És még is ezen idő alatt ötven ívet irtam tele. Életemet dolgozom sietve. — Megengedj hogy Kézükönyvedet akkorára halasztom, mikor ezzel készen leszek.

Ferslágom még is Pesten van, s abban a gróf Mailáth Regéi magyarul és németül. Mihelyt feljő a ferslág, végig futok a Regéken, hogy holmit kisimíthassak, s leküldöm a grófnak, de kikötvén, hogy híremmel essék a nyomtatás formátuma, papirosa, betűji. Jelentsd szíves, szíves tisztele-

temet, és azt is hogy Bártfaynékn vinni fogja a mit Mélt. Farkasné asszonyságnak a gróf jelenlétében ígértem.

Én fekvő beteg vagyok, de azért foly a munkám. Fekve írom ezt is. — Tisztelem barátunkat, literatúránk díszreit, és annak és ezeknek megbecsülhetetlen barátjokat Forgó urat. Barátim, szeressétek egymást inghatatlanul; én azon leszek, hogy a mivel megajándékozottatok, soha el ne veszítsem. Édes nekem azon órák emlékezete, melyeket társaságokban töltöttem. Kisfaludynak mondjad, hogy festése előttem örök kincs lesz; ne sűrgesd; elvárom én bár meddig; elég nekem hogy tudom hogy fogom bírni.

Most pedig, édes barátom, vedd vég búcsúmat. Ha majd szent helyeken forogsz, emlékezzél rólam is. Kérni fogom istent, hogy hordjon mindenütt szárnyainak árnyékában, és hozzon minél előbb haza. Bár még megláthassalak! Éljen igen szerencsésen, és szeress változás nélkül.

XCIX.

ID. SCHEDEL FERENCNÉNEK KAZINCZY.

(Széphalom, jul. 8. 1829.)

Gnädige Frau, Erlauben Sie, erlaube mir es Ihr verehrter Herr Gemahl, dass ich an Ihrer mütterlichen und väterlichen Frende Theil nehme. Ihr würdiger Sohn, dessen Freundschaft mein Stolz ist, hat Ihnen Ihre älterliche Sorge belohnt durch den pompösen Akt, mit welchem er seinen Doctorhut errang. Gott lasse Sie beyde seinen weitem Sieg ersehen, und bringe ihn in Ihre Arme bald zurück.

Ihr untertäniger Diener *Franz Kazinczy.*

C.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, julius 18. 1829.

Vettem a Tek. Úrnak szívesseggel teljes levelét. Köszönöm azt, a legforróbb köszönettel, s azon meleg részvételt mindenben, mi engem illet. Reményilem s óhajtom, hogy válasszon már jó egészségben találja.

Mit nem adnék érte, ha Mailáth Regéit soha sem láttam volna! Ámbár öt közülök már ki volt nyomtatva, még is szerettem nekik nyomtatót, nagy ügygyel bajjal — s akkor mikor az első ív már szedetett, fogja magát Szemere, s a javát Muzárona számára kiírja! Most már lehetetlen volt Károlynak a könyvet kiadni, mert alig marad benne három új. S az egész dologban ki szenvedett? Nem más mint én; mert a Handbuch a Kazinczy cikkelyben mint kész munkát hozza fel. Szerencsémre még eddig senki sem vont kérdőre *publice* (privatim igen is). De mit feleljek a publicum előtt? Elmondjam-e, hogy Sz. meglátván a Kazinczytól egészen nekem „mint tulajdont“ általadott könyvet kifosztogatta hírem nélkül, s bele nyomtatta *instantane* a Muzáronba? S ezt az a Sz. tette, ki ezelőtt másodfél évvel, mikor actiákra akartam a könyvet kiadni (mert semmit sem hagytam próbálatlanul) azt mondta, hogy ő nem csak actiát nem vesz, de példányra sem praenumerál, hogy elő ne segítse a könyv kijövetelét, mert Mailáth tőle megtagadta az Élet és Lit. II. kötete recenseálását. Én mindezeket megmondtam volna magam Szerencsének, s készültem is több ízben azt tenni, de beteg léte tartóztatott. Nem tudok jobb formát adni a dolognak, mintha a Tud. Gyűjteményben azzal mentem a könyv ki nem jöttét, hogy Mailáth készül Regéjít újakkal megtoldva kiadni. De lesz-e ebből is valami? Ismét én vagyok megkérve, hogy szerezzek nyomtatót. Mikor fogok én ezektől a bajjoktól ment lenni? Most Mailáthnak irkáljak megint itt-létem utolsó órájáig? A Tek. Úr a papirost, betűket, formátumot akarja látni. Ki fogja ezeket közleni távollétem alatt? Oh mért nem határozta el magát a Tek. Úr taval, mikor a próbaívet megküldtem! minden jól volt volna. Csinálja ki ezeket most a Tek. Úr Mailáthtal, íme az adressze: per Pressbourg, Tyrnau à Veszele.

Bajza, ki tegnap érkezett meg, tiszteli a Tek urat, s rám bízta, hogy a Tek. Úrral közölém plánumát ily című gyűjteményének:

KÜLFÖLDI

KLASSZIKUS JÁTÉKSZÍN

TÖBB TUDÓSOK ÁLTAL.

mélynek minden kötete egyegy drámát foglalna magában. Emilia Galottival óhajtaná kezdni, s kéri a Tek. Urat, méltóztatnék azt Bártfayné asszonyságnak általadai. Verlégere még nincs, de reménylém fog találni, s hogy legalább harminc esimes példánnyal szolgálhat honoráriumul. A külsőre majd fogna ügyelni. Egy évben négy kötet jöne ki. Az első még ez idén. Szenvey is fog részt venni, s mások.

Kisfaludy tiszteli a Tek. Urat, s azt izeni, hogy képe, melyet Heinrich festett, már kész. H. hűsz aranyat kíván érte. Ha a Tek. Úr megenged benne, Kisfaludy a maga számára kiváltja. Erre kérem a választ.

Én még 6 hónapban indülök Prágába, onnan Karlsbadba megyek. Bajza majd fogja tudósítani a Tek. Urat utazásaim felől.

Szüleim tisztelik a Tek. Urat, valamint én is, ki kegyes emlékezetébe ajánlott vagyok stb.

CI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Berlin, decemb. 8. 1828.

Minkelőtte utamat innen tovább folytatnám, a mi talán egy hónap után fog történni, engedje meg a Tek. Úr, hogy röviden tudósítsam a már megtettől annak bizonyosságára, hogy a távolban is híven megemlékszem egykori meszteremről.

Július utolsó napján hagytam oda hazámat, s vele mindent, a mit lelkem tisztel, s szívem szeret és óhaj; Bécszet pedig öt napi mulatás után, s Morávián keresztül egyenesen Prágának tartottam. Csehországban minden városokskában régi cseh emlékekkel teli templomokat és temetőket találtam, s itt búsultam hogy nálunk nem csak kevés nyomai vagynak a régi kornak, de hogy magyar sírköveink nincsenek is; épen úgy irigylettém a prágai múzeumban a csehektől literatúrai régiégeiket a X. XII. stb. századokból. A könyvtárnok, Hanka úr, a legnagyobb szíveséggel fogadott, s nem átalotta a fáradságot nekem, a célbelinek, némelyeket ex tempore le is

fordíthatni. Valóban a cseh nemzetnek mindég több poetai lelke volt, mint nekünk. Némely poetai régiségeket ki is adott, Szvoboda úr német fordításával együtt. Ha rá fogok még érni, írok valamit az ő cseh literatúráról. Ki festi le érzéseimet, Tek. Úr! mikor Wallenstein palotáját jártam össze, dolgozó és hálószobáját, a lovagtermet (Rittersaal) és tündér kertet, firdőbarlangját, kápolnáját! stb.; minden még a legjobb állapotban! Ha mi így ballaghatnánk fel s alá R. csarnokai-ban! Prágánál kevés hely és város intresszansabb historiai tekintetben, de a szépművek kedvellenője is lelőleget, s hosszas volna, ha mindent előhordani szándékoznám, a mi azon hat nap alatt minden léptemen meglepett, a melyeket ott töltöttem. Karlsbadban de-Carro könyveskéjében a Tek. Úr és Szemere tudva lévő fordításait olvastam. Hogy Kazinczy nincs itt e tündérvilágban! így kiálték. Innen Teplícbe mentem, mely vizei által nem kevésbé híres. A behatás, mely itt várja az utazót, annyival kedvesebb, mert az alpeszi Karlsbadból elmenvén, itt valóban olasz tájékban találja fel magát az ember, ha nem olasz ég alatt is. Most a buján termékeny szép Szászország vett kebelébe; s majd az Albisz hasonlíthatatlan bájos vidékei, majd a szép Drezda a maga művészeti remekjeivel; de legnagyobb gyönyörűségem volt kétszeri mulatásom Ticeknél, kihez invitálva voltam, s ki nem sajnálta Shakespeare Viharját felolvasni kedvémért, s én meg voltam győződve hogy a hír nem hazudik, midőn Ticeket a declamációban magának nevezi. Göthének születése napja volt épen, s ennek üllésére Faustja adatott úgy, a hogy soha többé nem fogom látni. Lipesében ez ízben csak egy napot töltöttem, és siettem Weissenfelsbe, hol Müllnernek, a Schuld apjának, sirját mutattattam meg magamnak. Lützennél a kő, hol a svéd Gusztáv esett el. De a legszebb napok Weimárban vártak rám, hol Göthe udvariasan (in bona signif.) fogadott, s fél órát hagyta magánál töltenem. Álltam a nagyherceg és Schiller sirjoknál, úgy a Herderénél s a Schiller és Wieland házaik küszöbjein. Excursiókat tettem Weimár legközelebbi igen szép körületeibe, és Jénába, holl Schiller kertje vonzott legalább. A híres Eichstaedtnek egy szépen concei-

piált, de rút száz ajakkal elmondott latin beszédét hallottam. Szükségtelen említenem, hogy mindenütt megismerkedtem híres orvosainkkal; Jénában Ludennel is. Erfurtban ott jártam, hol Luther kelt és járt, tisztelettel léptem azon cellába, hola nagy augustinus elmélkedett és szenvedett, s az egyházba, hol szavai dörögtek. Goethe cabinetjei, parkja, de kivált narancskertje tetszettek, de jobban örültem, midőn Eisenachot elhagytam a Wartburgra mentem fel, hol a reformátor mint Ritter Georg rejtőzködött az aacheni birodalmi gyűlés után. A kápolnában, hol ő a várnépnek prédikált, megpillantottam a magyar címert. Valóban dobogó szívvel kértem a castellán szép fiatal leánykájától, ki a várban körülvetett: Hogy jó ide a magyar címer? szép gyermek! ez az én hazám címere. Ej, uram, hiszen a thuringiai mark grófné, a sz. Erzsébet, magyar volt; s talán csak tudja, hogy a thuringini markgrófok régenten itt laktak. Eszembe jöve a magyar királylyány, s hogy Marburgban van eltemetve, s fel lön téve, hogy oda elmegyek. Wartburg tája, s a thuringiai hegységé, az isten világának bizonyosan egyik fő szépségü része; innen gyalog jártam meg Altenstein, Liebenstein és Meiningen nagynemű romános scénaít, mint egy aventurier, s voltak is aventürjeim, melyeket lábam és szívem érezett. Az utolsó városban, mely mostani igen jeles herege alatt nagyon emelkedik, gyorsszekeret fogadtam Bajorországba. Würzburgban az universitás egyik professorának Handbuchot adtam, hogy a philos. és orvosi társaságnak (mely elsőb címjénél fogva a széptudományokra is kiterjeszkedik) benyújtsa. Innen Heidelbergába mentem, a német természetvizsgálók és orvosok gyülekezetére. Itt számtalan nagy emberrel ismerkedtem meg, úgy szólván Európa minden résziből. A praesidens annyira megörült, hogy végre magyarországi orvos is jött, hogy azon beszédben, melylyel a gyűlést elkezdte, érintette is. Az universitás bibliothekájában egy német codexet találtam, mely Magyarország történeteit adja elő Mátyásig, s melynek megismertetését tölem a Tek. Úr tán olvasta is már a Tud. Gyűjteményben. A heidelbergi gyönyörű várban a híres nagy hordónál sokkal inkább meglepett Ottó királyunk szobra, egyéb

pfalzgrófokéi között. Manheimben megnéztem Kotzebue házat; s itt láttam először a Rajna vizét is, sőt által is mentem rajta, hogy azt a nevezetes földet is lássam, mely annyit forga kérdés alatt a francia háborúk alatt. Elmentem volna Wormsba s Majnai Frankfurtba is, de ez esztendőre maradt. Nörimberga vonzott nagyon, s ha most nem menék oda, nem láttam volna soha, mert esztendőre Münchenbe menvén a Schweizből, nagy kitérés volt volna. Legszébb napjaim közé tartoznak azok, melyeket Nörimbergában tölték. Ez még most is a régi, és sehol sem érzi az utazó magát oly tökéletesen a német középkorba visszavarázsolva. Voltam Hanns Sachs és Dürr házaikban, a gót egyházakban; esodáltam a német szorgalom mindenféle munkáit, s a német művészség remekjeit, melyek, úgy tetszik, mind oda gyűltek, hogy egyetemben hassanak a nézőre. A derült Erlangában Beregszászunkra emlékeztem; Koburgban pedig Koháry leányát láttam, kinek temérdek jószágai most . . stb. Hildburghausen és Schmalkalden lettek most figyelmem szegény tárgyai; az utóbbiban Luther is megjelent, midőn német heregi védjei az itteni várban a híres schmalkaldeni frigyét megkötötték. Keresztültatván magán a thuringiai hegységen, sokszor visszaemlékeztem a természetnek azon scénaíra, melyeket a Szepeesség déli részeiben esodáltam, midőn azt 1824-ben jártam meg. Góthán, Erfurton és Weimáron keresztültmenvén, ismét Lipésében mulattam, s itt több napokig. A Michaelis-messe legnagyobb virágjában volt; meglátogattam az orvosokon kívül a philolog Herrmanit, ki de metris Pindari írt, Krugot a philosophot, s Pölizet, a politicust és historicust és aestheticust. Paulust, a dühös kálvinistát, de leghumánusabb, sőt szeretetre méltóbb embert a világon, még Heidebergában látogattam meg, a mit elfelejték mondani. A legszivezebben fogadott, s hazánkat illető kérdései főleg a ti confessiótok állapotját illették. Lipéséből Hálába mentem. Ott hallottam először itéletet physiologiai munkámról, s kitől? — a világy szerte híres Sprengeltől! Magyar borra invitált, s familiája körében a legszebb estét töltöttem. A nem orvosok közt, kiket meglátogattam, az öreg consil. Schützöt kell

említenem, az Allg. Literatur-Zeitung alapítóját, (ámbar túl van már a 80 éven, még tanít, reggeli öt órakor már ír, maga csinálja a Lit. Ztg minden ivének utolsó correcturáját, s így eddig már 12,000 ivét; minden érzékei még tökéletesek), s egykor Schiller collegáját Jenában. Továbbá a magát túlélte Lafontaint, prof. Grubert, a Wieland s a nagy Encyclopaedia kiadóját (Ersch tavál halt meg); végre madame Robinsont, Talvj név alatt a szerbus dalok jeles német fordítónéját. Wittembergában Luther bronz szobrát (Schadow műve), Luther ballgatóesernökát (Hörsaal), hol qua theol. prof. tanított, a templomot hol predikált, és sirját, végre Melanchthon házáat nézegettem. Álltam azon helyen hol az utóbik meghalt (s Nórímbérgában, hol tanított; ugyan Nórímbérgában 1826-ban állítottak neki szobrot), s kertében még most is látszik kő asztala, hol egy nagy fa árnyékában szeretett tanulgatni. Potsdámot a nagy Friderik a szebb városok egyikévé tette, de unalmas. A Charlottenburgi parkban egy szép délutánt töltöttem; itt láttam Claurent, a német szépek istennét a románban. Az igazán királyi Berlin mindent nyújt, mit az ész s a mesterség nyújthat, de fájdalom! a természet semmit sem tett kedvéért. Igaz, most úgy is tél vagy, de csak legalább kopár vagy hóval fedett hegyeket látnék; csak hegy legyen! A budai fi nines elementumában ott, hol hegy nines. Sehöl nem kinzott a bonvágy annyira mint itt, e sik országban. Most tapasztalom hogy igaz, mit a psychologusok mondanak, hogy a hegyilakó ott emlékezik legforróbban vissza hazájára, hol ninesen hegy. Különben az itteni nagy intézetek s az universitás nagy interesszét gerjesztettek bennem, s legtöbb időmet ott töltöm. Lipesében levelet kaptam hazulról, hol azt írják, hogy az orvosi kar tagjává választott; Berlinben pedig a würzburgi „bajor királyi philosophisch-medizinische Gesellschaftnak“ vettem levelét egy diplomával, melyben annak correspondens tagjává vagyok kinevezve. Meg kell vallanom, hogy a hol megjelentem a külföldön, a legszívesebben fogadtattam, sőt, ha szabad e szóval élnem, érdemtelen *figyelmet* is tapasztaltam mindenütt — s így Berlinben is. *Szép* társaságokba is vagyok sokszor hiva, de tu-

dós társaságban is megjelentem kettőben; a Humanitätsgesellschaftba s a kir. medicinisch-chirurgische Gesellschaftba voltam már invitálva, s mit vendég ebben is, amabban is már két ülésben voltam jelen. Drezdában is volt szerencsém a praeses által a societas physico-medicaiban bemutatatum, sőt némely úti orvosi tapasztalásaimat előadnom is. Elgondolhatja a Tek. Úr, ex tempore! Ugyan féltem, de csakhamar feltaláltam magamat. Valami 4—5 hét múlva elhagyom Berlin; utam: Brandenburg, Magdeburg, Göttinga, Cassel, Marburg, Giessen, Frankfurt, Mainz, Coblenz, Bonn, Cöln, Aachen, Jülich, Lüttich, Brüssel, Gent, Brügge, Ostende, London, onnan Párizs (3 hónapra), Genf, Lausanne, Bern, Basel, Freiburg, Strassburg, Stuttgart, Tübingen, Ulm, Angsburg, München, Salzburg, Linz, Bécs, s így — a drága hon. Ez marsrútám. Augustus elején otthon leszek. Az idén 303 mérföldet utaztam — de ez többet fog tenni! Tartson meg a Tek. Úr minden távolságban szeretetében úgy, valamint én maradok mindenütt régi híve S. F. m. p.

Nem tudom megnyerem-e az engedelmet a würzburgi diploma elfogadására. Bártfay egy esinos kis epistolával tisztelt meg; én is epistolával akartam felelni. De nem ment. Az élet azt mondja: Recipe etc. Lakásom Kaiserstrasse Numero 25, 1-ső emelet.

CII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedel Ferencnek Kazinczy Ferenc baráti szíves és hűlés tiszteletét.

Széphalom, decemb. 31. 1829.

Nagy érdemű, nagy fényű barátom! Bépecséltelve állalvelem a Tek. Asszonyhoz, szíves kívánságaimmal az új esztendőre, s azon kéresemmel, hogy a levélbe tett papirosszeletet első levelébe, melyet el fog indítani, bérekeszteni méltóztassék, midőn tegnap már gyertyavilágnál vevém Berlinből, dec. 8-dikán írt megbeesülhetetlen leveledet. Édes barátom, örvendek magadnak, de örvendek a hazának is, hogy ezen

útdat tehetéd, magadat ismeretekben meggazdagíthatad, s a nemzetnek a külföldön becsületet csinálhatál. Bár, édes barátom, útdasodot kidolgozni s nyomtatásban kiadni méltóztatnál. Mi, kik azt az útdat nem teheténk, néked köszönénk, hogy a Te tapasztalásidban részesülhetünk. Az nem lenne oly száraz, mint a mit a Tud. Gyűjteményben olvasgattánk.

Levelednek sok helyein sikoltottam fel, de sehoh nem anynyira mint midőn írod, hogy Göthénél tölthetél fél órát, meleg nyájassággal fogadtatva. Irigyletem azon szerencsédet is, hogy a Luther cellájában lehetél, mert ha a theol. kérdésektől borzadok is, tisztelem azt a nagy lelkű, azt a hős lelkű embert. Bolondságai a század bolondságai voltak, s azokon is keresztül kelle esni. Reményem Göthével beszéllél nyelvünk s literatúránk, s a Széchenyi, Vay, Andrásy és Károlyi hőstette felől, s bár előtte valamit declamálál vala magyarul hogy ő itélhetne utánad nyelvünk hangzásáról. Bár Tiecknél s még a szép asszonyok körében is szólhatnál nyelvünk felől. A külföld nem egyedül abban esalatkozik, hogy más a mi nyelvünk, más a tótoké. Kivált azt szeretném, édes barátom, ha nekik hexametereket pattogtatnál el. Tedd ezt majd Londonban, Párizsban, és valahol helye lesz. Engedd ne felejtene az a kérést mely lelkemen fekszik: festesd és lithographáltasd magadat Engelmannál, feltétve a festő neve mellé *peint à Paris, 1830*, hogy az is documentálja ott műlatásodat.

Én és házam népe ez őszszel sokat betegeskedénk, s Emilt még is leli a hideg... Én azonban elvégzém a Sz. Hajdan Gyöngyeit, s azok Budán nyomtattnak már. Emilia Gallottit újra letisztáztam, most Sara Sampson és Mimma von Barnhelm vannak munkában, Sallustiusz pesti útda is újra dolgoztam, biographiamat folytatom. A mit Muzáronban Csokonai felől mondottam, rám is iszonyú veszélyt vona, s onnan a honnan nem várád; s onnan azért is, mert elhiteté magával, hogy epigrammom (Handbuch II. 44. lap) reá van írva, holott ő történetet soha nem írt. Nem megbántott kevélyésgből, hanem mivel úgy hiszem, hogy mikor a tanácskozás helyén tett szavunkkal ellenkeztek, vagy meg kell vallanunk hogy

vétettünk, vagy ha nem vétettünk, vitatni kell a dolgot, újra fogok szóllani Cs. felől, s megmutatom, hogy ő úgy nem született Árpádiászt adni, mint harangot önteni, és hogy ő oly firkálású ember volt, mint a németek közt az istenben boldogült Kotzebüé. De mind ezt nyugalomban teszem. — Barátink felől semmit nem írok, mert azt magok fogják tenni; magamról semmit, mert nem tudnék mit. És így ide írom a Sz. Hajdan Gyöngyeinek hymnusi szárnyallású praefatióját. — Az isten angyala védje minden léptedet.

A H á r f a. (I. Kazinczy F. Versei, Gyémántkiadás 87. l.).

Ennek legalább az a haszna lesz, hogy ha prosódiánk felől lesz szó, felolvashatod, ha könyv nálad nem lesz is.

Ha Balog Pál úr veled talál lenni, mikor ezt veszed, köszönts barátsággal. Az az úr jó darabokat ada Zsebkönyveinkben. Él szerencsésen, tisztelt szeretett barátom, és ha majd Londonban és Párizsban léssz, emlékezzél meg, hogy barátod felejtteni fogja bajait, ha leveledet veheti. Fekete Gáspár urat a párizsi követhél köszönts novemberben. Nem régen kértem meg hogy számonra irasson ki valamit Salustra nézve. Legyen gondod rá, hogy vehessen. Ölelem kevélykedő barátsággal.

CHII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

London, martius 15. 1830.

Még Berlinben vettem szives leveledet; de az ott töltött végső holnapi elfoglaltságom, s attól fogva ekkédi vándor életem, nem hagyának időt a felelésre. S most hogy neki töltem, mennyit nem írhatnék! De elégedjél meg ezen kevéssel: a többit tán nyomtatva fogod olvasni. Magdeburgon, Gättin-gán, Casselen, Bonnon, Colónián, Aachenen, s Brabant és Flandria minden városain keresztül — mindenütt a szükséges műlatással — a tengert Ostendénél értem el, s ott e hó 6-k. hajóra szállottam reggel, s este szerencsésen megérkez-

tem Angliában, Marget nevű tengeri városban, s más nap este a legszebb vidékeken keresztül Londonban. Itt Bowring úrban, verseink angol fordítójában, a legszívesebb barátot találtam fel, kinek minden gondja az, hogy napjaimat a leghaszorosabban töltssem. Általa bé vagyok vezetve a legszebb körökbe, tudós társaságokba, mindenhova hol nevezetést láthatni, s mindenütt úgy vagyok fogadva, hogy, bár minden városokból, hol múltattam, édes emlékezeteket hoztam magammal, innen bizonyosan a legédesebbeket fogom. Ámbár csak ezen hónap végeig maradok itt, még is, reményem, Londonról jól fogom ismerni, s meglehet, ha írok valamit útamról, a londoni út lesz az első. Belebb az országba nem megyek, mert eddig is már iszonyú sokat költöttem; de egy pár excursiót még is teszek, Windsorbá, Greenwichbe stb. Míg ezen levelemet megkapod, már Párizsban leszek, hol ügyedet Feketénel híven elő fogom mozdítani, s róla a maga idejében tudósítást adni.

Bowring munkája a m. poesiról Eszterházy Pálnak van ajánlva, s egy hozzám írt sonettel kezdődik. A históriát követik 25 költőkből választott darabok, s 65 népdal fordítása. A választás nem mindégszerencsés, a fordítás többnyire. Itt, hol az embereknek soha eszükbe sem jut hogy magyar van a világon, B. által terjed igyekezetünk ismerete. Munkája már valami 15 angol újságokban van ismertetve, s ezeknek olvasói számtalan ezrek. Imitt amott darabok is vannak belőle közölve, s ezek közt némelyek Tetőled is. Egy Barrow nevű tudós angoltól hallottam a Békákat felolvasatni, melynek fordítása remek, s ő a darabot igen jelesnek találta. Vannak pedig fordítva a következők: Tanítvány, Borz, Békák, Az ő képe, A Sajka, Milliók között, A kötés napja, A Hexameter és Pent., Minnyi, Cupido és Oroszlán (egy recensio ennek originálját a görög anthológiában találta). Neved alatt ezen mottó van: Omnia cantat, omnia ornat, és — de ne neved, mert B. a satirát megértette, hanem ezt a sort azért szakasztotta ki belőle, hogy több-oldalúságotra emlékeztessen: „Poeta vagy s historicus.“ Azonban nem tagadhatom, hogy annak, ki ama *Izére* emlékezik elevenen, egy kissé

furesa. Kisfaludy Károlynál ez van mottóul: Par nobile fraterum, — s így sok másnál igen jó. — Én megint fordítottok velem, s lehet, hogy egy második kötet is létszen. De ennek számára nagy gonddal válogatom ki neki a darabokat, s ez a II-d. kötet, ha elkészül, bizonyosan igen jó lesz, s az elsőnél több dísz fog reánk deríteni. Ő hajlandó Kisfaludy vigjátékaiból is egy kötetet elkészíteni.

Tudom nem kevéssé fogsz a következő hírek örülni. Eszterházy Pál 13 esztendő óta nevelője, egy bizonyos Mayer, Vasvármegyei fiatal ember, jeles hazafi, s a szülőknek tökéletes bizodalmit bírja. Ez a mi kised Miklósmikéből, kinek az isten jó főt s jó szívet ada, hazánkknak egy jeles polgárt, s nyelvünknek bizonyosan nagy pártfogót nevel. A kis Eszterházy, mikor B-től megtudta, hogy Londonba jövök, azt mondta, hogy nagyon szeretne látni, mert B. és Mayer ki tudja mit beszéltek neki rólam, s így B. múlt esztörtökön egy soiréet adott, hol a kis Eszterházy is jelen volt. Mikor beléptem, Mayer mindjárt magyar szóval és barátsággal, s a mint látszott örömmel, köszöntött; Eszt. pedig nekem jött, kezemet megszorítva, s magyarul köszöntve. Mikor azt kérdeztem tőle: mikor volt utólszor Magyarországon, ezt felelte: „Még én nem voltam Magyarországon, Ratisbónában születtem, s most mindég itt vagyunk. De azért magyar vagyok, mert uramatyám is az; és ugyan szeretem a magyarokat.“ Mikor elment, azt mondta: Ugyan látogasson meg édes S. úr! Tíz óraker van a legjobb idő; azután fogok valamit fordítani is magyarra.“ Ő énekli a Földiekkel játszó is, és megígérte, hogy, ha eljövök, klavir mellett fogja producálni. Vasárnap reggel meg akartam látogatni, de nem volt otthon, este pedig hozzám jött maga a nevelővel. Azt mondták hogy a herceg (a követ) szívesen fog látni. Holnap van szándékom oda menni. Nyelvünk hangját sem Goethe, sem Tieck, sem Schlegel nem hallották, mert nem kívánták, s nem leshettem ki az alkalmatos szempillantást; s tolongó nem akartam lenni kinesünkkel. De hallották sokan mindenfelé.

Januárius 29. Berlinben, az angolházban Berlinnek több (valami 20) tudósai előtt tartottam egy előadást nyel-

vünk alkotmányáról, s akkor szóltam prozódiankról is, és felolvastam mindenféle rimés és rimetlen mértékelt verseinket. A Bowringnál volt társaságban lesték hazámiaival való beszédemet, s kedvező észrevételeket tettek itt is, mint mindenhol. Örülök annak is, hogy számtalan ismerkedéseim által leltem alkalmat, sok jót mondani nyelvünkről és rólunk; nem sok tüzzel teszem: az utazó magyar nem lehet egyéb mint szerény, de úgy tartom hogy aztán hiszik, a mit mondok.

Még egyet, Tekintetes Úr, minckelötte ezt bevégezném, a mi nagyon szíven fekszik. Sokszor kértelek, gyűjtenéd össze minden eredeti verseidet. Nálunk csak az tartatik poétának, ki in massa lép fel; s valljuk meg, hogy a csupa olvasó nem könnyen ismerkedhetik meg a költővel, ha darabjai úgy el vannak szórva, mint a ticié. Együtt kell lenni mindennek, hogy egy a másik által legyen világosabbá, hogy a költő pályájának tendenciája tárva álljon. Ehhez azt ragasztom, hogy a kiadó én szeretnék lenni. Ha darabjaid mind Pesten lesznek haza jövetelmkor, elő fogom terjeszteni azoknak elrendeléséről való vélekedésemet, s a mit te azután jónak fogsz találni, azt teljesítendem örömmel. Láttam számtalan francia és angol kiadásokat utaztaiban, s reményem a nyomtatással meg fognál elégedni. Majd ad az isten módot rá; velinen szeretném egészen, s képpel; előre boesátrán verseidről egy értekezést. Ne késsél, az idő itt van. Lehet hogy többi barátink is azt teszik a magok munkáikkal. Éljen igen boldogul.

CIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, sept. 25. 1830.

A Mailáth Regéi kezemenél vannak. A bevezetés megszesz, és közölve a Tek. Úrral megjelenése előtt. Mivel pedig most a MS. elolvasására rá nem érek, azt az előszót is arra az időre hagyom, mikor két harmada nyomtatva lesz, mert úgy olvasva is corrigálva is egyszerre lesz.

Szemerét a Tek. Úr félre értette. Ő nem úgy contrahált Károlyival, s Károlyi ily egyezékre sehogy sem léphetik. Van reményem, hogy ámbár több felinél ki van már nyomtatva (a Hebe, Auróra, *Múzárion* kötetekben), Károlyi által veszi tulajdon Verlágul. Ennél fogva méltóztaték minél előbb tudósítani, által akarja-e a Tek. Úr neki adni, s mily feltételek alatt?

Igen sajnálom, hogy mind eddig a *Verseskről* nem vettem értesítést a Tek. Úrnak. Az oly dolog lett volna, melyet én kedvvel és buzgósággal vittem volna véghez. Vagyok, s a többi.

CV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Toldy Ferencnek Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Újhely, oct. 5. 1830.

Fogadd szíves örvendésemetszerencsés megérkezésedhez a német, angoly és francia földről, tisztelt szeretett barátom; fogadd szíves hálámat azon nagy becsü örömkért, melyeket nekem onnan is adtál. Kevélykedtem szeretetednek ezen bizonyoságaival, s zemplényi barátim örvendve olvasták Berlinből és Londonból irt leveleidet. De engeddd mondanom, azok nem eloltják, hanem csak ingerlik a szomjat. Bár azt nyerhetnénk Tőled hogy ezen utazásod jegyzőkönyvét végig forgatván, a mit a külföldön látál, az egész honnak elmondánád. A haza érti mit vehetne a Te tudományaidtól, a Te férfi szépségü stílusodban.

Hogy Fekete Gáspár teljesíté vala kérésemet, s azt a mit Dussault ita Sallustius felől, nekem megküldötte, én egyenesen a Te emlékeztetésednek köszönöm. Valóban az érdemlé hogy neki és Neked kérésenmel alkalmatlankodjam.

Hogy a Mailáth Regéi valaha már jelenjenek meg, nagyon óhajtom, s szíven eléggé emlékeztet hogy Károlyi István úrnak sokkal tartozom. Tedd tehát a mit tehetsz. Vaktában javallok mindent a mi neked tetszeni fog, s egyedül azt kérem, hogy minckelötte hozzá fognak a nyomtatáshoz,

láthassam milyen betűk, milyen formátum, és milyen papíros fog hozzá vétetni. — Elborzadok az Ezer és egy Éjbe pilantván.

Verseim letisztázva várják rendelkezéset; egyedül epistoláim vannak hátra. Hogy azok valaha jussanak sajtó alá, magam is óhajtom, s kevélykedem azzal, hogy kiadójak lenni méltóztatol, édes barátom. De elborzadok midőn azt a tarkaságot látom. Musterkarte anzusehen! Azonban te lásd mit esinálhatsz belőlök; és a daraboknak mely rendet adhatsz. Első alkalommal küldöm a letisztáztakat, s írom az Epistolákat is, mihelyt rá érek, hogy azokat is vesesd.

Élj szerencsésen és szeress továbbá is. Azon leszek minden örömmel, a mi van, hogy azt érdemelhessem. Szíves tiszteletemet szüleidnek. Kérd, kérlek, hogy engem becses emlékezetekben megtartani méltóztatassanak.

CVI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 26. 1830.

Vettem oct. 5. irt levelét a Tek. Úrnak, s arra csak most felelek, mivel csak most végeztem a Regék iránt Károlyival. Azok tehát esinosan meg fognak jelenni, a kisebb formátumban; 18-ad rétből-e, azt ugyan nem tudom, mert nekik, ha nem hibázok, itt arra a formátumra nincsenek Durchschuss-lincáik, pedig én azt kívánám hogy durchschüssoltassa: ez első requisituma egy szép kiadásnak.

Próbalapot fogok küldeni, mikor lesz. A honorárium 100 kötött példány. Fájdalom! pénzt nem tudtam tőle kapni, s ennyi példányt is, és még kötve is, nagynehezen. De hiszen meglássuk, tán eladhatjuk a példányokat. Két kötetre lesz felosztva, s különb lesz az 1001 Éjnél.

Verscit nagyon várom a Tek. Úrnak. Mihelyt itt lesznek, öszvehívom barátimat, s tanácskoznunk a rendről. Szegény Vitkovicsunk Verseit válogatva én és Vörösmarty szándékoznunk kiadni hasonlóan, mint Vörösmarty a magáéit, s én a Tek. Úrét.

A plánnot jóváhagyása alá fogom bocsátani a Tek. Úrnak. Károlyi a Regék első MS-ának utolsó levelét kéri, melyen a censura van, hogy ne kelljen újra Dreschernek inestálni.

Lesz-e időm, utazásaimat leírni? nem tudom. Igen sokat tennének. Németország két kötetet adna, Anglia egyet, Franciaország egyet, Belgium, Schweiz, Olaszország legalább egyet, s én igen el vagyok foglalva, mint kis praxisom által, mely már megindult, mert igen lelkismeretes vagyok, s a mellett nagy cacodubius, hanem a literatura által is, melybe ismét bele sodortak.

Holnap megünnepeljük a nagy napot Josephinénál. Oh édes Tek. Úr! Éljen még igen sokáig közöttünk!

Szemere ismét a régi kedves ember, mert egészséges. Döbrentei pöffeszkedik és bujkál.

Tisztelik minden barátjai a Tek. Urat, s azok közül legszívesebben hű szolgálója Schedel.

CVII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedel Ferencnek Kazinczy Ferenc barátai szíves tiszteletét.

Újhely, nov. elsőjén 1830.

Tisztelt kedves barátom, Elfogadom a Tek. Károlyi úr ajánlását, még pedig nagy örömmel. Szívesen köszönöm barátai fáradozásodat. Kinek van inkább szüksége pénzre mint nekem, mincutána a prokátorok istentelen kezeiből még a septemvirátus sententiája sem tudta kikapni? De érzem én, hogy typographusainknak, bár oly gazdagok mint Trattner és Károlyi urak, pénzt adni bajos, s én megelégszem itt a száz nyomtatvánnyal, de azt kötöm ki:

1. Hogy igen szép betűk, s
2. Igen szép papíros vétessék a munkához,
3. Hogy ritkított sorokkal nyomtattassék.

Borzadva látom az Ezeregy Éjsz. példányát, melyben betű, papíros rosszak, és a 2-d. kötet nem durchschüssolva van nyomtatva, holott úgy az első. Valóban Vörösmartynak inkább kellene tisztelni nagy érdemeit.

Megtartottam-e a Mailáth Regéjinek má rénsúrán for-

gott esomóját, nem emlékezem. Ha megvan, küldöm; de ma nem mehetek haza, s nem keresheti fel senki a háznál.

Ha utazásodat nem olvashatom, perleni fogok sorsommal. Barátom, mennyi jót tennél a hazával, ha azt megírnád és kiadnád. Adjanak Néked arra az istenek mind kedvet, mind ürességet.

Köszönöm annak a tisztelt barátónknak kegyességét, a ki nevem napján benneteket magánál látta; köszönöm barátságos emlékezéseiteket. — Október 27-dikén én is sorba emlékezem minden barátimról. A születés napjának az adja meg igazi becsét, hogy akkor bizonyossággal remélhetjük, hogy barátink rólunk emlékeznek.

Verseim esomóját, az epistolákon kívül, melyek nincsenek letisztázva, itt küldöm. Akarva hánytam el a darabokat, egyedül a legelső tettem első helyre, mert úgy hittem, hogy az oda illik. Lássuk tehát, tiszteit kedves barátom, mi jót tudtok tenni e *musterkartokból*.

Minthogy a Vitkovics Verseit is szándékozol kiadni, ide teszem a mit hozzám Mocsáry Antal úr küldé. V. 1809. engem szólította meg, hogy ha a háború ötét el találná temetni, s én fennmaradnék, tartsam fel emlékéit. Midőn tehát meghala, azonnal kihirdtettem az újságokban, hogy teljesitem akarátját. De testvére nem küldé hozzám semmit. Tisztelem a megtagadást; nekem elég hogy akartam tenni a mit a barátság kívánt s tisztennemé tevé, s szívesen örvendek, hogy ezt Te teszed, kinek megtisztult érzését s tudományait nálamnál senki még inkább nem tisztelheti. — Éljen szerencsésen, dísze, öröme barátidnak. —

Pöf úr nagyon befűte magának; ezután nem fog oly szemtelenül taréjoskodni; de taréjoskodni mindig fog, s a mely ravaszággal eddig tudta némelyeket megkapni, úgy fogja magát kedvekben meg is tartani. Mindeure kész ő, csak pilloghasson. Miattam bizvást; az efféle engem meg nem bánt soha, de midőn a rossz ember pletykálgat, hogy mások kisebbek legyenek mint ő, az legalább felette alkalmatlan portéka, és hogy a mi két lelkes barátunk elébe veté a basilis-

cusnak a tükröt, az ugyan felette jól történt*). Egy barátom írja, hogy látta Pöf urat, s ámbár volt alkalom rá, Pöf elő nem hozta baját a micinkkel. — A Yorick Leveli feszes és neologismusokkal eltölt fordítását a mi egyik barátunk megtámadója azzal menti, hogy *rajta akaró hagyni* az ángoly szint fordítója. — Ha ez súlyos mehetség, mi fog tehát kárhozzat-hatni? — Én Pöf urat szeretni nem tudom: de ha jót irand, a mi eddig rajta felette ritkán tudott megtörténni, én leszek az első, a ki dolgozását imádja. Mert gyűlölni a rosszat szabad, de soha sem külömben mint nemességgel; s mikor a közjava forog szóban, személyes idegenségről nem szabad emlékezni.

Toldynak küldöttem 1830. november elsőjén:

1. Sípját s e koszorút.
2. Kékellő violák
3. Nem kérlem én azt, kis madár
4. Zelim legelső rózs.
5. Szökj Epigramma.
6. Küprisz ez itt?
7. Jön, lö, s győze!
8. Antinou*
9. Venus Callipygos
10. Ió és Jupiter.
11. Madonna Carlo Dolcétól.
12. Psyche a lepével. Oh a mennyi lyányka.
13. Laokoon.
14. Karlsbadi fördőre (Poetai Berekbe van helye, mert fordítás).
15. Olasz dalt német dromhoz.
16. Elmaradás, te vagy a keserü
17. A szem látni tanult.
18. A bünösök.
19. Lucretia.
20. A nagy napon.
21. Biharnak két nagyja.
22. Gróf Ráday Erzsi.
23. Mezei Virágok.
24. Az Erdő.
25. Graphidion.
26. Pör gög.
27. Váradi ferdőben

*) A conversations-lexikoni pörre vonatkozik itt K. F., különösen Bajza és Fenyéry irataikra Döbrentei ellen.

28. E busa nép.
29. Distichon eredete.
30. Koptusi intézés.
31. Sulpicia (fordított darab; és így a Poetai Berekbe).
32. Leonidás (Leonidás nem fordítás).
33. Halld Vayt.
34. Reményem eltűnt.
35. Keresztes Bálint.
36. Felfele tart mindég.
37. Űs*, csak szállani hagyj.
38. Égtem érted.
39. A tisztulás innepé.
40. Az oktalan bölcs.
41. Plátó lelke valék.
42. Kant és Homér.
43. Elfolya kétezer év (A Napoleon és Luiza menyegzőjére).
44. Egy lovat, egy tehenet.
45. Hittem az esknek.
46. Ámor az Oroslánon.
47. Az Im hátán.
48. Félre a gögössel.
49. Távól vagy mindég.
50. Nagy d* rövid bántság.
51. Szirt, rendíthetetlen.
52. Nyírliget.
53. Fasd a bajt.
54. Tartsa meg Európát.
55. Adj örömet.
56. Sztrigy.
57. Ű mászt szeret.
58. A zápor ömlik.
59. Szemeréhez.
60. Téged nyújás anyád.
61. Spissich.
62. B. Weselényi Miklós.
63. Gróf Draskovics János.
64. Titkunkat sejtí n éujó.
65. Szép a felduzzadt.
66. Pászthory sírja.
67. Martinuzzinak itt áll kápolnája.
68. Midőn az hajnal elveri álmat.
69. Szompolygva térten félre.
70. Csalárd örvények.
71. Űrményi.

72. Milliók közt.
73. A kit Athene nekünk.
74. Mint a szerelmes járja.
75. Egy fia volt ottan.
76. Ott Armida vevő.
77. Rákoson.
78. Hősünk zengő karvasára.
79. Az a kis lányka.
80. Mely boldog óra.
81. Orpheus a tekenős.
82. Leányka dalt, de ne.
83. Brekeke.
84. Arcképek.
  - a. Zrínyi.
  - b. Egy nap nem épült.
  - c. Rüdai.
  - d. Báróczy.
  - e. Péczeli.
  - f. Himfy.
  - g. Kis és Berzsényi.
  - h. Teleki József és Ádám.
  - i. Gr. Dess. Józ. és T. Fer.
85. Gibárt és Irma.
Poeta vagy s historicus.

Poetai Berek.

86. Ne fud, leányka,
87. Nyögdelő gyenge.
88. Tavasz árnyában leltem őt.
89. Bij arcod Blidli.
90. Szánlak titeket.
91. Ah ki hozza.
92. Hej te álnok csiutalan leány te.
93. Mint a harmatozó.
94. Elment Chloe.
95. Ha holnap élek-e.
96. Fiam, te is.
97. Én szeretek, szeretve vagyok.
98. Szunyadozám s a szent Cyth.
99. Fegyvert akartam én is.
100. Az éjfel a midőn már.
101. Kis fecske, te mihozzánk.
102. Leányka dölj le
103. A föld iszik.
104. Ha bort iszom.

105. Szép galamb.
 106. A szép Cythera férje.
 107. Hogyha életet szerzene.
 108. Így szólnak a leányok.
 Gibraltár,)
 Menyölgés) (Dayka Versi megett állanak).
 109. Nekem szép kis magyar lány (Pórdal formájú pajkosság).
 110. 111. Gróf Mailáth Antalnak.
 112. Hogy lelkennek lelke te légy (görög.)
 113. Ajkaimon lebegett lelke.
 114. Pindarus Olymp. VI. éneke.
 115. Csemegékre.
 116. Grammatikai Epigrammák.
 a. Ajánlás.
 b. Az olvasóhoz.

1. Könyvgyártó.
 2. Jót s jól.
 3. Hogy solocissálok.
 4. Diphthongot.
 5. Lelknek veve Róma s Athon.
 6. Kárist mond.
 7. Utálja a poetát.
 8. A + B =
 9. Berki szokottat.
 10. Szólj, s ki vagy.
 11. Repkényes poharat.
 12. Ah mi elég.
 13. Nyargala.
 14. Természet, te vagy.
 15. Engemet a sokaság.
 16. A foltatlanság.
 17. Te cifra szókkal élsz.
 18. A poezis kikap.
 19. Nem szeretek nehezet.
 20. Járj egyenest.
 21. A Genie.
 22. Szaz az új miért jobb.
 23. Helmezyhez. A szercesent mosod.
 24. A rüt rüt.
 25. Mert én is művész.
 26. Korholtnai.
 27. Embert mondva.
 28. Boileau után.

29. Hallgasd a mestor szavait.
 30. Vén Kántor.
 31. et trop d' exactitude.
 32. Borz.
 33. Dayka, Csokonay.
 34. Bántani mást vadság.
 35. Cayster.
 36. Két szót hall.
 37. Kerüld s hajházd.
 38. Ungvár-Németihez.
 39. Rontott mert építeni.
 40. Jó nem kell ha az emberiség.

117. Egy Emlékkönyvbe.
 118. Romában és Román kívül.
 119. A kegyes Titus (Metastasio ooperája).
 120. Göthe után: Jobbomhoz.
 121. Barthos Muki.
 122. Bölöni Farkas Sándorhoz.
 123. Malonyay.
 124. Szilassy.

CVIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedel Ferencnek Kazinczy Ferenc szives tiszteletét.

(Kelet nélkül).

Sietek tudodra adni, tisztelt kedves barátom, hogy a Mailáth Regéjnek censor által jóvá hagyott kéziratát sehol nem lelem. Kénytelen leszen tehát Károlyi úr a kézirat Drescher úrnak bemutatni. Ha az érne valamit, bizonyosá tehetném, hogy ezen újabban semmi nincs, a mit az elsőben változtatni parancsolt. — Várom a Mutatót.

Verseim csomóját eddig vetted a mi tisztelt barátunktól, kihez azt Zelinka kispap nov. 4-d. vitte. Sokat azokban megvethetsz bántásom nélkül; ilyen az a bohóság, mely e soron kezdődik: *Nekem szép kis magyar lány.*

Major Barthosné asszony itt küld a mi kedves barátunknak egy levelkét, szomorú hírrel. — Wekey Károly ha-

rátunk tegnap megholt. Kérlek, méltóztassál a levelkét kezéhez juttatni.

Bár ez a mi kedves barátónknak nekem pénzt küldhetne, és minél többet. De nekem nem csak pénzre van szükségem; Szemerét kértem, hogy pénzt kapván onnan, vegye által képeimet Richtertől, s azokat és egy rizma papirost (a mustrát vette tőlem) küldje a pesti vásárra lement kereskedők által, most pedig általad, tisztelt kedves barátom, arra kérem Fenyéryt, hogy nekem vegye meg 1. Az V. Ferdinánd magyar király, képét, 2. A Lajos-Filipét, 3. A La-Fayette-ét, melyeket Lichtnél talál, s a szerint bepakolva, a mint itt következik, adja által Tek. Bártfayné asszonyságnak. A vásárra ment újhelyi kereskedők ezt is elhozzák.

Utasítás a képek bepakolása eránt.

Mintegy hat árkus papirosat össze kell görgetni cylinder formára, arra kell görgetni a képeket. Ismét hat iv papirosat rá görgetni. Akkor a boríték papirosba tekerni, s három helyt spárgával által kötni és ott lepecsételni. Nagyon kérem Fenyéry barátunkat teljesítse e kérésemet. Neki fogom én, neki mások itt köszönni, hogy királyunkat, Lajos-Filipet, és La-Fayettet ismerhetjük.

Sietve írom ezt, de meleg szívvvel. Éljen igen szerencsésen, kedves barátom, s a mi kedves Kisfaludy Károlyunknak Vörösmartynknak mondj tőlem minden szépét. —

Engedd tudakoznom: gróf D-nek Bajza felelt-e, s mikor, és hol olvashatjuk azt?

CIX.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Toldynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Újhely, nov. 19. 1830.

Csak azt jövök jelenteni, édes barátom, hogy a Mailáth Regéjinek előbbi kézírata megtaláltatott, s küldöm első alkalommal, s úgy hiszem hogy azt még novemberben venni fogod.

Szíves tiszteletemet a Tek. Asszonynak. A pesti szekerek már megérkeztek, de csak épen most. Hoztak-e nekem valamit, nem tudhatom. De oda vagyok ha pénzt nem hoztak, és a mit Szalaytól és másoktól is kértem.

Légy rajta, kérlek, hogy a Regék nyomtatásához fogasson hozzá Károlyi úr, a vásár elmúlván, és így az előbbi munka a műhelyben megszűnván. Ajánlom magamat becses barátságodba.

CX.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, nov. 26. 1830.

Az ide mellékelt lap*) nemzeti veszteségünkről fogja Tek. Urat tudósítani. Árvaságra jutottunk! pásztor nélkül való nyáj lettünk! Oda van tanítónk, vezértünk, s a legjobb, leghivebb barát! És a literatúra! Az ő hatásainak a múlt tízenkét év előszava volt csak: *most kezdődött volna maga a nagy könyv.* Csak Máté volt utolsó munkája, s az, oh fájdalom! *torso* maradt! De úgy tesz velünk a sors: populo tantum monstrat viros! Érezni látszott azt egész Pest! Ily népes temetést, ily gyászt városunk még nem látott. Minden ember arcáról e kérdést lehetett leolvasni: Hol találunk pótolékokat? *Egy* vigasztalásunk az általános részvétel, és hogy a Tek. Úr él még. Oh de távol tőlünk!

Képe nem maradt. Volt tehát gondom reá, hogy a festő még is valami alappal bírjon, s levéttetem arcát gipszben. De ah! mely holt, mely hideg kép ez! Peschky ismerte őt, s reményelem, a kép nem lesz hasonlatlan hozzá. Én Károlyunkat Bécsben fogom metszteni, itt pedig büszjét fogja Ferenczy elkészíteni. —

Ment-e már pénz a Tek. Úrnak, nem tudom; Szalayt is már több nap óta nem láttam, s hogy Petrovics Táblái nem küldettek még el, oka én vagyok, nem Stettner. V. Ferdinándot és Lafayettet még nem vettünk, mert egészen jót, itten

*) Nyomatott jelentés a Kisfaludy Károly halála felől. (Kazinczy Ferenc).

nem láttunk. Az utóbbinak képét elhoztam magammal Párizsból, melyet azon órában vettem, melyben egy nagy embertől eljöttem: ennek hasonpéldányát rendeltem meg. Szemere még nincs itt, nihelyt jó, meglesz neki mondva a Tek. Úr meghagyása.

A Regéket fogom sürgetni; a censura végett nem kell egyéb, mint az utolsó levél, melyen Drescher Imprimáturja áll. Az epistolákat sovárogyva várom, s hiszem hogy Versei iránt, melyeknek ezt a címet szeretném adni: *Kazinczy Ferenc Poetai Munkái*, kedves hírrel foghatom meglepni a Tek. Urat. Többet most nem írhatok, mert el vagyok borítva dolgokkal.

Újév után prof. Bugáttal egy ORVOSI TÁR című hónapos írást indítok meg, a Consiliumnak már kinyert engedelmével.

Az akadémiai választások megvannak:

Helybeli rendes tagok: Philol. Kisfaludy, Vörösmarty, Schedel.

Philos. Döbrentei (D. és Philosophia!), Imre.

Mathem. Tittel.

Természettud. Gebhardt és Bugát.

Historia: Horvát István és Petrovics.

Nem tudom mire: Balásházy.

Vidékiek: Hist.: Kazinczy, Kis.

Philos. Berzsenyi, Szilasy.

Philol. Kisfaludy Sándor, Kölesey.

Secretárius ezek által fog Pesten választatni.

Az Aurórárt Bajza folytatja, Helmezy és Schedel adják a K.K. munkáit, ha Sándor nem ellenzi. A Károly újságát Helmezy és Vörösmarty kéri. (Ezt sub rosa!).

Vagyok stb.

CXI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, nov. 30. 1827.

Toldynak Kazinczy tiszteletét.

Felkötém a fátyolt a mi kedves Kisfaludy Károlyunk után, nihelyt leveledből megértettem halálát. ●h barátom, mit veszünk! — Csókollak hogy képéről gondoskodal.

Thalie leányom meglátogata. Mondám neki, mely hírt vettem tőled, s Kisfaludyt egy igen szépnek nézett leány könynci tisztelék meg. Örvendek, hogy ezt az én gyermekem felől mondhatám neked.

Barátom, Kisfaludynál van két rezem: egyik *Calme*, Vernettől, a másik aquarelben dolgozott tengeri vész, s K. K. ezt nekem vászonra kezdé általvinni. Légyen gondod hogy megkaphassam, hogy portékái közt el ne vesszenek. Nem fogom soha engedni hogy a kezdett tableau elvégeztessék. Maradjon a mint van.

Farkas zsidó hétfőn indul Pestre, szállani fog Váci út (nem útea), Arany csillag, Madarasy ház, Winter Jakab szidónál. — Az én Petrovicsomat és a főnotár. Dókus László úrét (talán tíz exemplar) elhozhatná. Dókus úr néhány nap előtt mondá ezt nekem. Neked kiadná Hartleben. —

Itt a Regék utolsó lapja. Nem fősvénységből nem frankírozom levelemet.

Döbrenteihez írt levelemet innen fogom leírni neki. Láttasd Fenyérynkkel. — Bár Farkas pénzt hozna, és a Richternél álló képeket. Öllelek.

Másolat. (Fenyéry, Bártfay lássák).

Döbrentei Gábornak Kazinczy Ferenc tiszteletét. Nov. 30.

Meleg szívvél köszönöm tudósításodat. Azt örömmel vevém vala, ha szó rólam ott nem volna is. Így az öröm érzéséhez a hála érzése is járult. Szerettem volna már most itt látni némely neveket, de azok még ide jönnek, úgy hiszem. Most fő örömöm az, hogy a megholt Kisfaludy Károly, Vörösmarty és Schedel nevei itt állanak. Ezeknek szeretete, s a Fenyéryé és Bajzaé, nekem kevésységem.

Engedd illetnem a kedvetlen tárgyat. Azzal tartozom magamnak. Úgy bitted hogy én Fenyéryt és Bajzát tüzeltem ellened. Én magam állok ki magamért, mikor szóllanom kell, de mással magamért nem harsogtatok. Itéletem az, hogy a mély tudományú s példás szerénységű Fenyéry a *Kérdések* által, bár azokban kesernyesség érezteti magát, mert nem várhata jót, azt az eltíporó, azt a piritó, azt a tanító felele-

tet nem érdemlé. Ha Te a Fenyéry hangján, bár szelíd keserűséggel, felelél, történt volna-e a mi történt? S a tanítani oly rettenetesen szerető, felelek érte, nem kapott volna tanító feleletet. S ki fogja himni hogy az a Téged Magyar Campénak nevező Felelet nem a te tolladból folyt, holott a stílicádat magasztaló sorokban a te *ismert* virágdat látjuk? S ha nem te írtad, ki fogja himni hogy nem olvastad, minckelötte lenyomatták? S ki nem kiált téged vétkenek hogy azt a Csokonai marhai dühü énekét megszenveded? Barátom, tekints körül, s kérdjed: honnan az a neheztlenség, melybe te magadat társaid és nem társaid, sőt még asszonyok előtt is, hozád? Mert hogy téged azok sem szenvednek, a kik nem mutatják hogy gyűlölnek, és a kik felől azt nem is álmodod, azt én írt bizonyosságokkal mutathatnám meg, ha a becsület nem tiltaná. Téged elragada magad előtt is váratlan szerencséd, s az nem jó. Azt magad is sokallod, úgy hiszem; nincs tehát szükséged rá hogy másokat tapodj, és hogy azoknak tolakodjál elejébe, a kik felől lehetetlen nem érzened hogy többek mint Te vagy. Miattam tolakodhatik előre valaki akar, és ha Bajza jó, a halhatatlan Bortal éneklője, tisztelettel vonom félre magamat; de még neki is rossz neven venném, ha lábamra hágná tolongásában; olyan mindég alkalmatlan. Én is szerettem elől állani, de soha nem tolakodtam; éreztem hogy a tolakodó maga fedi fel a mit elrejteni akar. Az igazán nagy minden helyt, elől, hátul, középen diszt ad helyének, s arra hogy pirulás nélkül üljünk elől, ha nem érdemeljük, nagy mértéke kell a szemtelenségnek. — Ne hidd hogy Yorickod engem megbánta. Nem bánta meg, sőt örvendenék ha olvashatólag s ha jó magyarsággal volna is fordítva; én úgy hiszem, hogy a grammatikázás pedantériára vezet (s ez neked egyik hibád), s hogy semmi szer nincs alkalmasb kimutatni mi van jól, mi van rosszul magyarul, mint ha többen fordítanak azon egyet, s óhajtom hogy Sallustomat is dolgozd újra. Az mindég szabad. De a később fordítónak nem szabad az elsőbb alatt állani.

Szeretném tovább, ha Te szoktathatnád el magadat azoktól a praeceptoroskodásoktól, a miknek lehete helye Er-

délyben, de, a mint Fenyéry megmutatá, itt nincs. Nincs senki köztünk a kire rá nem fér az emlékeztetés: de a tanító nevetségessé teszi magát, midőn ott akar igazítani a hol igazítani nincsen mit, s későn látja, hogy a gondolt hiba még szépség. Ez a baj rajtad sokszor megtörtént.

Én óhajtom hogy veled kedvetlen összeakadásba ne jöjök, s valamint attól magam fogom óvni, úgy kérlek Téged is, hogy kipattanni ne kényszeríts. Szeretném éltet utolsó éveit nyugalomban tölteni, de szabad nyugalomban. Él szerencsésen. Újhely nov. 30-d.

CXII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, dec. 3. 1830.

Tisztelt kedves barátom, A múlt kedden indula hozzád levelem annak másával, melyet a philosophusnak írtam. Gyilkos levél, de nem goromba, s a ki tudja a történeteket, azt is tudja hogy nagy szükség vala megkérnem, hogy tolongásaj közt ne tapossa meg lábamat. Nyugtalan vagyok hallani ítéleteket eránta. Erről a Néked megküldöttől írtam le a mely hozzá ment. Azért volt a Néked küldötiben az a sok törlés.

Kezdedben van tehát már a Drescher kezével signált lap. Magát az elvetett exemplárt is viszi Parkas zsidó a jövő héten; hogy, ha talán szükség lenne rá, előmutathasd.

Viszi XVIII epistoláimat is, három vagy négy darabbal, melyet a Poetai Berekből némely változtatásokkal vettem ki. — Míg a nyomtató addig jut, hogy szüksége lesz en reá, elkészül hozzád Párizsba írt Epistolám is, de a melyen elakadtam. Annak első sora ez:

Vendégo Carthagónak és Athénnek . . .

Óhajtánám a legkésőbb maradéknak is elmondani, hogy Londont és Párizst látád, s ott a nemzet dicsőségéért mit tevé.

A Jelenkor eránt adott tilalmad szentül lesz tisztelve. A hogy szeretek mindent tudatni másokkal, úgy a mi titok, azt elhallgatni is nagyon tudom. Hogy Bajza adja Aurórárt, még inkább hogy Te és II. a Kisfaludy Károly minden mű-

káit, annak ugyan nagyon örvendek. Adjatok, kérlek, képét is a munkával. Mely vétek volt az a kedves megholtban, hogy magát festetni nem engedé! Makacsság az olyan, és nem szerény-ség. Meg kellene gondolni hogy azzal nagy örömtől fosztjuk meg barátinkat. Bár Vörösmartynkat beszéllhetnétek rá, Kisfaludyt hozván fel például, hogy magát festesse.

Kisfaludy Sándorhoz ezt irtam :

„Nemzetséged s nemzetünk stb. (L. feljebb a 14. lap.).

Azzal biztatsz édes barátom, hogy kedves hirrel fogsz meglepni verseim eránt. Hogy még éltemben nyomtatva légyenek, magam is óhajtom. Megválasztottam hozzájuk a be-tüket, formátumot, papírost, esínra nem pompára; de tőled várom a rendet, melyben az a sok mindentféle megjelenhessen. Olykor a nem rend, a legjobb rend. Tedd a mit tehetsz; ismerem tudományodat, izlésedet, s tőled mindent várok. Szeretném ha Szallusztom is általad láthatna napfényt. Azt novemberben dolgozám újra. A Danaidek iparkodása!

Élj szerencsésen édes barátom, és szeress továbbá is. Az nagy szerencséje, nagy öröme, nagy szüksége az én életemnek. Szalayt hozzád igazítom. Tiszteletemet Vörösmarty s Fenyéry és Bajza barátiuknak, és annak a jó asszonyoknak.

CXIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Decemb 10. 1830.

Toldynak Kazinczy tiszteletét.

Tisztelt barátom, Szemere nem vala Pesten, csak aszszonya volt, s ez rá nem akadhata Richterre. Meg vagyok igézve, hogy minden lépésimben elakadok, melyeket képeim eránt teszek. Nem merek alkalmatlankodni Néktek, de ha valamelyitek még is felkeresné Richtert, s módját ejthetné hogy a képeim jöjenek ki keziből, kapjanak Verschlágot, és tétessenek le az Arany esillagnál a Váci uton (nem utcán) a Madarasy háznál, Winter Jakab zsidó kezéhez, hogy az a Verschlágot adja által Farkas nevü újhelyi zsidónak, azt édes barátim, nem barátságának, hanem kegyelemnek venném. El találunk veszni, s akkor meggyújtom Pestet bosszú-

ságomban. Tedd a mit tehetsz. Pénz lesz már a mi Josephi-nánk kezeinél reá.

Bár vehetném a Petrovics Tábláit is Hartlebentől, és Wigandtól, a mit Szalay László által kértem.

Tépd el a mit ide teszek.

Márton prof. Bécsből írja, hogy ... keresi a *Jelenkor* kiadását. Megnevezi ki keresi azt. -- A titok nem főlem ment ki.

Mig leveleimet íram, mert közelit a posta bezárása, s az örvénybe bévethetem ugyan, de félek, hogy ha későn vetem be, a levelek itt maradnak — egy levelet olvasának fel előttem, melyet Szaboles ír Zemplénynek. Meghagyta követeknek, buzdítsák a diaetát, hogy az ország adjon egy millió conv. pénzt a nyelv intensiva és extensiva terjesztésére, egy theatrum építésére Pesten. — Szép, de az intensivára nem ily áldozatot óhajtok, hanem azt hogy szaporítsa vaiami isten az olvasók és a könyvvevők számát. Ha ezt érhetnének el, még akademia sem kellene. Sietek, édes barátom. Élj szerencsésen. —

Farkas zsidó decemb. 14. indól, s Pesten csak két nap múltat. —

CXIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

December 15. 1830.

Vettem a Tek. Úrnak két rendbeli levelét, t. i. de dato 30. nov. és 3. decembr. Nyakamon ült a sok ember ma, s mivel a posta indúl, kénytelen vagyok csak pár szóval felelni; rövid nap múlva talán többet. A philosophushoz irt levél *elragadott* bennünket. Felolvastam Bajza, Bártfay, Stettner, Bugát, Vörösmarty és Walther barátiuknak: Vörösmartynek az annyit ér mint az első catilinária, s mindnyájan classicus mívnek declarálták. A Kisfaludy Sándorhoz írott leginkább Vörösmartynek tetszett, de nekünk is. Sándor rossz néven veszi, mikor az ember Károlyról mint íróról szól — neki az fáj — de azért a levél még is jó. Ezt *sub rosa*. NB. Nekem commissióm volt Sándortól a Tekintetes Úrnak particiedulát küldeni.

Farkas zsidó még nincs itt. Míg az epistolák kezemenél nem lesznek, a Versekről nem írhatok semmit.

A Kisfaludynál volt rezek el nem fognak veszni: gondom lesz rájuk. Károlyi István a legüldöklőbb nyomtató; még nem fogott a Regékhez.

Csak egy pár szót a Tek. Úr munkáji iránt: Tegsék az eredetieket mind összeszedni, talán ily renddel:

K. F. Eredeti Munkái.

1. kötet: Poetai munkák.
2. — Historiai munkák (biographiák).
3. 4. — Philos. és aesthetikaiak (ide valók az előszók is, és minden polemicumok).
5. — Erdélyi Levelek.
6. 7. — Pályám Emlékezete.

Úgy hiszem, igen hasznosan fogok ezekkel a Tekintetes Úr számára kereskedhetni: csak tudjam, akarja-e összeszedni? Hamar kérek választ. Szallusztot, Horációt és Cicérót is nagyon kérem. Mótót akarok tenni az akadémiában jökorán, mert lehet, hogy már az első ülésben lesz szó megjutalmaztatandó munkákról, s arra az esetre bírom kelene azokat.

Minden fog menni a zsidó által, csak pénz nem, és könyvek nem Wiganal panaszkodik, hogy nem veszik a Gyöngyöket, és Szalay nem mert kérni könyveket. Bártfayné sem tud már eladni semmit. A társak tisztelik a Tek. Urat, én stb.

CXV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhelyben, 1830. dec. 17.

Toldynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Nagy érdemű kedves barátom, Örvendek hogy ítéleteket hallhatom a philosophushoz írt levél eránt, s még inkább hogy azt javalhatjátok. A mint leveled jött, azonnal felkerestem azt, megolvastam megint, s szerettem hogy írtam. A kiben becsület van, vévén azt, belé ugrott volna a Dunába, de ötöt az effélettől nem lehet félteni; vigyázz, s meglátod hogy most az ország bírójának fog valamit dediceálni barát-

sága jeléül. Minthogy az oly kullogás fényt vet reá, azt hiszi hogy a fény belőle jó. Az ily levél még is megszeppenti, kivált midőn az ily gyilkos nyugalomban veri agyba főbe. Én szemmel fogom tartani minden mozdulását, és ha arra jön a dolog, kész volnék neki kimondani, hogy — *ü vagy én.*

Az ily ember szereti-e az ügyet, a ki a maga pillogásáért és javáért nem csak türi hogy az piszkot szenvedjen általa, hanem azt még keresi is? Nem szeretném az ügyet, ha azt nem óhajtanám, hogy ne én legyek az utólsó, a ki azt rajta meghosszúlja.

A „Tárgyalat“ot bírom, de nincs időm megoldvasni. Gyönyörű helyekre akadtam benne. — A nyomtatás szép. Welfer díeséretet érdemel.

Csudálkozom Wigandon. Könnyen hiszem hogy keveset adott el, de nem hiszem hogy kevesebbet mint a miket nekem már küldte. Kassán is költ el valami, s hihetőleg Burián is tőle vette a miket az országban széllyel horda. Ki veszen poetai munkáskát, kivált ha a tárgy bibliai? Az ilyenmű munkákat drágán kell adni, különben belé veszt a kiadó. Csak imádságos könyvet, kalendáriomot, és a mit nyomtatatni Wigand szeret, lehet adni olesón, mert az olyan soknak kell.

Egyéberánt kénytelen vagyok vallást tenni, hogy nem tudom mi történik a példányokkal. Guzmics kifakadva panaszkodik, hogy a könyvet még nem látta. S a vármegyék-ből épen nem jö-e be pénz?

Kanonok Lonovics írja Pozsonyból, hogy sok ideig semmi exemplárt nem lehet ott látni. Végre árútták, s azok a kik itélhettek a fordítás becséről, szerették. — Szemere kedveli a talán igen is rakott Előszót.

Nagyon kérem a mi Fenyérynket, hogy ha az alkalmatlansága nélkül megeshetik, írjon azokhoz, a kik eladás végett kaptak tőle nyalábokat.

Erdélyi Leveleim teljesen készek. Kész az a kötet is, melyben a Marmontel Regéit adom, két újjal, Boufflerst, és Rochefoucauldöt. Kész Emilia, Miss Sara, Miuna, kész Szal-

luszt, és a Cicero Catilináriája, Mílója, Ligáriusa, de ezek mind végigtekintést kívánnak még.

A mit tenni készülsz, és a mit leveledben jelentesz, szép, de mind arra idő kell. Végig kellene forgatnom a Tud. Gyűjt. minden köteteit, és mindegyiket leveleim esoméit. Mely sok kincs van ott letéve! De ezekről éjenként fogok gondolkodni. Hidd el, édes barátom, kevélykedem én azon gondolaton, hogy ezeknek kiadójak lenni méltóztatol. Te, Fenyéry, Bajza sok jó tanácsossal fogtok segílni.

Imhol valami, a minék stílusától borzadni fogsz, de őrlni a Szabolcs gondolatjának. Mutavit genium populus levis, et calet uno scribendi studio — ezt fogjuk mi is mondani nem sokára. Látván hogy *ragyog, s érdem és lélek nélkül, azt fogja minden hinni, hogy elég *akarni*, s bezzeg lesznek mázolásaink! Hát ha még az akademia grammatikát és lexikont is ad ki? Képzeled következésit*).

Ma Pesten lesz Farkas zsidó. Bár őrösen ne jöjjen. Ölelek édes barátom, tisztelet és hála érzésével. —

Bors Zemplénnek írt. Diétái újságokat akar írni; de oly igen nemes resignációval, mint Th. a SAST.

Szabolcs vármegye az Ország minden megyéjéhez Kállóból 1830. november 29.

Özöne a századok lefolytával szenvedett csapásoknak, a szerenese változó karjain véghez vitt s a foglaló magyar nemzet számához képest minden nemzetek előtt ösméretlen sokasága a kiállott esatáknak, gyakran annyira elfogyasztotta s széllyelszórta Árpád által kivezetett bajnok és eleinket, hogy csak itt-ott láttatott s hallatszott az elpusztult helységek dőledékjein a vész után összevonult lakosok közt egy magányos magyar szó. A föld bővsége csakhamar új népet keesegtetvén magára, betölt ugyan a népesedés száma, de nem olyanokkal, a kik nemzeti s honi nyelvünket beszélleték, s kik többen lévén a megmaradtakkal anyai nyelvünket

* T. i. Kazinczy Ferenc még ekkor nem reményelte azt, a mi dacára a Döbrentéék, Kisfaludy Sándorok és Horvát Endréknek, bekövetkezett: hogy az akademiai *en masse* az ő felére álland. T. F.

elhagyták. Érzékenyen fájlalták ezt mindenkor és eleink, s törtek a viszon idő ellenére, nemzeti nyelvek terjesztésére, s pallérozódására oly hathatósan, hogy ha az veszélylyel teljes esztendőök gátat nem vetettek volna, szent és férfias igyekezeteknek sikerét már mostan nagyobb mértékben tapasztalhatnánk. Törekednünk kell nekünk is, kiket a végzés a legkegyelmesebb uralkodó alatt a béke szép jótéteményeivel oly házamos időtől ajándékoz. Nincs semmi akadály, nincs semmi hátra-tartóztatás; a minden idők előtt hallatlan ifju király tettei áldozattal serkentenek arra bennünket, akkor midőn királyi honoráriumának egy részét a magyar akademia ajánlja, serkent a közvélemény, sőt azoknak a vármegyéknek iparkodások is, kiknek kebeleikben több nem nemzeti nyelveken beszéllők találatnak. Mi érzékeny elragadtatással kívánvau követni a nemzet ifjabb Fels. Királyának hódító intését, meghagytuk követneinknek, hogy a honi nyelv tökéletesítésére és gyarapítására az egész ország nevében legalább egy millió conv. forintokat ajánljanak oly feltétel alatt, hogy a nemzeti nyelvnek tökéletesítésére (intensiva cultura) az eddig tett magányos ajánlásokhoz még két száz ezer forint fordíttassék; négy száz ezer a nyelvnek a föld népe között a nevelés által leendő terjesztésére; a hátra maradt ebből két száz ezer egy új épületnek Pesten leendő felállítására, két száz ezer forintnak interese a pesti új játékszín felállításáig is a Pesten játszó s eleve formálandó színjátékosok felsegélésére, kiművelésére; és minden a játékhoz megkívánható eszközöknek megszerzésére.

Erős a bizodalunk, hogy Nagyságtok, kiket ugyanazon egy levegő, törvény, s nemzeti gerjedelem gyúlaszt, ezt szintén óhajtván, követjeiket meg fogják bizni, hogy a miénkkel egyet értőleg az ifjabb Fels. Királyt tettekben kísérjék a közdicsőségre törekedő igyekezteiket követneinknek sikeresítsék.

Itt az akademia tagjainak kivevésén esudálkozniak. Képzelsz bennem annyi észet, hogy én ezek tónusába nem esapok, s ellenkezem a meddig lehet vagy hallhatok. De a Philo-

phison álmélkoduak. Van még egy a kit itt ismernek (B.), s meg nem foghatják, mint léphete ő oda, holott oly sokan nem. Fáy András Zemplében született, s neki óhajták vala e megtiszteltetést.

CXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Január 14. 1831.

Toldynak Kazinczy szíves tiszteletét.

Későn jöve a posta, talán a töretlen út miatt, s nyakamon tilt az, a kit le nem rázhattam, s így levelem nem lehet nem rövid. De te nekem semmit nem véssz szoros neven. Csak azt tölhát, édes barátom, hogy valamit jönnek fogok ismerni igazításaitokban, mind azt szíves köszönettel fogom elfogadni. Másokat kihallgatni kötelesség, de öngégnket soha sem kell levetkezni csak tartozott figyelemből. Bártfay nekem egyetűgött Szallasztomra nézve s köszönettel fogadtam el, nem mert ő tanáslotta, hanem mert tanácsát igaznak ismerem. Ezt akarom tenni ezután is.

Örülök hogy tudom, s előre tudom, a meghívattatást, s köszönöm ajánlott barátságodat. Azt fogom tenni a mit önmagad látandasz jönnek.

Bródiból írják dec. 31., hogy az orosz nyavalya oda már csak tíz mértföldnyire van. De még akkor nem állottak be a hidegek, s nem mindég igaz a mit írják. Én e napokban két tarnopoli zsidóval szóliék. Nevette félelmünket. Az a mirigy, úgy mond, *tief in Russland* pusztít; mi sem félünk Tarnopolban: lát ti miért félnétek? — Sietek, édes barátom, de sietve is forrón öllelek meg.

CXVII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Pécelen, martius 24. 1831.

Tisztelt kedves barátom, A mi Szemerénk mostoha fia Fáy Albert holnap esőtörtökön jő ki ide Pestről. Kérem alázatosan az Urat, méltóztassék általa nekem verseim esomóját

kiküldeni, az azokra tett jegyzésekkel, hogy láthassam, azokból mit fogadhatok el. Megtartani individualitásunkat jobb dolog, mint hogy azt, bár mely tekintetekért, megtagadjuk; de a jók tanácsa is derék dolog, s boldog a ki dolgozását, minekelőtte sajtó alá cseszti, másokkal láttathatja. Egyben nem térhetek az Úr értelmére: hogy dolgozásainkat a szerint adjuk ki újabban, mint először jelentek meg — (így vélekedett Schiller is) —, mert azok historiai bizonyítványok. A ki ezt keres, felleli az első kiadásban; s az is historiai bizonyítvány, ha azt láttatjuk hogy *most* mi gondolkozásunk és izlésünk. A rend oráot is vannak némely észrevételeim.

Én minap Pesten már egy ritornellát csináltam; addig pedig míg verseim sajtó alá mehetnek, elvégzem az Úrhoz, Gróf széchenyihöz és Horvát Istvánhoz elkezdett epistolámat.

Hát a Mailáth Regéi nyomtattatnak-e valaha? Nagyon kérem az Urat, méltóztassék azt sürgetni; különben Drescher úrnak adom által, ki typographia birtokosa lévén, talán átvesszi. — Én egy értelemben vagyok az Úrral, s szeretem hogy Wigandot el nem mellőzte. Kövessük annak példáját kinek neve napját innepeljük, s legyünk *felekezeselemek*.

Maradok szíves tisztelettel s barátsággal.

CVIII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, martius 24. 1831.

Küldöm a Tekintetes Úrnak a kívánt esomót. Nem titkolhatom el fájdalmamat, hogy az a nyílt hang, melylyel észrevételeimet a változtatások felett egyik levelemben hallattam, vétkesnek találtatott. Lehet hogy némelyeket el kell vala hallgatnom, némelyeket másképp ejtenem, mert tanítóm-mal, közös tanítónkkal, szóliék; de a tűz, melylyel ezen műveket szerettem; a félelem, melylyel a hozzájuk nyúlást nézem, menthetne, ha a Tek. Úr adott engedelmé nem mentene is. Mindazáltal megnyugszom abban a mit tevék, érezvén hogy velem azt a művek tisztelése tetette; s ha ilyenkor a művészt elfeledjük, őt csak annál inkább tiszteljük.

Jegyzéseimet ide kapcsolnom nem lehet. Azok élő szóbeli előadást kívánnak, s óhajtom, hogy szabad legyen némelyeket majd szóval elmondanom.

A Mailáth Regéi iránt béketűrősemnek vége. Károlyi késedelmezése elfárasztott. Hogy ne panaszkodhassék, megintem, de hozzá tevén, hogy reá nem szorítunk. Reményilem hogy Wigand éppen úgy elfogadja a MS-ot mint ő.

Ki az, kinek példáját kövessük? Ma Gábor napja van. Ha ő vagy bárki más a felekezetlenségre példa lehet, jó kövessék kinek tetszik; nekem e részben csak az nem fér fejembe, miként kiálthat felekezetlenséget. Az, ki maga is ama gyűlölt nevű felekezetet alkotó közöttünk, melyhez tartoznia die*ősége minden jónak. Mert ki hinné, hogy nyelvünk tizenöt év alatt oda juthatott volna, a hova jutott, ha ez a felekezet nem győzedelmeskedik?

Vagyok ismerve, nem ismerve — a Tek. Úrnak változhatatlan híve.

CXIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Pest, ápril 6. 1831.

Tisztelt kedves barátom, Utolsó levelemet az Úr nem a szerint értette, a mint óhajtottam. Én is ember vagyok, mint minden asszonyi állat magzatja; de nem örömet vádolnám azzal magamat, hogy a kiket szeretek, megbántottam, s hogy akarva bántottam meg; s sem nem akarom, sem nem tudom felejteni, mivel tartozom azoknak, a kiktől annyi örömekeket vettem. Engedje ezekhez mondanom, hogy én minden prosaieusaink közt az Úr irását szeretem leginkább; az nem srófornyás, azt nem rontotta el a penderia; lelkes, velős, tiszta, szép.

Nem vétkesnek találtam én azt a nyílt hangot, melylyel az Úr, szívesen szeretett barátom, verseim mostani állapotjáról egyik levelében hallata, hanem csak azt mondtam, hogy az Úr szándéka, azaz, az a rend, melyet neki szabni szándékozik, ellenkezésben van izlésimmal. A német kiadók a verseket chronologiai rendben szeretik egy idő oltá kiereszteni,

s miattam telti minden, a mit jónak lát. De én a magamét szeretném a szerint fűzni rendbe, a hogy a bokrétaöntő a maga virágait: oda mindenikét, a hova őket a hely kívánja. Én első helyt a magaméi közt kevés számú ódáimnak és dalaimnak adtam, mert az óda méltósága elsőséget kívánt. — Ezeket Epigrammáim váltják fel, melyek a szobrászok és festők műveikkel vannak összeköttetésben — a görögül az epigramma is a lyrára tartozott. — Úgy jönnének a Ritorcellák, Epigrammák ismét; s most a Szonettek, s legutól a koporsók és a tájdarabok. Ezeket követnék, bántó tarkaságban, a Vegyes Költések, s végre az Epistolák.

Schiller úgy hagyta apróbb költéseit, a hogy elsőbben adta ki, mert olvasói azokhoz szoktak, s az Úr is historiai documentumokként nézi a tudva valókat. Mathisson igazított, megtölt, s nekem ezt jobbnak látszik követnem — tudniillik, ha az igazítás jobb; mert a hol az ront, el kell lökni az igazított helyeket. S a ki látni akarja mint volt előbb, tekintsen a régebb kiadásba, vagy Variánsaiba, ha olyan talán van. — Én így vélelem; de azért igen is kész vagyok elfogadni, legalább érteni, az Úr gondolkozását s óhajtatását is. Minden esetre az könnyíthetne a dolgon, ha elmondatnék, hogy a rend, melyben a versek megjelennek, a kiadó és nem a költő által van megválasztva; valamint ez a kised formátum is, mely szép lehet, s kedves lehet, minekutána a külföld példája után mi is behozánk, de nálam, ki mindent a mit dolgoztam egy alakban szeretnék nyomtatva látni, ez csak azért sem lehet, mert valaha Szallustot és Cicerót is ki fogom adni, nagyobboknál octávban, cicero-rendű betűkkel. — De az megeshetik, ha verseim most tizenkettő részben adatnak is; úgy sines mind itt a mit irtam és írni fogok.

A hely kisértetbe hoz egy ritornellát közölni, melyt Pesten dolgoztam ezelőtt egy-két héttel. — Themám ez vala: az élet legédesebb örömeit hévvel, de szentül — legalább a hogy nemes lelkű emberhez illik.

„Ne, ne! elöl az álom; hagyj aludni!
Mond félig-alva már, az édes lányka;
S reám borúl, s elszunyad karjaimban.

Én engedek, s a kedves terhet össze-
Fűzött karokkal tartom áltiszorítva,
S számlálom szíve minden döbbené, é.

De végre virrad. Hahh egy mély fohász, és
Utána esők, egy néma! — kinyajimnak
Felhozzák végét, és a várt jutalmat. —

Volt valaki, a ki azt jegyzé meg, hogy a festés nem igaz, mert az a könyörgés csak ingerlette volna a hevet. De arra nem kell fejelet. Experto. A boldog ifju férj várni fog reggelig, s a kifáradt szeretett hölgyet, maga mindég ébren, tartani karjai közt, sőt örülni hogy maga, eléggé kinosan, az, éjt egy attitűdben tölti el. Faunus az ily áldozatra, igen is alkalmatlan. Az ötödik sor így volt:

— — össze-
Szótt karral lábbal, —

azt mondák, hogy az a *láb* bánt, Göthe, Római Epigrammájiban, szabadlabban is szól. Festőnél nem rít rész a láb. — Kij akarák törletni ezt is: *számlálom* — de azt ki nem törölttem, s nem fogom.

A *Gábornapi* allúsiót nem illethetem, mert nem emlékezem, dévaj szeszemben mit írtam. De becsületemet kötöm belé, hogy én barátaimat titkon szúrni *soha* nem fogom! Kipattanhatok, de legalább nyílt szívvel szölok. Ne higgyen az Úr tehát felőlem semmi ilyet. Oztán factum infectum... Az olyat legjobb felejteni. Maradok változhatatlanul.

A Mailáth Regéjít akár Trattner nyomtatja, akár más nekem mind egy, csak jelenjenek meg valaha.

CXX.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Pécel, június 12. 1831.

Toldynak Kazinczy szives tiszteletét.

Az Úr könyvét édes barátom, utolsó Pestre menetelemkor itt felejtém, s így kénytelen vagyok levelemben küldeni vissza. Fogadja el szives köszönetemet mind ennek kölcsönözéséért, mind minden barátságáért, melyet erántam annyi esztendő oltá bizonyított. Én az Urat szerettem minden társai

közt legiukább, s ezek a kedvetlenségek az Úr egykori szeretetét velem feledtetni nem fogják. Szerenesém, hogy a mik történtek, vétkem nélkül történtek.

Ellenkezést, s ily ellenkezést én az Úr gondolkozásában, characterében képzelni nem tudok, s inkább hiszem hogy bolmit a kör tétet az Úrral, mint maga. A ki fordítá a Mailáth Regéit, a ki az én fordításomat kiadni akará, mint támadhat meg azért hogy azokat fordítottam? Én cimborák játéka lenni nem akarok.

Éljen szerenesesen, édes barátom. Szeresse annak emlékezetét, a kit egykor szerete, ha tovább nem szeretheti is. Én az Úr érdemei eránt mindég igazságos leszek.

CXXI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, június 27. 1831.

Becsánatot kérek, hogy az itt menő versdarabokat csak most küldöm. Midőn a Tek. Úr a versek kéziratát visszakiváná, ezek külön borítékba voltak nálam téve, s csak most lelém meg történetesen.

Mailáth Regéire nézve Károlyi úr most is csak biztat. Érzem kötelességemet, s midőn azok nyomtatattatni fognak, szorgalmasan fel fogok reájok ügyelni. Az előszó sem marad el, ha a Tek. Úr még kivánja.

Vagyok miaden s zolgálatra kész tisztelője.

CXXII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Julius 10. 1831.

Tisztelt kedves barátom, Széphalom, Abaújnak utolsó helye Zemplény felé, nincs bekerítve a cholera miatt, de Új-bely és az egész zemplényi megye van el tőlünk, s így leveletem a kassai postán fogom feltétetni. Emberem indul oda, s annyit írtam, nevezetesen Bártfay barátunknak is, hogy alig lát többé szemem, s nyakam inai csaknem megmerevedtek. És így csak röviden. — Nagyon kérem az Urat, hogy vé-

gezzén Wigand úrral, a leveleinkben említett módok eránt, s legyen rajta hogy a gr. Mailáth Regéi megjelenhessenek. Ha a bévezetést megírni méltóztatik, azt szíves köszönettel vészem. Nem szükség hogy azt előbb meglássam; addig is hadd nyomtassák. Az Úr barátsága nekem igen heeses örömekeket adott, s az Úr érdemeit senki inkább nem vallja mint én. Maradok hálás tisztelettel

hív barátja
Kazinczy Ferenc.

III.
KAZINCZY FERENC
és
VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

I.

KAZINCZYNAK VÖRÖSMARTY.

Pest, 15-d. február. 1824.

Tekintetes Úr!

Kovácsóczyhoz irt levelének engem érdeklő sorai bizonyossá tesznek arról, hogy eddig nyomtatásban kijött verszetimet figyelmére méltatta. Én azok iránt, kik a haza nyelvében fáradoztak, egyébiránt is különös tisztelettel vagyok, annál inkább a Tekintetes Úrhoz, minthogy azon jelesek közt találok, kik a mostani kornak útát nyitottak a szabadabb menetelre. Hogy pedig mutatóványaimról javalólag ítél, nagy örömmel s ösztönömmel vagyok; mert helyes ízléséről meglevén győződve, tudni fogom, mit kelljen azokról tartanom, kik megjelent darabjaimat olesárolni fogják. Tessék leveleimet fogadni annak bizonyosságául, mennyire bősülöm kétszeri érdekléseit, s jeléül azon vonszódásnak, melylyel vagyok

tisztelője

Vörösmarty Mihály.

II.

VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Vörösmarty Mihálynak Kazinczy Ferenc baráti idvezletét.

Széphalom, febr. 28-d. 1824.

A mai posta-hozá nekem leveledet, kedves társam, kedves barátom, s szívesen köszönöm megszólításodat. De engeddd hogy rövid lehessen; beteg vagyok, s november oltá. — Örvendek hogy körtinket veled látom szaporodni. Sokat várok tőled, mert jó jel, ha a kezdő nem *félig-érettet* ad. Ha nekem ismét írsz, engeddd tudnom születésed helyét s napját,

14

és hogy hol tanulál, s most mire készülsz, s Pesten hol szállásolsz. Élj szerencsésen, és szeress.

Kovácsözyrak mondj minden szépet. A mit Schéde-lünk tevé velem, reménylem, ő is fogja tenni. Nagy öröm nekem látni azon áldozatokat, a melyeket mások nyújtanak a szeretett anyának.

III.

KAZINCZYNAK VÖRÖSMARTY.

Pest. 25. mart. 1824.

Tekintetes Úr!

Igen sajnosan értettem leveléből tartós betegségét, és arra nézve a levelet nem csak nem rövidnek, hanem hosszúnak is tartom; mert hasznos életének talán épen olyan részét foglalta el, melynek tárgya nálamnál méltóbb lehet vala. Én majd egészen ily tekintetből nem jegyeztem föl előbbi levelembe szállásomat, minthogy tudván betegeskedését, nem vártam válaszat; sőt nem is óhajtottam, hogy miattam fogyaték erejének egy részét fölláldozza. Most pedig hogy milémet tudakozza, mindent kész vagyok megírni.

Születésem történt a múlt századnak szinte utólján, 1800-diki december első napján. Atyám Vörösmarty Mihály (kit 1817. vesztettem el) szegény nemes volt, s uradalmi tiszt-ségben élt tizenöt esztendeig gróf Nádasdy jószágán Nyéken (születésem helyén) Fehér vármegyében. Deák tanulásomat Fehérvárott kezdettem, s folytattam atyám jóvoltából a negyedik iskoláig, azután tanitgatás által segíték soromom. Fehérvárról Pestre jutottam, onnan Börzsönybe Tolna vármegyébe, azután Görböre ugyan Tolna vármegyében, most ismét Pesten vagyok a Perezel úriak mellett, és ez már hatod éve, hogy őket tanitom. A törvényt elvégeztem, s most censúrára készülök. Szállásom vagyon a *Kis Hídútcában, a Vadászkiútnál, a második emelet 10-ik száma alatt*.

Ez lenne röviden külső rende életemnek. Literatúránkra nézve a jobb ízlést akkor kezdtem valamennyire ösmerni, midőn először Börzsönybe jutottam, hol a szomszéd helység-

beli papok: Teslér és Egyed képzettebb munkákat adtak kezeimbe; egyébiránt maga az uraság is segített könyveivel.

Környülállásaim szerint irogattam eleinte apróbb verseket, utóbb nagyobbakba kezdtem. Most már kész két szomorújátékom ötös jámbusban: *Salamon, és Zsigmond*, s egy hősi költeményem készül ezen névvel: *Zalán futása* hexameterben: most már kevés hia. Ezeken kívül vannak még némely versezeteim, s egyéb apróságok. — Noha már eddig is hosszúra terjedett levelem, bátorkodom egy darabot kiírni *Zsigmond* nevű játékomból. A történet folyamata ez: Horvát megölvén Forgácsot, Garát, s az öreg királynét, elfogta Máriával Forgács leányát is, kit Garának, a megölt Gara fiának jegyesévé teszek. Gara jő Zsigmond kirá lylyal, Horvátot kiveri várából, holott a leány is megszabadul, s a setében egyedül a várfal alatt bolyong. Beszéde így következik:

Hová most e borzasztó éjjelen,
Hová nyugodjék esüggedő fejem?
Elhagytalak, kemény mohos falak,
Távolni még sem mernék töletek;
Mert nincs vezérem: ég, föld megvetett.
Midőn ledöltem ájultan, verőfény
Csillámla még a kardok lapjain,
A hős sisakja pajzsa szép rezén,
És mintha nap hold záugva törne ránk,
Zaj, esattogás, vad zúgás vett körül.
Most, hogy fölérzek, esend uralkodik,
Mint a halál határain belül,
Rém és sötétség terjed mindenütt,
Nem fénylik egy irgalmas csillag is,
Nem hallik emberszó, sem lábrobaj.
Messze betekintek a homálynak mélyib,
Csak az éjt, a véghetlent láthatom:
Vad képe üldöz minden léptemem.
Ah merre menjek? Bár szót hallanék!
Morogva zúg el a szél arcimon,
S csak búss enyészet hangját hordja szél:
Mentőm szavát nem hozza meg nekem.
Haj! tán az is ledölt esatáiban,
Örök éjtel alszik a testhalmokon.
Hová kerüljek? Ó már hibaim
Sem bírnak: itt kell vesznem úfamom.

(lerogytában)

Bonts egy hideg, mély ágyat föld anyá!
Adj bús fejemnek csendes álmokat.

Ez a mit kívántam mutatványúl előadni nagyobb munkáimból; de nem tartóztatom tovább levelemmel; hanem magamat szíves barátságába ajánlom, s óhajtom jobbúlását egészségének,

hű tisztelője
Vörösmarty Mihály.

IV.

VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Vörösmartynek Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Újhely, mart. 23. 1827.

„A Művészt akkor dicsérjük méltóképen, midőn munkája csudálásában felejtjük dicséretét“ — ezt mondja Emilia Galottiban a herceg. Halld tehát miért nem szölkék én Zalauról, miért a szép Cserhalomról, és miért most Salamonnól. De halld azt is, hogy soha nekem kedvesebb tömjén még nem gyújtott, mint a melyet a Bodrogi barna leánytól vettem*). Csókolom azt a kedves leányt, s kevélykedem szeretetével. Bár Te is úgy vehetnéd azt, a mit a Csokonay legjobb dalaival az Élet és Lit. III. kötetének küldék, még minekelőtte Jolankát ismerém. — Élj szerencsésen, igen kedves barátom.

V.

KAZINCZYNAK VÖRÖSMARTY.

Pest, 12. januárius 1828.

Tekintetes Úr!

Talán tudtára van Toldy barátunk által, hogy a Gyűjtemény redactióját ez évre általvettem, nem hibámmal, de oly készületlenül, hogy az első kötet betölthetése miatt szinte aggódnom kellett. Minden ösmerősím s barátaim között Sze-

*) Salamon, lap 73.

A kiadó.

mere volt, a ki kész munkákkal segíthetett. Szívesességéből bírom a Tek. Úrnak „Pályám Emlékezete“ című munkáját is. Gyönyörrel, s nagy részvétellel olvastam a szép töredéket, s minthogy Szemere fölvehetése felől a Tns Úr akaratjáról is biztossá tett, oly bizodalommal vagyok, hogy folytatását tölelem még nem fogja vonni. A munka censornál van, s az első kötetben már kezdete lesz.

Két észrevételem van, a mit nem magamért, hanem az ügy kedvéért teszek. A Pálya Emlékezetében egy körülmény említettik: a vármegyékben az idegen nyelvnek országos behozása. A Ts. Úr itt örömet, s gyönyörűségét említi. Megvallom ezen két szót semmivé kívántam volna tenni, de ha magamat kiveszem is, úgy hiszem sokak előtt igen különösnek fog tetszeni, hogy országos fölforgatásakor nyelvünknek volt olyan, a ki örülhetett, s örömet talált abban, hogy magát egyebek tudatlansága miatt szomszédink nyelvében a rá parancsolt fordítások által gyakorolhatta.

Másik az, hogy egy helyen az ügy nevezett scripták hosszasan említettetek, mint talán azokat az olvasó kívánhatná.

Ezekre nézve az volna kérésem, méltóztatnék a jövő postával (mert a munka már sajtó alá megyen) tudósítani, változtathatók-e e két helyen Szemere tudtával úgy, hogy az első helyen az öröm s gyönyörűség elmaradjanak, a másikon egyéb módosítás vagy rövidítés által. Egyébiránt én oly tisztelője vagyok akaratjának, hogy az ellen csak betűjét sem mozdítom ki helyéből, s észrevételeimet csak oly remény-nyel tettem, hogy, ha kedve ellen vannak, azokat el fogja felejteni.

A posta indul, végeznem kell. Szállásom Leopold útea 229-ik szám. Ide kérem ki válaszáat, s magamat barátságába ajánlván, maradok

tisztelője
Vörösmarty Mihály.

Azt is hallom, a Ts. Úr a Minervába is akarta e munkáját adni; méltóztatnék ez iránt is megnyugtani, mert nem szeretnék második lenni annak közlésével.

VI.

VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Vörösmartyinak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Január 16-d. 1828.

Nem csak ellenemre nem lesz, de szinte megtiszteltetésemet lelem abban, hogy a Tud. Gyűjteménynek már januáriusi darabjában akarod felvenni *Pályámat*. Mit tagadhatnék meg én azon férfiútól, kinek nagyságát már első megszólalásakor érztem, nevekedsét esudáltam, s jövőendő fényét előre látom? Peremre nézve az, a mit tenni szándékozol, jóltevőleg fog hatni, mert szerénységem nem annyira magamat festi, mint azon időt, melyet éltem.

Mása azon írásnak nem marada meg nálam, s így a megjegyzett hely éránt Neked világosítást nem adhatok. Úgy hiszem mindazáltal, hogy az az *öröm és gyönyörűség* nem annak a nyelvnek megtiszteltetésével függ össze, hanem az *éjjeli napi dolgozással*. — Igen is, jól teszed, ha talán homályos szólásokomat megigazítod. Nem szeretnék ott félre értetni.

A *scriptáké* s-át nem értem, sőt csak gyanítani sem tudom, mi lehet az. Kérlek, közöld Szemerével, ki engem sok eszt. olta ismér, s gondolkozásomat, történetcimet tudja.

Toldykn kívánságára írtam Ellingernek, hogy Jankowichhoz írt epistolámat fel ne vegye. Az helyébe a Thaly Antalnak szólót küldém meg Minervájának, s ezen epigramuát:

A VAY JÓZSEF KÉPÉNÉL.

Halld Vayt. — Ő nem szól. — Halld úgy is; az isteni férfi

Erre tanít: Némán üzd te is, a mire törsz.

azaz: üzd dolgodat tüzzel (törsz), de nyugalomban (némán).

Ha Szalluszt mellé dolgozott Toldalékomat, mely olvasóját a Szalluszt beszéde sajátágaival, historiographusi érdemeivel, s legnevezeteseb kiadásaival s fordításaival, későbbi magyar fordítójihoz tett intésemmel, ismerteti meg, jónak látandó a februáriusi darabba felvenni, az szolgálatodra lesz. Nekem az úgy látszik jónak, mint sokak igen rossznak fogják nézni, kik meg nem foghatják, hogy a szép nem tar-

tozik tisztelni a tilalmat. Ezen általok tagadott igazságra nincs erősebb bizonyosság mint maga Szalluszt. — Kézírásomat leviszem, s ti négyen, s Szemere és Bártfay s Jankowich látni fogjátok, még pedig mint bírák; s ha megnyeri javalásokat, nyomtatóba vele.

Februáriusban indúlok, s mához egy holnapra látni foglak. Köszöntsd nevemben a kedveseket. Toldy vette a Mailáth Salamonát s Füredét? Bártfaynéhoz küldöttem azt egy hét előtt. —

Éljetek szerencsésen, szívesen szeretett barátim.

VII.

KAZINCZYNAK VÖRÖSMARTY.

Pest, 27. jan. 1828.

Telintetes Úr!

Örömmel értettem leveléből, hogy Pályája közlésével kedvére járhatok, még inkább azt, hogy észrevételcimmel meg nem bántottam. Csekélyek voltak azok; de talán elkerülhetetlenül szükségesek arra, hogy a dolog félre ne értesék; pedig mennyit kell vesződnünk azokkal, kik csupán félreértésből ellenkeznek velünk; élni fogok tehát az adott szabadsággal, s a két gyanús szót kihagyom. A scripták megmaradtak, minthogy a levél későbben jött kezemhez, s engedelem nélkül változtatni nem akartam; de ez sem árt sem használ: egyedül rövidség miatt lett volna valamennyire másítható.

Köszönettel veszem a Toldalékot; de ha kérnem szabad, inkább a „Pálya“ folytatását kérném; nem mintha kétleném annak is beesét, de mivel ez már kezdve van, félig végzett munkát nem akarnék adni; s megvallom, olvasóinkban ezen „Pálya“ iránt nagy részvételt várok; részemről pedig el nem titkolhatom, hogy valamint ezt nagy gyönyörrel olvastam, oly nagy óhajtással várom a még hátra levő részt is. Az első kötetben csak fele van a beküldött résznek, a februáriusiban a másikat adom, s ha további folytatását

megnyerhetném a Tek. Úrtól, mind a Gyűjtemény becsesednék velem, mind nekem egy igen kedves óhajtásom lenne teljesülést.

A Thalynak szóló verset olvastam s szeretem; értem, és szeretem az epigrammát is. A benne kimondott igazság vajha úgy e karakterévé válnék nemzetünknek, mint azoké volt, kikben böles Leó a hallgató tetteket dicséri.

Februárius közelget, s ez lenne az idő melyben a Tek. Urat Pesten láthatnók. Kedvezzenek a körülmények úgy, hogy ezt minél előbb megérhessük.

A Koszoróban Csaba álnév alatt fogja a Tekintetes Úr verseimet olvasni. Álnévet kelle választanom, hogy a kik nem jó szemmel nézik föllépésemet, a versgyártósággal ne vadjolbassanak.

Ajánlom magamat a Tekintetes Úr barátságába, s maradok

tisztelője
Vörösmarty Mihály.

VIII.

VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Vörösmartynek Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Pest, január 11. 1829.

Imbol küldöm valaha a várt fordítást, s óhajtom, hogy ha ez nem valamely mesteri munka is, ne találtathassék egészen méltatlannak javalásodra. Egyedül arra kérlek, hogy a hetekig haladást ne magyarázd hidegségre, melyről, midőn felöled van szó, kérdés nem lehet. — A Franz Palacky Redacteur der Zeitschriften des böhm. Nationalmuseums, és a Ritter De Carro orvos leveleit nem lelem papirosaim közt, de fel fogom lelni bizonyosan; addig vedd a mit onnan leírtam. Éljen szerencsésen, tisztelt kedves barátom!

IX.

VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Vörösmarty Mihálynak Kazinczy Ferenc baráti forró tiszteletét.

Széphalom, aug. 9. 1829.

Fáy András leveléből tudom hogy Simó által festett képmemet tek. Károlyi István úr váltotta magához. Úgy hiszem, azon szándékkal, hogy ez metszettecskék. A kép valóban hív; csak azt óhajtánám, hogy a metsző a szemeket tegye kevésbé meredtekké. Azok talán nagyok. Kérlek, tisztelt barátom, ha a kép valóban metszetik, minelőtte teljesen elkészül, küldj fel nekem abból egy nyomtatványt, hogy róla ítéletemet adhassam.

Tiszteletemet tek. Károlyi úrnak, és a szent körnek, oda értvén a kedves útatót is — a mi Toldynkat. Kísérje őtet Rafael minden gondjaival. Éljen szerencsésen tisztelt férfi, dicső, öröme, kevélysége a jóknak.

Reményelem, mert óhajtom, képem alatt nem fog semmi egyéb állani mint nevem. Az érdemeit becsülje*) épen nem.

X.

VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Pest, apríl 6. 1831.

Tisztelt kedves barátom, Szíves köszönetemet az ajánlékért. Én holnap korán reggel Komáromba indulok, gőzhajón, s így azt most meg nem olvashatom. — De még inkább fájlalom hogy a Péteriben vett levél emlékeztetése után is

*) E szép phrasis állt Döbrenteinnek gr. Gyulay Lajos által kiadott arcképe alatt. A kiadó.

akademiánk dolgai felől semmit sem írhattam. Azt Toldy barátunk fogja adhatni, és minthogy a documentumok kezében vannak, még jobban mint én. Vele nem igen lehetek most, s így bátorkodom ide zárni e levelemet. Maradok szives tisztelettel.

IV.

KAZINCZY FERENC

és

BAJZA.

I.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy baráti üdvözlését.

Széplalom, nov. 11. 1825.

Hébet még nem láttam, de Igaz megküldé nekem azon ívet, melyben Epigrammod áll. Kedves dolog nekem tőled szeretetelni, kedves azt látni, hogy a szalmatetős hely általad énekeltetik, s lelkesen, s azon alakban, melyet én minden egyebek felett kedvelek. Elűntam mosni a szercesenket, s első alkalommal küldöm Bécsbe Szallusztomat, mely őket dühösségbe hozza, de el is némitja. Beléptem 67-ik évenbe, s illő ügyemről gondoskodnom, s azzal együtt nevenről is, Legalább előbeszédében szallusztí színt és arcot fognak találni ellenink. De hagyjuk őket, édes barátom, s valljuk meg szerényen, hogy olykor mindenikünk ada okot nekik a panasza. Élj szerencsésen, és szeress.

II.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczynak Bajza szíves tiszteletét.

Pozsony, decemb. 11. 1825.

Valamint véletlen, szinte oly meglepő volt a Tekintetes Úr nagy becsü levele, mely hozzám Kiss Sámuel kedvelt barátom által jutott vala, s az nekem oly napot ada, melyet élttemnek legszebbjei közé számlállok.

Hogy lelkem el van telve tiszteltetéll, el szeretettel a Tekintetes Úr iránt; hogy rég lángol vala a Tek. Úr ismerettségébe, s ha eléggé merész lehetek így szólni, szeretetébe juthatni, annak itten őszintén való kiömlését, merek magam

nak hízkelkedni, hogy a Tek. Úr tőlem nem valamely bomlokaltalan önhittségnek, hanem szívem való kinyíltának fogja venni. Gyakorta álltam én azon ponton, hogy lehányva minden egyéb tartózkodást, a Tekintetes Úr felé lobogva hajló szívemet felnyissam; ifjonti szerénységem mindazáltal soha nem engedte ezen praefidenttiát vennem, nehogy a hízkelkedésnek — mely igen is kislelkűség bélyege — gyanúját, habár csekély tekintetben is, magamra vonjam; és soha nem fogta volna azt engedhetni, hanemha a Tekintetes Úr levele nyelvemet feloldaná. A Hébében álló Epigramm azon tekintetből nagyobb beesü leszen előttem minden többjeimnél, hogy a Tek. Úr figyelmét általa vontam magamra; habár más részről pirúlnom kell is enmagam előtt, hogy annak gyöngye voltát kénytelen vagyok elismerni.

Azon hír hogy Szallaszt készen van, s hogy talán nem messzére fog haladni kijövele, mit önmagától a Tek. Úrtól vagyok eléggé szerencsés tudni, örömhír minnyájunkra nézve, s nem kevésbbé óhajtuk, mint az Erdélyi Leveleket. Az ellenfél coriphaeusai mind inkább szűnnek, fogyanak, s elhallgatnak. A közvitézek valamint a hadban, szinte úgy itt is csak machinák, alantabb is állanak, mint hogy nagyobb dolgokat önerővel kivinni alkalmasak lennének. Úgyünk szent, s erős hittel hiszem hogy győznie kell köztünk is, mint minden most már felettünk álló nyelvekben s nemzet-ajkakon. Ha van némelykor panaszra okok, annak forrását ön melyeikben keressék, s bizonynyal, ha nem mindenkor is, legtöbbször ott fel fogják azt találni. Csakhogy az emberek oly igen készek ön vétkeiket másokra általvinni, s bajaiknak okát másokban keresni, holott a szidalom előbb vagy utóbb ön fejékre szokott visszaesni.

Atyáinkat, kik öszvegyültek, hogy a mi boldogságunkat szerencsénket eszközöljék, a kor valahára már arra is megérlelte, hogy porban fétrengő nyelvekre szemet vessenek, s menésünk akadályait ennek sülyedébe igyekezzenek keresni és feltalálni: s ime azóta a buzgalom köz leve, egyetemes az akarat, s miveletlen szájjal ajánltatik, kívánztatik, sőt parancsoltatik a homnyelv miveltetésre, a mi már is

eléggé sok jelenvaló környületeink közt, s annnyival inkább, minnekutána tudva van, nemnyit tehet az egyesült szándék, öszvehangzó értelem. Fejdelmünk eléggé meggyőződheték már, hogy a mit századok ki nem vihettek, azt egy-két évtized kivinni nem fogja, s így jelenben egy év annyit adhat, mennyit ennekelőtte tíz--húsztól várni vakmerészség lett volna. Adná hazánk istene, hogy bennünket diesőült nagy atyáink szellemök szállnának meg hazánkat úgy szeretni, mint ők: nem szóval de tettel.

Fogadjja a Tekintetes Úr irántam való figyelméért szíves hálámát, s tegyen engemet továbbá is szerencsésé hozzám való leereszkedésével, ki a Tek. Úrnak valódi tisztelője vagyok, és soha meg nem szűnök lenni.

III.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy Ferenc baráti leveletét.

Újhely, febr. 4-d. 1826.

Gyönyörrel olvastam Epigrammádat: de Bortalodat Aurórában álmélkodással, s örvendék hogy isteneink elérni engedék nekem az időt, melyben pályánk e lelkes dallal kevélykedhetik. Szeretnék lenni egy vacsoránál, melyben az egyik vendég ezt a gyönyörű Szkóliót elkezdéné, s tüzzel deklamálná! Lyrai poesisünk még szegény. Kisfaludy Károly is egy igen szépét ada most Aurórában: *Volna szárnyam* cet. s Kovacsóczy kettőt Hébében, s Superint. Kis kettőt, ugyanott. Gyakorold, kérlek, ebben magadat, s légy disze nemzetünknek. Leveledet vettem, de nem tudtam, ha válaszom ott talál-e. Él j szerencsésen és szeress.

IV.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Pozsony, april 7. 1826.

Kedve s drága Tekintetes Úr, A februárius 4 d. hozzám frottsorok kezemhez jutának s örvendettem nekik, nem annyira

azért, hogy benne rólam érdemetlenül oly kedvezőleg van emlékezve, mint inkább, hogy ezen sorokat szerencsés leheték a Tek. Úrtól venni. — Az a mi ott rólam mondva van, clégészes lehetne engem kevélylő tenni, ha korán nem tanultam volna csekélyiséget érezni, s érteni; s így örömeiket nekem nem azon mondottakból származó valamely önérzet ad, hanem egyedül azon való megnyugvásom, hogy szerencsés lehettem a Tekintetes Úr tetszését megnyerni.

Azon dalok közül melyeket ez évben Auróra mutat, esalhatatlanul a *Volna szárnyam*-é a koszorú. Az a csendes érzelem, az a szívnek mélyéből kelő, de még is szelid vágy, melyektől a darab átlehelve van, valahányszor reá emlékezünk, mindannyiszor oly édesen újul meg a szívben, hogy az magát egészen általadja, s örömeit adja, a sentimentál bájnak. A darab az én tetszésemet igen magára vonta, mindazáltal valahányszor reá emlékezem, mindég szeretném a szép stanzaik közül azon egyet kitérülve látni, mely így kezdődik: *Zsenge szállit* stb. Ezen négy sort nem azon Gratia sugalta, mely a többit, hanem talán csak azon symmetriáuk resultátumai, melyet a választott schema, az egybeirt nyolc sorú strophák, kívántak.

Zsebkönyveink redactorainak sokat köszönhetünk, hogy megismertetik velünk a haza talentumait, kik önragyogásaikkal reánk is fényt vonnak. Ez évnek, Auróra sok szépségei között, *Cserhalom* oly díszet ad, melyet a szomszéd, tőlünk csinált messze felül álló, literatúra is dicsékvőleg említhetne. Példé- nek: *Pindár éneke*, *Rákos Nymphája* első fényű csillagai. Kár hogy ennek sok egybeirt nagyobb tartózkodással nem lehet szedni; de úgy hiszem én, hogy az inkább literatúránk szégyenségeinek, hogysen más valaminek következése.

Nagy-Apáthi itt hagyá Pozsony, megúna a diactát, meg lármájit, egyformaságokért, s azt a sok pium desideriumokat. A derék ifjút nem lehet nem szeretni nemes lelkéért, mely el van telve a jónak, a szentnek érzetével, a mit én az emberekben mindég keresek, mindég vágyódom feltalálni, de ritkán találhatok fel.

Nem kétlem, hogy tudomására rég eljutott vala a Tek.

Úrnak, a mit gr. Széchenyi, Vay, s egyebek itt a diactán tettenek. — Azt most későbbben több Nagyatuk is tették, s himni lehet, hogy még sokan fogják. Következőleg az alapra nézve ezen tárgy most jobb lábbon áll, mint álla 1807-ben, s egyéb nem volna hátra mint, hogy a dolgot ahöz értők rendelék el, de az nem történ, mert azon célra egy deputatio neveztetett ki, mely annyit ért — s kívánni nem is lehet hogy többet érten — a dologhoz, mint a belvederi palotaseprő a Rafaelek, Fügerek műveihez, melyeket ő mindennap lát, de becsöket nem érti. A deputatio, foglalatosságának resultátumát már elő is adta, azon hiányokkal, melyeket előre lehet látni, s a melyek bizonyosan az ország rendei discussioja által sem fognak kijavíthatni: mert az mindég való marad, hogy a hol semmi sinesen, onnét valamit venni nem lehet, s a lehetlenség kizár minden kényszerítést. — Én óhajtanám, hogy a bejövő pénz ne társaságra, s az ennek felállítása által sikerülni reménylett célra, a nyelv esinosulására, hanem inkább a nyelv terjesztésére s közzé tételére fordíttatnék, a mint ő excellentiája Szepesy az erdélyi püspök is a rendek elébe terjesztette. Ez egyedül azon alap, mely a másik célnak is idővel szárnyakat fogna adni, s az írókat is nagyokra lelkesítené. Mely író merne most egy valamely nagy munkába fogni, azt tudva, hogy a népnek csak egy negyede ért magyarul, s ezen egy negyednek ismét csak egy igen csekély része teszi az olvasó közönséget?!

Én az országgyűlésnek talán végéig fogok itt maradni, s ha a Tek. Úr engemet levelei által szereneseltetni méltóztatik, tessék azokat ide Pozsonyba utasítani. Adresse: *A Monsieur Monsieur Joseph de Bajza*. Lakásom vagy on: *Fischplatz* Nro 780.

Egyébiránt magamat ajánlva kegyességébe s általam mélyen tisztelt kedvezéseibe, maradok

A Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálója

Bajza.

V.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy szíves baráti idézetét.

Újhely, aug. 19. 1826.

Édes barátom, Gyönyörködve bálám a mit felőled ez a kedves barátunk beszélt, s alig várom az időt, hogy meglátbassalak. Minervának második negyedét talán már látod, s úgy hiszem, nem veszed nekem balúl, hogy egy-két helytt valamit megváltoztaték. Az a *sors* kegyetlen szó, s ott, a hol állott, nem állhat. — Sietve kell memem beteg két fiamhoz, s kérlek, vedd szeretetem jeléül e keveset. Adják isteneink, hogy vig kedvvel énekelhesd szép dalodat! De közzelit aug. 29. dike. Akkor emlékezzél velem Mohácsra¹⁾. Él szerencsésen. —

VI.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Pozsony, sept. 10. 1826.

Elfogva egy egészen más világnak képei által, csak néha lehet gondolatban kirepülnöm azon kedves tájak felé, hol lélekben élek, s ennek következtése, hogy leveletem a Tek. Úr oly rég nem vevé.

András²⁾ rokonához írt leveléltáttam a Tekintetes Úrnak. Siettem volna reá felelni a mi nekem ott mondva van: de a tudva lévő dolog felől mind eddig nem tudunk semmit, s nem tudhatunk elébb, meddig Ő Felsője resolútiója meg nem jöend. Én kétlem, hogy nekünk akadémia felállítására engedjék — alapos és a Tekintetes Úr által könnyen kitalálható okokból kétlem.

A Barkasi által küldött levelet e pillantásban veszem. — Minervát nem láttam: de hogy egyik dalomnak némely helyei változtatva vannak, másoktól értém, s mondá a Tek. Úrnak levele is. A tettet *balúl* nem vettem, és soha nem fogom. Dalaimnak mindenikéről, sőt minden másról a mit én

¹⁾ *Bajza Versei* közt egy e napon írt rhapsodia található.

²⁾ Kazinczy András, Ferenc unokaöccsének Istvánnak fia, utóbb Zemplény vármegye alispánja éretik itt.

adék, s emekutána is adni fogok, mondhat mindenki a mit nékie tetszik. Ha jót s elfogadhatót mond, szeretve fogom és köszönettel elfogadni, ha botland, minden azon tisztelet mellett is, melylyel iránta magamat kötelesnek mindenkor érzendem, nem foghatja kívánni, hogy vele magam is eltévedjek. — A helynek hol a *Sors* áll, vannak magánál szelidebb variánsai is, melyek trochaiens lábbal szokhatnának: de okok javallják, nem annyira *füleim*, hogy a *Sors* ott álljon. A részrehajlatlan gánásokért — a milyen ez is — fogadja el a Tek. Úr más magához hasonló értékkel egyetemben jövőre kéresemet, a múltakra nézve pedig szíves köszönetemet. Gánas és ellenkezés sokszor hoz igazságokat fényre.

Sietnem kell, hogy indulhassak barátommal, kinek levelét ezen enyémme egyetemben veendi a Tek. Úr, verseivel Kovacsóczynak. — Én vagyok egészen a Tekintetes Úr.

Bajza.

VII.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek Bajza szíves tiszteletét.

Pozsony, jun. 3. 1827.

A napokban futottam keresztül Minervának általam néhány még eddig nem látott kötetén, s láttam a mit ott a Tek. Úr rólam monda. Az nekem felette kedves dolog, hogy a Tek. Úrnak tetszését megnyerni, s oly mértékben, mint az elmondottak mutatják, megnyerni, szerencsém lehet; s ösztönt nyújt arra, hogy a pályán meg ne álljak. Méltóztassék elfogadni, a nekem oly igen kedvező sorokért, forró köszönetemet.

Az akadémia iránt való végzést azon esetre, ha még senkitől sem vette volna a Tek. Úr, ezemmel közlöm. A Felsőség megengedi, hogy az intézet felálljon; egyedül azt kívánja, hogy plánuma tökéletesben dolgoztassék ki, és a társaság magának statutumokat szabjon. Emek következtésében az ország rendei azt véggezték, hogy a diacta eloszlása után hivassanak meg nehányan a haza írói közzül, s dolgoztassék ki általok egy új plánum — szem előtt tartván az előbbemnek

fő principiumait, melyeket a fundátorok állapítottak meg — s határozottassanak meg a statutumok; melyek elkészülvén, Ő Hercegsége a Nádor által, a ki különben is ezen intézet fő protectióját magára vállalta, királyi helybenhagyás végett Ő Felsége elébe fognak terjesztetni. Ezt megnyervén, a társaság, nem várva semmi további országgyűlési végzést, öszve fog állani. Ezen kívül Ő Hercegsége a Nádor maga részéről jelentette, hogy minden igyekezeteit arra fogja fordítani, hogy a cél tökéletes fogantat nyerjen; az akademia ne csak felálljon, hanem a jövő országgyűlésig a hazának hasznát is hozzon. Ezen alkalommal újabb ajánlások is történtek. Név szerint: Herceg Batthyány Pál 50,000, gr. Cziráky a tárnok 3000; Gr. Keglevich barsi főispány 6000; Kopácsy veszprémi püspök 2000; Ő Hercegsége a Nádor pedig 10000 forintokat ajánlottak, mind pengő pénzben. Az eddigleni ajánlások öszvesen mintegy 600,000 et tesznek. Szép summa! de még mind nem elégséges arra, hogy belőle egy tudományos akademia a nemzet méltóságához képest felállhasson. Jövedölni igen nehéz, s csak az idő fog megmutatni mindent: de én még most is annyi akadályt látok ezen dologban, hogy 10 országgyűlése sem lesz képes elhárítani, s a jövő diaetákon a gravámenek s postulátumok nagyobb része az akademia miatt lesz. Óhajtom hogy a tagok választása egy szerenesés fej által történjen, mely minden machinációkat keresztül tudjon nézni. Ez egy nagy lépés fogna lenni az idvességre.

Egyéb kérelmeire az országnak a nyelv iránt a királyi resolutio egy kathégorischer negatívval válaszol. Jele, hogy az a . . . . . ház igen kedves szemmel nézi nyelvünk emelkedését.

Prof. Márton József egy hét óta itt mulat, s előfizetőket gyűjt egy ily című munkájára: „Értekezés a magyar nyelvnek természetéről, tulajdonságairól, kimívelhetése, és legkönnyebb tanulása és tanítása módjáról. Ahoz tartozó met-szett táblákkal együtt.“ Bár a minden tiszteletre méltó férfi inkább lexikonát adná ki! Ez a mennyire annyira lézagot fogna betölteni. Az az *Ódik Ódik* passiva formákról való tanítás nem igen nagy hasznunkra lesz.

Örökre kár hogy a Tek. Úr ki nem adá Szallusztját, vagy az Erdélyi Leveleket. A diaeta sokat fogott volna használni, s jobb időben nem is lehetett vala kiadni. Bizonyos vagyok benne, hogy csupán az országgyűlés tagjai közzül került volna mintegy 150 előfizető. Nagy Pál Kisfaludy Aurorájából, a tavaliból 70 példányt, az ez évből közel 120-at eladott.

Az Anthologia kijövetelét óhajtvá várom, s várják pesti barátink is. Úgy hallom hogy a boldogult Igaz testvére magára venni szándékozik az elakadt Hebe redactióját. Kívánok sok szerenesét neki s éles redactori szemeket; de leginkább ezen másodikat, mert in hac rerum tempestate kiadónak semmit nem lehet inkább kívánni mint azt. Nem kétlem, hogy az esztergami Urániáról hallott légyen a Tek. Úr. Vágyom tudni ki leszen redactora. A Handbuch talán már nyomtatás alatt van, s nem sokára elkészül.

Gyönyörködve olvastam a mit a Tek. Úr a Kölescy s Döbrentei levelek felett mond. Az a magyar literatúra történetével barátkozott olvasónak felette interessans, felette sok élelmet nyújt. Óhajtom hogy oly kézből került művek töltsek be az Élet s Lit. többi köteteit is, mint ez, és a miket Kölescy ada. Úgy egy leszen ezen folyóírás örökre a nemzet leghevesebb kimestárai közzül.

Ha levéllel méltóztatik szereneséltetni a Tek. Úr, tessék azt, míg a diaeta tart, ide, annakutána pedig Pestre (Toldyhoz) vagy hevesi lakásomba utasítani. Adressem: A Monsieur Monsieur Joseph de Bajza. Lakom vagyon Orsziban, Heves vármegyében, Gyöngyöshöz napnyugat felé egy órányira.

Legforróbb óhajtásom az, hogy a Tek. Urat Pesten a jövő Szent-Istváni terminuskor személyesen tisztelni szerenesém lehessen. Vagyok a Tekintetes Úrnak szives tisztelője. —

(A diaeta végét egy hónap múlva reméljük).

VIII.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek Bajza tiszteletét.

Pest, nov. 16. 1829.

Mintegy három hónapja, hogy a Tek. Úr becses levelét s *Galotti Emiliáját* vettem. Emecéért szíves köszönetemet, amarra pedig válaszmot — fájdalom, igen késő válaszmot — méltóztassék ezennel elfogadni.

A drámai gyűjtemény kiadása iránt — mely felől elutazott barátom értesíté a Tek. Urat — Eggenberggerrel voltam alkuban, de mivel összevegyezni nem tudtunk, a dolog függőben maradt, s mind eddig nem vagyok eltökélve, mitévő legyek. Ha ezzel is az történnék, a mi sokával a magyar írói legjobb szándékoknak oly gyakran szokott, hogy teljeseést nem érne, legyen a Tek. Úr megnyúgodva iránta, hogy kézírata nálam jó kezekben s gond alatt van, s tudta s akarátja nélkül vele semmi történni nem fog; a mely időben pedig parancsolja a Tek. Úr, kezéhez szoigáltatom. Szándékom az vala, hogy minden évben négy oly külföldi drámát adjak, mely a szorosabb értelemben vett *Klasszikai* címnek belső becsére nézve megfeleljen; fordítási tekintetben pedig oly tökéletes legyen, melyet csak mostani nyelvünk adni képes. Úgy hittem, hogy a kéziratoknak nem leszek szükében, ha a Tek. Úr által dolgozott három lessingi darab mellett — melyeknek megnyerhetőség iránt reményem volt — a Szenveytől fordított s már meg is ígért schilleri drámákat is használom. Öszvehasonlítóván azonban Don Carlos, Maria Stuart, Braut von Messina némely helyeit, azt leltem, hogy ezen fordításokat a *Klasszikus* cím alatt használni nem foghatom. Szenvey a schilleri drámáknak, melyeket láttam, egyikében sem adja vissza a schilleri lelket, s úgy látszik, hogy ő ezen darabokat nem fogta fel egész jelentésükben; nyelvének azon felül sokat kell változnia, sokat tisztúlnia, meddig csak közelíteni foghat is ahoz a praecisus, ahoz a charakteristikai s a sziv minden mozdulatit visszaábrázoló schilleri

beszédhez. Lehetetlenéget nem kívánok, de azt hiszem erős hittel, hogy a schilleri drámákat nyelvünknek már ezen kora hasonlíthatatlanul jobban adhatja, mint Szenvey által adva vannak. Azt a Szenveytől kedvelt széllyelbgyborékoló beszédet épen a schilleri Músa türheti legkevésbbé. A Szenvey Schilleréről tehát le kelle mondanom, a mi még inkább vala ok hogysem az Eggenberggerrel történt alku, hogy szándékkal felhagyjak, vagy legalább felfüggeszszem azt. Mert ha elkezdem, ki fog kézírattal segíni? Mely kevés náluuk a jó író! s mely kevés van ezen kevés között is, kinek ideje s béketürése legyen valamely klasszikus művet studiumává tenni! Pedig úgy hiszem, hogy az ily studium nélkül egy shakespearei és calderoni, egy göthei drámánál nem messze megyünk. — Azonban mind ezek mellett is el fogok a jó ügy miatt követni mindent, a mi csak elkövethető leszen. Talán még barátimot oda vezérlem, hogy őt hat jó fordítással segíni fognak, s azonesetre a Tek. Úr *Miss Sáráját* és *Mimáját* is előre egész bizodalommal kérem. Kisfaludy Károlyt és Stettner már megnyertem, úgy hiszem, haza jövele után Toldy sem fogja magát visszavonni, s még egy-kettő. Négy-öt jó többet ér mint száz rossz. Néhány napok alatt elvállik mitevő leszek, s akkor engedje majd meg a Tek. Úr, hogy Stettner a maga grammatikai, én pedig fordítási észrevételeinket Emilia Galotti felett, a Tek. Úrnak elmondhaszuk.

Azon dolog felől, melyet a Tek. Úr levelének eleje érdekel, nem akarok tudni. Velem az csak Toldy elmenetele után közöltetett, s bár ne akkor is. Gyűlölöm azt midőn *férfiak* asszonyi mende-monda után indúlván, alapos ok nélkül egymás nyúgalmát felzavarják. Ha való volna is, a mit most annak tartanom nem lehet, igazságtalan dolog volt volna a Tek. Úrra neheztenem azért, hogy véleményét nyíltan s bárati körben megmondotta. Azt tenni mindenkinek szabadságaihoz és jussaihoz tartozik. Szentiaiklóssynak én úgy feleltem — lelkismeretem mondja azt! — a mint érdemlette. Ő nem tudta megemésztetni az itéletet, mely költői productumai felett általam a publicum előtt elmondattott; s oly hangon felelt, melyre őt értekezésem szavainak egyike sem szabadíthatá

fel, s így önmaga adott just arra, hogy vele úgy bánjam, a mint hánni nem egészen illő nem egészen kedvem szerint, de *szükséges* volt. *Quo casu interrogaris, eodem responde*, ezt mondja az iskolák bölcse, s a tanács nem rossz, nekem legalább az effélékben mindég ösztönözavam s vezér maximám volt. Ha a Tek. Úr azt vélte, hogy feleletem nemsugalta *tiszta lélek*: (mint a közöttünk elterjedt *rego* tartja), annak sok okai lehetnek, lehettem önmagam is, ki talán nem eléggé érthetőleg mondtam el, a mit elmondani akartam a feleletben. Lehet az is, hogy a Tek. Úr a cenzor elszabdalásai után a Szentmiklóssy ezáfolatát nem olvashatván a maga saját s eredeti szépségében (úgy miként most, *az én kívánságomra*, a Minervában ragyog), nem tudhatta, mi okozta legyen, hogy én Szentmiklóssynak oly nyersen, oly *minden tartózkodás nélkül* beszélgettem. Történt legyen akár mint a dolog, annyi bizonyos, hogy a Tekintetes Úr saját jussával és szabadságával élt, midőn baráti között — s ha más helyt is — feleletemről véleményét ballatta, s legyen a Tek. Úr elhítelve, hogy én a más jussainak és szabadságainak sokkal inkább tisztelője vagyok, hogysem valakinek ítéletéért nehezteljek. — Íme bírom Szentmiklóssynak újabb replicáját is — mert jónak látta ismét felelni — s óhajtanám, hogy kijönne (a mint hihetőleg ki is fog); legalább a publicummal éreztetnem lehetne, hogy én Szentmiklóssynak simábban is tudok felelni akkor, midőn ő *intra terminos decentiæ* marad; az ügynek javára pedig láttathatnám (mert fégyvereket maga nyújt kezembe), mily fonákul ítéletet ő, s mint nem gondolkodott teljességgel a dolog felett, melyről oly magahitlen replicáz. Ez az olvasóknak ezer meg ezer javalló s ellenkező véleményeiket fogná ismét maga után vonni, s én bosszankodjam-e mind ezekért? Legyen tehát meggyőződve a Tekintetes Úr, hogy indulatom a Tek. Úr iránt most is ugyanaz, s meg nem változott, mely mindenkor volt.

Lakásom van Comitatsgassel 588.

IX.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek Bajza tiszteletét.

Pest, jan. 12. 1830.

Azon levélre, melyet augusztus 15-d. volt szerencsém a Tekintetes Úrtól venni, november 16-d. feleletem, azaz három hónap múlva, s így elég későn, s elég okot szolgáltatva azon büntetésre, hogy a Tek. Úr válaszáat egész a mai napig ne vegyem. Azonban mind e mellett is kénytelen vagyok azon bátorságot venni, hogy a Tek. Urat ezennel feleletre provokáljam. A *drámai gyűjtemény* kiadására, tudniillik, minden készülteket megtettem, s hogy a nyomtatás még el nem kezdődött, a Tek. Úr válaszának elmaradta okozá. Méltóztassék tehát velem tudatni minél előbb, szabad leszen-e Emilia Gallottit kiadnom, s ha igen, hajlandó-e a Tek. Úr figyelmet fordítani azon észrevételekre, melyeket Stettner barátom grammatikai, én pedig fordítási tekintetben a munkára nézve tenni kívánnánk. Vagy pedig szóról szóra s minden további változtatni akarás nélkül úgy kívánja nyomatni a Tek. Úr, miként a nálam lévő kézirat mutatja?

Óhajtanám tudni továbbad — saját megnyugtatósomra — mit vél a Tek. Úr azokra nézve, miket én a közöttünk támasztott kedvetlen hírek iránt irtam volt? Úgy hiszem, hogy ott semmit sem mondtam, a mi neheztelésre ok lehetne, és így reménylem a Tek. Úrtól, hogy azon leveletem válaszára méltatlannak tekinteni nem fogja.

X.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajza Józsefnek Kazinczy Ferenc szíves baráti tiszteletét.

Pest, jan. 22. 1830.

November 16-d. irt levele az úrnak, nagy tekintetű kedves barátom, azt várata velem, hogy mivel Eggenberger a szándékot segélleni nem akarja, az egészen elakad, s így tör-

tént hogy én a válaszszal, melyet ezek szerint szükségesnek nem itélék, adós maradtam. Arra kérem én az urat, és azokat, a kikkel az úr szorosabb egyességben él, hogy ha egy vagy más tettemen felakadnak, higgyeuck s gyanítsanak mindent, a mit a dolgok mutatnak, de ne soha és semmi esetben ellülest, irigységet, önhasznót. Örömmel, kevélységemet lelem én abban mindég, hogy engem Bajza és társai szerettek.

Emiliának letisztázása alatt (a könyvek tolvaj kölcsönözői elhordták tőlem ezt, Miss Sárát, Minnát és Nathant) fordításomat nem vehettem össze az originálissal, s csak az vala tehetségemben s módomban, hogy beszédemen javítsak, s megtartsam ugyan a *festő* idegen szövegeket, vagy a miket stylisticai okok ajánlhatnak, de ne bosszantsam *ok nélkül* azokat, a kik ellenem tele vannak panaszokkal, hogy a magyar színt elveszem a magyar beszédétől. Stettner barátunknak ólommal tett jegyzéseit használtam, s a hol nem használhattam, péld. bánoM (in sensu K) bánOL bánIK, melyet az én egész környékem úgy mond bánOK, bánSZ, bánIK, elmellőztem, s az ideát más szóval tettem ki. — Gróf Károlyi István úrnak radványi tisztartója által még e hónapban küldöm Bártfay barátunkhoz az úr számára Miss Sárát és Minnát is, s arra kérem az urat és Stettner barátunkat, hogy mivel ezek, mint Emilia is, a letisztázás alatt a magok német origináljokban nem voltak szemem előtt, vegyék magoknak azt a fáradságot, s hasonlítsák össze a fordítást az originálissal, s tudassák velem mi kívánja hogy másként adjam.

A három közt Lessing legtöbb gonddal dolgozá ki Emiliát. Sárában hosszú dialogusok vannak, és fárasztó eszeskedések, Minnában pedig sok helyt esetje vastagon fogott. Az a francia gyermeki gyűlölséggel van a német író által nevetégesé téve, a hogy mi szoktuk német uramékat. Én az ily helyeken holmi szabadságokat vettem ki magamnak.

Stettner és Bajza az én dolgozásim felől szabadon mondhatják mindég a mit akarnak. Kémélve kell ugyan mindég bánunk barátinkkal, de az nem barátság hanem conspiratio az ügy ellen, ha ki nem mondjuk a mit a dolog és az idő kíván; s kívánja-e a barátság, hogy énrólam azt mondja valaki,

hogy én szálas természetű, tömött üstökű ember valék etc. Szóljon felőlem kiki, mint én Csokonay felől a Muzáriouban, s még köszönni fogom neki.

A tudva lévő cikkely felől, higgyen nekem az úr, édes barátom, hogy nem csak *nem akarok* emlékezni, de nem is *emlékezem* többé. Hála az én is'emennek, hogy rettegésemmel haszontalan volt, és hogy engem az úr mindég szeret.

A mi kedves Toldyunktól gyönyörű levelet vevék Berlinből. Ajánlom magamat becses barátságába.

XI.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

BajzánaK Kazinczy szíves baráti tiszteletét.

Széphalom, jan. 27. 1830.

Igyekeztem végig olvasni a mit itt veszen az úr, édes barátom, de csak Miss Sárán sem tudtam végig menni, elfoglalva bajaim által, mert Telek úr holnap már indul Pest felé. *Le*sz arra időm hogy ezt még megolvashatom, s megigazíthatom; nekem elég hogy bizonyíthatom készségemet mindenben a mi kevés erőmtől kitelik.

Ez a kötet harmadiknak van destinálva azon öt kötet sorában, melyet még ez idén készülök egymás után kiereszteni. Egyenként akarám árultatni a IX kötetet is 1815., de nem boldogulhaték János Tamással. — Az első kötetet e hónapban tisztázám le. Februárban a Yoric Erz. Útazásit fogom, s martiusban készen leszek mind az öttel. S akkor lesz ideje hogy gondoskodjam kieresztések eránt.

Éljen szerenesesen igen nagy tekintetű kedves barátom. Tartson meg engem megbecsülhetetlen szeretetében.

XII.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek tiszteletét Bajza.

Pest, február 26. 1830.

Itt veszi a Tekintetes Úr észrevételeimet a fordított Gallotti Emilia iránt. — A számok, melyeket mindenütt gondo-

san felraktam, a kézirat lapjainak számai. Úgy hiszem hogy a Tek. Úrnál még megvan az előbbeni kézirat, mely tavall itt kezünkön megfordult. Annak lapszámai nem igen fognak különbözni emezétől, mely nálam van, mert mind kettő egy kéznek írása, s reménylem, hogy idézett számaim baj nélkül elvezetendik a Tek. Urat a megjegyzett helyek keresésében. Küldénem magát az originált, a németet, de magának niues meg, s kölcsönözött példányból tevém az összevashasoulitást.

A fordításra általában azt jegyzem meg, hogy igen megismerni rajta azon célt, melyet a Tek. Úr magának felteve: — „Nem bosszantani azokat, kik ellene tele vannak panaszokkal, hogy a magyar színt elveszi a magyar beszédétől.“ — Sallangos magyarkáink is érdemlik néha-néha, hogy őket figyelmeczzük, hogy panaszaitat kihallgassuk, csak hogy ez aztán ne legyen *igen*, ne ártalmával saját magunknak, vagy épen a művészségnek is. Itt ugyan még az a szerenese, hogy csak a gyakorlottabb szem ismer rá a tartalékkal — hogy ne mondjam talán félénken is — készült fordításra, de nem állok jót érte, hogy az efféle tartalék benniünket későbbben oda ne vigyen, hol azt kiáltják ránk, hogy hátra felé ballagdogálunk.

Orthographiája a Tekintetes Úrnak, sajátágai, akarva s nem elhibításból tett grammatikai eltérései hiven meg lesznek hagyva. Bár ezt tennék a Minerva s egyéb időszaki írásaink redactorai is azon írókkal, kik nem gondatlanságból vagy tudomány szűkéből különböznek. Nem szeretem, midőn az író kivéteket magából; tudni nem csak azt kívánjuk, ki *mit* ada, hanem azt is, *hogyan* adta minden tekintetekben. Nines nevétségesebb dolog, mint arra törekedni, hogy minnyájan s mindenhol egyképen írjuk le szavainkat. Szándék, mely célt soha érni nem fog.

Miss Sárát és Minnát vettem; fogadja értök a Tekintetes Úr szives köszönetemet. Azt nem tudtam hogy a Tek. Úr ezeket kiadni szándékozik, s ha tudám, vakmerő dolog volt volna őket kérnem: s minekutána most már értésenre esett, arra kérem a Tek. Urat, hogy ne föszsza meg magát tőlök. — Én eléggé lekötelezve érzem magamat azon készsés-

gért, azon szivességért is, melyet elküldésök által a Tek. Úr irántam mutata.

Azon szomorú hirt, úgy hiszem, fogta hallani a Tek. Úr, hogy Virág Benedeket eltemettük; s talán azt is, hogy Horvát Endre nem a legjobb egészségben érzi magát, s aligha el nem hagy benniünket. Árpádiása kész, de nem 24 (mint ígérte) hanem 12 énekben, s kívánná kiadni, ha költsége volna. Gróf Széchenyinek kijött nagy becsü munkája a „Hitelről.“ Még nem volt magyar könyv, mely felől a publikum itéletét tudni annyira óhajtottam, mint ez.

Útazó barátomnak szülei általam tisztelik a Tek. Urat, s felette lekötelezve jelentik magokat mind rólok való megemlékezéséért, mind pedig azon szivességért, melylyel a Tek. Úr fiok iránt viseltetik. Ő februárius elsőjén indált Berlinből Koppenhága felé; águstusban már itt lesz, mint tagja is néhány tudós egyesületeknek, ha a kormány, mely alatt nyögünk, gátlani nem fogja.

Ajánlom magamat a Tek. Úrnak szives emlékezetébe.

Észrevételek Galotti Emiliához.

A cím Emilia Galottit mond; nem kellene Galotti Emiliát mondania? Ezt védhetik okok, amazt alig.

Ha gróf Appiani, mért *Contessa* Orsina?

Lap 4. „Prinz. Der Orsina? legt ihn hin.“ Ez a legt ihn hin, a fordításban nincsen, pedig elmaradnia nem igen lehet, mert az utána következő „Ihr Läufer wartet“ egyedül e miatt van mondva. Ha amaz elmarad, ennek is el kell, vagy nem lesz logikai rend a beszédben. Ezen felül az a *legt ihn hin* charaktert is fest, s mutatja mindjárt a dráma elején mily egykedvüleg (gleichgültig) van a fejdelem Orsina iránt.

5. *Fejdelem.* „Nem értem sokat, de soká!“ Ez az *értem* talán elmaradhatna. Értelmet zavar. Semmi baj, hogy ott van a „meine.“ Vagy tán *mondommal* és *vélemmel* lehetne adni.

- Lap 5. Ezután: „Talán a képben ismét feltalálom, a mit nem már magában“ kimaradt ez: „Ich will es aber nicht wieder finden.“
6. „Lépjen ide, Fenséged!“ Lessingnél: „Treten Sie so!“ Ez a *so* nem *ide*. Talán: *dőljon így, Fenséged*.
7. *Conti*. Ich bin zufrieden, sagte die Gräfin, wenn ich nicht hässlicher aussehe.“ Magyarúl: „Am, monda a grófné, ha nem vagyok még ütälatosabb, mint itt a képen.“ Úgy tetszik nem elégge jól, mert az az *am* nem teszi, s nem teheti az *ich bin zufriedent*. Olvasásra még hagygyán, de theatrumi előadásra éppen nem alkalmas az ily beszéd.
12. *Staats-interesse* nem *kabineti* tekintet.
12. „O vermengen Sie mich ja nicht, mein Prinz, mit der Närrin, deren Wort ich führe — aus Mitleid führe.“ Magyarúl: „Ó ne téveszszzen össze ferséged engem és e bobót, ki mellett szölok.“ Kimaradt az *aus Mitleid führe*; a miuek kimaradnia nem lehet, mert utána ez jö: „Mert valóban tegnap szertelenül megillete.
13. Bei alle dem ist er doch ein sehr würdiger junger Mann, ein schöner Mann, ein reicher Mann, ein Mann voller Ehre.“ Mind ez magyarúl így: „Mind az mellett Appiani igen érdemes, sok és nagy tulajdonú fiatal ember.“ Ennyi cimnek, ennyi dieséretnek erejét talán ne veuök el, melyeket a fejdelemmel Lessing bizonyosan nem ok nélkül mondata.
- Marmelthüre nem *ürge*; *ürgét táncoskákra tanítgatni*, mint a fordítás mondja, nem is lehet.
14. Das Geschlecht der Galotti ist grossz“ — Lessing a *grosszal* nem *szaporát* akar mondani, hanem széles, kiterjedett familiát.
20. „Oberster“ — Ez már még is igen van! s a mértékletes puristát is fogja sérteni. *Rény* helyett, csaknem mindenütt, *erkölcs* mondatik, pedig én azt hiszem hogy a rény kevésbbé fogná (most már!) az olvasót büntani, mint fogja minden bizonynyal az *Oberster*.
- Nem Galotti Odoardo? Odoardo Galotti helyett?

- Lap 22. *Késelés* helyett nem *gyilkolás*, vagy mi? *Morlthat* nem *késelés*, s ez a késelésed egyébiránt is tévesztöleg s fonákül fogja a theatrumon verdezni a fület.
23. „Egyéb úri gráCZiai között“ Németül: hatte ja die Güte,“ talán kegyelmei, kedvezései, vagy adományi.
24. „A *pisztolt* jobb lesz eredetileg pistolnak írni.
- „*Angelo*.“ Kenn ich ihn nicht? Hab ich nicht unter ihm gedient?“ Magyarúl csak ez: „Mintha nem ismerném!“ Az a mi elmaradt, mondja meg az olvasónak, homan ismeri ő Galottit. Lessing nem az az író, ki valamit hiába mondatna, kivált Galotti Emiliában nem az, hol minden, még oly csekélység is cirkalommal van kimérve, és cirkalommal mértén mo tiválva.
- „Kaum kann ichs erwarten, diesen würdigen jungen Mann meinen Sohn zu nennen.“ „Alig gyözöm várni hogy gyermekemnek nevezhessem.“
- „Mit nevezsz te elveszésnek . . . . stb. Itt igen sok a *hogy*, egy elmaradhatna belölök.
25. A *Vegghia* itt *Vegghia*, a 8-ik lapon pedig *esti társaság*. Ha itt *Vegghia*, mért nem amott is?
- *Wollüstling* nem *lator*. *Lator* egyéb. A *Wollüstlinget* e helyt jobban adná a *buja, fajtalan, folyár*, még tán a *kacér* is, ámbár ez csak *coquettet* jelent.
30. Az *Einfalt*, mely itt „szökevény gondolat“ mi nehányan már *ötlettel* is merénk megjegyezni, s úgy hiszem nem rosszúl. Azonban e helyt (mindenütt nem!) a szökevény gondolat is jó szolgálatot teszen.
31. „De gyermekcim egyet tévén s mást nem múltván“ erőtetett!!
32. Nem mindég inkább kedveléd-e a gyöngyöt mint a köveket.“ Ez után kimaradt ez: „freylich, meine Mutter, freylich!“ Kimaradta által nem sokat vesz ugyan a dolog, de minek önként okot adni az Aristarchus akadozásira?
34. „A Fejdelem kénytelen a Massai Fejdelemhez közelítő menyegzője miatt annak fejdelmi leányával egy

felhatalmaztat ereszteti.“ Igen darabos! -- s az az *ereszteti* felette rossz helyt áll.

- Lap 36. A *martalék* nem eléggé erős, hogy *selavot* jelenthessen.
 „ Weil ich eben heut eine Verbindung vollzöge, die mein ganzes Glück ausmache:“ „Mert azon szövetségben, mely ma vár, egész boldogságomat találom.“ Jobb lesz *szövetkezés*. Ez *actionis*, amaz *effectus* substantivum, s ide az első kell.
- „ 37. „Gutherziges Ding“: „Nyavalyás izé“. Ez nem eléggé szerencsésen van mondva. A *gutherziges Ding*ben metsző célzása van Appiáninak, s annyit akar mondani, mint *színlett jószívű! álnok érzékenykedő!* Marinelli nem akar vele bajt vinni; nem azon ok miatt, melyet mond, hanem, mivel gyáva s szepeg, hogy ellensége keresztül szalasztja fekete lelkén kardját.
- „ 48. „Lássa mire mehet négy szem közt:“ ez után kimaradt „Alles was ich zu thun habe ist, zu verhindern dass Sie nicht gestört werden.“
- „ 54. *Prinz*. „Freylich das ist natürlich!“ Magyarúl: „az igen méltány, igazságos tett vala.“ Ez felette rosszul van adva; itt az eset hasonlatlanul vastagabban fog mint Lessing akarja. A *sehr natürlich* csak azt teszi: az emberi természetben fekszik, hogy ember a maga barátjáért boszúra gyúladjon. A *méltány, igazságos tett* ellenben annyit mond, mintha a Fejdelem tökéletesen javallaná Appiáni meggyilkoltatását, a mi a Fejdelem karakterébe felette fekete vonás volna, pedig Lessing csak *ingatat, gyönge* embert akar belőle csinálni, nem *rosszat*, nem undok Marinellit. — E helyt jut eszembe kérdeni azt is, miért Marinelli, hosszú é-vel?
- „ 59. „Minő szemeket csinál?“ Talán *mereszt?* A *csinál* inkább fogja bosszantani az orthologia makaes barátit, a Döbrentei tévelygő nyáját, mint bármi más, s nem egészen ok nélkül!
- „ 68. „Szívem *szögöl* meg“ nem értem. Nincs-e a szó hibásan leírva? —

XIII.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajza Józsefnek Kazinczy Ferenc baráti szíves tiszteletét.

Széplhalom, mártius 15. 1830.

Bocsánatot édes barátom, hogy az úrnak febr. 12-d. írt levelére csak most felelek. Egri útam, honnan egy hét előtt jöttem haza, oka késedelmemnek.

Jegyzések a Jegyzésekre.

G. Emilia magyarosan, Emilia G. olaszosan van mondva. Jó mind ez, mind az; de ez már annuncialja, hogy a leány olasz, és nem magyar. Toldy nem *Franz K-t*, hanem *K. Ferencet* mond a *Kézikönyvben*. Ki viszi annyira a maga purismust, hogy németül írván, Michel Eagelt, Wilhelm Shakespear-t s Franz Petrarchát mondjon a *Michel Angelo*, *William Sh.* s Francesco P. helyett? *Bethlen Gábor* a német íróknál is *Bethlen Gábor* volt, s örülhetett neki. — Gróf Appiani és contessa Orsina úgy állhat ellenkezésben magyarban mint németben.

Lap 4. *Legt ihm hin. Tegyétek oda*, vagy szép hungarismussal: *Tegyük amoda*, vagy *amaz asztalra*, v. *le*. Ezt tollam felejté ki. Érzem hogy el nem maradhat.

Lap 5. *deleatur mondom*. „Nem sokat de soká.“

Lap. 5. *addatur*: De nem akarom ismét feltalálni.

Lap. 6. *ponatur*: álljon így Fejdelem, pro ide.

Lap. 7. *Megelégszem* mondá a grófié, ha —

Lap 12. *ponatur*: országlási tekintetek

Lap 12. *addatur*: szánakozásból szölok. — Kimaradt, de csak azért, mert a német originál nem vala kezemenl a le-tisztázás alatt.

Lap 13. Mind a mellett Appiani csakugyan igen érde-mes, sok és nagy tulajdonú fiatal ember, szép ember, gazdag ember, derék ember.

— Murmeltbiere. — Van-e név rá? Ha van, elfogadom. Tánca tanítani a magyarországit nem lehet, de képzeljük hogy az olaszországi más nem.

Lap 14. Túlatizásán a *szapora* nem csak bamart teszen, hanem sok tagokból álló egészet is. *Széles kiterjedésű* hosszú beszéd. De ha a *szapora* nem jó, töröljük ki.

Lap 20. Hát hogy nevezzem az Oberstert? Ezredesnek? HerrOberster? Ezredes úr? Protocollumban álljon ezredes: de folyó társasági beszédben!! Hát a generálist is el kell-e hagyni?

Ibidem. *Rény* tehát, valahol helye lesz. Örvendeni fogok az igazításnak.

Lap 22. *Gyilkolás* pro *késelés*.

Lap 23. *Kegyelmei* tehát.

Lap 24. Pistol.

— — S nem ismerem? Nem szolgáltam alatta.

— — Hogy ezt az érdemes ifjú embert. — — —

— — Elhagyni a sok hogyból, a mi elmaradhat.

Lap 25. S mi véték az hogy itt *Vegghia*, lap 8. pedig *esti társaság*?^u

— — Wollüstling. Álljon hát buja (ezt én és az én tájám *bujának* mondja nem *bújának*). De szeretném ha substantivumunk volna a szóra; ez adjectivale substant.

Lap 30. *Ület* — örömmel láttam legelőbb a Bártfay Regéjében, s örömmel fogadom el.

Lap 31. Egyet tévén s mást nem mulatván — Bizony erőltetett; de hogy adjuk proverbialiter? Örömet elfogadom az igazítást.

Lap 32. Igen, anyám, igen!

Lap 34. A fejdelemnek egy felhatalmaztat kell küldeni a Massai Fejdelemhez közelítő menyegzője miatt annak heregasszony leányával. Így talán jobb lesz. K. mutatur non raro in G.: szaggat non szakgat, lélegzés, nyaggatás, faggatás.

Lap 36. Hogy a *martalék* nem minden helyett áll jól *skláv* helyett, érzettem. Igaza van az én barátimnak, midőn azt mondják, hogy elijesztetem magamat ellenkezőimmal.

Lap — Szövetkezés pro szövetség.

Lap 37. Gutherz. Ding. — Itt a dingben van a súly, a megvétel, s azt szerencsésen adja az *izé*, s ez metsz igazán

az udvari nagyságában kevély bohón. A szinlett jószívű, az álnok érzékenykedő ront, nem javít

Lap 48. Minden gondomnak annak kell lenni, hogy ne engedjem, hogy rájok menjenek. De két *nak* és két *hogy*! Talán: azon kell lennem hogy eltávoztassak tőlök mindent, a ki hozzájok akarna jutni.

Lap 54. Igen: de hogyan adjuk hát? Freilich das ist natürlich. (Marinélinek pro. uaciálja az olasz, e ante u accipit accentum).

Lap 39. *Mérszt* excellenter, nagyon köszönöm.

Lap 68. Szívem szögöd meg. Törvényszögés: törvénytörés.

Az én igen becsült és igen szeretett barátom nekem felelte kedves dolgot tevé bollásain kimutatásával, valamint Fenyéry barátunk azon levelével, melyre ezzel együtt még egyen postára levelem. Bár azt nyerhetném meg e kettőtől, hogy Miss Sárámát s Minnámát s a marmonteli regéket is így vennék bírálásaik alá.

Éljen igen szerencsésen nagy érdemű barátom. Ma egész nap leveleket írok, s még sok van irandó. Be kell tehát kesztenem — Méltóztassék az idő zárandót a mi tisztelt barátunknak általadni, s minden barátimkat, Helmecezyt, Kisfaludy Károlyt, Vörösmartyt tisztelni.

XIV.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek Bajza tiszteletét.

Pest, apríl 6. 1830.

Vettem a Tekintet s Úrnak jegyzéseimre tett viszonyjegyzéseit, s bátorkodom rájok röviden a következőket válaszolni.

Emília Galotti fog tehát maradni a Tekintetes Úr akaratja szerint, melyet tisztelek s tisztelni tartozom, de valahol a könyvben mint kiadó én beszélendek, mindenütt *Galotti*; *Emiliót* fogok mondani, mert ama másoknak helyes voltáról a Tek. Úr okai meg nem győztek, s magam sem tudom

magamat meggyőzni, s ha valaki miatta ellenem támadna, védeni nem tudnám. A Wigando-Döbrenteanusok pedig most minden alkalmakat keresni és használni fognak, hogy belém akadzhassanak, mert a mit felölök a Minervában mondték, s nem sokára megint mondani fogok, soha sem bírják megemészteni. Azért a Tekintetes Urat jó korán figyelmessé teszem reá, hogy mind emennek védelme, mind pedig a gróf Appiani s *Contessa Orsina* és a *Vegghia* s *esté társaság* öszveegyeztetése — azon esetre, ha majd szó történik miattok — a Tek. Urat fogja illetni. Egyéb sajtóságok, a most mondotakkal együtt, híven meg lesznek tartva. A könyv a jövő pesti vásárra megjelenik. Elrendelése ez: Címén lesz: *Külföldi Játékszn. Több tudósokkal kiadja Bajza. I. kötet. 1. Galotti Emília. 2. A gyűrű. Pest, Trattner és Károlyi betűivel, 1830.* Ezt követi az *Előszó*, utána jó Lessing szomorújátéka ezen címlappal: *Emília Galotti, szomorújáték németből Lessing után Kazinczy Ferenc.* A darab végén Lessing rövid biographiája, s Galotti Emiliától néhány kritikai észrevétel. Ez után jó egy vígjáték ily címlappal: *A gyűrű, vígjáték, németből Schröder után Bajza.* Schröder rövid biographiája, s a *Gyűrűről* néhány észrevétel.

Méltóztassék a Tek. Úr azon szíveséggel irántam lenni, hogy ha észrevételei volnának még vagy ezen elrendelésre, vagy egyébre nézve, azokat velem közölje.

Itt veendő a Tek. Úr utazó barátomnak londoni levelét is, mely tegnap előtt érkezett hozzám. Ajánlom magamat szíves emlékezésibe.

XV.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy tiszteletét.

Újhely, apríl 11-d. 1830.

Azzal, hogy a Wigand emberei velem mit tennének, keveset gondolok; nekik nem tetszeni nem legnagyobb szerencsétlenség a mi bennünket érhet. Azt forgatom inkább, hogy kiadónnak kedvetlen lehetne ugyanazon kötetben kétféleké-

pen szólania, írnia. Felhatalmozlak tehát, tisztelt szeretett barátom, úgy adni mindent, a mint magadnak tetszik; egyedül azt költöm ki, hogy ezt: *BánoM*, a hol én *BánoKot* mondom, eseréld fel más valamely szóval, s az nem lesz nehéz, ha nem magát a szót, hanem az egész szólást öltözteted más szódba.

Ha ki lesz rakva az első iv Emiliából, kérlek, láttass velem egy-két lapot, hogy a formátumot, a betűket s papírost ismerhessem.

Köszönöm a londoni levelet. Ha neki talán még irtok, jelentsd, hogy Verseim készen fogják várni dicsőségeket. Bár azt érdemeljék! — Kedves nekem, sőt szent nekem a mi Toldynk emlékezete, s berlini és londoni levelét kevélykedve mutatom a jóknak, s örvendő látom, hogy ezek érzik a Toldy becsét. Nemzetünk esalhatatlanul halad. Tíz esztendő előtt engem még nevettek volna, hogy az ily leveleket figogtatom, s azt mondták volna, hogy büszságom szüzdall, tudatni, mit teve velem Bowring: most látják hogy azon nem magamért örülök, hanem hogy a nemzet nevét kivivánk homályából. — Áldom sorsomat, hogy Toldyt nekem barátomná tevés, s titeket, éltem nagy kevélysegei! — Éljetek mindnyájan szerencsésen. —

Levelednek egyik végét a postán valahol kivonák, látván nyílásán hogy úgy egészen el fogják olvashatni. Öszvegüzsölva jött az, a kivoaás és visszatolás által, kezemhez.

Soha még a Szent L — kegyelme rútábbul nem jára, mint Gábornál; mint egy eivakodó makaes gyermek azt kiáltja, hogy neki bizony nem kell; tartsa magávak a ki neki kívánja. — Miként is lehetne szüksége rá annak, a ki minden büleseséget oly nagy mértékben bír?

XVI.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy szíves tiszteletét.

Széphalom, június 18. 1830.

Igen nagy örömet ad nekem az úr, édes barátom, az által, hogy velem az Emilia első ívét láttatá, s az Előbeszéd

gyönyörű, lelkes. Az úr tudja, tudják mindenk, hogy én az úr barátságával kevélykedem, s nagy megtiszteltetésem találom abban, hogy Emiliám itt jelent meg.

De gondosabb correctort kívántam volna a munkának. Mert ezt, mindjárt az első lapon (9):

„*De Bruneschi; Emilia nem Galotti*“ a betűszedő bizonyosan az úr akaratja ellen interpungálta így — „*aber eine Emilia Bruneschi; nicht Galotti*.“ — De Bruneschi Emilia; nem Galotti! nem Galotti Emilia! — A játszó, ha a levél újra nem nyomtattatik, értelem nélkül fogja adni a helyt.

Én lesni fogom az úrnak minden változtatását, hogy valamit jónak találjak, felvehesse. Ilyen ez: *komornok*, mely bizonyosan jobb mint a tót pronounciatióját *Komornok*. — *Kisdedleg, képzelgés* nagyon jók. Ha az ilyet Döbrentei hallaná tőlem, még nem tudná fogni, hogy én egy gyermektől örömet tanulok, egy oly Stattlicher Herr től pedig mint egy elhízott *Prov. Commissär* és sok *Tek. Ns. vármegyék táblabírája* (videatur amnunciatio versionum Macbeth, Lear etc.) a leckézésnek recalcitrálok.

Sphalmák lesznek ezek is: pag. 10. tölti el-fejemet. Pag. 12. derekasan (.) Conti, holott más helyeken a vocativus mindég két komma közt áll. S inconsequentiak p. 10, 13, 15, Festő, p. 11. festő, Futó, Véső, kinestartóhoz. Én az inconsequentiaiktól nem irtózom, azt hiszem hogy consequensnek nem mindég lehetünk. Pag. 13. Medúza, és így nem rossz poeSis és poeZis, próSa és próZa, MarTzius és September, DeCember. Az úrnak antidöbrenteiáját én execpáltam a grammatikai dolgokra, és azért, mert az engem oktat és reflexiókra von. — Utolsó postával vevém Wigandnak levelét. Megörülve tudósításon, hogy kezemhez küldött instantiáját Zemplényhez a megyének beadtam, arra kér, hogy vegyék részt Convers lexikonában; az első postával venni fogom, úgymond, az articulusokat, mely(ek)nek kidolgozását tőlem várja, s a Napoleoniakat különösen. Holnap tehát érkezni fog levele. Én pedig haladék nélkül válaszolok: mein hohes Alter belästetmit den verschiedenartigsten Sorgen, nem engedi, hogy kívánságát teljesítsen. Talán azt is megírom, hogy én az ő

redactorától magamat declinatiókra, conjugatiókra, syntaxisra taníttatni restellem. Közölni fogom válaszomat. Éljen szerencsésen édes barátom, és szeressen.

XVII.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek Bajza tiszteletét.

Pest, julius 6. 1830

Örömmel értettem, hogy a csomó Guzmics verszetével s a Játékszin első ívével kezéhez juta a Tekintetes Úrnak. Hogy Galotti Emiliában hibák maradtak, az nekem fáj leginkább. Én és Stettner mindent elkövetünk a correctúrákkal, de ha a szedő gondatlan, s tudatlan is még ezen felül, úgy a correctornak legnagyobb szorgalma is hiába való. Itt egy komma vagy kolon, ott egy betű csik ki, midőn a ki szedett columnának egy helyről másra vitetnek, s a tudatlanság oly helyre téteti vissza, hol épen nem kellene állnia.

A Tekintetes Úr igen nagy tévedésben látszik lenni ha, mint levele mondja, azt hiszi, hogy én Emiliában változtatásokat tettem, még pedig a Tek. Úr tudta nélkül. Szabad-ságot ada ugyan a Tekintetes Úr leveleinek egyike azt tennem kéziratával, a mit jónak fogok vélni, azonban ha én e szabadságot szerénytelenül használtam-e, ki fog tetszeni a kézirat és nyomtatás összehasonlításából. Hogy *Emilia Galotti* helyett *Galotti Emiliát* nyomtattassak, az engedelmevel történt a Tek. Úrnak, melyből aztán természetes következással kellett folyniok a *Galotti Edvárd, Gonzágn Hektor, Róta Camill* változtatásoknak is. A *kisdedleg* és *képzelgés* ott állnak a Tek. Úr kéziratában; a *komornokot* pedig komornok helyett Stettner javaslására fogadta el a Tek. Úr. A *Festő* és *festő, Futó*, *Véső, kinestartó* úgy vannak írva a manuscriptumban is; s általán fogva azt nyilatkoztathatom ki, hogy minden szót, melyen a Tekintetes Úr a nyomtatott ívekben felakadni fog, saját kéziratából és Stettnerhez küldött jegyzéseiből fogok legitimálni. Én az írókat a magok egész sajátágokban szeretem látni, és semmit sem gyűlölök inkább, mint redactorainknak azon módját, mely szerint az író orthographiáján, grammatikáján,

syntaxisán, sőt nem ritkán stylusán is meg nem kérve változtatásokat tesznek. A gondos olvasó szereti az írókat mind tökélyekben, mind hibáikban látni, mert jól ismerhetni csak így fogja őket, csak így lesz en hiven informálva tudományok, szorgalmok, gondosságok felől, s ha ki kénye szerint változtatgat, sokszor talán meggyőződése s akaratja ellen is az írónak, valamely munkán, az a publicummal csak *szembekötődít* játszik. Az nekem nem volna kedves dolog, ha a Tekintetes Úr azt hibetné, hogy én tudta s akaratja ellen tettem változtatásokat Emiliában. Az általam fordított vígjátékban tapasztalni fogja a Tek. Úr, hogy a mi orthographiánk sokban igen eltér egymástól, a mi leginkább fogja bizonyítani, hogy a Galotti Emiliában lévő orthographia egészen a Tek. Úré, a vígjátékban pedig egészen az enyém. Örömet tanulok én is a *gyermektől*, de örömet a *Stattlicher Herr*-től is, mihelyt én mit tanulom tőle. Szalay László tiz esztendővel ifjabb nálam, s én Muzáronra írt Észrevételeiben találtam olyanokat is, miket még nem tudtam, s szívesen és pirálás nélkül vallom akárki előtt is, hogy ezt és amazt tőle tanultam. S vétek-e az hogy én a tiz esztendővel ifjabb Szalaytól tanultok, a nálam hűsz esztendővel öregebb (korosabb inkább) Döbrenteiről keveset vagy éppen semmit sem tartok? Holott Döbrentei már akkor híres író volt, mikor én még csak Abe-ét tanultam. Tanulni mindenkitől lehet valamit, sőt mindenkitől *telni* s *akarni* tanulni még dicséretes dolog is. Tanulni azonban, úgy vélem, mindenkiünk magától szeret (azaz maga jó akaratjából), s nem tűrjük, ha valaki erőszakolva tolja ránk tudományát, szinte úgy mint XIV. Lajos nem tűrte hogy papja a morális leckéket közvetlenül hozzá intézze. Az ilyen önkényes változtatások pedig, melyekről itt szó van, nem egyebek, mint erőszakos leckézés és praeeptorkodás. Hogy egymás hibájit irtogassuk, annak nem ez, hanem egyéb az útja — *okokkal támogatott kritika*, s még ez is mindig csak projectuma az egyes írónak, törvénynyé csak a *publica opinio* vagy legalább a *consensus erulitorum* sanctionálhatja.

Döbrenteinek írt Válaszomra gróf Dezsőffy József ké-

szite egy — a mint mondják — nem igen finom feleletet, védelmökre Wigand gyámoltalan vitézeinek. Hogy ezen pürbe gróf Dezsőffy avatta magát, az nekem nem kedves dolog. Ő bár gyöngé író is, de tiszteletre méltó ember, s a haza gondjaiban öszült meg, és sok cimmal érdemli, hogy neve a publicum előtt zenney nélkül maradjon. De ha oly valamit követend el velem, a mi grófi neveléssel össze nem fér, köteles leszek-e én neki azt eltűrni, s csak azért leszek-e köteles, mivel ő *Méltóságos Gróf?* — Én őt kimondhatatlanul sajnálom, s felette sokba fog kerülni, a mit neki felelni fogok, nem azért, mintha a felelet nehéz volna (a mi ügyituk igazságos és rendíthetetlen), hanem azért, mert jó érzésü embernek nem lehet az kedves, midőn tiszteletre méltó névre szennyet borítani kényszerítetik. Azonban ha már ennyire jutottunk, hogy gróf Dezsőffynek tetszik magát a Döbrenteiek karaktertelen és Thaiszok nevetlen seregébe vegyíteni, ám lássa, en róla nem tehetek. Lesz idő, melyben gróf Dezsőffy kívánni fogja, bár a lexikon pürébe ne keverte volna magát, mert a mit én válaszolni fogok *vastag* feleletére, sok esztendőök száma sem fogja emlékezetéből kitörlelni. Ők azt hiszik, hogy írói republicában grófi auctoritásokkal lehet valakit elnémitani. Meglássuk, üdvezítendi-e őket ezen hit. Még Magyarorszában senki sem keveredett gróffal tollesatába, én leszek most reá kényszerítve. Fegyvereimet úgy fogom használni, hogy *grófoknak* szolgáljon tanáságul, mint kell s mint illik szót váltani oly emberrel, ki bennünket nem bánta. Nemes vagy báró, gróf vagy hereeg írói világban egyféle jussal bír, elsősegeket itt nem születés vagy hivatal oszt, hanem *ész*; melynek én mindenkor kész voltam s kész leszek térdet hajtani. Gróf Dezsőffynek az fáj, hogy én „magamat szép reményekkel nem biztathatom az ő lexikoni dolgozásai felől.“ De hát elegendő ok-e ez haragra? kényszeríthet-e engem arra valaki, hogy higyem a mit nem hiszek? Mely fonákságok ezek! Gróf Dezsőffy jó ember, tiszteletre méltó ember, de gyenge ember, s könnyen hagyá magát eszköznek tétetni Döbrentei által, ki maga többé felszólalni nem mer, hanem másokat ösztönöz a felszólalásra. Ő most vén asszonyok módjára men-

demonákkal hadakozik, s történeteskék et gondol ki rólam, melyeket a két városban széthordoz, azzal hízeltedvén magának, hogy engem ily apró bohózatok bántani fognak. Ilyen az a többek között, hogy vallási gyűlölségből keltem ki ellenük, mert hogy én előbb Luther követője voltam, de most nem régiben *tükön* a római szentséges pápa aklához szegődtem; hogy én az öregebb írókat mind tönkre akarom zúzni, s az ő elnyomásokkal magamnak az akademiába helyet készíteni stb. stb. Döbrentei ezeket maga költi, P. . . . Th. . . . pedig hirdeti nomadicus vándorlásain mindenfelé, mert e kettő most szoros barátságban él, ámbár előbb nem szenvedhették egymást. *Malus cum malo colliquescit facile.* Megengedem nekik, hogy ily apróságokkal magoknak örömet csinálhassanak, miután a legszebb fellegváraik úgy is már összeomladoztak. — Én gróf Dezsőffynek kívántam volna oly barátot, ki szeméit a lexikoni porra nézve megnyissa. Midőn hallám hogy válaszmra válaszolni akar, levélben szándékoztam vele tudatni tekinteteimet, de megtudván hogy a lexikonisták nála tartják gyülekezeteiket (praesesek gróf Teleki szabolesi főispán), elhallgattam vele, nehogy gróf Dezső megmutassa nekik leveletem, s ezek boldog képzelgéseikben azt vélik, hogy én *megszéppentem*. Gróf Dezsőffy neve nélkül adja ki válaszát, de nevét majd én fogom a publicummal tudatni, hogy lássák, ki az a szép nevelésű gróf, kinek írását a durvaság miatt még Drescher sem akarta nyomtatás alá bocsátani; az a Drescher, ki nekem nem barátom, kinek haszon, ha a lexikon kijöhet, mert az a Landerer typographiában nyomtatattik, mely most az ő tulajdona. Gróf D. harmad nap előtt indult innen Szaboles felé; feleletét talán Kassán nyomtatattja. P. . . . engemet epigrammákban énekelt meg, melyeket Wigand nyomtatott.

Papirosom fogy és így be kell rekesztenem hosszú, de talán nem unalmas leveletem. Éljen szerencsésen a Tekintetes Úr, ajánlom magamat szíveségébe.

A Játékszín holnap kerül ki nyomtatás alól. — Schedel aug. 20-d. itt lesz. Párizsból Schweitzon, Piemonton által

Milano felé megyen, s Croátián keresztül jó haza. — *A Gyűngyökért* szíves köszönetemet. Az gyűngyörű kiadás, de oly papiroson csak Pyrker nyomtatathat.

XVIII.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek Bajza szíves tiszteletét.

Pest, dec. 30. 1830.

Rég nem irtam a Tekintetes Úrnak, de irtam e másnak is? — September olta időmnek nagy részét az Auróra gondjai vették el; a mi ebből fenmaradt, az én elfelejtethetlen Kisfaludym ágya mellett volt a barátságunk szentelve.

A fordított Miss Sára és Minna még octoberben volt leve a mi igen tisztelt Bártfayknál, oly céllal hogy a Tek. Úr kezéhez szolgáltatásék, de a mi barátunk gondoktól lévén elborítva, megfeledezett annak elküldéséről. A *Külföldi Játékszínből* küldött egy velin s egy nyomtató példányt, úgy hiszem, vette a Tek. Úr. Emiliáért méltóztassék addig is szíves köszönetemet elfogadni, míg azt illendőbbben meghálálhatom. Kis János recenséalt bennünket úgy, a hogyan ő tud. Három lapot írt tele a könyvről, s még sem mondott valamit. Én az igaz alapos gáncsolatot inkább szeretem a dicseretnél. Ez csak hiúkká teszi bennünket, pedig hányadik az, ki a hiúság esábjainak ellenállhasson. Amaz tanit s közörsüli bennünk az energiát. Előszavamban Kis János *több xenophoni szerénységet* kívánt volna. Óhajtanám érteni ezt a *xenophoni szerénységet*, s ha igaz hogy írásaim ennek híjával vannak, óhajtanám azt Kis Jánostól megtanulhatni. A szerénység soha eléggé nem becsülhető tulajdon. A recensió a Tud. Gyűjteményben fog kijönni.

Kritikai Lapjaim I. füzeté januárius 15-ig elhagyja a sajtót. Gróf Dezsőffy ott fogja megnézhetni képét az általam elébe tartott tükörben. — E füzetben a *Gyűngyök* és a *Hébeben* kiadott *pindórsi óda* fordítása is recenséaltva vannak. Nem kedvezőleg, de igazságosan; legalább az én ítéletem

szerint, mert amúgy nem is vettem volna fel. Más recense-álta a *Gyöngyöket*, más az *Ódát*. Nevét egyiknek sem szabad felfedeznem. Férfiúi ígéretem tiltja azt. Ha a Tck. Úr felelői akarna reájok, méltóztassék azt *Kritikai Lapjaim* második füzetébe adni.

Ezen példány Aurórával boldogult barátunk nevében szolgálak a Tekintetes Úrnak.

Kivánok az új évben mindennemű boldogságot.

XIX.

KAZINCZY, F . . . . . NEK *).

Pest, martius 8. 1831.

Itt küldöm az úrnak, édes barátom, a mi felől tegnap előtt szólottam, s minthogy képzelem, hogy Vörösmarty barátunknak betegsége alatt a Tudományos Gyűjtemény redactiójával az úr fog bajlódni, nagyon kérem, méltóztassék helyt adni ezen írásomnak. Az a barátunk, ki a Kritikai Lapokban G. betű alá rejtette el magát, engem kedvetlen állásba hozott azzal, a kit én tisztelnék és szeretnék, ha oly kiesiny volna is a polgári világban, a milyen nagy. Illő hogy az annak találjon, a kinek eddig ismért.

Hiszem, tudom, hogy ez a pseudonymus G. engem szeret; megbecsülhetetlen jeleit adta irántam barátságának, s örömmel vetem mellé, hogy azt tőle és az uraktól érdemlettem is; de meg nem foghatom, hogy a ki engem szeret, mint báulhatik így velem. Én, ha kedvem volna írni valamit a Fábrián úr által adott keleti versekre, kerülném a szólást, vagy másra hagynám, hogy az urat ne bántsam meg, ki felől tu-

*) A Kazinczy-Kisfaludy-kör egy jelentékeny tagjának, ki, nem tudhatni mely sajnós tartalékból, nem engedte igen becses levelezése beiktatását. Név nélkül adatik tehát ez, és csak azért, mert e levél a Kritikai Lapok G-vel jegyzett cikkje miatt a jeles barátok közt támadt feszültség történetéhez fontos documentum, s mert a következő XX. levél tulajdonképp erre felel, s e nélkül nem eléggé érthető. Hogy Kazinczy a G. cikknek a közönségre nézve mély titokban maradt íróját azonnal felismerte, imen is látszik; Kishez írt egyik levelében pedig (Levellek Kis Jánoshoz, II kötet. 363. l.) őt egyenesen meg is nevezte.

dom, hogy Fábriával szorosán össze van fűzve. G. és a Krit. Lapok kiadója s az úr, ki a munkát bizonyosan még kézírásban látta, azt fogják mondani, hogy a hol az ügy kívánja hogy szóljunk, ott nincs barát és ellenség, ott nem kívánhatni hogy hallgassunk; s az uraknak igazok van. De kívánta-e azt az ügy, a mit az urak itt eselekedtek? Gyönyörű virága az a szívnek, midőn hallgatunk a hol kár nélkül hallgathatunk, s azért hallgatunk, mert szavunk kedvetlenséget, bajt, kárt tehetne azoknak, a kiket hozzánk szeretet képesola.

G. helyeket hord elő fordításomból, s azokat összehasonlítja az originálial, hogy hibátságokat láttassa. Az nekem nem fűt; nyugalomban olvastam feddését; mint az nem, hogy Kölesey megmutatta, hogy a Pindarus ódájában sok helyt egészen egyebet mondok, mint Pindarus. Én magamat esalhatatlannak nem tartom, s botlásom kimutatását nyugalomban, olykor még köszönettel is tudom venni, bár az nyomtatásban mondassék; adtam példáját, s nem egyszer. Az fűt, hogy az urak azt bántották, a kit éntisztelek, esudálok, szeretek.

S miért bántották őtet az urak? miért bántják? Mely képtelenségek azok, a mik ő fölé beszéltetnek! Maga a szó mutatja nem igaznak a hírt. S használ-e valamit ez a bántás? Azt hiszik-e, hogy őtet ez a verdesés — s nem csak prózában, hanem versben is azon felül — közelebbre fogja vonni? S kinek van ahhoz köze a mit ő én irántam csinált, vagy nem csinált? Engedjen meg nekem G., ha itt Virgilnek ez a sora: *Parcius ista viris . . . jut eszembe.*

Feleségentől most veszem eljövetelem óta kezéhez érkezett leveleim esomóját, s abban a Bajzáét is, azon hírral hogy „Kis János egy recenziót küldé”, s ezt veti a szó mellé: „úgy van írva a hogy ő tud.” — Az felől nem kérdés, ha tud-e; de olykor az is rosszul teszen valamit, a ki jól is tud. — Mondja meg az úr nekem, édes barátom, mint vetemedhetik a társalkodásban oly szerény, szeretetre oly méltó barátunk ily tiszteletlen szóra? Nem jó dolog arra szoktatni magunkat, hogy a jókat is kiesinyeknek nézzük, mert az oda visz, hogy egyedül magunkat és társainkat nézzük valamiknek. S ki felel arról, hogy az a tiszteletet érdemlő kis kör,

mely most maga akar lenni minden mindenben, örökre fog tartani? S mi lesz akkor, ha később a mostani barátok elenségekké válnak?

S mit jelent az, hogy én a Kritikai Lapokat huszonnégy órával láttam később mint a velem egy fedél alatt lakó Kölcsey? Nem azt e, hogy az urak látták, hogy ezek a Kritikai Lapok nekem kedvetlenséget fognak tenni, de azzal nem gondoltak? Én ilyet nem tehetek azokkal a kék szeretek, s áldom sorsomat, hogy midőn kedvetlen ítéleteimet akarám hallatni, még ha az embert nem szerettem is, írásomat még a lenyomatás előtt láttatám azzal, a ki ellen felkölttem. Ezt tevém Döbrentével az Élet és Literatura két elsőbb kötetében, s azért, hogy ha megtévedésemet kimutatta volna, elhagyjam a helyet. Velem senki sem tevő gyanaszt.

Annál szabadabban mondom el itt panaszomat az úrnak, tisztelt kedves barátom, mert bizon igazságszeretetéhez, hogy azt méltó panasznak fogja ismerni. Maradok változhatatlan hűséggel alázatos szolgálója.

XX.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Pest, mart. 10. 1831.

Nem fogja a Tekintetes Úr balúl venni, hogy az általam tisztelt s szeretett — s talán a Tek. Úr által is szeretett — F . . . . . a martius 8-d. hozzá írt levelet velem láttatá, s még kevésbbé azt, hogy reá a Tek. Úrnak én, kit az leginkább érdekel, válaszolok. Félreértések, mond egy valaki, több kárt okoztak világ kezdetétől, mint csaták s néprontó ittközetek, azért nem felesleg, sőt hasznos, kétes körülményekben egymásnak kölcsönös felvilágosítást adnunk.

A Tek. Úr hiszi és tudja hogy a pseudonymus G. a Tek. Urat szereti, de nem foghatja meg, hogy az, ki szereti, mint bánhatik úgy. Én pedig azt nem tudom megfogni, miért kelljen az igazság vagy legalább meggyőződés szavát szeretetnek elnyomnia, kivált ott hol magunkat bírakká tették. Van egy nem az igazságszeretetnek, melyet javalni én sem tu-

dok, az t. i. midőn Brutus saját gyermekét halálra viteti, mely tettéért a rendkívüli embert én nagynak, igazságszeretőnek, csodálat s félnék tiszteletre méltónak vallom, de szeretnem őt nem lehet, mert emberségéből vetkőzött ki, s igazságszeretete érzéseket lázasztó kegyetlenségévé vált. De a Gyöngyök bírálatát, mely legfeljebb is élesnek, szigorúnak mondhatatik, az ily brutusi kegyetlen igazságszeretettel nem igen lehet hasonlatba tenni, sőt én azt hiszem, a Gyöngyök bírálatát a legnagyobb szeretet mellett is lehetett írni, s úgy a mint írva van. — De kívánta-e az úgy? ezt kérdi a Tek. Úr. Igen is, szükséges és felette hasznos volt mondani, hogy verses munkát prózában adni nem szerencés gondolat; hogy született magyarnak, kit költői s nyelv-isticai tehetséggel oly bőven áldottak meg istenei, idegen, kivált a német nemzet nagy terjedelmű literatúráját gazdagítani akarni hazafiútlan tett stb. Ezek oly dolgok, melyeknek más a Tek. Úr után következő fordítók, Pyrker után német nyelven írni akaró magyar elmék, hasznát fogják venni; s mely nyereség, ha csak egy jeles elmét menthettünk is meg hasonló tévedéstől a hazának! Elhiszem hogy szép dolog hallgatni ott, hol a beszéd kedvetlenséget, bajt és kárt okozhat: de minemű kár tehát az, melyet itt a beszéd okozza, miesoda baj? Az a kis kedvetlenség is, melyet talán okozhat, valljon való s nem képzelt okokból származik e? S mint teheti azon férfit, ki maga is ajánlója volt a kritikának, ki Himfyt és egyebeket bírált, prózában és versben, szeliden és élesen, azon kérdést: ha az ily dolgot kívánja-e az úgy? Mint mondhatja azt, hogy ott hallgatni kell, hol a beszéd bajt és kedvetlenségeket okozhat, megvallom, én összeegyeztetni nem tudom.

A mi Fábianról mondatik, arra F . . . . . felelhet, nem én. Én ha F . . . . . volnék, s Fábianal oly szorosán összefűzve, nem bántódnám meg, ha a keleti versek bírálatának; kedvetlenséget s bántódást egyedül az okozhatna bennem, ha az igaznak, méltánynak határára túl járna a bíráló, de az ily bíráló akkor is tudna bosszontani, ha P . . . . Th . . . . kel bántónék úgy, kit én karaktere miatt utálok, s dicsőségnek tartok megvetni.

Képtelenségek-e azok, melyek Pyrker felől beszéltettek, nem-e: nem itt akarom sem vizsgálni sem eldönteni, vizsgálja az, ki a Gyöngyök bírálatát írta, s ki a Tek. Úr feleletére hihetőleg felelni fog.

A mit Pyrker a Tek. Úrral teve vagy nem teve, ahöz bizonyára senkinek nincs köze. Ezt a bírálat nem is hozza szóba, nem is hozhatta, következésképp hogy a Gyöngyök megbíráltattak, nem ez volt oka, hanem az, mit azimént mondtam.

A Tek. Úr felakadt levelemnek azon szavain, melyek Sup. Kist érdeklik. „Úgy van írva a hogy ő tud.“ Ez a Tek. Úrnak tiszteletlen szó? Nem képelem magam felől azt, hogy csak én tudom mi tiszteletes, mi nem; s hiszem, hogy a Tek. Úrnak igaza van; lehet, hogy midőn e szöveget írtam, az kapott el, a mi elkapni oly ritkán szokott: tűz. De kérem tehát tisztelettel a Tek. Urat, méltóztassék engem megtanítani elnyomása nélkül annak, a miért Marquis Posa a spanyol király előtt térdre borult, a mi Párizsban a júliusi nagy napoknak oka volt, ezen ideát oly szavakban elmondani, melyek tiszteletesek legyenek: én akkor a Tek. Úrhoz amnyi köszönettel fogom magamat lekötve érzeni, mennyivel soha még tanítvány mesteréhez nem volt.

S Sup. Kis felől nem lehet az kérdés, ha tud-e? Nevezzen nekem a Tek. Úr csak egy író a világ legnagyobbjai közül, ki mindent s mindég jól csinálja, akkor el fogom hinni hogy van olyan, ki felől ez kérdés nem lehet. Az a mi igen nagy bajunk, hogy a szeretet velünk magasztaltat, esodáltat, s csak annyit sem enged meg, hogy néha kétlentünk is szabad legyen. Mivel az igen tisztelt Sup. K. holmit jól csinálja, következik-e abból egyéb, mint az, hogy holmit jól csinálhat? következik-e az is, hogy mindent jól csináljon? A Tek. Úr arról van meggyőződve, hogy Sup. Kis minden mindenben: engedje meg, hogy szabad legyen ön szememmel nézmem, s arról meggyőződnöm, hogy Sup. Kis némelyeket némelykor rosszul is csinál. Tudassa a Tek. Úr a tiszteletre egyébiránt oly igen méltó férfúval az én tiszteletlen szavaimat: sokat merek reá tenni, hogy az ő philosophusi, az ő szerény lelke általok megbántódni nem fog.

Melyik az a tiszteletre méltó kis kör, melyet a Tek. Úr ért, s mely, mint mondja, maga akar lenni mindenben minden, én nem tudom. A Tek. Úr levele Fenyéryhez, Toldyhoz (kit a G. betű alatt lappangani vél, s talán jól vél, talán nem) s hozzám szól; ez volna tehát az említett kis kör: de hol adtuk mi anjak példáját, hogy mindenben mindenek akartunk lenni? Engedje meg a Tek. Úr, ha azt állitom, hogy ezt csak a fellobbanás mondathatta . . . . .

Mit jelentsen az, hogy a Kritikai Lapokat a Tek. Úr huszonnegy órával később látta mint Kölcsey? Méltóztassék a mindnyájunk által tisztelt Bártfaytól megkérdeni, s akkor értesítve leszen a Tek. Úr. ha ez vétek-e, s az lévén, az én vétkem-e? —

A Tek. Úr szereti láttatni recenzióit a recenseált írókkal, s ennek azon jó oldala lehet, hogy a bíráló tévedéstől mentetik meg: de van egy más oldala is, mely az ügynek árt. Az t. i. hogy az ítéletnek illetően közlése egy sereg jeremiádot szokott maga után vonni, mely a bírálót ellágyítja, könyörületre bírja, s a bírálat, mely különben talán az ügynek hasznára szolgálhatott volna, nem adatik ki. Mit nyert a Tek. Úr benne, hogy ítéletét Himfyvel nyomtatás előtt láttatá? A haragra gerjelt úr még csak feleletre sem méltatá e liberális közlést: a Tek. Úr pedig, nem hagyván magát ezen tet által megzavartatni, a bírálatot, a mint illett és kellett, kiadta, s a Himfy zörgő levelei is elkövetkeztek. Íme, miért nem tartom én jónak, hogy a recenziók nyomtatás előtt a recenseáltakkal közöltessenek, s miért nem fogom ezt tenni még akkor sem, ha a recenzió legforróbban szeretett barátom ellen lesz is intézve.

A miket általában a Tek. Úr levele mond, azok engem bántathatnának, mert karakterem felől támasztanak bizonyos kétes véleményt, de nem engedem magamat szenvedélytől elkapatni; áldom az isteneket, hogy oly szívet adtak, mely hevílt pillantatokban is hagyja magát fej által vezetetni.

Két dolgot nem szeretek, hogy történt, s óhajtottam volna, hogy másként történt legyen. Egyik az, hogy az ellenbírálatot nem nekem a Kritikai Lapok számára, hanem a Tudomá-

nyos Gyűjteménybe adta a Tek. Úr; másik hogy a feleletben G-nek oly könnyűvé tétetett a viszonzfelelet. Én a Tek. Úr feleletét keménynek s olyannak óhajtottam volna, melyre replicázni G-nek fáradságba kerüljön. Theoriát állítottam volna fel arra, mikor s micsoda költői munkákat lehet és kell prózában fordítani. Mi az elsőt illeti: a Kritikai Lapokat én nem akarom valami sérthetetlen és hibázhatatlan tribunálnak tartani. Kinek jutna ily valami eszébe! Ha nem félnek a mi céltalanul áradozó, bő beszédű tudósainktól, újságlevelekben hirdetem volna ki, hogy a Kritikai Lapok felvesznek minden magok ellen intézett antikritikát, de ha ezt teszem vala, mívé kellett volna a Kritikai Lapoknak válniok? Oly írók antikritikáknak azonban, milyennek a Tek. Urat ismerni szerencsém van, a Kritikai Lapokban mindenkor örömmel fogok helyet engedni. Egyébiránt legyen meggyőződve a Tek. Úr, hogy ha engemet Kritikai Lapjaimmal együtt, s azt az úgy nevezett kis kört — mely nincs, csak egy másik kör által képzeltek lenni — egészen semmivé teend is az antikritika, ha ezen semmivé tétel által a literatúra és köz ügy nyer, az csak szívemet fogja bántani, mely magát s ügytársait szereti: de nem fejemet is. Fejem örvideni fog, s áldani azon antikritikát, mely — romjain bár a Kritikai Lapoknak — virágokat, hasznos gyümölcsöket tenyészt és nevel a hazának.

Ezeket a Tek. Úruak szóval akartam elmondani, mert a nem kedves beszédet, mely a holt papiroson komor és fekete, szelídíti az are, a mód s hang, melyeken mondatik: de többszöri keresésem után sem leheték szerencsés a Tek. Úrral találkozni: méltóztassék tehát ezeket írásban elfogadni, a mily őszintén s tiszta indúlattal írártak. Fájna nekem az, s igen fájna, ha a Tek. Úrral kellene összeakadnom, ha azt kellene látnom, hogy egy általam szeretett s melegséggel tisztelt férfiúnak, ki annyi éveken keresztül a hazai nyelv s köz virágza gondjai közt fáradozt, nyugalomra szánt öreg napjai megháborítottának, s ezért akarom tudatni azt, hogy nyugtalan-ságot eszközölni szándékom legalább nem volt s nincs, s ha az történet a mit nem akartam, nem szívem, nem karakterem

rem oka, hanem az, hogy tekinteteink e tárgyban egymástól különböznek. Vagyok a Tek. Úrnak változhatatlan tisztelője.

XXI.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajza József úrnak Kazinczy Ferenc baráti szíves tiszteletét.

Pest, mart. 14. 1831.

Mely kedvetlen dolog, tisztelt kedves barátom, azokkal ütödni össze, a kiket szeretünk, s apologiára szorúlni, a hol azt kikerülhetünk vala! A szív s a társasági élet törvényei az olyakat tiltják. -- De az ügy parancsolja. -- Igenis, de különbségekkel, néha szorosabban, néha tágabban. Valljuk meg, a szívnek az ügy dolgaiban is van helye, s társasági élet van a literárius világban is. Barát barátunk tönkjéneznii meggyőződése ellen nem fog; de nagy szükség nélkül nem fogja soha feddeni is, annyival inkább mások előtt elmondani, hogy orra bukott. Az az *aeriter elatrem* Horácénál nem rossz intés.

Az úr azt óhajtotta volna, hogy én fejtegessem a fordítások theoriáját, s tegyem nehezzé az úrnak a feleletet. Ne lelje az úr örömét a küzdésekben, a hol a dolog nem kívánja. Kell theoria, de izlés is kell, mint grammatika kell, de kell izlés is: ez és az hideggé, fássá, pedánttá tesz a vele bibelődöt. Maga a theoria is az érzés resultátuma. -- Én viszont azt óhajtottam volna, hogy az úr ezekre feleljen: Véték-e fekete nyomtatványokban adni olajfestést? Véték-e hogy Gessner epost, sőt még lyrai dalokat is (Daphn. III. ének) prózában adott? Véték-e hogy Friedrich, a francia nevelésű, franciául, Mailáth és Mednyánszky németül, Kézy és Péczeli deákul írtak?*) Nem tiszteletlenség, nem igazságtalanság-e eze-

*) Sem báró Mednyánszky, sem professor Péczely nem tartozhatnak a gáncsoltak számára. Az egyik a hazai történetek megismertetése miatt írt idegen nyelven, a másik iskolák számára, hol a nyelv nem magyar, latinul.

ket azért, hogy nem magyarul, verdesni? S ezek a verdesések, jól választott eszközök-e arra, hogy velek magyarul írasunk, s hogy őket ligyünk barátjaikká tegyük? — Az ily recensió azt a ki nem magyar nyelven neveltetett, vagy a ki érzi, hogy magyarul nem fog írni oly ékesen, mint a már elkészült nyelven, nem hiszem hogy elrettentse: arra buzdítani pedig ifjainkat hogy idegen nyelven ne írjanak, hanem magyarul, ma már nem igen van szükség.

Nem volna ellenemre, ha apologiám a Kritikai Lapokban vétetnék fel, s nem a Tudományos Gyűjteményben; de láttatni akarom az én megtámadtammal, hogy én nem késtem megtenni a mivel tartozom, s a közönséggel, hogy van szívem.

Látom én, hogy én az urat úgy nem fogom az én gondolkozásomra vonatni, mint az úr engem a magáéra nem, s így a levél egyéb cikkelyeire elhallgatok. Csak azt kell megjegyeznem, hogy ha az úr érzene magát az én szólásom által megbántva, én az úr fájdalját nem ingerleném hideg játékkal, mint az úr azon soraiban, a hol a Gyöngyök általam eltalált vagy el nem talált recensense felől szól. Az olyan ellenkezik a szép társaságok tónusával.

A kis kör nekem mind egészben, mind tagjaiban tiszteletes marad, mint eddig volt az, s még tiszteletesebb, ha jók és gonoszok, s barát és nembarát közt lesz különbség.

Bárfay tudatta velem, hogy Kölcsey történetből látta elébb a Kritikai Lapokat mint én, s így visszavonom panaszaomat.

XXII.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Pest, mart. 17. 1831.

Vettem a Tek. Úr válaszát. Azt kell gondolnom, a Tek. Úr az én levelemet elolvasásra sem méltatá. Azon cikkely, mely benne így kezdődik: „Képtelenségek-e azok . . . ?” világosan mondja, hogy én a Tud. Gyűjteménybe adott apológiára felelni nem akarok, mert annak nem levélben s négy fal közt, hanem publicum előtt lesz helye. Én a F . . . ryhez írt levélre akartam csak válaszolni, melyet a Tek. Úr oly céllal írt, hogy lássam. Valódi képtelenség az volna, ha én, mint csak szerkeztetője a Kritikai Lapoknak, a Gyöngyök bírálatát védném. Védje azokat G. ha kedve van, s feleljen meg maga helyett ott, hol illik és szükség lesz — publicum előtt.

Mivel a Tek. Úr maga vallja, hogy mi egymást megteríteni nem fogjuk, jó lesz en a különben is nem kedves tárgy felett támadt versenyt félbe szakasztanunk; annál inkább pedig, minthogy azt a Tek. Úr a szép társaságok tónusában szeretné folytatni, azokban pedig csak bókolat kedves, az ellenmondás vétek. Ezen tónus ellen mi mindketten vétettünk, mert leveleinkben több van mint csak ellenmondás.

Óhajtom hogy a mi útaink ne egymáson keresztül, hanem mint eddig, egymás mellett folyjanak békén s megbőrizve. Hogy e levelezés támadjon közöttünk, annak nem én valék kezdője. Az, s minden vétkem csak az lehet a Tek. Úr előtt, hogy a Gyöngyök bírálatát kiadtam, s mert becsület szava kötelez, a bíráló nevét nem tudatom.

Feledni fogom mind azt, a mi felőlem nem kimélve mondatott, s ha levelemben oly valami áll, mi a Tek. Úr fájdalját ingerlé, kész vagyok érte boesán atot kérni, kész vagyok

engesztelöleg nyúlni azon tiszteletes kéz után , melyet a magyar nyelv diesötésére kentek föl az istenek, s melyet én útmutatóm, vezérem s mesteremnek oly örömmel vallok.

V.

KAZINCZY FERENC
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ.

I.

Bártfay Lászlónak Kazinczy Ferenc baráti szíves üdvözlését.

Tisztelt, kedves barátom, Kijövék Újhelyből, hogy a tegnapi napot feleségemnek s gyermekeimnek társaságokban tölthessem, a maít pedig Mikóházán, az abaúji követ és második vice-ispán ily férjhez tökéletesen méltó hitvesénél, s félig asszony félig leány minden tekintetben tiszteletes testvérénél, érdemetlen férjétől a vármegye, kir. tábla és septemvirátus által elválasztott igen szép és igen jó Menszáros Lászlónénál, ki ma nevenappját üli; s egy rettenetes villámlásokkal s dörgésekkel jött eső ide rekesztett. Békétlenségemet hogy onnan elmaradnom kellett, azzal deritem fel, hogy míg feleségemet s gyermekeimet álomba sülyeszté az eső, Néked írom újra azon levelemet, melyet Újhelyben már ez előtt egy héttel papirosra tettem volt, de el nem küldöttem, úgy remélvén, hogy még egy történet felől fogok írhatni, de melynek kimenetelét még is várjuk. Az helyett engeddd mondanom, hogy barátnétok és barátotok velem együtt minden órában emlegetnek; barátnénk bánattal, hogy Te ötlet oly társától fosztád meg, ki tizenhat esztendő olta elhülés és vett vagy adott bánatás nélkül szeretett; az a tiszta lelkű férfi bánat nélkül, én pedig örvendve, hogy a Sors ismét egytívé hozza két lelket, kik egymást érdemlették, és egy általam tisztelt asszonynak csak másoktól, nem magától vagy barátnéjától s barátjától ismért könnyei örömmé s állandó boldogsággá vagynak felderítve. Érzésimben teljesen osztozik az én Sophiem is, s örvendek hogy Néked azt mondhatom.

Az nap, melyen elmenétek, a mi barátnk ismét ebédre paranesola, maga jövőn érettem, s azt vetvén meghívásához, hogy oly vendége van, a ki engem mint könyvesiná.

löt akar látni. Az ily szóra én mindég elhalok, de megjelének csakugyan. Strázsay nevezetű fiscálisa vala az a hereceg Batthyány testvérének, Jánosnak, Pécsről. Marmarosba járt, feleségével. Így a fél napot közöttök töltém, és örömmel; mert Strázsay úr maga nem ír ugyan, de valóban isméretekben gazdag és szeretetre méltó ember. És a mint mi két férfiak lelénk kedvünk szerint magunkat az úr társaságában: úgy örvendtt a mi barátunk, hogy az asszonyt láthatá. —

De midőn Néked azzal dísekszem fel, hogy barátim száma szaporodik, vérvő szívvel kell jelentenem, hogy esztendő alatt négy sebet kaptam, a mi nem remélhet gyógyulást. Prónay Simon tavaly június utolsóján, az én kedves, nem barátném, hanem testvérem, a szép és jó Niny dec. elsőjén, igaz most, gr. Gyulay Ferenének, Erdélyben, pedig június 23, halának el. Ah barátom, ha oly közel nem volnék is magam s feleségem a határhoz, mely rettenetesnek nézhetném a halált, mely az egymást szeretőket egymástól örökre elválasztja! s mely rettenetes és a maga ijesztésével is így. De fogjuk be erre szemcinket, s tompúljunk meg. — Derült tár gyakra által!

Láttatád-e Kisfaludyval a Minerva elvitt íveit? Azt annál inkább óhajtom hogy tedd, mert akarom hogy tudja, mint készülök én folytatni Hébert. Tartván attól, hogy speculatio oly valakit szólaltat meg, a ki arra nem terme, jelentést tevék a Kurir félesztendei második levelében, sietve, hogy meg ne előztessem, s röviden, hogy meg ne küsse kezimet, s azt tehessem a mit akarok. Én nem zsebkönyvformában akarom kiadni az enyéimet, nem aranyozott szélekkel. Az én óhajtasom az, hogy egy régibb és új darabokból szedett poetai és prózai Anthológiát bírjunk, de, ha lehet, képekkel, hogy nemzetünk szépei a mesterség isméretében is gyarapodjanak. — Mondd, kérlek, mind ezt Kisfaludynak, és tedd bizonyossá az eránt, hogy én nem csak nem igyekszem elakasztani az ő igyekezetét, sőt azt segéleném is, ha tudnám. Kevés emberünk van nekünk, a kit én annyira becsüljek, mint őtet. —

Köztünk új példáját látom a személyes idegenkedés káros következtéseinek. Az afféléktől óvniunk kellene magunkat. Látjuk a Verseggy példájából, mely alkalmas az afféle vigyázatlanság lelkeinket is megfertéztetni, s az illetlen a nemes érzésű s gondolkozású férfilhoz. Én úgy hiszem magamról, noha tudom, hogy azt mások el nem tudják felölem hinni, hogy én e gyalázatos, mert igazságtalan, és így okatlan, az az esztelen, gyengeségtől ment vagyok. Kit szeretek inkább mint Szemerét? és még is vannak dolgozásai, melyeket nem szeretek, s úgy nem szeretek, a hogy Emlékezés és Remény szonettjeit csudálom és irigylem; s kitől iszonyodom inkább mint Baesányitól és Verseggytől, de mind a kettő irt nem rosszat is. Nem barátja az ez ügynek, a ki nem tudja magát felejteni, és a jót ellenségében is nem becsüli. Baesányinak azt a véghetetlen özönét, azokat az izetlen halmozásait nem tűrhetem, s egyetlen egy, csak nyole vagy hat sorból álló darabján kívül semmijét nem tudom szeretni: de érdeme neki is van; s az ő gondolkozása, mely miatt Somsich Lázár ötet marha embernek nevezgette, és a mely magát oly szépen festi mind a Faludi Versei mellett, mind Proludiumában alhoz, s bizonyosan nem az én káromra, hanem a magáéra, dolgunkra nem tartozik. A rossz emberek nem tudják mint ártnak magoknak s így bételjesedik a mit a Stoa tanított, hogy malus animus, mala mens, és megfordítva.

Erdélyi Leveleimnek felküldését Bécsbe újra ajánlom barátságodba. Bár olvasása Néked valami örömet csinált volna! s bár a Te javalásod engem bizonyossá tehetne az eránt, hogy a munka, ha majd megjelen, kedvelőket talál. Szeretném, édes barátom, ha az nekem hasznos is adna, s azért dolgozám hozzá azt a statistikai s historiai Bévezetést. Törvényül tevém magamnak, hogy perem meggyerésig én semmi könyvet nem veszek, s örömeim vagy szükségem miatt gyermekeimet nem szenvedtetem; s valamint barátódtól koldultam platanust és katalpát, úgy jövök most megkoldúlni tégedet. Arra kérlek tehát édes barátom, hogy ha módját ejtheted, kérd ki kölcsön valamely barátódtól ezen mun-

kákat, és küldd fel nekem; egy holnap alatt kár és piszok nélkül visszakapod:

1. Histoire des révolutions de Hongrie. Amsterdam 1736.
2. Wanderungen von Pompeji, vom Hauptm. v. Göró.
3. Egy német nyelven in folio nyomtatott kevés árkusnyi munka azon mosaik padimentom felől, mely Várhelyt Hunyad vármegyében találtatt fel, két esztendő előtt.

Tedd ezt, édes barátom, ha tehetd, és hidd, hogy nem csak igyekezetimet fogod segíteni, hanem engemet nagyon le is kötelezel.

Ajánlom az én kedves barátnémat is, B. Prónay Fizsit, mind magadnak mind tisztelt Boldogitódnak. Szeressétek őtet magáért és értem. Éljétek boldogságokat teljes mértékében, szeretett tisztelt lelkek. Sophie testvérisen csókolja csudált szeretett barátnéját, én magadat és barátnéd kezeit. — Széphalom, Anna napján, 1826. (Indul a levél 29-dikben).

II.

Bártfay Lászlóhoz.

(L. ez epistoliont felebb a 42. l.).

Bartosnének mosolyga, midőn neki beszéllém, mit irtam hölgyednek; Sophie pedig azt mondá rá, hogy a levél poetai Epistola. Áltöntém tehát az általam kedvelt schemába. Vedd kedvesen örömei bohózkodását. — A mi barátnénk háza most teljében van az egészségnek: ellenben az enyém ispotály. Fizsi felgyógyult a himlőből, s kevés jegye marad; a két fiam orvosló kezek alatt van; Sophie most gyógyul. *August 11. 1826.*

III.

Bártfay Lászlónak Kazinczy F. baráti szíves tiszteletét, idézletét.

Tisztelt szeretett barátom, Görónak megbecsülhetetlen munkája kár nélkül megyen itt kezudhez. Vedd azzal köszönetemet kérésem teljesítéséért. A mit tevé, újjobban bizonyítja mind szivednek mind gondolkozásodnak nemességét.

Kivonását a Minervában fogom adni. Ha azzal szolgálatot nyújtok hazámnak, osztozzál kevés érdememben, sőt azt tekintsd magadénak. Nálad nélkül nem adhatám vala azt.

A VI kötet munkát hagyd még nálam, kérlek.

Igazságos vagy Kölescy eránt; mély tudományú, lelkes, és igen szép nyelvű férfi. De szóljunk szabadon; nem szeretem ezt a didaxiszi hangot: félek, közel jár a pedantsághoz. Én inkább a Szemere *elő* előadásait kedvelem. És az a civakodás Berzsenyivel. Vala-e szükség azt az ő állítását megcáfolni, hogy a scandált rimes sor nem szép? Veszekedni csak a köz ügy miatt szabad, soha nem magunkért; hanemha magunk és az ügy elválaszthatatlanul összefutottak. Nem szebb e a bántást *megvetni* mint *megbószólni*? — Hát az az ő megtevédése, hogy a más sárgáját a maga sárgájának ismerte, mivel az is sárga, és az és ez egy kanca fíja, nem oly megtevédése, a mi nem mosolygást, nem nevetést, hanem kacagást érdemel? S mit mondasz arra, hogy tíz esztendeig forralja magában a neheztelést, s engeszteléseimnek nem enged, hanem általok még ingereltetik? Vályi Nagy tolvaja neki, mert — restelli összehasonlítani a VN. fordítását a magáéval. Mit mondasz arra, hogy leveleimet és a magáét kiadja, s nekem hirem nélkül, s engem vádol, hogy cránta igazságtalan vagyok? S mi haszon van abból, hogy az olvasó azt bosszankodva olvassa. A VN. özvegye, gyermekci, barátjai meg vannak bántva, s engem elkeseredve támadának meg, engem vádolnak. Híjába mondám, hogy egy elposhadt és hypochondr. embernek másképen nem szólhattam. — De eddig olvasád a mit ezen nekem gyűlöletes dologra Minervában mondottam.

Mi Fáy Barnabás főispánt ma várjuk ide mint k. commissáriust, talán a vizek dolgában, s a nap épen most lövi búcsúzó sugárait a hegyek megől. Bezárom tehát leveleimet, mert ha jó, szaladnom kell elébe, úgy akarja viceispánunk, ki engem mára béparanosolt. Engedd megölelni magadat, édes barátom, még pedig tisztelő bálás szeretettel. Élj boldogul, meg nem zavart örömei közt, és sokáig. *Újhely oct. 23. 1826.*

IV.

Tisztelt kedves barátom, Bátorkodom az ide zártakkal alkalmatlankodni; kérlek nagyon, küldd kézhez Tekintetes Zsiday Úrnak, a mi Schédeliúknak, és a tornai főispánnak s leányának; vigyázzván, hogy a nyaláb vagy levél el ne vesszen. — Én február közepe táján lések nálatok. — Barátunk és barátunk egészségesek egész házak népével; Wékey ma itt hált, s holnapután ismét itt lesz. Újságunk semmi nincs; a sógorom meg nem holt, a min szívesen örvendek. B. Spl. M. felől kedvetlenek a hírek, s az öfélékre nem mondhatni, hogy örökké nem élhetünk. Bár néki lehetne! Éljen igen szerencsésen, kedves barátom, s ajánlj tiszteletre méltó hölgyed megbecsülhetetlen kegyeibe. *Január 8-d. 1828.*

Örök híved

Kazinczy Ferenc m. k.

V.

(Pest . . . ?).

Tisztelt szeretett barátom, Ezt küldöm, s bizonyossá teszlek, hogy senki nem olvasta, senki nem látta. Ha majd leíratod, közöld, kérlek, velem is. Akkor oztán leíratom; most rá nem érek. — A Mednyánszky zsebkönyvét, bizván barátságodhoz, még megtartom. De küldd által nekem most Göthének *Aus meinem Leben* mindenik kötetét. A mit belőle tegnapi olvastam, világot ad nekem, mint óhajta Pali az Erdélyi Leveleket újra dolgozva látni. —

Az éjjel Dókusnak írtam egy levelet, és abban Bartosnénak néhány sort. Elbeszéltem neki, hogy a napot nálatok töltém, és hogy őket mint emlegetünk; hogy a Tek. Asszony-nak ő a szerelme és Muky: nekem az úr és most már Scraphinka.

Mikor indultok? Ha nem látnálak, kísérjen az úr angyala. —

VI.

Tisztelt kedves barátom, Itt küldöm a 200 forintot. Ebből 180-t méltóztassál általadni Doctor Forgó úrnak, 20-t pedig megtartani magadnak, s fogadjátok el mindketten szíves köszönetemet, hogy elakadásomból kisegíteni méltóztattatok. Nélkületek nem tudom mint jöhettem volna haza. Az isten tégyen benneteket oly állapotba, hogy az elakadtakon másszor is segíthessetek.

Eldig vetted leveleimet Balla Károly úrtól, s tudni fogod mint érkeztem haza, s mint leltem feleségemet, gyermekemet, házamat; s Emil kocsisom mint fordította fel Miskolcon. — Távollétem hosszú ideje alatt itt egy halál történt, és egy házasság: Felső Regmecen Pósa Honorka férjhez ment az ugyan ott lakó Rátkay Tamáshoz; O . . . . Dániel pedig, ki decemberben copuláltatá magához Duda Annát, kit már előbb ötször esinált vala anyává, szerencsésen idvezütle, mindenek ítélete szerint kár, hogy nem sokkal előbb.

Legújabb történetünk az, hogy júliusnak első napjaiban báró Vay Miklós viceispánunk, Eperjesről jöven, Somos mellett, azon az ismèretes ereszkedőn nagyon szerencsétlenül járt. Forspontos lovainak nyaklőja ketté szakadt, s a nehez koezi összetiporta a lovakat. Vay így felfordult, s oldalát úgy megütötte, hogy halálát is rettegték. Már jobban van, a mi nek mindnyájan örvenlünk.

Jelentsd a Tekintetes Asszonynak szíves tiszteletemet minden erántam bizonyított kegyességeiért. Zseni nincs itthon; a húgom Kraynikné nem ereszi. Az ő képében tehát a feleségem köszöni a néki küldött ajándékot, míg azt majd maga ő fogja teljesíthetni. Édes barátom, visszapillantván a Pesten töltött öt holnapomra, azt kell mondanom, hogy ha négy-öt oly beneficiális vendégetek akadna mint én valék, meg kellene szegényednetek, s az ily gondolat elkeseríti az édes emlékezeteket.

A Palinak szóló levelet le nem pecsétlem, mert az néked is mondja a miket mond. Sietek, mert sokat kell még ír-

n. m. Isten veled, édes barátom. A legbálásabb érzések közt ölellek. *Széphalom, július 16-d. 1828.*

Örök híved
Kazinczy Ferenc n. k.

VII.

Édes barátom, A csanádi főispán méltóságos gróf Teleki József úr komornyikja ma reggel ind úla Pestre vissza mert maga a gróf onnan nem Pestre, hanem Erdélybe ment. Ezen komornyiknak adtam a 200 forinttal együtt hozzátok szóló leveleimet; megígérte hogy azt Néked maga viszi el. De te jól tennéd, ha megelőznéd, hogy a dologban tévedés ne történhessen. A hozzád és Szemeréhez szóló leveleimet le nem pecsételém, úgy remélvén, hogy azt a komornyik előtt teltet; de nem engedé az idő. Ne vedd tehát balúl, hogy a nyaláb nyitva jut kezedhez. Élj szerencsésen. A Tekintetes Asszonyt szívesen tiszteltem, s ajánlom magamat megbesülhetetlen kegyességeibe, barátságodba. *Széphalom, július 20-d. 1828.*

VII.

Újhely, october 17. 1828.

Édes barátom, Engedj meg, hogy az ide zárt levél megadására kérhesselek. Azért küldöm általad, mert félek, hogy itt hamis gyanúkra ad alkalmat a postán összegyülekezők közt, s még felbontják. Annak, a kihez szól, nem írhatok veszedelmest.

Mely igen örvendek hogy a bort nálad tevék le. Köszönöm jóvoltodat. Farkas zsidóval még nem szóltam, de halom, hogy neki talán 6 forintot fizettél képmében. Azt novemberben magam adom meg a legszívesebb köszönettel.

Kérlek, osztogasd ki butelliáimat minapi kéréssem szerint.

A tornai restauratio felől az újságban fogod hallani jelentésemet. Bár csak meg ne herélnék a censúrán.

A major és majorné s az egész ház és a mi Vékeink, ki tegnap méne el, egészségesek. Rossz a szlret, és sáros. Éljetek mind ketten igen szerencsésen, s tartsatok meg minden becses felülmúló barátságokban.

Palinak oly szép leányt kívánok, mint a kivel magamat Tornán megcsókoltatám.

VIII.

Bártfaynak.

Széphalom, november 3-d. 1828.

Jelentsd szíves tiszteletemet, kézesókomat a Tekintetes Asszonynak kegyes emlékezetéért, mely felől születésem napján írni méltóztatott. Higyj állításomnak, édes barátom, én benneteket tisztelnék, szeretnék, ha hozzátok a hála érzései nem kötnének is. Ne engedjék istenim, hogy megtágulhasson az a szép lánc, mely bennünket összefonva tart. A Tekintetes Asszony születése napja oly közel áll a maga holnapjában az enyémbhez, hogy midőn ez közelget, nem feledhetem azt. Áraszsa reá isten minden atyai áldását, s adja néktek

das Schöne zu dem Guten —

ne csak a mi nélkül lenni baj, hanem még azt is, a mi örömet ad.

Hogy palaekjaim rosszul voltak becsinálva, sajnálom: de ki ennyi csapásokon ment keresztül, arra szoktatta magát, hogy a min változtatni nem lehet, tűrje békével:

Et quod vides perisse, perditum puta.

Keserves bölcsesség, s jaj annak a szívnek, mely a csapást sem érzi. Nem érzi az többé az örömet is; s méltó-e élni örömmézés nélkül?

Bermann rám hozá Zmeskál assessorát executióban october 29-d. Ez a gazember mindég egyez, és soha sem egyez. Most sorba jár a embereimet, sorba ólamat, s elmondá nekik tótul: Holnap ota enyémelek lesztek. Opponáltam, s meggondolván mit tesztek. Qui tempus habet, vitam habet. — Min-

den dolognak van jó oldala; így a kinek egy lábszárát elhordá az álgygolyó, nem egy pár eszmát fizet, hanem csak felet. — Ennek az van, hogy elmondom majd Pesten, hogy a sógorom istentelensége miatt executiót is szenvedtem már.

A mely órában elment Zmeskál, hozzá fogék annak dolgozásához a mit itt küldök Vörösmartynak*). Bár Te és a mi Szemerénk ezt javalhatrátok. Milyen az előadás, az eránt tiétek legyen az ítélet, de az olvasó lehetetlen hogy mind ezt nagy gyönyörűséggel ne olvassa. S úgy hiszem, hogy §. 61. és 65. jobban nem adathatik.

A patikárius Horn úr Tonesija tegnap estve oltá Lehoczkyné.

Thewrewk Egerből ír oct. 28-d. Siet hozzám, úgy mond; de nem írja hozzá-e Richtertől képeimet. Egerben Ivánszkit és Makáryt Manschgó által levéteté; levele írása után ment az érsekhez.

Az én Schédelem oct. 27-d. nekem sok kedvest ír.

Égek tudni, ha Húnyor megvitte-e néked nyalábkámát a Pálya Emlékezetével. De arról nem kételkedem.

Kérem az én Palimat hogy fogadjon el most is szálásán.

Meine Gnädige Frau, Meine innigste Verehrung, meinen wärmsten Handkuss. Ich bin bald bei Ihnen. Sophie, Genie, Emil, Antonin schliessen sich mir bei. Thalie ist in Berettö. Leiden Sie nicht zu viel um mich. Es wird besser, oder ich versinke. Ich bin auf dem Scheideweg. Gottes Rathschläge sind unergründlich; Pflicht ist es immer sie zu verehren. Diess sagt mir mein Herz. Hülfe kommt oft da wir nichts mehr hoffen. Leben Sie glücklich. Ich küsse die lieben zwey Kinder. Meine freundschaftlichsten Grüsse an Walther und Tänzer, und alles was zu sie gehört.

*) A „Pályám Emlékezete“ értetik.

Grammatikai Epigrammák.

1.

Leser, wie gefall ich dir? —
Leser, wie gefällst du mir? —

Olasó. Ments meg isten ily írótól!
Író. S engem ilyen olvasótól.

2.

„Több mint az“ — ez hibás beszéd;
Csak így van jól: ez több amannál,
Úgy mondja Puk, s minden nevet. —
Azt hallja Puk, s Puk nem nevet.

3.

Egy titkot mondanék neked,
De félek, hisz nem fogod. —
Ki szól, ki ír jól? — A ki szépen.
S szépen ki? — Az a ki jól.
Ők ketten egyek. Háborognak
Mint olykor férj és feleség.
Uram veszt, győz asszonyom.
(azaz mindég asszonyom, a szép, győz,
nem uram, azaz a grammatikai jó.)

4.

Édes dísz, mond Meczenásnak,
(d u l c e deus meum)
A ki lekért tartá másnak;
S két vocálist összerasztott,
S désztek monáta a deest-et
Vilis a[mico]rum est an[non]u bo[n]is ubi
quid d[eu]s est.

5.

Az én nevem pedánt leve,
De még siktét megm teve.

A józan Pukok nem emészthetik meg az oly epithetomot, mely a szó első értelmében nem jól illik a substantivhoz, mint decus et dulce. Nekik csak ez volna jó: decus micans, splendidum, magnum. Irtóznak az elisiótól, az összeolvasztásuktól. — Az utolsó két sor ezt akarja tenni: minthogy én a

Horác dulce decusát és désztjét nem szeretem, pedántnak esúfolnak; de haszontalan, az én fülem is fül.

IX.

Tisztelt kedves barátom! Ámbár úgy hiszem hogy a Tekintetes Asszony Újhelyből tudósíta szerencsés utazásunk felől, én is kötelességnek tartom azt tudtadra adni, s csak azért is, hogy neked az által, a mit mellé kell tennem, örömet csináljak. Sok ízben emlegetvén az úton: „Mit fog most az én Lacim csinálni?” ezt is szokta mondani nekem: „Úgy-e hogy búcsúzásunkkor Laci szokatlanul meg vala illetve?” ezt, megilletve lévén az édes emlékezet által önmaga is. — Én nem tudom, édes barátom, kinek hívták azt az okos embert, a ki a házasságot feltalálta, de annál ugyan okosabbat senki sem találhat fel. Jó dolog, ha jó! — Azt az örömet, a melyet te adtál búcsúzóba a Tekintetes Asszonynak, nekem is ada a feleségem s leányom, a mint megérkezém, s elő fogom neked beszélni a seénát csak azért is, hogy magamnak adjak veled örömet. — Patak és Újhely közt búcsút vevék a Tek. Asszonytól és Wékeytől, s gyalog mentem által a hegyeken, mert míg szekeren Újhelybe, addig gyalog haza érheték. A kertemen jöttem keresztül, s azon szoba ablakában, a hol Te, édes barátom, engem ágyban fekve, s fejemet rókaprém-mel beburkolva s kendőkkel általkötvé találál, Zseni felsikolta: „Papa! Papa!” feleségem pedig a kandalló mellett, június 3-d.!!!, felugrék, s pitvaromban feleségem leányom sírva rohantak nyakamba. Én is elmondhatom: régen nem láttam Sophiet oly heves, oly lágy megindulásban. Bálint és Lajos fiam a harmadik szobában tanulák leckéjüket, Emil pedig praeceptorával méne ki. Nem képzelhetd, édes barátom, mely változás! Emil jóval hosszabb nálamnál; még decemberben nem ért vala utól; Antoniu is nagyon megerősödött, Bálint és Lajos is húzalkodnak, s derekasan tudják a conjugiatiókat. Thalie Regmeecen volt, Phigie Kassán van, s képzelhetd mennyire balada onnan, hogy már communicála is.

Útunk felől akarék szólani, és így visszatérek oda, s elmondom, hogy az istenek ez egyszer meghallák könyörgésemet: — az egész úton nem vere eső. — Minden alkalmatlanságot el tudok tűrni békével; meleget, hideget, szelet, port, rossz szállást, éhséget, szomjúságot: de nem az esőt; abban az útas, a cseléd, a ló szenved.

Még nem léptem ki udvaromból, csak kertemet, óljaimat jártam be, s tegnap egész nap fekiüdtem és fekvé irtam leveleimet. Így újságot nem írhatok e földről, mert nem is tudok. De minthogy egyik vagy másik barátod talán házasodhatik; jó lesz tanácsképen számára tudatnom veled, hogy valami gróf Porcia nevű tiszt elvevé a báró Geizler leányát oly contractusra, hogy míg az osztály ideje valaha eljő, a leánynak tartozzék fizetni atyja esztendőnként két ezer forintot. Megkötötvén a contractus, a leány keze többé nem izzad.

A mi kedves barátunk Fenyéry tölem levélben veve búcsút, mivel magamat nem találta. A Tud. Gyűjt. egyik kötetét, 1824. elsőbb fél eszt., kívánja vissza. Szalay László azt tölem elvitte, és már régen. Ma indul a posta először megérkezésem előtt, s így én Szalaynak írok. Lakik ő a Kisfaludy Károly során Nro 15. a felső emeletben. Ha Fenyéry ott elmegyén, s nem restelli a felmenetelt Szalayhoz, kérném, szólítsa meg maga is.

Toldynknak azt izenem, hogy Kézikönyve eránt nagy örömmel tészem meg a mit kívána, de légyen békével; még most nagyon el vagyok foglalva. Ha majd megkapja a fekete pallástot, reménylem, valamelyitek megírja. Mondjad neki, édes barátom, hogy én a hydrát teljes érdeme szerint szeretem, tisztetem, s ötöt pedig különösen is. Ezt nekem ő és társai valami nagynek vehetik, mert deo gloriam, et fateare veritatem: a hydrának oly férfi tartja a kengyelt, a kinek nem volt nehéz ezektől elpártoltatni. Nagy ember az, úgy mondja maga magáról; és hogy nagy, onnan is bizonyítja, hogy oly barátjai vagnak, a milyekkel egy literátor sem dicsékedhetik.

Feleségem s gyermekeim tisztelnek, s köszönik mind azt a megbecsülhetetlen jót, melylyel erántam most is valál,

mint mindég. Éljen szerencsésen, és midőn társaink, azok az általam szivesen szeretettek, nálad lesznek, emlékezzetek rólam. Csókolom őket sorról sorra, fölről före, az öregedni kezdő Helmezin kezdve a pallástos legifjabbig; s ide értem, a csókolás alá tudniillik, Waltherr és Tänzer urakat is. Az elsőbet kövesd meg hogy barátságát meg nem köszöntem; szívem azt cselekedte s cselekszi. Éljen szerencsésen még egyszer. Örök hived *Kazinczy Ferenc* s. k. *Széphalom, jún. 6-d. 1829.*

Palinénak ma írok; ezzel együtt megyen hozzá levelém; s azért Palinénak, mert ő a szeretőúr. És oztán azért is, mert Palinét úgy szeretem mint Palit. — Míg ferschlágom kezében nem lesz, szüntelen fogok rettegni, hogy azt valami szerencsétlenség érhetné.

X.

Tisztelt kedves barátom, Visszakapván másfél hónap óta nem bírt barátódat, neked, édes barátom, nem lesz idő az én leveleimet olvasni. Csak tiszteletem s hálám jeleit fogadd el tehát, és midőn barátink körében lésszesz, köszöntsd őket mindnyájokat, s kérd hogy engem kedves emlékezetekben megtartani méltóztassanak.

A mi kedves Toldynk tudatá velem hogy pallástját megnyerte, Szalay László azt is, hogy azt nagy fényvel nyerte meg, s nem csak deákul, hanem magyarul is disputála. s ezt első példával. Örvendtettem magának is, szüljének is, s levelem úgy hiszem kezébe ér míg Pestet elhagyja. Hordozza a jó szerencse a derék ifjút, hogy dícsőséggel megrakva jöhessen karjaik közzé.

Ő engem azzal vádola hogy Bajzának karaktere felől kimélés nélkül szólék, elienkezőjének adott felelete miatt. Kedvetlen textusról soha nem kelek szólani, s én a Szentmiklósy és Bajza közt történeteket szeretném ha soha nem történetek volna Mit mondánk, és mely szókkal mondánk, azt kevés ember fogja tudni; én sem vitatok tehát semmit: csak

azt engedjétek mondanom, hogy minekutána Bajzát nem csak igen nagyon becsülöm, hanem igen nagyon szeretem is, s minekutána én azt a vitát *meg sem olvastam* — nem bíhetem magam felől hogy Bajza felől bántva szólhattam volna. Nem jó dolog a hírbordás, ha az elmék felingerlésére esik. Téged hívlak bizonyságul, édes Bártfaym, hogy én a te házához járó barátit ügyünknek tettetés nélkül szeretem. Ezt hidd, kérlek, és azt hagyj hinnek. Éljetek mindnyájan igen szerencsésen. *Július 15. 1829.*

A Heinrichnak szóló levelet méltóztassál a pesti postára adni.

XI.

Tisztelt kedves barátom, Ezen levelemben két *erszénye*-met illető kérést tések ahhoz, a ki segíteni rajtam *akar* is, *tud* is. S minthogy az ilyenmü dolog még a barátok előtt is titok akar maradni; kérlek méltóztassál a dolgot senkivel ne tudatni, s ha levelemet akkor bontod fel, mikor ők jelen vannak, hajtsd össze, s tedd földre, míg magadban lésszesz s tanu nélkül olvashatod.

1. Heinrich úr magától teve nekem ajánlást, hogy együtt adjunk ki lithographolt képeket; ő a fejeket fogja *Festeni* s Párizsba útazik, s Engelmann által lithographoltatja oly formán mint a *levelet kezében tartó* Canningé: én adjam a textust; s ő nekem hat ezer forintot ad. Két ízben írtam neki innen, s egy sor feleletét sem vehetem. Kraynik Imre öcsém a Locumt. consilium mellett szolgál, s Budán lakván, rá biznám e dolgomat; de most haza jött Göncz-Ruszkára, és így nekem e szolgálatot nem teheti. — Sok dolgod van, barátom; de még is kérlek, gondold meg hogy e dolgomban ügyesebben eljárni egy barátom sem tud, s mihelyt vagy dolgaid vagy talán még egészséged is (a Tekintetes Asszony Újhelyben lévén ezért reszkete) engedni fogják, menj Heinrichhoz, jár) végére, mit akar? tetszik-e még szolgálattal élnie? s fo-

gadd neki, hogy én mindent teszek, valamit tőlem kívánni fog, s tudósíts szándéka s végezése felől.

Heinrich felől szólván ezen cikkelyben, ámbár a kérés itt véget ért, engedj egy jelentést. — A mi kedves Toldynk utolsó postáival vett levelében azt írja, hogy Kisfaludy Károly szeretné húsz aranyon magához váltani Heinrich által festett képemet, hogy az övé maradjon. — Én az ajánlás által nem csak megkönnyítve, hanem meg is tisztelve érzem magamat. A legforróbb köszönettel állok tehát reá, egyedül azt kérem, sőt várom a Kisfaludy barátságától, hogy engedje majd párját vétetnem. Téged pedig, édes barátom, arra kérek, hogy Heinrich úrral szólván, tégy szót a kép áltengedése felől Kisfaludynak, világosan éreztetvén Heinrich úrral, hogy én ezt barátságból teszem, és éppen nem azért, mintla a munkával megelégedve nem volnék, melynek egész becsét ismerem. S helyre hozván így becsületemet Heinrich úr előtt, tudósíts kérlek, mely öltözetben adá a képet, s micsoda színből a mentét. Szándéka előbb aranyba szegett fekete tafota cravát volt, a mitől én irtózom; bajusz is kell az afféléhez — végre bugyogó fejér kendőt ígért, és egy prémes phantasiai mentét.

2. Nyerni akarnék valamit lithographolandó darabjaimon, de hogy Ponorí Thewrewk úrral összeütődésbe ne jöjjenek. Éppen ez a tartalék int, hogy magam ne tégyek kérdést Kriehubernél, mert megtörténhetnék, hogy úgy Thewrewk megtudja, s nem értvén mit akarok, a maga gyönyörű nevelési tónusával kipattan. — Tedd nekem azt a barátságot, írj Nagy Károly úrnak, nevemet még ezzel sem tudatván, — szóljon Kriehúberrel, hogy ő mely áron lithographolna egy képet (kézzel), oly szépségű munkában, a melyet adni ő legnagyobb gondjával tudna, és a mely az Engelmann által lithographolt Canningé mellett elállhasson. Magassága a képnek kilenc hüvelyk, szélessége 11 1/2 (9 und 11 1/2 zoll). — S hány tiszta nyomtatványt remélhetnék, s a nyomtatványok ára auf das weisseste und fleischigste Papier mennyit tenne.

S ez volna második oeconomicus kérésem.

Már most még egy pár más kérés, és jelentés.

1. Az aranyér engem csaknem úgy kínoz, s júl. 4-dike olta mint Pálit. Elvette minden erőmet. Még a rhebarbara sem segít.

2. Ma péntek, s hétfőn kezdjük az exccitiót Kázmérben.

3. Utolsó postáival jelenti Toldynk hogy Bajza várja Emilia Galottimat. Betegen is neki állék, s ime a négy felvonas le van tisztázva, s estig kész leszek vele, s küldöm még augustusban a Pestre menők által. Hallád talán Toldytól, a mit Toldy ír nekem, mely veszedelembre ejte engem egy haszontalan mendemonda. Azt mondák, Toldynak-e vagy Bajzának, hogy én kéméletlen szölek Bajza felől a Szentmiklóssy pere miatt. — Én ott a vétket Szentmiklóssyknak adom, s Bajzát mint író és embert inkább szeretem mint hogy felőle kéméletlenül szólhassak. Én ha gyengeséget látnék is azokban a kiket úgy szerettek mint a szent kört (Kisfaludyt), Vörösmartyt, Stettner, Schédelt, Bajzát, Helmezyt), hallgatnék sajnálkozá, de kéméletlenül bizonyosan nem szólalnék. Emiliám most jobb mint akkor volt, mikor Fenyérink látta

4. A Grasalkovics két képe megérkezett, s szeren csésén.

5. Palinak, ki talán még is Füreden van, első postáival.

6. Kérlek, édes barátom, ha a vármegye háza előtt elmégy, tekintsd meg: ott-e még ferschlágom. — Szalay Lacira van bizva hogy küldje Liedemann által Kassára a híres Terhes Sámuelhez.

7. Bár valaki azt tenné a Simó által festett képpemmel, a mit Kisfaludy a Heinrich által festettel. *Hív, de mely fa-gyos.*

Wie sind Sie in Pesth angelangt, meine Gnädige Frau? und wie haben Sie unsern Laci, wie unsere Freunde gefunden? Ich wünsche, im vollen Wohlseyn. O wie möchte ich das dicke Weib, das sie bei unserer Barthos zwey Stunden tödtete, noch jetzt zerreißen! Zseni hat an Virginie geschrieben wegen dem Amulet, das wider den Rothlauf schützt. Ich

wünsche dass diess Ihnen meine Gnädige Frau nie mehr un-
gelegen sey.

Élj szerencsésen édes barátom. Júl. 24-d. 1829.

XII.

Tekintetes Bártfay László úrnak.

Széphalom, nov. 6. 1829.

Tisztelt kedves barátom, Nem rendében van a dolognak addig kérni valamit, míg a pénz kézben nincsen; de minekutána a pénz bizonyosan kézben lesz, s már januáriusban, s engem a szükség szorít, s a megvétele annak, a mit bírnó óhajtok, néked kedvetlenséget s bajt nem tehet; bátorodom tenni a kérést, barátságodtól mindent várván. — Pyrker és Mailáth után Sallustiusomat akarom kiereszteni, (még pedig követvén a te általam bölcsnek ismért tanácsod szerint: elhagyván a mi sokakat elriasztott volna); s arra négy munkát kell előbb bírnom. Magam semmi bibliopolával nem vagyok s lenni nem akarok nexusban, mert óvom magamat a könyvvételtől; de vagy Te, vagy a mi Helmecezynek, Eggenbergertől vagy Kiliántól ezeket számomra megvehetitek, bizonyosak lévén, hogy a Pyrkerexemplárjainak árából, mely hogy a Te kezvedhez gyűlhessen, arra újra megkérlek, a pénzt a bibliopolának megfogadhatni. Kérlek tehát hogy vagy Te, vagy Helmecezy nekem a következő munkákat megvevni méltóztatatok:

Sallustius, Edidit Dr. Gerlach, Basileae 1823.

Oeuvres de Salluste, trad. par Dureau de la Malle, Paris, 1811.

Salluste, traduction de C. L. Mollevaut. Paris 1813.

Salluste, trad. par le Brun. Paris 1809.

A három utóbbi kevés árú, de Gerlachközel 30 forint papirosban. — Azonban erre multhatatlan szüksége van az én dolgozásomnak. Kérlek tehát hogy ára által magadat el ne retentesd; sőt még toldd meg az által hogy fél bőrbe köttesd be, és első alkalommal nekem küldd meg. Mihelyt ezeket megkapom, manuscriptumom nyomtatatni fog.

Ne vedd alkalmatlanságnak kérésemet, édes barátom

sőt lelked nemessége szerint lelj örömet abban, hogy egy sorsa által üldözött embernek segédjére lehetél.

Eddig kezvedben a Mailáth Regéji és a Tek. Asszony-nak Estétől szerzett amulett a folyosó ellen. Zelinkánk vitte le mind a kettőt. Óhajtom hogy ez éreztesse a maga jöltévő erejét a tiszteletre legméltóbb asszony körül, kinek kezét a legszentebb hűséggel csókolom. Feleségem négy napja már hogy öltözik és fenjár a szobában. Gyomra és két combja tele van flastrommal. A béglyuladás ezt szükségessé teszi. — Éljetek mind ketten szerencsésen. Tiszteletemet minden barátinknak. Nagyon óhajtom hogy képeket Heinrichől Kisfaludynk váltsa ki. Mondd ezt neki.

XIII.

Tisztelt kedves barátom, Ki tudhatja inkább mint én, hogy Neked hivatalod nem enged sok üres időt. Nem Téged kérlek tehát, hanem a Tekintetes Asszonyt, hogy azokra a mik itt mennek, gondod lenni méltóztatassék; Téged csak egyre kérlek — arra, hogy a Curia felső szomszédjában boltot tartó Fellner József óráspál méltóztatással beszólani. Nála egy zselbeli repetir arany óráim van; (az is aranyos benne a mi más órákban fejtér zománc, azaz, az órák és minutumok számával jegyzett tábla) külső tokja igen setét meggyészínű lakkírozás. Mikor eljövök Pestről, nem vala készen az óra, s azért nem hozhatám el. Van ott még egy asztali óráim is, melyet egy hétben csak egyszer kell felvonni. Minthogy szobám nedves, a húr, mely az órát mozgásban tartja, mindég meg-ereszkedik, s elszakad, arra kértem Fellnert, hogy az órát végye láncokra (húr helyett). Az óra Rómából jött, s a feleségem nagyatyjájé volt, s így tokját s azt a mit a szem az üvegén által rajta láthat, szeretném úgy bírnó a mint van, ha a belső mechanismusa más lenne is. De mind ezen magyarázatok csak oda mennek ki, édes barátom, hogy ha Fellner a kis órát kiadná, megtartván magánál az asztalit zálogképen — vennéd által, és küldenéd fel Telek úr által: ha pedig nem, hagynd ott az asztalit, és váltanád ki a kicsinyt, s küldde-

néd fel Telek úr által, — vagy legalább tudakozd meg, mi jó érte, s kérd Fellert, hogy az órát senkinek ki ne adja mint neked. — Ez a kis óra valaha a Mária-Theresia kezében is volt; a császárnétól azt a napam vette ajándékul, mikor menyasszony volt. Ez minden kérésem. Sietve öllek meg a tiszteletnek s szeretetnek minden érzésével. Élj szerencsésen. *Január 27. 1830.*

XIV.

Tiszteld kedves barátom, Telek úr ez előtt egy órával küldé által a mit nékem Töled hozta. A feleségem testvére Delvóné, ki september 10. óta nálam van, s várja a kázméri baj végét, holnap reggel küld egy esomó prókatori irásokat egy helyre, s velem dolgoztat egy deductiót, s sürget mint az asszonyok szoktak, a kik mindent nagyon és hamar akarnak, s meg nem foghatják hogy az mint ne lenne meg oly hamar, a mint ők hiszik hogy meglehet, eljede látván a nagy esomót, hogy az sok időmet fogja az ő munkájától elvonni; de azzal én bizony nem gondolék, hanem körülfutám Sallustiuszt hogy lássam, ez miben különbözik más kiadásoktól. Csak azután olvasám meg leveledet és a Waltherr úrét. — Nevettem itt is a Paliné bosszankodásán. Hiszen én a levelet nem Kerepesre adresszáltam, hanem betűről betűre így: Tekintetes Sz. P. Úrnak Pesten Nagyhid-útea, Fáy ház. Péczel. S ebben most sem látok vétket: abban látok inkább, hogy a mi kedves barátnénk elébb nem igazítá meg hibámat, ha hiba volt. De hogy ne hidd hogy a feddést nem tűröm, íme vádlom magamat hogy Palitól ezt, vele lévén oly sok ideig, meg nem tudakozám. Csak azt szeretném tudni, hogy miért nem történt eddig ez a confusio, és csak most. Legjobb azt hinnem hogy sem Pali és Paliné, sem én nem vagyunk vétkesek, s elmondhatjuk az evangéliom szavaival: „Sem maga nem vétkezett, sem az atyja, hanem tesszett istennek (a pesti postának) magát a szerencsétlenségben megdicsőíteni.“

Midőn arra kérélek, édes barátom, hogy Sallustot köted be, nem tudtam hogy bekötve árútatik. Így örvendek

hogy bé nem köttetéd. Fogadd szives köszönetemet meghozatásáért. Bár, míg az árát megadhatom, azt hihetnéd, hogy ez az én dolgozásokomon sokat javíthat.

Csomóm le vala peccsételve mikor Telek úrtól oda küldött emberem megérkezék, s így ezt csak kívülről ragasztom hozzá. Élj szerencsésen, édes barátom. A Tek. Asszony kezeit és a derék Waltherrt csókolom. *Február 22. 1830.*

A *Buchhalter* azt mutatja nekem, hogy jó kedvedben írad leveledet. A görögök böles emberek voltak, midőn a helyett hogy mi egymást *aláz. szolgálja* formulával köszöntjük, ők egymást ezzel: *χαίρε!* (*Gaude*). Boldog a ki örülhet! Ebben még is van ész: abban az *aláz. szolgálban* semmi sincs.

Szemere Palinak így subscribálá magát de Carro: le Chev. de Carro M. Dr., minden tres humble serv. nélkül. Azt jó volna felkapnunk.

XV.

Tisztelt barátom, Alázatosan kérlek, méltóztassál mind ezt Fenyéry barátunknak ajándékként általadni. Egyedül kézírásomat várom vissza. A Szemerének szóló nyaláboeskát elviteti ő maga. — Most élj szerencsésen. A Tek. Asszony kezeit forró tisztelettel csókolom. Minden barátidnak ezer meg ezer szépet. *Február 22. 1830.*

XVI.

Tisztelt kedves barátom, Nem emlékezem — mert esuda-e az ha én annyi baj közt mindenre nem emlékezem? — ha néked megköszöntem-e már, hogy teljesítéd kérésemet, s a Mollevaut Sallustját megküldöttem? Hiszen az én életem csupa ide-oda kapkodás. De ha megköszöntem is, fogadd újra igen szives hálámat. — Megengeded azonban, s ez nem a Te vétked, hogy mons. Mollevaut felette könnyedleg bána a maga auctorával, mint minden francia társai, kiknek elég felkapni a gondolatot, s azt tiszta franciaságban nyomni ki, nem gondolván a fordított író karakterével. S íme a mi puristáink azt avarnák hogy mi is ugyan ezt tegyük. — De ha

Mollewant úrnak sok örömet nem köszönhetek is, köszönöm a Barbier du Boccage abroszkáját s geographiai szótárját, s annak hasznát akarom venni.

Az a jelentéscsod, édes barátom, hogy Egerből hozzád küldött, de inkább Fenyérynek szóló esomóm kezében van, kimondhatatlanul örülök. Valamikor valami esomóm indúl, mindég reszketek, hogy el talál veszni, s azért oly nagy az öröm, mikor bizonytalanságomat eltiinteti az érkezett hír. Kérd, kérlek, Fenyéryt és Bajzát, kérd magadat, hogy lopjatok annyi időt, a mennyi annak az oda tett kötetemnek megolvasására kívántatik, és jegyezzétek ki a helyet, mely igazítást kíván. Fenyéry és Bajza igen jó feddést tévének nekem Emiliára, s nekem senki sem tesz kedvesebbet mint ha botlásomra, tévedéseimre tesz figyelmessé. Az olyat csak a Feszpöftől nem szeretem hallani, nem mivel bánt az hogy Krippel will immer voran — bizvást! — én hátul is megférék; hanem azért, s egyenesen azért, mert én természetem szerint iszonyodom a bolondok látásától, míg mások abban még multságokat lelik.

Azt irod, édes barátom, hogy tüzek készülnek, s ha roppan, nagyot roppan. Ne adja isten hogy a roppanás nekem szóljon; szeretnék nyugalomban maradni. De az sem mindég rossz ha roppan. Attól tartok, hogy az a nemes lelkű, az a valóban nagy ember tesz velem és magával valami kedvetlent. Rettenetes megtévedés! Előbb maga hitte, s ezt epével jelentette ki; azután gyanúja T-n lebegett; de feleszmélve ezt kérdé: hogy bánthatná kálvinista a kálvinistát? utóljára azt mondá, hogy nem magáért neheztel, hanem a való névével megnevezettért, mert ő magyar. — És így Berei Farkas Andrásnak a verseiről sem szabad elmondani hogy rosszak. Hisz az is magyar. Képzelem én hogy ha roppan, nekem roppan; hiszen oda mutat mysticus jelentéscsod is. Achillnek is volt oly helye a hol fogta a fegyver, pedig én nem vagyok Achill. De minden attól függ, hogy tudjuk hova milyen felelet illik. Én bizonyos vagyok benne, hogy a diadal enyém lesz. — Barcsányi ugyanesak megadá nekem, s én nem is feleltem rá. Kérlek, ha majd ideje lesz szólani, ne késsél tudósítani. Előre

fogadom, hogy a Nagy és Jó, de megtévedt ellen szólani tiszteltlenül soha nem fogok.

Kázméri excecútióm apr. 26-kán kezdődik, most már harmadszor. Iszonyúság az, édes barátom, a mit velem a sógorom istentelensége csinál, és az egy valaki indecisus karaktere, melyért még a sógorom emberei is kacagják. Tudni fogod mi történik ott. — Hogy enyhítse az ellene lángoló köz neheztelést, azt mondja, hogy én könyvre, képre, feleségem szent-erzsébeti módra vesztegetünk. Könyvet sok eszt. olta nem vásárolgatok, képet vettem; de hát azt tudják-e az én vádlóm, mint számolhatok magamnak a képvtelért? Ieli habe das von mir durch nicht leichte Entbehrungen erkaufte. A ki engem e részben itél meg, igazságtalan; arról itél a mit nem lát. —

Az érseknek ma küldém meg Praefatiómat postán, most talán harmadikszor. Nem ő parancsolá az újra dolgozást; önként tettem azt, mert újabb dátumokra akadtam. Benne lesz biographiája is. Szül. Lánghon Fejér vármegy. 1772. november 2-d. Ányos és Virág Benedek tanítóji voltak.

Feleségem és D' Ellevauxné nagyon tisztelik a Tek. Asszonyt; Zseni Regmecen van, Thalie Kärnernénél. Neveitek sokat hangzik itt meleg tisztelettel. Él szerencsésen édes barátom.

A Tek. Assz. kérem aláz. fizessen Szalay Lászlónak érttem 2 azaz két forintot papirosban.

XVII.

Tisztelt kedves barátom, Este van, reggel olta írom e leveleimet, és a miket azon kívül másfelé kívánt az idő, s hideglelés barátod ki van fáradva. Pedig Neked sokat kellene írnom. Kérlek, ne vedd rossz neven sem alkalmatlanságomat, sem a zavart, mely minden soromból fog szólani.

De hadd kezdjem azon kérésen, hogy leveletem a Tek. Asszonyon kívül senki ne lássa, s még most róla ne is tudjon semmit.

Ő Exc. Pyrker úr nyomtatattja a „Szent Hajdan Gyöngyöt“, s az exemplárokat nekem hagyja. Nem élek vissza ke-

gyességével, s nem nyomtatok többet mint 500 exemplárt: 50t velinre, velencei szép nem velinre 450. Ebből viszont én adok Ő Exjának 25 exemplárt velinre, 75t a más rendű papírosra = 100, s háromszázat pénzzé kell tennem. Barátom, itt a te segédre van szükségem. Actiákra kell osztanunk, s az így barátjai, vagy az enyimék, légyenek munkások, hogy 300 exemplárt pénzzé tégyenek. A negyedik százat (mint mondám) Ő Exja kapja, 100 nálam marad bizonyos célra.

Egy példányt bekötve hét forinton adatok el. Abból te ki fogsz annyit hogy két képet kimetszethessünk. Nagy Károly úr a 290 ezüst forintra prositot kiált, s méltán, mert 725 papirosban sok pénz. De uszorával fizeti vissza magát. Barátom, szükségem van a segédre. Ne vond el tőlem tanácsodat, fáradságodat; sőt ha majd azt kívánná az idő, hogy a köbe metszendő rajzolatért fizessék, fizesd ki azt előre. Nem lesz a sok, nem leszek terhedre. De a Te segéded nélkül nem indulhatok el; Pénzem majd kezdedhez gyűl, s akkor kéni foglak hogy fogd ki.

Mínt hogy az idő késő, s még a rectornak is írnom kell, bérekesztem. Isten hozzád, és mind azokhoz a kik hozzád tartoznak.

Rumynak a levelet tedd postára, de nyalábjáért ő fog küldeni, s credentionálisát előmutatja. — Azon az én írásomra rá ismersz, s meg nem csallhatnak.

Olvasd meg a Szalaynak írt levelet, s add által neki a püspök csomójával.

Öllemek, s tisztelettel, barátsággal, hálával.

XVIII.

Újhely, apr. 12. 1830.

Tisztelt kedves barátom, Gróf — végre hiszi hogy *Poeta* vagy *Historicus* epigrammom nem ötöt bántotta — úgy írja nekem Guzmics, — mert Döbr. bizonyosságot teve előtte, hogy én azt neki még akkor küldöttem meg, mikor ő Erdélyben lakott. A követk. levélnek tehát nem kell magyarázat; tudod hogy büszkeségem eddig meg nem engedé hogy magamat e

gyalázatos tett vádja ellen mentsem. Egyedül azt jegyzem meg, hogy leveleimet hozzá eddig azon compellatió kezdém, melylyel ezen levelcem első sorában téged szólítalak meg; de most jónak láttam római módra tenni a megszólítást, azt adván tudtára, hogy ha nem akar az lenni a mi volt, vagy inkább ha neki parancsoltatnék az, nője által, hogy az ne legyen, én *resigno quae dedit.* — (Horat).

Méltós. Gróf — — úrnak K. F. örök tiszteletét.

Kegyességeid, melyeket velem Te, és a szive, lelke, s nagy kimiveltetése által oly igen tiszteletes asszony még nehezteléseknek szomorú ideje alatt is éreztetétek, újabb bizonyosága magas lelkeknek, melyet inkább nálamnál senki nem ismerhet, senki nem tisztelhet. Fogadd el, dicső ember, mindezekért a legszivesebb hálát. Mig a köd, melyet nem tudom mely gonosz istenség támaszta, tartott, hallgattam — tiszteletből erántad és — miért ne légyek egyenes megvallani? — azon büszkeségből is, a mit tisztasága érzése a szenvedőnek mindég ad. Most midőn Döbrentei is tanúm hogy én a szóban forgó epigrammát neki még Erdélybe küldöttem meg, s az a dolgok összehasonlítása után világosan kiáltja ártatlanságomat, szólhatok. — Orgyilkosként támadni meg a kit tisztelet, hála, barátság érzésivel szereténk, s azt nevetés tárgyává tenni, gyalázatos tett, gaz tett: de nem tenni ezt, és vele még is terhelteni, az is fáj. Tiszteltelek, de magamat is becsültem, s úgy szégyellem ez ellen mentegetni magamat, mintha azzal vádoltattam volna hogy loptam. — De már tehát tisztának ismersz, s az nekem elég.

De te Csokonai miatt is neheztelél, s ez eránt a szabadság fíjával szabadon szólhatok. — *A fari quae sentiat* nekem nem inkább igazom mint mindennek másnak, de nem is kevésbbé. Ha nem jól szoltam, könnyű vala megcáfoltatnom, s nem vala szükség haragra. Én Cs. t nyugalomban feddettem. irigység és gyűlölség nélkül, vétkeket hamar halála által menttem, párdalait — a pórság izlésében, de nem a pórságnak

frottakat — magasztaltam, csudáltam, irigylettem, Cs. t. e. Pályán utólérhetetlennek hirdettem. Hol itt a bántás akar Csokónai, akár más ellen? Ha énfelelem s ha huszonötézt. múlva kidöltöm után, igyszólánd valaki, én előre köszönöm neki kímélő sanyarúságát.

De én Cs. ellen epigrammot is írtni, még pedig gyilkost. — Boileau is a nagy Corneille ellen, s a Göthe és Schiller Xéniaji ismeretesek. Az tehát a kérdés, hogy a szép Crimen Raptus, és a mit neki velem a rim mind elébe rakata, érdemle-c vesszőzést, s a Csombók Janókát és a Cs. Sárákat illő vala-c eszméltre hozni, hogy lássák, mi az a miért ők élnek, haluak. Ne vedd tiszteletlenségnek hogy ezeket elődbe terjesztem; ha más nehezelt volna, hallgatnék.

A te szereteted nekem kevélységem volt, és mindég az marad, s én magadat, a Mélt. Grófnét, Comtesse Virginiét, s a három hasonlíthatatlan ifjat utolsó lehelésemig áldani fogom. Élj oly szerencsésen a hogyan ragyogó érdemeid által élni méltó vagy. *Széphanom, apríl 9-d. 1830.*

S a levél ma apr. 12-d. már kézhez ér úgy hiszem.

Bajza nekem megküldé Toldynknak Londonból hozzárt levelét. Képzelhétl mely örömem vala rajta, s mely örömem lett volna ha verseim angol fordítása felől nem volt volna is emlékezet benne. Mi szép az hogy nemzetünk nem natio incognita többé, mint honunk nem terra incognita. — Egy recensens engem plagiáriusnak néz, mert *Amor az orosz-línon* című epigrammom megvan a görög Anthológiában. Azt én valóban nem tudtam, s kedvesb compliment engem nem érhet mint az, hogy azt mondám *magamtól*, a mit már egy görög monda. Én az egész Anthológiát soha sem láttam, csak egy oly munkát ismerek s bírok, melyben annak mintegy 150 epigrammjai vannak. — S ez egy kérést tétet velem hozzád, édes barátom, — méltóztassál nekem Kilián által meghozatni: *Anthologia graeca. Edidit Jacob* (vagy Jacobs — öreg ember felejtí a neveket), s az esztendőre nem emlékezem, sem a helyre hol nyomtatattott. Ez engem új epi-

grammok írására fog gyúlasztani, s hajót adhatok, s Te érdemed lesz. De tedd, hogy hamar megkapjam.

S már most a nagy kérést.

Sághy nekem azt izené hogy a Sz. Hajdan Gyöngyei a csonka léten készen lesznek. — Most hát kénytelen vagyok neked lenni alkalmatlan, mert nincs senki, a ki kérésemet lívebben és értelmesebben teljesíteni tudná. Téged, édes barátom, elől terhes hivatalod, de te parancsolni fogsz másokkal, s a dolog jól megyen, ha te parancsolsz. Szalay Laciban (Handgasse Nro 15.) alkalmatos és kész segédre találsz.

Első dolgod az volna, hogy szólanál magad Sághy úrral, s tuduád meg, a szerint nyomtatták-e mint én kívántam.

	expl.
Nemesebb velencei papirosra	50
Csekélyebb velenceire	450
	500

S ha így nyomtatták, úgy az érseknek a typographiában marad	25 szebb
csekélyebb papirosra	75

100 expl.

nekem pedig 25 szebb, 375 csekélyebb papirosú. Ezekkel bánj így:

Köttesd be mind a 400 explt a maga boríték cim-papirosába, lapos háttal, ki nem vagdalt lapokban, meghagyván, hogy a hajtogatás nagy gonddal essék, s az első s utolsó lapokat bé ne piszkolják, mint a kontár kötők szokták.

	szép papiros	csekélyebb
1. <i>Ajándékba</i> Bártfaynak, Szemerének, Helme-czynek, Kisfaludynak, Vörösmartynak, Fenyé-rynek, Toldynak, Bajzának, Telekinek, Szé-chenyinek, gróf Dezsőffy Józsefnek, püspök Kopácsynak, gróf Mailáth Jánosnak	13	—
2. <i>Ajándékba</i> : Horvát István . . . . . 1)	—	4
Dr. Forgó György . . . . . 1)		
Sztrókay és Sup. Kis . . . . . 2)		

	szép papi- ros	csoké- lyebb
Fáy András, Jakabfalvy Dán.	2	
Walther, Markos, Pák	3	
Klauzál, Nagy Károly	2	
Jankovics, Prép. Fej és Schedius	3	16
Thaly és Farkas Károly	2	
Runy	1	
Szalay, Tretter, Krajuik	3	
3. Villax zirci apátúnak	—	50
4. Guzmicsnak	—	30
5. Oeskey Antal váradi kanonok Bécsbe	—	30
6. Popol váradi kanonok és exhortator	—	10
7. Báró Szepesi Ignác pécsi püspök exc.	—	20
8. Nekem felküldení	12	75
9. Marad Pesten és a vármegyékben eladni	—	140
Summa	25	375

Elijesztél, édes barátom, hogy hat ft. drága lesz. De az érsek neve szerez vevőt, s minekutána csak 140 expl. eladása felszik rajtad és barátinkon, s a Kis Gyula Könyve négy fr. tíz krajcáron kél, reménylem ezt a 140-t Pesten és a vármegyékben így el lehet adni. Asokkövet most Pesten van, s egyik vagy másik barátunk ismeretes velek, s szolgálhat nekem. Oztán valamely könyvárossal ki kellene tétetni a könyvet az útcára, hogy az elmenők lássák, s hírt adni a Kulesárné s a budai német újságokba.

Villaxnak, Guzmicsnak, Oeskeynek, Popolnak, a pécsi püspöknek írni magam fogok. Nem fárasztalak azzal hogy nekik írj.

A pénz kezredhez megyen. Ebből fizesd ki majd

1. A szekereseket.
2. A kötőt.
3. Szallusztot (Gerlach, Mollevant) és az Anthológiát.
4. Fellnert az órást.
5. Rumyt 150 fntig.
6. Horvát Istvánt 200 fntig.

és valami egyéb költségem lesz. Csak arra kérlek, hogy az

exemplárokat (bekötve) mind másoknak, mind nekem küldd minél előbb. Minél előbb jő a pénz, annál jobb. Tudod mennyi szükségem van, s június első napjaiban 400 forint interest kell adnom. Horvát Istvánt hagyd utólsónak a fizetésben.

Élj szerencsésen, édes barátom. Tegnap husvét első napján a főnotárus és a Bodó ebédjét deprecálám, és nem hiva mentem a mi barátánkhoz, nekik annál nagyobb öröme, mert semmi vendégek nem volt.

Válaszsz papirosat a Sz. Hajdan boritékjához, s a typographiában hagyd meg, hogy ezt nyomtassák a cifraság közepébe:

A SZENT HAJDAN
GYÖNGYEI

FELSŐ-EÖRI

P Y R K E R L Á S Z L Ó

PATRIARCHA EGRI ÉRSEK
EXCELLENTIÁJÁTÓL

Ne feledd az Anthológiát.

Ugyan csüfűl jára a Szent L. kegyelme Gáborral. Megmondá Fenyérynek, hogy neki bizony nem kell. Tartsa magának.

XVIII.

Tekintetes Bártfay László úrhoz.

Engedj meg, édes barátom, újabb alkalmatlan*ágomnak. Nem terhellek egyébbel mint hogy ezt Fenyéry barátunknak általadni méltóztassál; tudom, mint önnek el egyéb gondjaid, dolgaid, utazásaid. —

Kérlek, tedd hogy a mi Fenyérynktől pénzt kaphassak.

és az engem illető exemplárokat; nagy szükségem van mind az egyikre mind a másikra. — Azok a papocskák többet ígértek mint megtarthattak, midőn magokra vállalak exemplárajaim szelvényküldését. Jó volna, ha Fenyéry megtekintethetné valakivel, ha esomé nem maradott-e valahol ezeknél. *De mitte sapientem, et nihil ei dixeris.*

Egy újság. — Húnyor tegnap előtt éjjel 800 forintot nyere kártyán. — Wékey nem vala itt. — Öllelek szíves tisztelettel. *Újhely, septemb. 4-d. 1830.*

XIX.

Újhely, nov. 15. 1830.

Tisztelt kedves barátom, Wékey Károly nov. 11-d. temettetett el itt Újhelyben. Gróf Szirmay, háza kriptájában akarát temettetni háza hív barátját, de W. maga úgy rendelé hogy teste ide hozattassék, s szüléjnek hamvai mellé tetessék. Született ő itt 1801. febr. 4-d. s megholt Órmezőn nov. 8-kán délután 3 és 4 óra között.

Barátink felől bennünket minden hír interesszál, és így elmondom valamit tudok.

Kiki látta Órmezőn hogy ő el fog halni, s ha hecticus azt hiheti, W. maga .s hitte. A grófné testvéréért sem tehetett volna többet. 8-dikban jelenték neki hogy W. szokatlánul gyenge, s lement a beteghez. Látta hogy itt az elválás órája. W. eszmélet nélkül volt. A grófné a szomszéd szobába vonta magát, s zokogva sirt. Wékey azt meghallá, s megfordult, felfüleit. De most meglepé az örök álom. — Reggel a test már Újhelyben volt, a Wékey Pál házánál. —

Ez és egyéb rokonai úgy rendelék hogy a test temetessék el 11-ikben, mely csütörtök nap vala, s vasárnap 14-ben legyenek a templomi solenniák, s a predikáció-tartásra meghívta pataki predikátort Ferenczy József urat (a statuarius testvérét, ki 1828. Hollandiában theol. Dr. leve — ez nálunk ritka história) — Orátiót tartani pedig theol. prof. Somosy János urat, a megholtak kedves barátját — s ezt a

megholt rendeléséből. — De 10-ikben a vízi betegség előlte a helybeli predik. Major Józsefet is, s Újhely úgy hitte, hogy a *vasárnap* Újhelyi illeti Wékey felett. Azonban abban állapodának meg a felek, hogy Major tehát temettesgék szombaton, s a vasárnap maradjon Wékeynek.

A hatás két hasonló esetben mindég az elsőnél nagyobb, s itt a Major temetése elhomályosítá a Wékeyét. Ferenczy predikála ez felett is, az orátiót phil. prof. Nyiry mondotta. Ferenczyt Újhely most látá először, s az igen jól készült munka, s a nagyon kedves gesticuláció oly elragadtatásba hozá minden látóját és hallóját, hogy egyébről itt senki nem beszélt. Az elragadtatottak számában vala Major B. és az asszony, s Bodó úr is. A koporsón függő Majornak familiai cimere, s nyole puskás s panyókás mentéjü vármegyei hajdú kísérté a koporsót egy és más oldalról a temetőbe. Tamásy Calasantius József úr minden professoraival jelen vala, s a kath. gymnasium ifjai spallért formáltak a kálv. templomtól ki a temetőig. Engem az igen szeles, nedves, borongó időben rheumám szobámba zárt, s én a szegény Major koporsóját s kísérijét csak ablakomból láthatám; de vasárnap tavaszi szépségre derült a rút őszi nap, s rheumám megengedé hogy a W. temetési solenniáin megjelenjek. — Ferenczy oly textust veve, mely rokon volt a Seneca első epistolájával, hogy a munkás ember megszaportja az időt, a mit az ifjan elholt és még is sokat csinált W. példájával mutogata. Most Somosy álla fel, s oly szép exordiummal, hogy tapsoltam volna neki, ha taps illenék templomba. Megmutatá mint ismeri Cicérót. A gyönyörű exordium után azt tanítá, a mit a philosophusok a lélek halhatatlansága felől s a keresztényének a feltámadás felől; a mi jól van téve, s a fejük kedves: de a szenvedő szív ez helyt inkább bánatban szeretett volna tartatni, mint speculációkra ragadtatni. W. már földben fekvén, neki sem a kathol. gymnasium ifjai, sem a hajduk nem teheték azt a pompát. De a nyole hajdu ugyan megjelent a predik. alatt, s csattogtatta puskáját. — Boldog a ki él, édes barátom, s a megholtakat szánhatja, de maga nem szánatik még.

Major B-né asszonyság hétfőn reggel hozzám jött, hogy csináljak inscriptiót a Wékey Ferenc által állítandó sirkőre. Tudnom kell, nagy-e a kő. „*Szeretve mindentől, s csak egytől sem gyűlölve*“ ez volna az idea, melyet oda tenni akarnék.

S mint vagy te, édes barátom? Mint van a mi Helme-czynk? Köszönts ez a sok érdemű s tiszta lelkű barátunkat. Feleségedtől holnap után, úgy hiszem, egy nyalábot kapok, és bár pénzt is. Toldyt megkértem hogy nekem küldje meg a mi nemes lelkű rex juniorunk képét, s nyugtalanul várom azt. Mely szerencsés vagy te, édes barátom, hogy e diaetán jelen lehetél, és mind azt láthatád! Alig várom hogy oly valakivel lehessen, a ki *tud* beszélni, és *szeret* beszélni. -- Takács pozsonyi viceispánt, a pécsi, szatmári, rozsnyai püspököt levél által kértem meg, hogy pénzeimet akár neked fizessék le, akár Comáromy abúji viceispánnak. Ha neked adták által, tedd hogy minél előbb vehessem. Öllelek tisztelettel szeretettel.

XX.

Tekintetes Bártfay L. úrnak.

Újhely, 1830. dec. 17-d.

Tisztelt kedves barátom, Tegnap hallám az öcsédttől, hogy Pesten vagy, s ugyanazt mondja a mi Toldynk ma érkezett levele, s így an nyi idő óta nem szólhatván veled, levelemet most hozzád intézem, és nem a Tek. Asszonyhoz, kinek különben csak azért is szoktam írni, midőn írnom neked kellene, hogy dolgaidtól el ne vonassál. — Örvendek szerencsédnek, édes barátom, hogy Pozsonyt e nevezetes időszakban láthatád, s képzelem mit hallhatnak tőled mind azok, a kik körüléd lehetnek. Én azt mind addig nem fogom tudni míg majd megláthatlak.

Mondjad a Tek. Asszonynak, hogy én Hünor és Kozma Miklóssal szólottam Wékeynek utolsó óráji felől, mind hogy azt magam tudjam, mind hogy a Tek. Asszonynak megírhas-am. Némely emberből semmit sem lehet kistrófolni, s így én ezekből. Annyit mindazáltal tudok, hogy W. mindég hitte

felgyógyítását. Gondold meg, barátom, mondá Hünornak, hogy még három hétig ki nem fogok mehetni a szobából! Orvosom nem cresszt. Emlékezete mindég helyén volt; ő mon-dotta meg Hünornak, hogy bizonyos zálogos levelét ne a maga rendes helyén keresse, hanem egy másikon, hova ő azt nem tudom mely okból tevő.

S fog-e sírni a kis Serapiúnka, kérdé ezt a kedves gyermek, utolsó itt léte alatt, ha meghallja, hogy a pataki deák-
kok énekelni fognak a Wékey bácsi temetésén? — Nekem annyi lelkem nem volna hogy ily hidegen gondolkozzam halálomról.

E napokban itt casino nyílt meg, vagy inkább egy casinói társaság constituálta magát. A Balásbázy János most épülő háza ad rá helyt. — 5 for. conv. pénz egy actia. 320 conv. for. már le van fizetve. Pedig a pénznek fele még hátra van. Kár hogy itt nincsen *. — Én is actionárius vagyok; de —

A szegény Soos Pálnak a gytlésen sok baja volt. Szántad volna. Az az enyelegni s csipni szerető viszketeg nem mindennel szeretteti magát. Öröme volt azon, hogy a dietai csomót fel ne olvashassa, és hogy törték a fejeket, mi lehet benne. S utóljára még is elő kelie adni, de egy kis bosszúság szenvedése után. —

A rabok el vannak tiltva a pipától. Fekesházy hijába protestált, hogy hiszen azt egészségek miatt kell megengedni. Az is el vala végezve, hogy a nem nemesnek beretválják el bajuszát. Főiscális Kossuth más nap bejött, jelentette hogy deputációja miatt tegnap jelen nem volt, s kérte felolvastatni a rabok iránt hozott rendelést. A nemes rabok, úgymond, még protervusabbak lesznek, ha csak a nem nemesek koppasz-tatnak meg. El vala végezve hogy hát senki se veszítse el a bajuszt.

Édes barátom, Te engem megajándékozál a gróf Károlyi György képével, magamnak tebát többre nincs szükségem. De az archivumnak kérek egyet, s egyet a pataki collegium Bibliothekájának. Itt és ott collectiót hagyok. A gróf megérdemli hogy képe a maradéktól ismertessék.

Szerecs továbbá is. Szíves tiszteletemet a Tek. Asszony-nak, Waltherr úrnak, s kedves vendégidnek.

Egy bohó történetet. Múlt vasárnap reggel egy hajdú be nem tudta jönni pitvarom ajtaján. Felköltem s megnyitottam. — Egy negyed múlva megint birkozik valaki. Annak is felnyitám. — Megint. Már akkor kifakadék, s midőn megnyitottam az ajtót, meg kelle követnem kipattanásomért a szegény Szikszay fiscálist. — Negyedszer is küszködik valaki. Megyek, s kirepül a számon az ebadta. — Képzeld, Reviczky Dinkó Bánóérol! Sokáig tarta predikációja, hogy becsületes embernek mondani ebadtát . . . Uram, mondtam, az úr a tanúm, hogy a szó elébb reppene ki számon mint az urat láttam; az tehát nem az úrnak vala mondván. — De ő csak vitte a magáét. — Uram, mondtam, a Jézus Krisztus betett ajtóval is bejött a házba, itt pedig már ma négy nem tudta a nyílt ajtón — oly nevetés lett a szobában, hogy a szegény Dinkó kénytelen volt abba hagyni predikációját. — Ne vess rajta, ha tudsz, én mindég nevetek mikor eszembe jut.

XXI.

Újhely, 1831. január 25.

Tisztelt barátom, Obnizky Miklós lengyelországi lengyel, kinek Sztropkó körül két faluja van, Varsóban két háza s egy faluja, Soos Pál viceispányunkhoz jöve e napokban, hogy adna neki passust a hazamenetelre, s testimoniálist hogy ötlet itt oekonomiai bajai tartóztaták, mert itt háza s épületjei elégték, marhája kidöglött; Varsóban pedig rendelés van téve, hogy a ki két hó alatt otthon meg nem jelen, annak mindene confiscáltatik. Soos ezen alkalommal kérdi mint vannak a lengyelek dolgai, s Obnizky vagy Obrinszky felel:

Constantinnak 40,000-ból álló serege van, a melyet semmi hatalom nem mutathat Európában. A legszebb ember, legszebb ló, legszebb uniformis, legjobb fegyver, képzelhetetlenül exercirozott s disciplinázott, s minden hadi tudományban gyakorlott. Ez megfelel 120,000 oroszoknak. A föld népe

ád 200,000 embert. Kaszákból csinálnak kardot, a dzsidákra szűrő portékát a kerekek abrónsából; a prussziai és austriai s orosz Lengyelországból 15,000 ember szököt által hozzájok; csak pénzre van szükségek, s azt ad Francia és Angolország; ágyúra, golyóbisra, s azt hoz az orosz, csak el kell venni. Chlopicki kevés napok előtt jött meg Párizsból azelőtt hogy megválasztatott, s Petersburgban eshetik egy kis baj, hogy az orosz erő megosztassék. — Ezt jónak láttam veled tudatni, édes barátom; mert kit nem interesszal a varsói dolog. Az isten ne engedje hogy a mi fejedelmünk szenvedjen valamit.

Tegnap dietai követeink referáltak, s Vay elbucszott, s ma éjjel ment, mert febr. 3-d. fogja tartani introductióját Miskolcon. Öellene itt a dieta alatt nagy lett a harag. Hogy egy ideig a dieta elején a két követ nem irt, s azért őket a megye meg is fedde levélben — hogy nem staféta, hanem rendes posta által irtak — hogy Szirmay Antal 28,000 ígért, Vay 48,000t (katonát) — hogy az utolsó iveit a diariumnak el nem hozták. — Kivált azt vevék rossz neven, hogy másként enuciálván magát Vay és Szirmay a katonák eránt, Zemplény voksát elvesztette. — Ezek a dolgok a novemberi és decemberi gyűlésekben hosszasan és tüzesen voltak vitatva, s akkor is szörnyű neheztelés érezteté magát Vay ellen! mely az által nevelkedett, hogy ő administr. leve, s így azt a gyanút vonta magára, hogy azért tette a mit tett, hogy administrator lehessen.

Elolvastatván az új articulusok, felkele Soos János, az Amade meglövője, s hosszasan és tűz nélkül előadta a megye neheztelését, hogy a követek nem azt tették a mi nekik hagyva volt. Erre felkele Kossuth Lajos, s oly tüzzel, mintlia kezében volna a zendítés szövétneke, két kezét két esipejére rakván, képzelhetetlen vakmerőséggel tartá beszédét. Kelemen és Jancó Dániel beléugrattak beszédébe, s azt mondák, hogy ez csak egy-két ember értelme. Erre Kossuth fiscális actiót kiáltoza, s verte melljét. B. Wécsey is szóla mint mindég hosszasan és egy pontról más pontra szökdelvén; ő szóla a verbung emberivel, azok bizonyosokká tevék, hogy az ar-

mádának nem lehet annyi bija etc. Vay szörnyű tűzzel kezd felelni, de hirtelen belé csapott a nyugalom hangjába, mely ha *szünett* nyugalom volt is, de *nyugalom* volt. Kimondhatatlan effectet teve szép külsője, szép módja, szép beszéde, s nyugalma. Felvilágosítá miért nem írtak sokáig — más vármegye követjei is azt tevék, mert nem volt mit írni — miért nem stafétán, s midőn a verbung ect. hozódott elő, ezen szűró szóval felelc: a Mélt. Báró tehát a maga híreit a verbung embereitől vette: én a magaméit a hadi minister előadásáiból. — Továbbá elmondván hogy a diarium utolsó iveit Bécsből lejöven is kereste Pozsonyban, de a typographus még azokat el nem készítette, Wécey a typographusra utasította. — A főnotárius felkölt, s egész bátorsággal azt mondá, hogy a gyűlés meghányván vetvén ezt a dolgot, azt végezte, hogy ez soha többé elő ne hozattassék; a nagy tűz el vala oltva. De nem a harag.

Ma január 25-ikén a gyűlésen azt a propositiót tevék, hogy azon vármegyéknek, a melyeknek jó követeik voltak, küldessék örvendő adresh. Így Comáromyért Abaújnak. Ez csak azért hogy Vaynak adassék dőfés. Ez elfogadtatott, s députatió rendeltetett, hogy dolgozza ki, mely vármegyéknek kell írni.

Ezeket reptében írom, s az archivum szobája tele lévén emberekkel, még pedig lármázókkal.

Imhol egy ritornella, rim nélkül.

Bellinek Emlékkönyvébe.
(L. Poet. Munk. 29. l.).

XXII.

Tisztelt kedves barátom, Elhagyám Pestet s házatad, midőn magad távoly valál. Engedd tehát hogy levélben vehessen búcsúmat. Fogadd szives köszönetemet holnapokig tartó jóságidért. Szerettem s tiszteletem érzései irántad s angyal hitvesed eránt ma épen azok, a mik mindég voltak, és mindég épen azok maradnak. Sőt ma még nagyobbak

mint ismeretségünk első napjaiban voltak, mert azolta ezekhez járult a hála érzése is. És mely mértékben!

Engedj illetnem egy tárgyat, mely felől jobb írva szólaní, mert úgy több kiméléssel lehet.

Fájt neked, édes barátom, a mit én tettem, s óhajtd hogy türtem légyen elnémulva a mit mások tettek. Szeretném ha te viszont kérdenéd, ha ez az én megszólalásom, ez az én neheztelemem, ez az én nehéz neheztelemem oly munka volt-e, melyet én küszködések nélkül teheték, s ha erre lehettek-e okaim. Mások gyalázatos okokat gyaníthatnak, de te nem tévedhetsz olyanokra. A Kritikai Lapok sok bajt csináltak sokaknak, s ok nélkül és igazság nélkül; nem esudáíhatni hogy Bajza és társa oly sok oldalokról kapínak kedvetlenségeket. Borzadva néztem én mindég, mely könnyedkén gondolkozik ő, s mely örömmel csipkedi azokat, a kiket én szeretek, tisztelek, irigylek. Az nem sok szerénységre mutat. De bízzuk a dolgot az időre; az elhozza a nem jó tettek büntetését, és a jók jutalmát.

Fogadd újra hív köszönetemet megbecsülhetetlen jóságidért, s tarts meg baráti emlékeztedben. — Pécel, június 12-d. 1831. —

Örök híved
Kazinczy Ferenc.

XXIII.

Tisztelt kedves barátom, Piarista rector Tamásy úr tegnap korán reggel belépe hozzám, s kért, hogy az abaúji öröket bírjam reá, hogy magát s szekerét cresszék be Abaújba; egyszersmind kezembe adá leveledet és a Toldyót, melyet Major B. úrnál a Tekintetes Asszony teve le. Július 1-ső napja oltá el lévén zárva Újhelytől és az egész világtól, csak ekkor tudtam meg a Tek. Asszony ittlétét. S minthogy így képzelhetem, mely gondokban vagy, sietek tudtadra adni a mit magam tudok. Vedd azt tiszteletem, barátságom, hálaám jeleként.

Igen is, itt ki vannak állítva az örök, s oly kemény pa-

ranceszal, hogy Tamásy úrnak is vissza kelle fordulni. Vez-mándy prépost, Lyakovics orosz esperest, mindjárt a hír első hallására, Kékedre futottak; Dókus viceispány a szőlők alá filagóriájába vonta magát; a pataki ifjuság, kiknek ma, júl. 10-d., volt volna examenek, félvén hogy, ha Patak elzáratik, éhen fognak meghalni, a professorok által, már júl. elsőjén széllyel mentek; azt eszelekedte a Supremus Stud. Director engedelmével Tamásy is. Újhelyben halnak, de csak a Barát-szeren; innen az a vélekedés hogy az éhség öli az embereket inkább mint a cholera. Ezt írja nekem ma Horn patikárius úr, levelét a zemplényi ör által az abaúji örnek adatván, s arra kérvén hogy itt fogadjak neki embert, a ki Kassáról számára, gyógyszereket hozzon. Én Újhelybe nem küldhetek postára, s így élek az alkalommal, s ezen ember által Téged is tudósítalak.

Deresényi ezen nyavalya felől ezt írja: — A máramarosi sőt szállító oláhok a cholera általvitték Ugoesába. Bejelentvén ez a viceispány által, Újlak, Csetfalva és Vári azonnal bezárattott, a nyavalyát behozott oláhok elszöktek, és így a nyavalyát el is terjesztették. Ez történt Bükényben is, mely Ugoesában fekszik, Beregben Csetfalván, Váriban, Ugornyán, Naményban; Szatmárban Csécsén, CSEKÉN (ott a mi Köleseynk) és Kóródban, Szabolesban Kis-Varsányban. — Tisza-Újlakon néhány megholtat felbontottak, s reá ismer-tek az indiai cholera jeleire.

Azonban a Bécsből-e vagy Pestről Újhelybe lejött orvosok közül a bajt csak egyik ismeri cholera-nak, neve ennek, Tamásy rector úr szerint, Castiglioni formán hangzik, s rendes hogy épen ez betegedett meg; Meezernél fekszik; a többi egészséges. Horn úr a mai levélben azt írja hogy a nyavalya fogy, és ma-holnap vége lesz minden bajnak. Éhség, vagy rossz étkekkel élés, és elhülés okozta a bajt.

Légy tehát gondok nélkül, édes barátom. Ha mit hal-lani fogok, azonnal megírom.

Engedd, hogy azt a kedvetlen tárgyat csak igen gyen-gédeden érinthessem. De kiket bántottam én tehát a kik el-lenem nem vétettek? Én ugyan V-ra s St-re nem céloztam,

s sajnálom ha azt ők vagy mások öreájok veszik. Ha csak magam voltam volna szóban, bizonyosan hallgattam volna; én nem magamért akartam szólani, hanem két vagy egészen igazságtalanul, vagy érdemén túl bántott férfiúért, kiknek mindenike még ellenkezőjétől is tiszteletet kívánhat. Bajza világosan mondja hogy ők pártoskodnak, s hogy az a négy minden, az csak még is igazságtalan ítélet; kivált mikor oz-tán Kis neki úgy szól, *a mint ő tud.* — Barátom, a Kritikai Lapok nem egyebek miut vad dülások.

Még egyet. — Thewrewk nekem egy esomó ajándékot küldte, s én hálátlan volnék, ha meg nem ismerném hogy gyűj-teményeim neki sokat köszönhetnek. Így én neki küldheték valamit a sokért. De én sem vele mások ellen, sem mások-kal öellene soha pártot nem kötök, s ki kit szeret vagy nem szeret, arra gondom soha nem lesz.

Szemere, Szemeréné, én június 12-d. olta jún. 29-dikéig együtt járánk be Nógrádot, Gömört, Borsodot. Losoncon je-len valánk a gyűlésben. Néhol egy, néhol két, néhol három napot is tölténk. Szemere hallván a hírt Patakon, s félvén hogy vagy be nem eresztik Ung és Bereg vármegyébe, vagy oda zárják, Patakról fordula meg június 30-án. — Én házam népét egészségben találtam. Feleségem s gyermekeim velem együtt köszönik megbecsülhetetlen jóitiedet, s kérnek hogy azt üres hangnak ne vedd. Az én tiszteletem, szeretetem erán-tad sem meg nem tágúlt, sem meg nem tágúlhat, s nem is ér-tem, hogy annak gyanújára mint adhattam volna okot. — Élj szerencsésen, édes barátom, s tarts meg kedvező emléke-zetedben. *Széphalom, július 10-ikén 1831.*

Örök híved
Kazinczy Ferenc.

XXIV.

Édes barátom, Harsányi nekem júl. 12-ikén írt. Barra Péccelen innepelvén Szemerénél (mert tanítványa a Szemere testvérének unokája) isten, tudja mit monda Harsányinak fe-lőlem. Imhol a mit neki írtam: — De engedje meg az úr,

hogy a mit szóval tettem volna, wenn ich ihn in Pesth gesehen hätte, itt írva tethessem. — A Kisfaludy Károly emléket hozom elő, s az úr megszólalását e tárgyban. Nekem úgy tetszik, hogy abból indulat szól, és nem hideg ítélet. Igenis, K-nak szabad ég alatt állítani emléket, sok, ha az emlék Pestnek valamely piacán fogna emeltetni. De miért ne állhatna az szabad ég alatt kertben, a város erdejében. Azt sem tagadom hogy KK nem csak a fő pontot, de még a maga fő pontját is épen nem érte el; hogy színészi darabjai épen nem azok még a mit óhajtottunk, de valljuk meg, hogy neki igen sok erő jutott; hogy lyrai darabjai közt sok van a mi hálánkat érdemli, és hogy ő kívánhatja tiszteletünket. De ba a szándék ellen még többet lehetne is mondani mint az úr monda, én még is úgy hinném, hogy azt a jeleítés után, s nem a szándéklóknak, hanem a közönségnek mondani, s oly hosszan mondani, későn volt, és nem nyugalmat mutat. Nem tudom mi kedvetlenségek történhettek az úrra nézve, de tudom hogy történtek, s azon fel nem akadok; szeretni, kedvelni senkit nem tartozunk, mert a kedvelés és oztán a szeretés nem *tartozás* munkája. Azon sem akadok fel, ha a bántás viszontbántást von maga után: én bosszút magamnak engedni nem tudnék, de igen kifakadást, csak ne igazságtalant és ne nemtelent. De annyira utálok ezt a pártszövést, ezt a cimboráskodást, ezeket a személyes tekintetekből eredő visszasságokat, melyek az ügy firmája alatt tétetnek — világos jelölül hogy a tevők magok is pirúlnak azért a mit tesznek — hogy valahol olyat látok, kötelességnek ismerem szóval, írással, vagy bár hallgatva, kijelenteni hogy nekem az affélében részem nincs.

Bár az ügy barátjai egymásnak éltöket ne keserítenék ok nélkül! Oly tág a mező melyen futhatunk, ha hozzá erőnk van, hogy egymást döntögetni épen nincs szükségünk. — Éljen szerencsésen. — *Júl. 23-d. 1831.*

Ezeket tiszteletből, szeretetből, s azon tartalékból közlöm veled, hogy ha Harsányi talán hírbe eresztené hogy levelet veve tőlem, balra ne magyarázd. Fájna nekem ha te

erántam elhülhetnél, ha egyéneknél néznél mint vagyok. — V. azt monda nekem hogy a pernek mind addig nem lesz vége, míg valaki nyugalomban nem szól. Hogy nyugalomban szóljon valaki, óhajtom: de nekem, a Pyrker és Dezsőffy tisztelőjének, *magamra s úrájok* ézve tisztem volt, nem *nyugalomban*, hanem indulattal szólani; mert a mi P. és D. ellen elkövetett, az csak még is istentelenség. Hijába mondja B. a praefációban hogy mi nem tűrjük a kritikát. Tűrjük, ha éles lesz is, csak igazságos legyen, de mikor azt látjuk hogy Thaisznak a *Jeleítés* is recenseáltatik, hogy Thewrewk vétetik elő, kit ignorálni kellett volna; mikor azt látjuk hogy a Handbuch Dezsőffyt és Telekit nem is emliti, s oly sok rossz verset előad másoktól, melyeknél D. és T. jobbakat ada, akkor látjuk mit érnek a Kritikai Lapok. — S a Szemere érdemei oly kicsinyek-e hogy azon felakadtak hogy én azokat szerteleneknek mondtam és nézem? Nem, édes barátom, az ilyenekre nem esuda ha kifakadást látunk. — De élj igen szerencsésen, és szeress. Én téged mindég foglak.

XXV.

BÁRTFAYNÉNAK KAZINCZY.

Széphalom, den 26. Júl. 1831.

Meine Gnädige Frau, Wir alle hier, so wie auch das Haus der Frau Major v. Barthos, sind von dem Würt.-Engel verschont. Ich fange meine Nachrichten, die ich Ihnen hier geben will, damit an, weil ich gewiss weiss, dass Sie, nach dem Übermaass von Gnaden, welche Sie für mich und die Meinen haben, wegen uns besorgt seyn werden. Fragen sie mich sonst Nichts, denn ich werde Ihnen entweder gar Nichts, oder falsche Antworten geben können. Seit ich wieder zu Hause bin, war ich noch nicht einen Schritt ausser dem Hause, und was ich höre, was man mir sagt und schreibt, das ist fast immer entweder zum Trost, oder aus dem Trieb, den man immer hat das Böse sich ärger vorzustellen, falsch.

So viel weiss ich aber, dass gleich darauf, als ich hier den 30. Juny ankam, die Professoren in Patak, trotz dem,

dass das Examen auf den 10. July durch das Patroat ausgeschrieben war, die ganze Jugend, die die Zahl von tausend Köpfen übersteigt, entlassen haben. Ein Vater von dem Szabolcser Comitat schickte um seinen Sohn aus Angst, dass das Comitat laut Verordnungen abgesperrt wird, und wenn sein Sohn bis hin nicht zu Hause ist, er später nicht wird nach Hause genommen werden können. Di ganze Jugend kam nun in Schrecken, stellte den Professoren vor, dass wenn sie in Patak bleiben müssten, sie vor Hunger sterben würden. Die Gründe waren wichtiger als dass man ihnen nicht hätte Gehör geben sollen. — Acht Tage später entliessen auch die Piaristen ihre Jugend in Újhely.

Der Schrecken ward allgemein, besonders nachdem auch in Újhely die Sterblichkeit gross war, und viele (so auch Vögespann Dókus, die Piaristen) verliessen Újhely, und zogen in ihre Weinhäuser unter den Weingärten. Wir Dorfiente waren von der Stadt abgesperrt, und an meiner Brücke, 600 Schritte von meiner Wohnung, waren abaújvárer Wächter die vom Zemplényer Comitat Niemand einliessen. Bald darauf hörten wir, dass Vicegespann Dókus sich und die Comitats-Casse nach Velejte hinausgezogen hat. In vielen Orten vom Zempliner Comitat, namentlich in Imreg, ist die Mortalität gewiss sehr gross. In Újhely nimmt sie sehr ab. Seit dem 29. Juny bis den 19. July starben dort 180 Menschen, den 23. July schon bloss zweye, so schreibt mir der Apotheker, doch alle aus der niedrigsten Classe von Menschen; aus denen, die nicht dorthin gehören, bloss die Fiscalin Képes im Nervenieber, und ein 85-jähriger reform. Prediger Keeskéméti. Nagy Lázár war sehr krank, aber ist in 3 1/2 Tagen genesen. Die Apotheke in Újhely ist ausgeleert, so dass Horn mich bat, ihm einen Wagen aufzunehmen, und ihm Medicamente von Kaschau bringen zu lassen. Diess that ich ihm zweymal. Die Medicamente kamen, ich schrieb an Horn, er soli darum bis an die Brücke schicken. Da wurden die Medicamente an die Brücke abgelegt. Seine Leute übernahmen sie. — So liess ich auch die Eyer und Geflügel, welche an Frau von Barthos Telek geschickt, übergeben.

In Kaschau theilte Chirurg Lehoczky Medicamente aus, von welchen, die es nahmen, plötzlich starben. Nun ging die Rede herum: *az urak méreg által akaszták kihalatni a szegénységet*, weil, wie ich oben gesagt, nur Bauern starben. Das Volk in Bárea ging also mit Aexten und Heugabeln, um Lehoczky und alle Aertzte todt zu schlagen, nach Kaschau; so dass jetzt die Aertzte kaum Muth haben auf Dörfern sich zu zeigen. Lónyai Gábor ging mit Weib und Kindern und meiner Thalie nach Kaschau, weil in Deregyő nicht leicht Hilfe zu hoffen war. — Auch in Kaschau wüthet bis jetzt die Cholera nicht.

Szemere, sie, und ich verliessen Pécel den 12. Juny, und wir kamen erst den 29-ten in Patak an. Wir machten Umwege, und hielten uns in Kürtös bey der Conseill. Ambrózy einen, in Ludány einen halben, in Losone 2 1/2, in Tornalja 3 Tage auf. Szemere hörte in Patak, Ungvár sey gesperrt. Ich und Prof. Somosy baten ihn umzukehren, weil er im Ungvárer Comitat, wenn er dorthin auch vielleicht hinein könnte, eingesperrt würde. Endlich ergab er sich. — Nun habe ich von seiner braven Frau Nachricht, dass sie glücklich in Pécel ankamen, dass auch Pécel eingeschlossen war, dass die Jakabfalvy im Contumazhaus sitzen musste, und dort ihren Sohn verlor. — Ew. Gnaden stellen sich vor welche schöne Reise ich mit ihnen gemacht. In Ludány konnte ich mich endlich mit meiner Phigie aussprechen, ausweinen*).

Malic Kazinczy erzählte mir gestern von dem Gräuel in Pesth. Die Nachricht hatte sie von ihrem Bruder Laci, welcher diese aus Kaschau brachte. Dann kam zu mir der Wirth von Komlós, welcher die Sache noch umständlicher mir sagte. Er hat sie aus dem Munde des Herrn von Telek. — Man sagt, Baron Palocsay, der Sohn von Ferdinand, sei der Rädelstführer gewesen. Ich gehe heute nach Mikóháza, den Namenstag bei meiner Nani Comáromy zu feyern. Dort werde ich doch die Nachricht umständlicher und sicherer hören. Ich zittre, dass auch der brave junge Eötvös an dem tollen Streich

*) B. Prónay Iphigenia, leánya b. Prónay Simonnének, mely utóbikra névze I. „Kazinczy és Kora“ II. részét.

einen Theil hat. Nicht gut ist es, dass auch ältere, und das sehr würdige Männer, von alten Formen abgehen. Lange ist es, dass ich das schon klage. Nicht umsonst ist es dass ich vor jungen Leuten von meinem Unglück spreche. Aber meine Warnungen verstüben vor ihrem Ohr.

Meine Frau und meine Kinder danken Ihnen, meine Gnädige Frau, für alle die Gnaden, für die zärtliche Sorge in meiner Krankheit, die ich bei Ihnen genossen habe, mit wirklich tief fühlendem Herzen. Sie wissen, meine Gnädige Frau, ob ich Ihnen diese Gnade, und so viele, viele andere, vergessen kann. Ich würde Sie, hätte ich Ihnen auch nichts zu danken, hoch verehren. Zu den Gefühlen der Ehrfurcht kommen noch meine Dankgefühle. Wenigstens darf ich damit stolz thun, dass ich edle Menschen gewiss liebe. Das zeigt meine heilige Anhänglichkeit sogar an die *Verstorbenen*. Sie hätten mich mit Phigie in Ludány sehen sollen!

Als ich diess schreibe, kömmt Sophie mit der Nachricht, dass von nun an nicht einmal *Sachen* von Újhely angenommen werden. Die Infanteristen (vom Regiment Benczúr), welche in Hosszúláz und Csörgő Cordon ziehen, lassen nicht passieren. Darum schieke ich Ihnen diesen Brief durch Kaschau.

Leben Sie wohl, meine Gnädige Frau, Sie, und ihr von mir heilig geliebter Gemahl. Ich hoffe dass wir im Leben bleiben; doch sollte Gott über uns auch Tod ausgesprochen haben, so bleibe ich bis zum letzten Lebenshauch

ihr dankbarer Verehrer
Franz Kazinczy.

An Herr v. Waltherr, an die liebenswürdige Familie Tänzer, an meinen Freund Toldy, und alle die zu ihm, zu uns, gehören, meine herzliche Grüsse*).

*) A Bártfay Lászlónéhoz írt levelek németnyelvűségé jegyzést kíván. Legjelesb asszonyaink azon időben mindene tanítottak, csak magyar írásbeli fogalmazásra nem. Ezért ők, kik németül és francziaul jól és korrekté leveleztek, nem mertek magyarul, tartván tőle, hogy az

XXV.

Tisztelt kedves barátom, Amit ma vettem Barthos majornétól, illő tudnod, bár borzasztó. Azért küldöm neked; készítsd el a hírekhez a Tek. Asszonyt. Talán már ezeknek az irtóztatóságoknak majd végek lesz. Éljen igen szerencsésen, és szeress úgy, ahogy én téged szeretlek. — Aug. 15-d. 1831.

Szulyovszky József, testvére vagy ágyasa? — a patikárius testvérét írja, — naturalis leánya, Reviczky János a volt viceispán Szirmay veje, a luth. pap és papné vacsoránál támadtattak meg. Szulyovszky lőtt sokakat, az utolsó töltest gyilkosának adta, hogy löje agyon, de ne kinozza. — Szegény öreg! Van-e öröme gyermekiben!

XXVI.

Tisztelt kedves barátom, Tegnap késő este az vala nálam, a ki szemmel látott tanúja volt a viceispán Dókus úrral történt mihályi dolognak, és a ki mindennap forog Eskütűt Köröskényivel. Közlöm tehát veled a mit beszéle, hogy ne hamisan tudd a dolgokat.

Dókus v. ispán nem azért hagyá el Velejtét, mert elijeszté a hír hogy rá akarnak törni, hanem azért, mert Velejtére is álméne a cholera, Újhelyben pedig fogytán volt már. A deputációnak Mihályiban kelle összegyűlni Batta Pál barátunknál s a viceispány kiméte oda. A mihályi férfiak és asszonyok csoportosan várak vas villákkal, botokkal, fejszékkel, lapátokkal, pemetékkel, s kiállottak neki, hogy ötöt ők tették viceispánynya, és még is öldösní akarja. Bé ne jöjjon, mert össze koncolják. Batta is kiment, néhány eszesekkel, s ezek köz

incorrec magyar fogalmazásért megíteltetnek. Midőn Kazinczy Ferenc Jy nőnek németül írta, az nem szükségből, hanem gyengédségből történt, mely másnak legkisebb zavarát is szívesen megelőzi. A magyar levél t. i. magyar választ kívánna, mely a legezivesebb bizodalom mellett is csak nagy tartalékkal lett volna (*Kazinczyhoz!*) megírva. T. F.

vala az én vendégem is. Székely József, kérték a feldühülteket, de nem használt. Így Batta is kérte, forduljon vissza, s ne tégye ki magát a veszedelemnek. Legénye kifutott a faluhól az alsó útra, hol a viceispálynak el kelle menni, s fenyegetésekkel preszté el. Ez történt Kis-Toronyán is. Ekkor Csörgőre hajtattott éjszakára. — A mihályiak látván most mint fogdosatnak másutt a hozzájuk hasonlók, de gyilkosságig menők, szepegnek.

Azt mondja Székely, hogy Reviczky Jánosnak elébb lábát, aztán karját esapták el, s elevenen vetették a gödörbe. A szegény Szulyovszkynak is elébb a karját. Egyike a megfogottaknak bona fide elmondá, hogy ő vonta tőkére a fejét, s fejszével ő esapta el.

Annyi a fogoly, hogy Újhelyben és Terebesen el nem férnek, hanem most a pataki vár tömlőcét őrlik ki nekik.

Székely meg nem tudá mondani hol történt, de a katonaság egy helyt száznál több embert löve le, egy más helyt közel százat. Barátom, borzadás ezeket csak hallani is. Mely boldog a ki városban lakik. Ott effélék csak nem történnek, legalább nem ily nagy számban.

A nagy gyűlése az akademiának elhalada, s örvendek annak; én most ott nem leheték vala. Pedig azt csak a Schédel és Kis orátiójik miatt is óhajtottam. — Ugyan édes barátom, mi lesz abból a Döbrenteiből, ha tudniillik még szerencsétlenebb lehet, mint a milyenné magát már tette? Láttad-e azon hivatalos megszólítását, hogy adjuk be mely segédkönyveket bírunk a lexikon dolgozására? Fesz és pőf! azt kiáltom, ha megölnek is érte, mert ezt nem indulatból, hanem meggyőződésből mondhatom. Bár csak az ilyen circulárek dolgozását Schédelre bíznák az előlülök. Élj szerencsésen, és szeresd

Aug. 19-d. 1831.*)

hiv tisztelettel
K. F.

*) Meghalt K. F. aug. 22

P Ó T L E K Ö K.

LXXIII. b. (a 128. laphoz).

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Dec. 13. 1827.

Édes barátom, Decemb. 13-d. indul Pestre egy fiscálisunk, s ott a Bártfay szomszédjában száll meg, a két *pisztoly*-nál. Ha a mit nékem fel akartok küldeni, Bártfaynál le lesz téve, egy hét múlva azután venni fogom. Csináld, hogy üresen ne térjen vissza. S tudósíts azokról, a miket tegnapi levelemben kérdeztem. Nevezetesen ha *hiiszt-e* vagy *profil-kép*; s *bas-reliefben-e* vagy *baut-reliefben*. Lángolok magamat Ferenczy által látni megdicsőítve. — Oztán öregen, vagy ifjan?

Biographiámban. ítéleteidben báuj szabadon; te felelsz érte. De ma juta eszembe valami, a mi eránt kérdést kell tennem. Imhol az:

Hogy védett ügyem a te ítéleted szerint győze, annak örvendek. Mi volnék én, ha ennek nem örvendenék, s hamis lenni itt sem akarok. De hogy az *aura* engem meg nem szédít, azt bátran elmondhatom; tudod, hogy még kevélykedtem azon, hogy a sokaságnak nem tetszem. Hogy Festetics nekem valaha sorbest ültessen, soha nem vártam; Ruszek, Takács, és mások forgának körül, s engem Festetics soha nem látott, én neki semmi figyelmét nem tapasztalám. De megtörtént, s minthogy megtörtént, talán kedved lehetne elmondanod, hogy 1817. az Odéum innepén Horváth Ádám, Kisfaludy Sándor, Berzsenyi Dániel, Takács Judit (iuxta senium valának így megnevezve az újságlevelekben s a Tud. Gyűjteményben) előbb mind a négyen Gyöngyösi Istvánnak, azután mindenike magának (mert ezen első innepen a négy jelen volt) ültetének egy-egy fát; 1818. nekem ültettete Festetics egyet

és Csokonainak; 1819. Kis Jánosnak, és Faludinak, s ezen eszt. 1. apr. Festetics meghala. — Ha az én biographiámban nem látod ezt jónak elmondani, a Berzsenyiében vagy Kis Jánoséban elmondhatod. — De éljszerencésen; elütötte 11et; éjjel van, s én kifáradtam.

Még egyet; úgy tetszik, lakáson nincs megnevezve. Pedig az szükség hogy megneveztessek, mind nálam mind másoknál. — Széphalom im abaitjvárer Comitát, eine Stunde nordwestlich von Újhely des Zempléuycr Comitats.

VII. b. (a 229. laphoz).

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy baráti tiszteletét.

Széphalom, júl. 2. 1827.

Szeretetre méltó barátom, Csak most veszem június 3-d. irt leveledet, s sietek mind köszönetemet megtenni emlékezetedért, mind újra elmondani hogy Te nekem annyi vagy mint társainknak legjobbjaik. Gyönyörű éneked mindég zeng még füleimben, és ha majd Pesten leszek, szeretném azt egy lelkes tüzes Rhapsodustól poharak közt hallani. Toldy egy esomót a te dalaidból most ad ki az Élet és Lit. III. kötetében, s nyugtalanul várom megjelenéseket. A dal virág, s én literatúránk mezején leginkább dalokat szeretnék látni, de scándált sorokban. A tucid, a Kisfaludyéi gyönyörűek. Kovacsóczynek most küldöm vissza esomójit. Azok is lelkesek, szépek, de sok törlést kívánnak még. Alig értem mint történhet, hogy a ki oly szép darabokat ad, mint tévesztheti el a syllabák számát; minden lapján lelek vagy egy syllabával rövidebbet vagy egygyel hosszabbat a schémánál. S beszéde annyira keresett, hogy érteni sem lehet sok helyt. Jaj az ifjunak, ha nem bujálkodik; mi lenne tovább. A törlést maga fogja tenni.

Vörösmarty nagy fényben kezdő futását. Mi ő már is, és mi lesz tovább. Az akademia alkotói jól tennék, ha ötlet függetlenségbe helyeznék, mint Bernstorff Klopstockot. Inkább egy jót, s egészen, mint száz közepszerűeket.

Adják az istenek, hogy az akademia megfeleljen a várakozásnak, de az akademiák parancsolni szeretnének, s a tudományok mezején nem jó dolog a parancsolgatás. Csak az olvasók számát tudnánk megszorítani, kevés szükség volna akademiára. Most az irás kiviszi a pénzt, nem behozza, s így az író nem feketik egészen az írásnak, s így el nem érheti azon pontot, melyre eljuthatna, ha gondjai nem volnának.

Szallasztomat és Erdélyi Levelcimét leviszem Pestre. Hadd lássák előbb legtiszteltebb társaim. Az elsőbbnek nem sok javalást ígérek, de az engem elrettenteni nem fog. Maga is gáncsoltatik az a nagy író. Úgy nyernék javalást a [Döbrenteiknél, ha rosszul adnám. Szörnyű dolog hogy ez a barátom meg sem tudja gyanítani, hogy midőn fedd, magában vagyon a vétek.

Élj szerencésen, édes barátom, s nevedkjél azon tőtre, hova lelked ragadoz. Örvendek szerencsémnek, hogy hajnalod gyönyörű tüzét látnom megengedettet.

VII. c. (a 229. laphoz).

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának.

Széphalom, augustus 2. 1829.

Mindenkor gyönyörűségemnek néztem volna teljesíteni, édes barátom, kíványodat, mindenkor kevéségemnek, hogy a te karjaidon jelenhetek meg; de azt kivált akkor tészem örvendve, mikor egy kedvetlen történet azt a hazug vélekedést támasztá fel a szent körben, hogy én erántad nem az vagyok a minek láttatni óhajtottam. Úgy hiszem hogy a magam igazlására e részben nincs okom; tiszta vagyok isten és saját lelke előtt; de minekutána a gonosz gyanút, mely eránt a mi kedves Elütazottunknak bővebben irtam, elterjesztette valaki, nem leheté itt is elhallgatnom. Gyilkosom az nekem, a ki engem ilyennel vádol. Ismerem én a TE érdemeidet, ismerem a Kisfaludyét, Vörösmartyét, Fenyéryét, Toldyét, ismerem a Helmezyét, és én töletek magamat semmi gaz rágalom által elszakasztatni soha nem engedem.

Gondosan végig futék kéziratomon, de hibát mégis ejt-
heték. Azért olvassátok meg ti is, s kívált a mi mély tudomá-
nyú Fenyérynk, s *nem akart* botlásaimat alkalmaztassátok
akart sajtáságinhoz.

Vegghia lap 25. estveli társaság. De ezt nem kell ma-
gyarúl adni, épen azért, a miért Lessing is az olasz nevet
tartá meg. Fesse az olvasónak, hogy az olasz földre tette
által a theátrum hőse, és olaszok közzé. Döbrentei ugyan pro-
testálta ellene, mint a „hány a harang“ ellen protestált. De
Döbrentének nem tetszeni nem mindég rossz.

Élj igen szerencsésen, édes barátom. Nec portae inferi
praevaleant amicitiam nostram.

Jegyzések Fenyérynek némely jegyzékeire.

1. Komornok: Elfogadom, mint pohárnok, asztalnok,
udvarnok.

2. Lap 4. sor 4. meg' cum apostropho. meg' = megint, és.

3. Én különbséget teszek a - - és — jelek közt. Ez —
pausa, cz - - azt mutatja, hogy nem akarva akadt el.

4. Mind eddig csak én vonom egy szóvá az ilyeket:
énbennem, ötöle, mirelünk. — Mások ezt így írják: én bennem,
ö tőle, mi velünk. Miért én amúgy, nem kíván magyarázatot.

5. Fenyéry megjegyzé ezt: *illene* mint hibát. illeK, il-
leSZ, illIK. A gyökér a harmadik személy, és így illenÉK
nem illenÉ. Igen. De illenek úgy volna jó, ha az ige M-es ige
volna; illem, illed, illik. A K-ás igékben az első személy de-
cidál. Vide *Propositiones Révái*, p. 29. ubi nyüL, non nyü-
LIK, et tamen dicitur nyüLIK.

6. Idvesség, nem idvezSég. — Fenyérynek szivesen kö-
szönöm az intést. Igaza van, én vétettem

7. Hégyszemkőzt. Én egy szóvá olvastam.

8. BanoM valamivel. Ezt én soha nem hallottam.

9. Szóll, beszéll, segéll. quia szó(n) cum *vau mobilis*:
quia *beszéd, segéd, unde szóvlni, beszédleni, segédleni.*

10. Kis, ergo kisebb. — Így csinálja Rájnis a jóból jób-
bot. De lásd mit mond Cicero a hibás pulCHer és a nem bi-
bás pulCer felől.

SZENVEY.*) KAZINCZYHOZ.

I.

Kazinczynak és Szemerének Szenvey visszonos hazafiúi idézel.

Hazám őszintén tisztelt koszorús Írói! Örülök a szép
alkalomnak, mely régen táplált legbuzgóbb óhajtásaimnak
egyikét így meglepőleg bételjesíti; áldom a szerencsét, mely
VELETEK, igen tiszteletre méltók, valahára öszvevezet! —
Vegyétek külömböztetett hazafiúi köszönetemet ama meghí-
vásért, melylyel csekély személyemnek érdemet adtok. —
Reptülnék még ma Pécelre, hogy én is az örömiunepnek
egyik választottja vigadjak; de a sors örömeimnek utján
örökké árokvetésekkel forgolódik, s így ma is akaratom el-
en Pestre ragad. — Csak holnap reggel térek vissza. —
Azonban el nem mulasztom azt, a mire nekem, igen tiszteletre
méltók! szabadságot adtatok. — Holnap délre nemes társa-
ságtokba meg fogok jelenni. — *Maglódon, mart. 30. 1829.*

Külső cím: Tekintetes és igen tudós Kazinczy Ferenc
úrnak, több tekintetes nemes vármegyék tábla bírájának (tit.)
külömböztetett hazafiúi tisztelettel, Pécelen.

II.

Kazinczynak Szenvey.

Láttalak, ősz bajnok! láttam vala a szelid alkonyt

Arcodon, és titkon könnybe borúla szemem.

A viharok mérgét nemesen harcolva kiáltad:

Már rabod a vak irigy, és Tied a diadal.

Hordozod a koszorút, megívta fejednek az érdem;

Büszkén zengi hazám, lantosok atyja! neved! —

Míg Buda áll s magyar él, Te is élsz, s hazámodra szívében

Hálás emléküül egy Nefejejeske virít.

Még sok irigyed van, s lásd, egy vagyok én is azokból!

Fájlalom azt, hogy nincs Téged előzni erőm!

Pécelen, mart. 31-d. 1829.

*) Kazinczy jegyzete: „Szenvey József szül. 1799.“

III.

Kazinczy Ferencnek Szenvey József legszívesebb idézetét.

A főszaggatás, ez a tegnapelőtti nagy széltől eredett, külömben is gyakori nyavalyám, szobámba fogva tart, s ama gyászos környülmények közzé helyeztet, melyekben elmém eltompúl, lelkelem elesügged; szóval: az élet unalmát érezni szoktam. — Így tehát szándékom, hogy a mai délutánt Pécecelen töltsen, akaratom ellen megbiúsodik. — Mivel pedig Tekintetes Uraságnak e napokban lejendő baza utazását értettem, s reményem nincs ezen idő alatt a kívánt személyes öszvejövetelre, fogadja tőlem szívesen e néhány sorokba szorított érzékeny búcsúmat. — Utazzon az eget oltalma alatt szerenésesen! Vajha minél előbb viszont láthatnók a péceli barátság őszinte kebelében! — Én életem boldogabb órái közzé számítom azokat, melyeket martins 31-én, aprilis 1-én és 21-én a széplelkű Szemerénél töltöttem. — További óhajom az, hogy tartson meg szíves bajlandóságában és emlékezetében, s helyeztessen engem azon őszinte hazafiak sorába, kiknél Széphalom az emlékezetnek bájjvidéke lett — kik annak tisztos őszét *Kazinczyt* — dicsekedve nevezik, és érdem-alázó kajánkodás nélkül szerény lélekkel gyönyörködnek dalmokkoszorúján. — *Maglódon, april 23-d. 1829.*

A magyar táncot fordítás végett elvárom. Jelentem tiszteletemet T. Szemere úrnak, szeretett hitvesének esőkolom kezeit. Lesz idő melyben hozzám mutatott nemes házi szíveségüket bővebben meg fogom köszönhetni. — A Tud. Gyűjtemény utolsó kötetét a Koszorú két ivével egy-két napra olvasás végett alázatosan kérem.

IV.

Kazinczy Ferencnek Szenvey József szíves idézetét.

Épen, midőn Pécelen T. Szemere Pál úrnál volna szerenésém ebédelni, érkezett T. Uraságnak Szemeréhez szóló levele, melyben egyebek közt engem a pyrkeri hexametrumok átfordítására sürgettet. — Őszintén megvallom, hogy

régen teljesítettem volna ebbéli szíves kívánságát, hanem a Hárfához való hexametrumok kétes értelme végett felakadtam. — Akartam a múlt napokban ez iránt írni — de T. Uraságnak elútasását mintegy bizonyosnak hittem. — És így a dolog ellenkezőjét tapasztalván, igen igen öülök.

Én Pyrkernek „Szent Hajdan Gyöngyeit“ soha sem olvastam, és így a Hárfához való hexametrumok is, melyek — úgy vélném — az olvasót az egészbe avatják — homályosak előttem — Pyrker ezen hexametrumaival nem annyira az őtestamentomi időre, mint a francia revolúciónak rettentő százdajára látszik célozni. — Halljuk csak:

... und horche beklommen dem säuselnden Lüftchen:
Ob mich, heraus aus der Gegenwart umnachteter Öde,
Mit erbarmender Huld auf die Pfade der schöneren Vorwelt
Führ' ein Himmeln entschwebender Freund, und die Trauer ver-
scheuche,

Die in dem Busen mir wohnt?

Itt Pyrker nyilván jelenti szívének szomorúságát a revolúciós környülményeken, és a borzasztó jelenkorból legalább képezelettel a régi szebb világba áttelhelyeztetődni óhajt. Ismét tovább:

„Zeit, voll Grauns! — erst staemmen in dir mit Kraft und
Gemeinsinn,

Dem Siegtrunkenen kühl sieh entgegen verbündete Völker:
Dann das Einzelne nur!“

Nem Napoleon a hódító érdekeltetik itt? ki ellen kezdetben több fejedelmek öszveszövetkeztek, de az időnek haladtával többnyire mind legyőzöttetvén, csak a muszka állott még, mint nem hódulandó?

Ismét tovább:

„Doch, endlich scholl des Gerichtes
Donnerposaune: vom Hauch erstarrenden Frostes stb.

Nyilván a muszkaországi hidegre céloz, mely, Napoleon hadi erejét semmivé tette. — A következők többi versek is a jelenkor történeteit tárgyazzák. Végre ezen szavakkal:

„So, dass, ein Gottemann, wie Moses und Samuel: sie, die
Herrlichsten Führer des Volks! — wie Helias und Elisagus
Glühenden Muths . . . . .
Kommen sollte“ —

Pyrker szinte a jelenkor romlottságát érti, s mondja, hogy újra egy Mózesre, Sámuelre, Illyésre vagy Elizeusra volna szükség és csupán ezek vezethetnék az elfajult, istentől eltért, emberi nemzetet ismét a jámborság, istenfélelem és vallásos szeretet ösvényeire vissza.

Méltóztasson ugyanazért engem egy két sorokkal felvilágosítani, mint a ki a munkának szövedékeit ismeri, s a Hárfához való hexametrumok célzásait is tökéletesen tudja. Én nem akartam haszontalanul dolgozni, mert csakugyan ez vagy amaz értelen mellett a munka más más fordítást kíván. — A Fordítás kezdő sorai imezek nálam, melyeket még az átvétel napján készítettem :

Ismét zengsz körülöm, szent Hárfá! az esti biborban,
S repdes aranyhürod tündérrjátéka fülemhez? —
Mely hatalom zendít e lágy szomor innepi csendém? —
Íme könyüm megered! rezzenve tekintek utánad,
S a szeliden susogó szelletre szorongva figyellek:
Száll-e egy ég avatottja felém, ki ez undok időszak
Éji magányából kegyelem lágy karjain engem
A szebb hajdankor kies ösvényére vezessen,
És elemelje az éltes gyászt, mely keblemet üli? —
Ó valamint őszszel, ha az éjszak vad szele ordít,
S a ligetekre jege szárnyával csapkod, azonnal
Bús kora tél közelít, hófelhők rongyai hullnak,
A föld sirkert lesz, s mindenfelül elhal az élet;
Úgy sanyarult el ezen rettentő század iramtán
Szerte az emberi nem — reptét az időnek előzve! —
Rémes idő! Előnté híven frigyösülve szegezték
A győző ellen magokat nyers bajnoki népek,
Majdan az egyes csak! De csudáld, végtére az isten
Kürtzava megdősdült: merevítő éjszakai fagytól
Tábora döntve fekiült az enyészet néma vidékén,
S a rabság éjét diadal fényárja elűzte.
Szívünk szebb napokat stb.

Nem mondom hogy a fordítás egészen hív — de az eredetinek értelmével legalább megegyez.

A herceg képét Gedellőről okvetetlenül megkapom a napokban; és jövő szerdán, melyen Pestre szándékozom jönni, szerencsém lesz azt talán több példányban kézhez

szolgáltatni — és ott személyes beszéddel elvégezni azt, a mit az idő és levél szük határa meg nem engednek.

Ajánlom magamat Tokintetes Uraságnak állandó szíves emlékezetébe, s vagyok külömböztetett tisztelettel az, a minek Tek. Uraságod előtt láttatni kívánok. *Pécelen, május 6-án 1829.*

Mi holnap után Pesten leszünk. Óhajtjuk, hogy kedves uram bátyámat friss egészségben tisztelhessek. *Pécel, május 9 d. 1829.*

Pál és nő*).

VÉKEY KÁROLY.

E név több helytt, s szíves emlékezéssel, fordul elő Kazinczy leveleiben Bártfayhoz; hadd álljon itt K. egy levelekéje a gégevérszöböl korán elhalt ifju férjhez, ki gróf Szirmay Sándor fiskálisa volt, s műveltsége és jelleme miatt mind azok által, kik ismerték, becsültetett. A levél hajtása s külső címén a helynek, hová intéztetnék, hiánya mutatja, hogy a *billet* az ugyanott, Újbelyben, mulatóhoz intéztetett. Valóban, ex ungue leonem!

Külcön: à Monsieur Charles de Vékey.

Édes barátom, Az, akít az úr még inkább esudál mint én, mert gyakrabban látván inkább esudálhatja¹⁾, az úrnak négy darab ifju kertifát fog adni, hogy nékem hozza el²⁾. Méltóztassék gonddal lenni rájok, hogy gyökereit a tavaszi szél ki ne szárazsassa. A fák emlékeztetni fognak mindég ki-től vevém.

Az urat, édes barátom, arra akarják szoktatni, hogy az asszonyokat ne becsülje. A ki olyakat lát mint a mi két ba-

*) Szemere Pál és Szemere Pálné.

1) Bártfay Lászlóné.

2) Ezeket ültette K. F. házi kertében azon helyre, melyet sírjának tüzött ki.

rát nék; aki a Homonna angyalát ismérheti; aki legalább hírből ismérheti az örmezei elhúnytakat, s aki az örmezei élet ismeri, ki felől azt hiszem, hogy anyja, testvére s nevelőbarátnéja nem vesztek el erejeket nála ¹⁾ — azt biába szédítetik az ily tanítások. Szerencsétlen aki elveszté a maga bizodalját az asszonyi rényhez. Nem angyalok mind, de mind ördögök-e? s a legrosszabb asszony is nem jobb-e a legrosszabb férfinál? — Én részemről inkább akarok csalva lenni, mint senkinek nem lenni.

Ha kinek pénze nincs, okosan teszi ha pénz nélkül nem házasodik. Tudná csak az életre-való hogy nem hal el s nem betegesedik el: oh úgy házasodhatók pénz nélkül is. Minek a sok pénz egyébre mint arra hogy *ragyogjunk*? S az eszes ember csak *pénzzel* ragyog-e? S hány házasodott pénzzel s megbánta? s hány a nélkül, s nem bánta meg? De itt is minden a subjectivitástól függ — *Általjában* semmit sem lehet, semmit sem kell jónak vagy rossznak mondani: az a kérdés, *nékem* mi jobb: pénzért asszony — vagy pénzzel az asszony.

Még van egy pont, amelyről tolatom az úrral szólni. — Nem ismeri a dolgokat aki felakad azon, hogy Péter nem úgy gondolkozik mint Pál, s Pál mint János. Spinoza athénsnak nézetett, mert a pantheismus körében élt, s soba tisztább lelkű ember még nem volt. Oztán, nem áll erősen, aki soba nem kételkedett. Kételkedjék tehát az úr is, de vigyázzon magára, hogy paradoxióból némely ideákat meg ne szeressen. Nincs isten, azt mondja a kába Bölcs; minden ma-

¹⁾ A mi két barátunk: *Bártfay Lászlóné* és *ujjor Barthosné*; a Homonna angyala: *gr. Csáky Petronella*; az örmezei elhúnytak: *gr. Vandernáth Anna Okolicsányi Jánosné*, és *leánya Okolicsányi Sophie Klobusiczky Jászféné*; az örmezei élő: *Okolicsányi Ottília gr. Sárnyai Sándorné*; ennek anyja, testvére, nevelőbarátnéja: *ama két halott és Bártfay Lászlóné*. A közönségre nézve ezek csak *necek*, de magas műveltségű és jellemű nők azért is megérdemlik hogy legalább nevének tartassék fén emlékezte, mert e nemes kör szépítette és de-ítette fel gyakran, tisztelete és szeretete által, Kazinczy hanyatló életét.

gától lett, evolútiók által. Ugyan könnyebb-e azt érteni, mint amit az emberiség *szíve sugallata* után hiszen? Az egyik úgy megfoghatatlan az emberi elmének mint a bivalynak hogy kétszer kettő négy. És még is vagy az evolútiók ideája vagy a *teremtés* ideája való idea. Minek a nap kobába tekinteni, hanemha azt akarom hogy megvakuljak? Elmélekjék az úr, de tisztelettel, és ne támadja meg az istenséget mint a Titánok; magát teszi szerencsétlenné. Tekintse mely szép színben nézi a keresztyén vallást nem a bárri vagy szőlőskői pap, hanem az *eszes ember*. Mit mond Cicero az eleusysi mysteriumokról? mit tudunk az Aegyptus papjainak bölcseségokről? — Kérje az úr a Schiller verseit, s keresse fel ezt:

Das Bild zu Saïs,

s tudakozza, mely ideák voltak a Schiller lelkében midőn azt írta. Nékem nem kell a vallástalanság, mert az nem vigasztal a szomorúságokban, örömeimet nem szenteli meg, nem gyámolít a kísértetekben. Igen a szív szép religiója. Maradok szíves barátsággal

Újhely, mart. 7-d. 1826.

ulázatos szolgálja
Kazinczy Ferenc.

Egy valakit kivéven, tisztelheti-e az úr azt a kinek váilása nincs? Én borzadok az egész seregtől.

Faint, illegible text at the top of the left page, possibly bleed-through from the reverse side.

Faint, illegible text in the middle of the left page.

Faint, illegible text in the lower middle of the left page.

Faint, illegible text in the lower part of the left page.

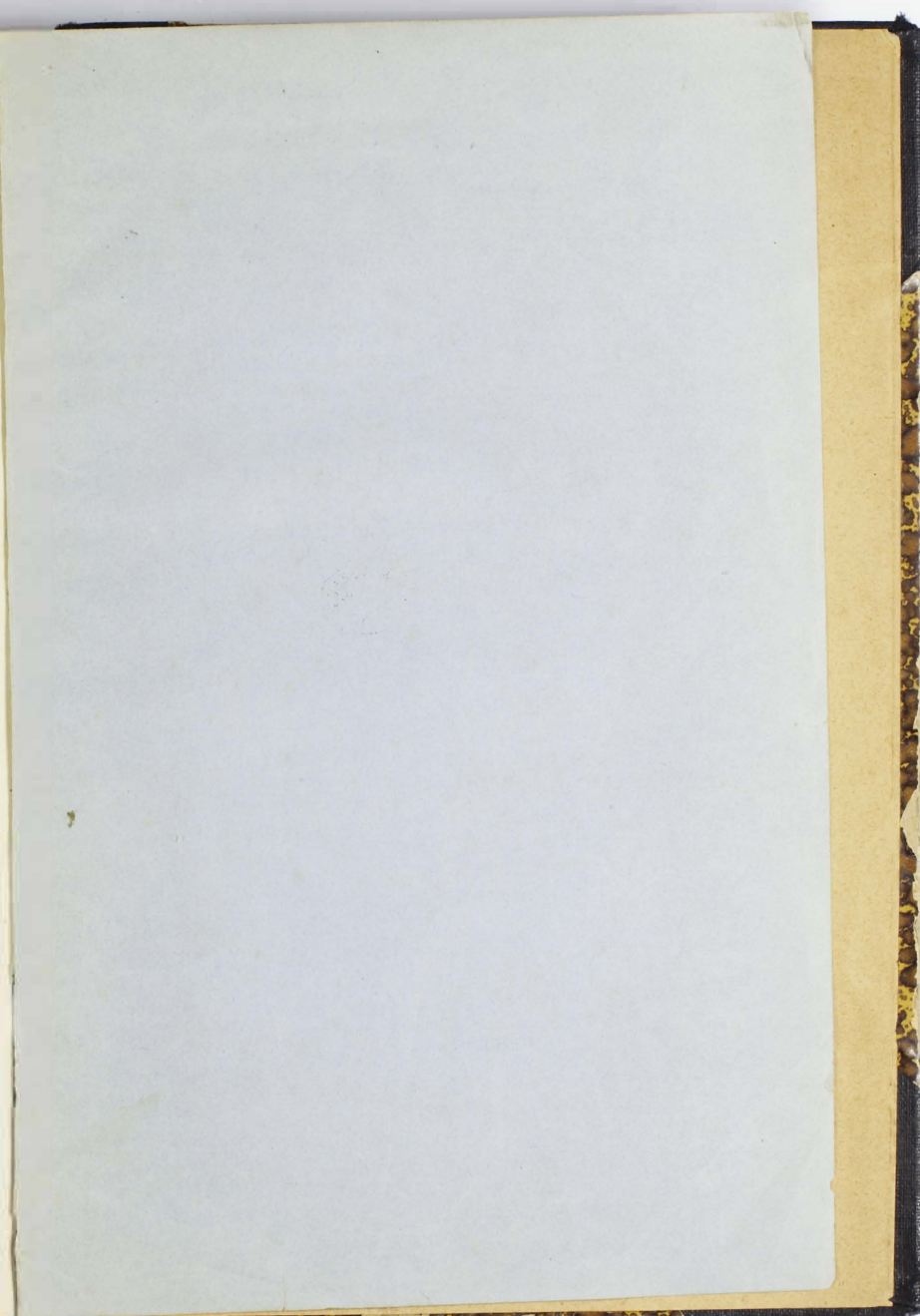
Faint, illegible text in the lower part of the left page.

Faint, illegible text in the lower part of the left page.

Faint, illegible text in the lower part of the left page.

Faint, illegible text in the lower part of the left page.

Faint, illegible text at the bottom of the left page.

Ára 2 uj let.

61

